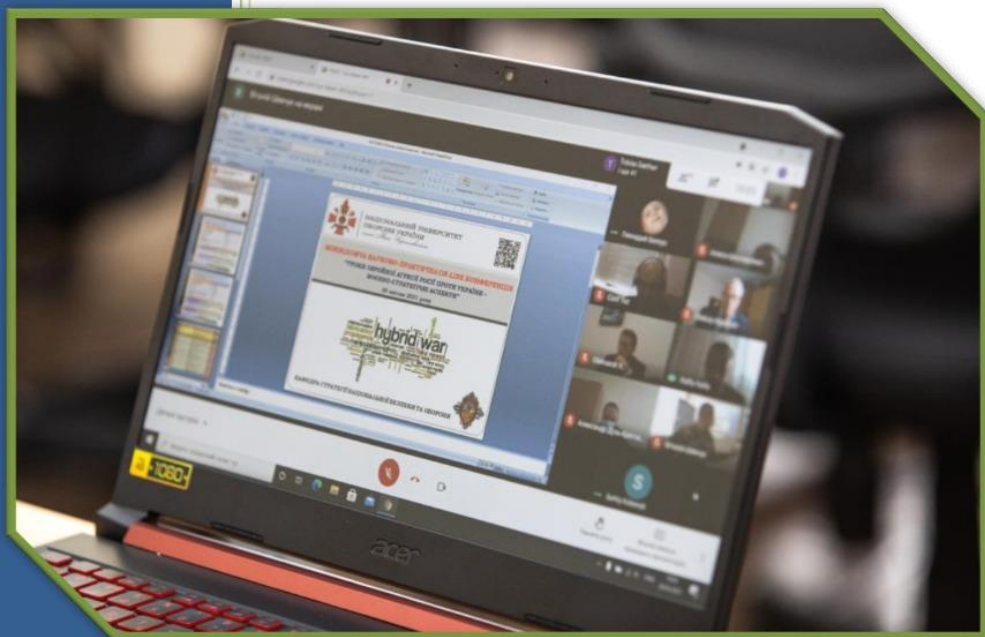

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

*“ВСЕОХОПЛЯЮЧА ОБОРОНА: ДОСВІД ПРОПІДІІ ЗБРОЙНІЙ
АТРЕСІЇ РФ ПРОТІМ УКРАЇНОМ”.*

*ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
КАФЕДРИ СПРАПЕТІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІА ОБОРОНИ*

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
КАФЕДРА СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА: ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ
РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

27 квітня 2023 року

Міжнародна науково-практична конференція: Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії рф проти України: зб. матеріалів міжн. наук-практ. конф. (Київ, 27 квітня 2023 р.). – К.: Національний університет оборони України, 2023. – 313 с.

Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції “Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії рф проти України”, що відбулася 27 квітня 2023 року у Національному університеті оборони України, містить виступи учасників конференції.

У матеріалах доповідей і виступів учасників конференції та у ході їх обговорення учасники конференції зосередили увагу на оцінці зовнішніх загроз національній безпеці України з боку російської федерації у часовому горизонті до 2035 року, тенденціях розвитку збройної боротьби, аналізі історичного досвіду країн-партнерів щодо організації та ведення всеохоплюючої оборони, сценаріях подальшого розвитку збройної агресії російської федерації проти України, а також стійкості національної економіки України для відсічі російської агресії. У ході дискусії учасниками конференції надано деякі рекомендації щодо використання всього потенціалу держави та суспільства для відсічі російській агресії, удосконалення всеохоплюючої оборони України, підготовки військових фахівців складових сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі повномасштабній російській агресії.

За загальною редакцією кандидата військових наук, старшого наукового співробітника полковника Грицяя Павла Миколайовича – начальника кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України.

Відповідальний за випуск: старший науковий співробітник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України.

За зміст наданих матеріалів та їх відповідність вимогам керівних документів України відповідають автори доповідей (виступів).

ЗМІСТ

Павло Грицай Вступнєслово.....	7
Михайло Коваль Вітальнє слово.....	8
Рішення конференції.....	10
Олександр Павлюк, Григорій Тіхонов, Валерій Тютюнник , Проблемні питання мобілізаційної підготовки та мобілізації з урахуванням досвіду російсько-української війни та шляхи їх вирішення.....	12
Ярослав Жаліло , Економічне підґрунтя стійкості України у відсічі російській агресії.....	16
Олександр Дузь-Кратченко, Євгеній Панкратов , Всеохоплююча оборона України: консолідована відповідь на загрози.....	20
Віктор Алещенко , Деякі підходи до процесів управління військами в всеохоплюючої оборони.....	24
Ігор Козубцов , Методика викладання окремих військово-гуманітарних навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти в умовах воєнного часу.....	29
Олександр Пономарьов, Ігор Козубцов , Особливості ігрової тренажерної підготовки майбутніх командирів підрозділу поточних операцій сектору безпеки та оборони.....	33
Микола Оленєв, Євген Колесник , Удосконалення системи продовольчого забезпечення підрозділів, що ведуть автономні бойові дії або виконують спеціальні завдання.....	38
Кирило Дехтяренко, Павло Бордіян, Віктор Лисковчук , Досвід відновлення озброєння та військової техніки в ході ведення бойових дій.....	42
Кирило Дехтяренко, В'ячеслав Бордіян, Володимир Йовва , Актуальні проблеми відновлення артилерійського озброєння в ході війни.....	44
Резінець М.М., Синіло Ю.Г., Максимчук Д.С. , Обґрунтування шляхів підвищення ефективності дії кінетичних бронебійних боєприпасів.....	46
Ірина Павелко, Ігор Беловодов , Удосконалення підготовки фахівців військової розвідки та ССПО за методикою бойової армійської системи (барс).....	47
Мальченко В.М., Кугот О.Л., Кривенко О.В. , Тактика хімічного психологічного тиску.....	51
Павло Бірюков, Андрій Мартинюк, Володимир Селюк , Шляхи запровадження систем імітаційного моделювання у вищих військових навчальних закладах.....	54
Олександр Пономарьов , Оцінювання ефективності роботи підрозділу поточних операцій під час оперативного планування оборонної операції (по навчанню).....	60
Лариса Городянська , Напрями удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців збройних сил України за досвідом країн-членів НАТО.....	63
Олександр Коркін, Сергій Ковалішин, Тетяна Акініна, Володимир Цуканов , Шляхи удосконалення системи технічного обслуговування і ремонту зразків	66

озброєння, військової і спеціальної техніки збройних сил України.....	
Володимир Биковець, Володимир Мінасов, Віталій Кліменко, Тенденції розвитку тактики дій підрозділів.....	73
Роман Чаплінський, Особливості інформаційно-психологічних операцій російської федерації напередодні і під час повномасштабного вторгнення в Україну.....	76
Андрій Коломієць, Концепція всеохоплюючої оборони як ключовий чинник інтеграції складових сектору безпеки і оборони.....	82
Руслан Шевченко, Дмитро Говоров, Підготовка військових моряків до виконання професійних обов'язків.....	89
Дмитро Баулін, Сергій Павлов, Геннадій Яровий, Перспективні шляхи забезпечення додаткового бронезахисту колісних машин.....	94
Володимир Бацамут, Теоретичний підхід до вироблення раціональних варіантів проведення пошукових дій (зачистки) у населеному пункті.....	99
Олександр Біленко, Дмитро Павлов, Можливості та проблеми застосування стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам противника.....	104
Олександр Бондаренко, Юрій Бабков, Пріоритетні напрямки управління воєнним потенціалом України в сучасній війні.....	110
Сергій Годлевський, Олександр Лавніченко, Святослав Манжура, Обґрунтування ролі і місця Національної гвардії України в стабілізаційних діях безпекового характеру.....	115
Дмитро Морквін, Катерина Першина, До питання створення військової поліції під час правового режиму воєнного стану.....	118
Вадим Мудрик, Віталій Шило, Проблемні питання щодо організації розміщення та облаштування польових артилерійських складів складовими сил оборони України.....	121
Володимир Обрядін, Андрій Побережний, Способи застосування геоінформаційних технологій у процесі прийняття військового рішення за стандартами НАТО.....	124
Володимир Пасічник, Руслан Мусевич, Використання хьютагогіки у практиці ВВНЗ для формування гендерної компетентності здобувачів вищої освіти.....	129
Олександр Минько, Аналіз проведених дій у військових навчальних закладах та установах.....	133
Владислав Єманов, Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України.....	136
Олександр Косяк, Методика вироблення варіантів плану евакуації спецконтингенту з кількох установ виконання покарань при виникненні надзвичайної ситуації.....	138
Ігор Задорожний, Впровадження курсу водіння автомобілів початкову підготовку водіїв у вищих військових навчальних закладах України.....	145
Денис Хархаров, Юлія Данченко, Аналіз ризиків використання безпілотних літальних апаратів у військовій діяльності.....	147
Віктор Павленко, Петро Крикун, Олександр Затинайко, Основні положення нової стратегічної концепції НАТО- 2022, наслідки для України.....	155
Петро Пістряк, Ігор Мартинов, Особливості проведення спеціальних правоохоронних операцій та умов застосування зброї в них.....	161
Олександр Біленко, Дмитрій Павлов, Можливості та проблеми застосування	166

стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам противника.....	
Олександр Желновач, Марія Горішок , Дослідження послідовності та змісту роботи посадових осіб з управління військовою логістикою бригади при підготовці та в ході оборонного бою.....	172
Олександр Ілляшов, Олександр Зайцев, Віталій Войтко, Богдан Голянч , Проблемні питання трансформації військової освіти та підготовки військових фахівців в умовах відсічі повномасштабної російської агресії.....	176
Борис Кузнецов, Віктор Гудима , Ключова стратегічна зміна на десятиріччя, формування колективного військово-промислового комплексу заходу.....	180
Юрій Репіло, Віктор Російцев , Підхід до оцінювання достовірності результатів розробки національних доктринальних документів, які запроваджують стандарти провідних країн світу.....	188
Сергій Митченко, Олександр Лісовий Тенденції збройної боротьби з урахуванням впливу факторів гібридизації.....	190
Олександр Сафронов, Олег Сурков, Віктор Гудим , Науково-методичне забезпечення оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки.....	195
Микола Гудков, Андрій Невеский , Підвищення ефективності проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб групи керівництва польотами.....	203
Геннадій Гишко, Лілія Кузменко , Комплексність підходу щодо класифікації війн з урахуванням показників, які притаманні конкретним збройним конфліктам.....	206
Юрій Кучеренко, Олександр Александров, Олег Сальник , Застосування засобів повітряно-ударних компонентів військ російської федерації у війні проти України.....	209
Юрій Кучеренко, Сергій Власік, Олена Беспалько , Захист інформаційної сфери країни в сучасних умовах її державотворення є основним завданням держави.....	214
Сергій Сідченко, Сергій Залкін, Костянтин Хударковський, Володимир Белімов , Аналіз основних етапів інформаційної кампанії російської федерації проти України.....	217
Михайло Требін, Таїсія Чернишова , Основні тенденції збройної боротьби у війнах майбутнього.....	227
Руслан Гула, Ірина Передерій , Мілітаризм – базовий принцип ідеології рашизму в умовах російсько-української війни.....	233
Вадим Лук'янчук, Іван Ніколаєв , Методологічні аспекти опису протиповітряних бойових дій при імітаційному моделюванні.....	236
Сергій Телюков, Сергій Гузченко, Володимир Куценко, Іван Медінець Методика оптимізації складу сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони об'єктів військової частини.....	247
Анатолій Лобанов Особливості застосування сценарного методу прогнозування на сучасному етапі розвитку освітнього процесу.....	255
Віталій Єфіменко, Павло Мінеєв , Напрями вдосконалення всеохоплюючої оборони.....	257
Валерій Свинаренко, Олексій Шеніцен , Аналіз використання потенціалу держави для відсічі збройній агресії.....	263
Степан Яким'як , Всеохоплююча оборона України на морі у 2022-2023 роках: досвід та перспективи.....	266
Віталій Шевчук, Микола Ключак , Безпекове середовище України, деякі орієнтири прогнозування його майбутнього розвитку.....	272

<i>Володимир Клименко, Олександр Дерікот</i> , Оцінка зовнішніх загроз національній безпеці України з боку російської федерації у післявоєнний період.....	276
<i>Олена Левчук, Олег Онофрійчук, Дмитро Вісленко</i> , Аналіз нормативно-правової бази та практики функціонування системи оборонного планування в Міністерстві оборони України.....	281
<i>Григорій Тіхонов, Володимир Баталюк, Іван Смірнов</i> , Досвід проведення загальної мобілізації в Україні у 2022 – 2023 роках проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення.....	285
<i>Володимир Комаров, Вадим Олексіюк</i> , Підхід до побудови системи моніторингових ознак у сучасних умовах воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки.....	292
<i>Михайло Лобко, Андрій Фучко</i> , Актуальні проблеми післявоєнної розбудови сфери оборони України.....	296
<i>Василь Телелім, Павло Грицай</i> , Основні тенденції розвитку оборонних технологій, систем ОВТ майбутнього, інших матеріально-технічних засобів, які можуть бути використані в ході збройного протистояння.....	304

ВСТУПНЕ СЛОВО

Начальника кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління

Міжнародна науково-практична конференція **“Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії РФ проти України”!**

Кандидат військових наук, старший науковий співробітник

полковник ПАВЛО ГРИЦАЙ

Шановні учасники конференції!

Дозвольте мені привітати учасників Міжнародної науково-практичної конференції з початком її роботи і побажати всім учасникам творчої та плідної праці!

Сьогоднішня фахова дискусія зумовлена тим, що в умовах збройної агресії російської федерації проти України, тільки узгоджені дії всіх складових сектору безпеки і оборони України забезпечать захист національних інтересів та найшвидшу перемогу нашої держави над підступним агресором. А питання організації саме всеохоплюючої оборони є одним із пріоритетних напрямів діяльності нашої держави, успішна реалізація якого неможлива без підкріплення авторитетної думки досвідчених фахівців, у тому числі наших іноземних партнерів.

Сьогодні ми працюємо в досить складних умовах, умовах війни, що створює значну загрозу подальшому проведенню державних реформ та національній безпеці України загалом.

Непрості реалії вимагають від нас концентрації зусиль, самовідданості та виваженості в прийнятті практичних рішень.

Проведення такого наукового заходу зумовлене необхідністю об'єднати зусилля досвідчених практиків та вчених для активного обговорення й ефективного вирішення проблем організації всеохоплюючої оборони.

В стінах університету під час підготовки фахівців на стратегічному рівні, як на магістерській підготовці так і на курсах вищого керівного складу L4 вивчається модуль Всеохоплююча оборона через об'єднання зусиль за результатами якого слухачі розробляють і захищають груповий проєктна тему: **“Сценарій розвитку воєнного конфлікту з Російською Федерацією”.**

Сьогодні наше з Вами завдання – відкрито і конструктивно провести наукові дискусії по всім питанням конференції.

Впевнений, що результати конференції дадуть змогу усвідомити історичний досвід різних країн щодо організації планування їх оборони, фактори, що впливають на процес планування оборони України, сприяють виробленню пропозицій щодо удосконалення системи планування оборони України та рекомендацій з удосконалення законодавчих та нормативно-правових актів з питань стратегічного планування у сфері оборони

Результатом дискусії має стати вироблення ефективних підходів щодо удосконалення системи планування оборони України та рекомендацій щодо визначення варіанту стратегічного планування у сфері оборони.

Впевнений, що наш захід буде результативним та стане запорукою подальших успіхів на шляху до нашої перемоги.

Бажаю всім учасникам конференції натхнення та плідної роботи.

Сподіваюсь, що Конференція пройде в атмосфері конструктивного професійного спілкування.

Слава Україні!

Начальник Національного університету
оборони України доктор військових наук
генерал-полковник
Михайло КОВАЛЬ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

до учасників міжнародної науково-практичної конференції “Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії російської федерації проти України”

Вельмишановні учасники міжнародної науково-практичної конференції!

Від імені Вченої ради, особового складу університету вітатиму Вас із початком роботи міжнародної науково-практичної конференції на тему: “Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії російської федерації проти України” й побажати всім учасникам форуму творчої та плідної праці!

Окремо хочу подякувати наших іноземних партнерів, які приймають участь у роботі конференції і висловлюю щире подяку за неоціненну допомогу, яку ви нам надаєте, наближаючи тим самим нашу спільну перемогу.

Актуальність тематики наукового форуму такого рівня зумовлена тим, що в умовах збройної агресії російської федерації проти України, тільки узгоджені дії всіх складових сектору безпеки і оборони України, наших партнерів забезпечать захист національних інтересів та найшвидшу перемогу нашої

держави над підступним агресором. А це сьогодні – пріоритетний напрям діяльності нашої держави, успішна реалізація якого неможлива без підкріплення авторитетною думкою досвідчених фахівців.

Ми працюємо в досить складних умовах, умовах війни, що створює значну загрозу подальшому проведенню державних реформ та національній безпеці України загалом. Непрості реалії вимагають від нас концентрації зусиль, самовідданості та виваженості в прийнятті практичних рішень. Результатом сьогоднішнього наукового заходу має стати об'єднання зусиль досвідчених практиків та вчених для вирішення проблем щодо відсічі збройній агресії росії проти України.

В стінах Національного університету оборони України здійснюється підготовка не лише офіцерів для Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони України, а й державних службовців, для яких сектор безпеки і оборони України є невід'ємною складовою їх професійної діяльності. За останній рік підготовку пройшли державні службовці Офісу Президента України, апарату Ради національної безпеки і оборони України, Голови обласних державних адміністрацій та територіальних громад та інші.

Наукові дослідження, що здійснюються в університеті за багатьма напрямками сприяють розвитку функціонування складових сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі збройній агресії росії проти України особливо що стосується питань всеохоплюючої оборони України.

Шановні учасники конференції! Діяльність наукових та науково-педагогічних працівників – складна і почесна місія! Ми можемо пишатися підготовкою наших вихованців, які на підставі отриманих знань, навичок та вмій вміло керують діями військ та наближають час перемоги над ворогом, для якого повною несподіванкою виявилась перевага українських вояків не лише у патріотизмі, а й у професійній військовій майстерності.

Впевнений, що Міжнародна науково-практична конференція стане дієвим заходом і послугує своєрідним імпульсом для вироблення єдиного підходу відносно вирішення проблемних питань всеохоплюючої оборони. Наша праця буде насиченою та плідною, а всі учасники заходу отримають позитивні враження та задоволення від результатів.

Ще раз вітаю всіх та бажаю творчого натхнення, плідної праці, успіхів, доброго здоров'я всім учасникам конференції! Слава Україні!

РІШЕННЯ

Міжнародної науково-практичної конференції **“Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії рф проти України”**.

(Національний університет оборони України)

27квітня 2023 року

м. Київ

Заслухавши та обговоривши доповіді та виступи представників вищих військових навчальних закладів сектору безпеки і оборони України, наукових та науково-педагогічних працівників Національного університету оборони України **учасники міжнародної науково-практичної конференції зазначають:**

1. Для повної реалізації життєво важливих національних інтересів України необхідний подальший розвиток структури і основ функціонування як самої системи воєнної безпеки України, так і її складових, яка враховуватиме уроки збройної агресії Росії проти України. Метою розвитку має бути створення цілісної системи, яка буде адекватно реагувати на виклики і загрози воєнного характеру, а також спроможною адаптуватися до змін в умовах мінливого безпекового середовища.

2. Створення системи воєнної безпеки, яка відповідатиме зазначеним вимогам потребує негайного розвитку та удосконалення нормативно-правової бази, структури і основ функціонування як системи в цілому, так і окремих її складових.

3. Слабким місцем в системі забезпечення воєнної безпеки залишаються відсутність системного моніторингу середовища безпеки і наукового обґрунтування стратегічних управлінських рішень стосовно організації всеохоплюючої оборони, що в деяких випадках призводить до негативних наслідків і нераціональної витрати часу та ресурсів.

Узагальнивши пропозиції учасників та враховуючи зазначене, учасники конференції пропонують зосередити зусилля науковців на дослідженні питань:

1. Створення та забезпечення функціонування експертного середовища, призначеного для формування майбутнього середовища безпеки, тенденцій його розвитку, управління кризами, ризиками (змінami) у майбутньому середовищі безпеки України, сценарного методу прогнозування майбутнього середовища безпеки з метою завчасної підготовки до всеохоплюючої оборони.

2. Запровадження в наукове середовище досліджень, пов'язаних з організацією всеохоплюючої оборони України, удосконаленням систем мобілізації сил оборони, територіальної оборони, оперативним обладнанням території, організацією національного спротиву, включаючи системи територіальної оборони та руху опору.

3. Розроблення комплексної методики обґрунтування рекомендацій щодо визначення варіанту стратегічного планування у сфері оборони

4. Вироблення рекомендації з удосконалення законодавчих та нормативно-правових актів з питань стратегічного планування у сфері оборони.

Учасники конференції.

Олександр ПАВЛЮК, кандидат військових наук, перший заступник Міністра оборони України;

Григорій ТІХОНОВ, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри керівництва військами (силами) в мирний час Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

<http://orcid.org/0000-0003-4139-777X>;

Валерій ТЮТЮННИК, старший викладач кафедри керівництва військами (силами) в мирний час Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

<http://orcid.org/0000-0002-4168-8986>.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація:** Проаналізовано та проведено порівняльний аналіз порядку планування та організації мобілізаційної підготовки в Україні під час проведення часткової мобілізації 2014-2015 років, та загальної мобілізації 2022-2023 років, визначені основні проблемні питання та шляхи удосконалення системи мобілізаційної підготовки. Запропоновані напрямки вирішення проблемних питань носять прикладний характер і з їх реалізацією стануть підґрунтям для підвищення рівня обороноздатності нашої держави.*

***Ключові слова:** мобілізаційна підготовка, мобілізаційні ресурси, система комплектування особовим складом, система комплектування технічними засобами і технікою.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Військова агресія російської федерації проти України поставила перед українським суспільством ряд завдань до яких в повній мірі воно не було готове, а шляхи їх вирішення мали б бути реалізовані ще в мирний час. Мова йде про заходи мобілізаційної підготовки які по суті являють собою комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій*

до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження робіт присвячених розгляду питань проведення часткової мобілізації 2014-2015 роках та аналітичних матеріалів щодо проведення загальної мобілізації 2022 року показало, що автори в своїх роботах чітко і обґрунтовано зробили висновки та запропонували свої рекомендації щодо удосконалення основних напрямків щодо мобілізаційного розгортання військ (сил). Динамічна зміна поточної ситуації і довготривалість збройної агресії російської федерації проти України призводить до поступового виснаження резервів людських і транспортних ресурсів. Саме розгляду цієї ситуації і пошуку шляхів вирішення проблемних питань присвячене дане дослідження, ці питання не розглядалися попередниками в форматі і умовах ведення операцій (бойових дій) по відсічі збройної агресії.

Мета доповіді. На основі проведеного аналізу організації мобілізаційної підготовки, досвіду проведення мобілізаційного розгортання ЗС України та інших складових Сил оборони узагальнити основні проблеми та запропонувати дієві рекомендації щодо удосконалення системи мобілізаційної підготовки в розрізі доукомплектування військових організаційних структур мобілізаційними ресурсами.

Основна частина

У всіх війнах головним військовим ресурсом є людський ресурс. Тільки висококваліфіковані та мотивовані люди можуть перетворити виділені матеріальні ресурси в тому числі сучасні системи озброєння у військові спроможності, необхідні для отримання перемоги у війні. Кожна країна виробляє власну стратегію національної безпеки, яка залежить від рівня загроз. З початком ведення бойових дій збройні сили втрачають велику кількість особового складу, несуть як безповоротні так і санітарні втрати цим самим знижується їх бойовий потенціал. Для поповнення втрат, а також з метою формування нових військових організаційних структур необхідно мати резерв військовонавчених ресурсів. Методика визначення достатньої кількості такого резерву досить важка і залежить від низки факторів, таких як тривалість та інтенсивність ведення бойових дій, види зброї і засобів ураження та інші. Виходячи з цього пропонується створення надійної системи накопичення військовонавчених ресурсів яка б охоплювала всі верстви населення України здатних виконувати військовий обов'язок щодо оборони незалежності і територіальної цілісності держави. Складові цієї системи зокрема, допризивна військова підготовка, підготовка в ході проходження військової служби, підготовка військовозобов'язаних та резервістів потребують перегляду і трансформації до сучасних умов ведення війни. Підготовка в ході проходження військової служби напряму залежить від ряду політичних факторів та концепції розвитку збройних сил держави. Розглянемо пропозиції щодо трансформації системи щодо підготовки громадян до військової служби в рамках всеохоплюючої оборони держави зокрема відновлення підсистем

допризивної підготовки і підготовки військовозобов'язаних і резервістів. По перше слід повернутись до поняття загального військового обов'язку тобто залучення в інтересах оборони держави усього населення країни в рамках вікових і фізичних обмежень яке буде здатне виконувати завдання військової служби. По друге, підготовку населення до оборони покласти на органи державної влади та органи місцевого самоврядування які в рамках мобілізаційної підготовки та в межах своїх повноважень зобов'язані організовувати дану роботу. Для організації підготовки пропонується створення навчальних центрів з залученням громадських організацій які в мирний час будуть здійснювати військово-патріотичне виховання молоді, допризивну підготовку, підготовку фахівців за відповідними військовими обліковими спеціальностями та спорідненими військовими обліковими спеціальностями необхідними для комплектування Збройних Сил України та інших складових Сил оборони. В особливий період діяльність цих навчальних центрів може бути розширена до рівня цілеспрямованої підготовки населення до територіальної оборони, організації супротиву населення на окупованій території, підготовки фахівців дефіцитних спеціальностей, а у разі необхідності для підготовки і злагодження підрозділів Сил оборони цим самим забезпечуючи живучість військ шляхом їх розосередження від прямого впливу противника. Реальні події які відбуваються на території України показують що противник не маючи суттєвих успіхів на полі бою здійснює ракетно-авіаційні удари по об'єктам військової і цивільної інфраструктури зокрема по великим навчальним центрам підготовки військовослужбовців, цим самим знижуючи спроможності військових організаційних структур у підготовці до ведення бойових дій. Запровадивши розосереджену систему підготовки військ можна частково уникнути таких загроз і суттєво підвищити рівень їх боєздатності. Комплектування запропонованих навчальних центрів пропонується здійснювати за рахунок залучення на посади інструкторів військовослужбовців які мають великий бойовий досвід і досвід у вихованні особового складу але за станом здоров'я були звільнені з військової служби (отримання поранень, каліцтва та інших причин). Залучення даної категорії громадян дозволить вирішити низку питань соціального забезпечення, їх працевлаштування та поступової адаптації до цивільного життя. Фінансування навчальних центрів пропонується за рахунок місцевих бюджетів з залученням коштів громадських організацій за територіальним принципом.

Таким чином запропонована система підготовки населення до оборони носить всеохоплюючий характер, дозволяє відновити систему військово – патріотичного виховання молоді, здійснювати підготовку і накопичення військовонавчених ресурсів, в умовах ведення бойових дій дозволяє підвищити живучість військ, суттєво підвищує рівень боєздатності військових організаційних структур і не несе вагомого додаткового навантаження на бюджет держави.

Ще одним проблемним питанням у ході проведення заходів мобілізації являється доукомплектування військових організаційних структур технічними засобами і технікою національної економіки. Вилучення техніки з підприємств,

установ і організацій суттєво впливає на їхню діяльність і взагалі понижує економічний потенціал держави. Існуюча система відбору, обліку і поставки технічних засобів і техніки національної економіки у війська має ряд вад які явно проявились при проведенні заходів часткової мобілізації 2014-2015 років і знову повторилися при проведенні заходів загальної мобілізації 2022 році, основні з них: низький рівень технічної готовності призначених транспортних засобів, відсутність в національній економіці технічних засобів і техніки яка здатна задовольнити потреби Збройних Сил та інших складових Сил оборони по своїм технічним характеристикам, зміни організаційних структур військових частин (підрозділів) відповідно до завдань що ними вирішуються, недостатня кількість наявної техніки на підприємствах установах і організаціях, збільшення потреби в технічних засобах і техніці у зв'язку з формуванням нових військових організаційних структур виходячи з викликів і загроз національним інтересам, великі втрати техніки в ході ведення бойових дій та інші. Всі ці причини спонукають на пошук нових шляхів вирішення цього проблемного питання.

Одним з варіантів вирішення цього проблемного питання являється повна або часткова відмова від існуючої системи комплектування транспортними ресурсами і перехід на більш сучасну і перспективну. Основна ідея полягає у створенні спеціального фонду який створюється в мирний час і являється гарантом виконання заходів мобілізаційної підготовки. В межах цього фонду можна буде здійснювати прямі закупівлі необхідної техніки військового призначення у дилерів, автовиробників, здійснювати закупку або брати техніку у країн-партнерів в кредит, лізинг тощо. Рішення, стосовно оборонних потреб носять ресурсно-інформативний характер при плануванні являються приблизними даними. В загрозовий період або з початком війни здійснюється уточнення планувальних документів, переглядається уточнюються дані спеціального фонду, приймається рішення щодо витратної його частини, визначаються джерела його поповнення.

Висновки

Таким чином в доповіді було розглянуто два найважливіших проблемних питання в ході виконання мобілізаційних заходів, всі вони стосуються забезпечення ЗС України та інших складових Сил оборони мобілізаційними ресурсами. Запропоновані рекомендації щодо удосконалення системи мобілізаційної підготовки носять прикладний характер і за умови їх реалізації здатні суттєво підвищити рівень обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” від 21.10.1993 № 3543 – XII (зі змінами).
2. Досвід проведення мобілізаційного розгортання першої черги мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань. Проблемні питання та пропозиції їх вирішення : інформаційно-аналітичний матеріал. / Генеральний штаб Збройних Сил України. – К. : ГШ ЗСУ, 2014. – 76 с.

3. Результати проведення заходів часткової мобілізації : тези виступу – К. : ГШ ЗСУ, 2015. – 43 с.

4. Талалай В.Д. Рекомендації щодо підвищення ефективності заходів мобілізаційного розгортання Збройних Сил України / В.Д.Талалай // Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України.- 2017.- №2(80) – С. 51-63

5. Особливості підготовки і виконання бойових завдань військовими частинами і підрозділами під час проведення антитерористичної операції на території Донецької і Луганської областей : Навчальний посібник – К. : НУОУ, 2016. – 230с.

Ярослав ЖАЛІЮ, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-8825-2880>

ЕКОНОМІЧНЕ ПІДГРУНТЯ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

***Анотація.** Досліджено головні чинники стійкості економіки України в умовах повномасштабної агресії з боку РФ. На основі результатів експертного опитування обґрунтовано зміну композиції чинників стійкості в умовах тривалої війни. Виявлення кола потенційних значущих загроз, які можуть стати тригерами посилення ризиків для стійкості країни у разі їх розгортання дозволило встановити відповідні пріоритети економічної політики на коротко- та середньострокову перспективу.*

***Ключові слова:** економічна стійкість, економічна безпека, економічні загрози, повоєнне відновлення.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Феномен стійкості України у розв'язаній РФ повномасштабній війні вразив увесь світ та потребує глибоких досліджень. При цьому йдеться не лише про стійкість на полі бою. Не менш важлива – стійкість життя країни перед лицем жорстких воєнних загроз, і зокрема – стійкість національної економіки.*

Стикнувшись з викликами війни, Україна обрала мережеву модель стійкості – яка спирається на переважання горизонтальної взаємодії та потужну роль децентралізованих рішень у визначенні шляхів забезпечення стійкості. Мережевість надає можливість компенсувати проблеми управлінської координації за рахунок консолідації розподіленої інформації та знань та розподілу тягаря ризиків та виявилася найбільш адекватною сучасному стану української економіки та суспільства.

Мобілізаційна модель, що застосовується агресором, орієнтована на посилення жорсткості ієрархічної вертикалі, що передбачає мобілізацію резервів, які завжди кінечні. Мережева модель стійкості передбачає підтримання гнучких відкритих адаптивних просторів, що дозволяє виходити за рамки ресурсних обмежень. Адаптивність економіки базується на стійкості ринкових економічних процесів, відповідальних за життєзабезпечення суспільства, які, у свою чергу, спираються на стабільність основних макроекономічних систем – насамперед грошово-кредитної та бюджетно-податкової.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам стійкості приділяється значна увага у провідних країнах світу, насамперед – з позицій загальної безпеки [1], сучасні аспекти національної стійкості проаналізовано українськими науковцями як у загальносистемному [3], так і в управлінському [4] аспектах. Єдності у методологічних підходах до економічних вимірів стійкості досі не досягнуто, хоча більшість авторів тяжіє до розгляду питань стійкості з позицій економічної рівноваги [2]. На думку автора, економічна стійкість є результатом впливу широкого кола чинників, які великою мірою виходять за рамки економічної сфери. Певні підходи до аналізу стійкості в умовах комплексного впливу коронакризи викладено у [5]. Разом з цим, специфіка економічної стійкості в умовах ризиків війни ще потребує вивчення.

Мета доповіді. Визначити базисні складові стійкості економіки України в умовах воєнних викликів, уточнити еволюцію впливів на ці складові в умовах довготривалої війни та засади державної політики зміцнення стійкості як неодмінної умови досягнення перемоги над російською агресією.

Основна частина

Дослідження дозволили виокремити п'ять головних інституційних «якорів стійкості» - базисних характеристик національної соціально-економічної системи, які забезпечили ефективну *опірність* країни на першому етапі війни та *перехіддо стійкості* в умовах її переходу до тривалої фази:

а) Розгалужене підприємництво, основа якого - малий і дрібний бізнес - що забезпечує безперервне постачання базових товарів та послуг, зайнятість та доходи населення, генерує податки;

б) Ефективна система комунікацій – транспортних, що базуються на діяльності централізованої Укрзалізниці та децентралізованого автотранспорту, широкосмугового та мобільного інтернету з широким набором послуг у фінансовій, управлінській, соціальній сферах – що склало основу мережевої взаємодії;

в) Розширені повноваження та кваліфікації громад завдяки проведеній децентралізації – завдяки чому громади як центри самоорганізації ефективно виявили себе у виконанні широкого кола функцій – від безпекових – до гуманітарних;

г) Організоване громадянське суспільство – яке взяло на себе організацію гуманітарної підтримки, допомогу в релокації бізнесу,

волонтерство для сил оборони, протидію ворогу в різних формах тощо, створивши інституційну основу мережевої взаємодії;

д) Відкритість країни - *свідома інтегрованість* держави та суспільства у глобальні процеси, насамперед – досвід європейської та євроатлантичної інтеграції забезпечили міжнародну підтримку України в широкому спектрі напрямів – гуманітарному, економічному, воєнному.

Критично важливим є збереження дієвості цих чинників в умовах довготривалої війни. Тому необхідно постійно оцінювати основні ризики для стабільного та збалансованого функціонування економіки та належним чином протидіяти їх негативному впливу. Одним із способів такої оцінки є проведене Національним інститутом стратегічних досліджень у квітні 2023 р. експертне опитування щодо стану економічної безпеки країни.

Експертами констатовано стабілізацію стану економічної безпеки в умовах повномасштабної війни. З нашої точки зору, така еволюція експертних оцінок відбиває той факт, що основні події, обумовлені війною, що створюють найкритичніші ризики для економічної безпеки, вже відбулися, й економіка продемонструвала достатні рівні адаптивності та стійкості, що насамперед проявилось у фінансовій сфері.

Важливим чинником підтримання економічної динаміки у воєнний період стало збереження купівельної спроможності населення завдяки належному забезпеченню оплати праці працівників бюджетного сектору, пенсій та соціальних виплат, наданню соціальних виплат ВПО, а також помірній інфляційній динаміці. Разом з тим, в умовах значного звуження ємності внутрішнього ринку для продукції як споживчого, так і виробничого призначення посилилася значущість експортного чинника. Міжнародна підтримка України стала одним з головних чинників зменшення рівня ризиків для експорту країни.

Разом з цим, відзначено ефекти *накопичення* впливу затяжної російської агресії, що посилили вплив низки загроз, які мають середньо- та довгостроковий характер. Серед них - загрози для фінансової спроможності держави за значного бюджетного дефіциту, конкурентоспроможності українських виробників внаслідок різкого скорочення інвестицій та посилення тиску з боку імпорту, зменшення трудового потенціалу внаслідок інтенсивних процесів міграції населення за кордон та значної частки ВПО, значне погіршення стану довкілля соціальні виміри ситуації в економіці.

Експертами також визначено коло загроз, які можуть стати тригерами посилення ризиків для стійкості країни у разі їх розгортання. Серед таких тригерів:

- збільшення частки втікачів від війни, які ухвалюватимуть рішення не повертатися – що матиме негативний вплив на трудовий потенціал країни;

- погіршення довіри до органів державного управління, насамперед – фіскальних, що загрожуватиме погіршенням податкової дисципліни та зростанням частки неофіційної економіки;

- зменшення спроможності бюджетної системи до забезпечення виконання запланованих видатків – що може погіршити ефективність системи соціального захисту та становище у бюджетному секторі;

- втрата конкурентоспроможності українських виробників внаслідок тривалого недоінвестування, зупинення інновацій та нарощування додаткових витрат – що загальмує повоєнне відновлення та руйнуватиме мультиплікативний ефект для економічного зростання й відновлення доходів;

- надмірний приплив імпортованих товарів споживчого та виробничого призначення – що зафіксує стан імпортозалежності національної економіки, обумовить перешкоди для динамічного відновлення виробництва та умов для зайнятості;

- наростання негативного впливу наслідків війни на довкілля – що погіршуватиме умови для діяльності в аграрному секторі), якість життя населення;

- погіршення спроможності економіки до забезпечення продовольчої безпеки – що матиме негативні соціальні наслідки.

Запобігання реалізації вищенаведених загроз має визначати пріоритети економічної політики у коротко- та середньостроковій перспективі.

Висновки

В умовах повномасштабної війни відбувається еволюція комплексу чинників, що забезпечують економічну стійкість країни як одну з підвалин ефективної протидії агресору. Нагромаджуються внутрішньосистемні суперечності, які потребують відповідної ризик-орієнтованої політики, що має запобігати реалізації потенційно найнебезпечніших загроз. Обґрунтування такої політики має базуватися на адекватному розумінні впливів специфічних ризиків війни на економічну стійкість.

Список використаних джерел

1. ResilienceFramework. The UK Government. December 2022. <https://www.gov.uk/government/publications/the-uk-government-resilience-framework>
2. Systemicresilienceineconomics / W.Hynes, B.D. Trump, A.Kirman, A.HaldaneandIgorLinkov. 2022 NaturePhysics, Vol. 18. <https://doi.org/10.1038/s41567-022-01581-4>
3. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022.
4. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. – Київ : НІСД, 2022.

5. Україна після коронакризи – шлях одужання : наук. доп. / [Я. А. Жаліло (кер. авт. кол.), Я. Б. Базилюк, С. В. Ковалівська, О. О. Коломієць та ін.] ; Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ : НІСД, 2020.

Олександр ДУЗЬ-КРЯТЧЕНКО, генерал-майор, кандидат військових наук, доцент, начальник інституту державного військового управління Національного університету оборони України;
Євгеній ПАНКРАТОВ, полковник, кандидат військових наук, заступник начальника інституту державного військового управління Національного університету оборони України

ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА УКРАЇНИ: КОНСОЛІДОВАНА ВІДПОВІДЬ НА ЗАГРОЗИ

Сучасні теоретичні розробки у сфері оборони держави беруть свої витoki ще з 1992 року. Але й досі залишаються невирішеними питання прогнозування стратегічного характеру воєнного конфлікту і в цілому побудови сучасної оборони держави. Тому осмислення отриманого досвіду оборонного будівництва в умовах війни, уточнення пріоритетів подальшого зміцнення обороноздатності держави є актуальним завданням.

Отже, метою дослідження є дослідження та формування змісту поняття оборони держави з урахуванням тенденцій розвитку збройної боротьби сучасності та взаємодії органів державної влади в контексті всеохоплюючої оборони.

В Законі України “Про оборону України” визначено, що “оборона України – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту”.

Разом з тим, реалії підготовки до оборони практично усього часу незалежності України свідчать, що основний фокус цього процесу був зосереджений виключно на військовій складовій. В той же час, державні інституції, що формують та реалізують державну політику у політичній, економічній, соціальній, науково-технічній, інформаційній, правовій, організаційній сферах питання оборони держави у своїй діяльності практично не розглядали.

В наші дні актуальним залишається заклик Карла фон Клаузевіца уважно вивчати реальні, а не уявні війни, які він називає “хамелеоном, оскільки війна у кожному конкретному випадку дещо змінює свою природу”. Тим більше, що сучасні війни стали тотальними, всеосяжними, вони ведуться без оголошення, в усіх сферах, і не лише і далеко не завжди тими засобами, які традиційно

прийнято вважати зброєю. Сучасні війни мають зовсім інші територіальні, просторові, часові й інші показники, ніж це було п'ятнадцять-двадцять років тому.

Характерними рисами і особливостями сучасних воєнних конфліктів є: комплексне (за єдиним замислом і планом) застосування політичних, економічних, інформаційних та інших заходів воєнного та невоєнного характеру;

формування і використання протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій з опорою на військову силу;

масоване застосування високотехнологічних систем озброєння, засобів радіоелектронної боротьби, безпілотних літальних і автономних морських апаратів, керованих роботизованих зразків озброєння і військової техніки;

вплив на противника на всю глибину його території одночасно як в класичних географічних вимірах, так і в інформаційному, кібернетичному та когнітивному;

ураження об'єктів критичної інфраструктури як першочергових цілей;

початок ведення військових дій (нанесення ракетних, ракетно-авіаційних ударів) без видимих ознак завчасної підготовки;

зміна логіки та стандартів організації просторуведення бойових дій;

розширення спектру акторів збройного конфлікту – збільшення частки іррегулярних озброєних формувань і приватних військових компаній;

точковий вплив на центри ваги противника.

Разом з тим, зазначені характерні риси та особливості сучасних воєнних конфліктів не належним чином враховуються в чинному законодавстві. З одного боку, у відповідності до Закону України “Про оборону України”, оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони. За такого трактування оборона розглядається лише в площині відбиття збройної агресії, яка є лише однією з операційних ліній сучасного конфлікту.

Іншою обставиною, яку не можна не враховувати при обороні країни, виступають особливості сучасної епохи – лібералізація та глобалізація. Сутністю впливу цих чинників на хід та результат воєнного конфлікту полягає в тому, що чітко формулюються два підходи до ведення конфлікту, які властиві демократичним та авторитарним країнам та мають свої недоліки та переваги. Якщо авторитарна парадигма конфлікту ґрунтується на примусі та всеохоплюючій централізації, то демократична – на свідомій участі громадян і інституцій всіх форм власності. У протистоянні з авторитарним противником, який має беззаперечну перевагу у можливості оперативно маніпулювати всіма державними ресурсами проте програє в мотивації персоналу, демократична країна може протиставити свідоме громадянське суспільство, яке спроможне

самоорганізуватись та вести боротьбу навіть в умовах тимчасової окупації. Такий підхід яскраво демонструє відоме висловлювання К. Маннергейма: “До того як витратити величезні кошти на оборону, необхідно створити людям життя, яке варто захищати”. З урахуванням цих реалій в провідних країнах світу і, насамперед, Заходу затверджується підхід до оборони, який можна назвати консолідованим. При цьому зосередження зусиль на захисті виключно території від традиційної збройної агресії окремих держав прямо характеризується як анахронізм, сліпе слідування якому перешкоджає ефективному забезпеченню безпеки суспільства та обороні країни в цілому.

Потенціал збройних сил все активніше використовується для вирішення найширшого кола проблем. Концепція операцій невоєнного типу припускає зовсім не військову перемогу, а реалізацію національних інтересів тієї або іншої держави (чи коаліції держав), які полягають в попередженні і локалізації криз та конфліктів.

Концепції оборони провідних країн світу відзначають, що традиційне поле бою трансформувалося в інформатизований бойовий простір, який може за певних обставин набувати буквально планетарного масштабу. Враховуються зміни засобів ведення війни. До ефективних засобів реагування на кризу абсолютно правомірно відносять засоби масової інформації і комунікації та роботу із громадськістю.

Стрижнем сучасних концепцій оборони виступає ідея про залучення усіх громадян та всіх сфер суспільного життя до оборони країни, а саме: політичної, економічної, соціальної, наукової, науково-технічної, інформаційної, правової тощо. У багатьох країнах прийняті офіційні концепції тотальної оборони. Зазначені доктринальні настанови впроваджують такі визнані демократії, як: Австрія, Норвегія, Швейцарія, Швеція, Фінляндія. Як правило, концепції оборони спираються на необхідність виховання у громадян готовності до відсічі агресії, захисту країни і відстоювання цінностей свого суспільства.

Консолідована оборона припускає організацію оборони так, щоб усі сектори національної економіки країни були наділені відповідними обов'язками у рамках оборонного планування на рівні держави. При цьому консолідована оборона має бути результатом високої відповідальності суспільства та громадян за стан обороноздатності країни і забезпечення власних збройних сил.

Привабливим в концепціях консолідованої оборони є те, що вони є основою створення сприятливої основи для ведення суспільством протиборства, що будується за принципом асиметричної дії, що особливо актуально, коли противник має виражену перевагу у воєнному потенціалі. Сучасні реалії показують, що оволодіння територією зовсім не означає перемогу над противником і припинення опору з його боку. Давно відомо: на війні усе підпорядковано досягненню мети – підпорядкувати волю противника на свою користь. Нині процес вирішення цього завдання практично досяг свого апогею внаслідок небувалого розширення спектру засобів прямої дії на свідомість і волю людини. В той же час, пригнічення духу противника через різні причини нерідко залишається поза увагою військових фахівців. У сучасних конфліктах оволодіння територією і розгром угруповань збройних сил

можуть відбуватись у відносно короткі терміни, проте зміна ментальності людей та припинення їх спротиву вимагає такого обсягу зусиль, що окупація має зворотній ефект, спрямований на завдання недопустимих втрат безпосередньо окупанту.

Можливими шляхами втілення концепції консолідованої оборони в українських реаліях можуть бути:

1. *Зміна доктринальних основ організації і ведення оборони.* Замість пострадянського орієнтування на відсіч класичної збройної агресії, сучасна оборона має базуватись на протидії комплексним кризам, коли збройна агресія є лише однією з операційних ліній конфлікту. До відкритої збройної агресії противник буде вдаватись лише у випадку недосягнення політичних цілей іншими засобами, проте постійно демонструватиме готовність її почати. Тому поряд із підготовкою до класичних форм і способів застосування Збройних Сил України, необхідно відпрацьовувати способи комплексної (у всіх вимірах боротьби) протидії агресору, а також розвивати теоретичні засади і практичні навички мережевої організації сил опору агресору.

2. *Знаходження шляхів отримання синергетичного ефекту від інтеграції та взаємодії всіх складових підготовки держави до оборони і трансформація їх у стратегічні переваги.* Тобто узгодження цінностей та інтересів усіх різнорідних елементів системи підготовки держави до оборони, обміну інформацією та досвідом між ними, впровадження наукових інновацій та спільного використання потужностей як державного, так і приватного секторів економіки на взаємовигідних умовах. Це дозволяє, з одного боку, здешевлювати вартість заходів з підготовки держави до оборони, використовувати їх результати в економічному процесі та збройному протиборстві, а з іншого – приділити більше уваги науково-технологічним інноваціям, які в сучасних умовах є запорукою отримання стратегічних переваг.

3. *Надання Раді національної безпеки та оборони України додаткових повноважень для консолідації та досягнення цілеспрямованості й узгодженості діяльності всіх складових сектору безпеки та оборони.*

Зважаючи на те, що сучасні конфлікти за своєю сутністю є комплексним застосуванням політичних, економічних, інформаційних та інших заходів воєнного та невоєнного характеру, для протидії має здійснюватися узгоджена (консолідована) протидія у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науковій, науково-технічній, інформаційній, правовій, організаційній та інших сферах суспільного життя країни, що саме головне – під єдиним керівництвом.

Як висновок, слід зазначити, що простезведення оборони тільки до дій збройних сил із захисту території і до підготовки такого захисту сьогодні абсолютно недостатнє для ефективного відстоювання національних інтересів і забезпечення безпеки країни. Тільки на основі консолідації зусиль всіх складових системи забезпечення національної, у тому числі воєнної, безпеки повинна формуватися та реалізовуватися державна політика в сфері оборони.

Віктор АЛЕЩЕНКО, доктор психологічних наук,
професор, Національний університет оборони
України, м. Київ
ORCID: 0000-0003-1560-7318

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКАМИ В УМОВАХ ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ОБОРОНИ.

***Анотація.** У статті розглянуто деякі підходи до процесів управління військами в умовах всеохоплюючої оборони, зокрема роботи військових керівників зі трансформації професійної культури на основі євроатлантичних принципів. При цьому увага акцентується на формування нового стилю військового лідерства у відбитті агресії.*

Постановка проблеми. Захист суверенітету і територіальної цілісності України - найважливіша функція держави, справа всього українського народу. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах широкомасштабної російсько-української війни вимагає послідовної реалізації положень нової Стратегії воєнної безпеки (2021 р.), яка базується на всеохоплюючій обороні України.

Розглядаючи її як комплекс заходів, основний зміст яких полягає у:

превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;

використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);

застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.[1]

За пріоритетом – серед інших, слід наголосити і на розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони. Це обумовлює необхідність зміцнення кадрового потенціалу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, ефективного управління кар'єрним зростанням особового складу яке ґрунтуються на знаннях, уміннях, цінностях, досвіді, доброчесності, а також формуванні нового стилю військового лідерства та трансформації професійної культури на основі євроатлантичних принципів. Вся кадрова робота має бути спрямована на пошук лідерів та формування лідерських якостей. Збройні Сили потребують не просто достатньої кількості кваліфікованих людей, а найкращих фахівців, здатних брати на себе відповідальність та знаходити рішення складних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами аналізу законодавства з питань оборони та низки монографій та інших наукових праць, військових стандартів слід констатувати, що у них наразі відсутні положення

щодо формування нового стилю військового лідерства та трансформації професійної культури на основі євроатлантичних принципівщо є потужним стимулом високої ефективності діяльності військових керівників.

Слід зазначити, що в українській практиці розглянуто здебільшого психологічні аспекти феномену лідерства тактичного рівня управління. Проте з об'єктивних причин сьогодні потрібні практичні рекомендації щодо формування лідерських компетентностей у закладах військової освіти.

Метою статті є розкриття особливостей стратегічного лідерства військового керівника, формування нового стилю військового лідерства, професійної культури у процесі управління військами в умовах всеохоплюючої оборони

Виклад основного матеріалу. Стратегія воєнної безпеки України визначає, що пріоритетами досягнення цілей державної політики у воєнній сфері та сфері оборони й військового будівництва є запровадження об'єднаного керівництва підготовкою та веденням всеосяжної оборони України, розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони, командування Збройних Сил України та інших органів управління складових сил оборони[2].

Масштабність і складність завдань у відбитті широкомасштабної агресії, швидкоплинність, розмаїтість інформації та необхідність приймати рішення при дефіциті часу – все це та багато іншого ускладнюють управління військами, виконання відповідних планів. Також слід врахувати, що для успішного досягнення визначених цілей велике значення мають для військового керівника набуті у процесі навчання та військової служби компетентності та професіоналізм, професійна культура які визначають його здатність до вирішення складних завдань всеохоплюючої оборони держави. Інтелект, творчість та здібність військового керівника формувати високоорганізовані колективи, команди, брати на себе зобов'язання і відповідальність за своїх підлеглих, за ситуації, що склалися в бойових умовах стають головним ресурсом на полі бою, стримування й відсічі повномасштабній збройній агресії.

Професійна культура військового керівника є системою цінностей, переконань, норм і правил, які спрямовують діяльність організації. Тому необхідно всіляко розвивати ініціативу, творчу активність, самостійність та відповідальність військових кадрів у керівництві військами. Ось чому на перший план виходить необхідність формування військового лідера.

Під лідером ми розуміємо людину, яка шукає додаткові можливості для дій заради перемоги, бере на себе відповідальність за свої рішення та передбачає їх результати, знаходить з іншими людьми спільну мову, уміло взаємодіє в оточуючому середовищі, з розумінням ставиться до інших, мислить творчо і нестандартно. Людину, яка робить так, щоб його особовий склад без страху йшов вперед[3].

Розглядаючи сутність понять «лідерство» та «ефективність лідера», «професійну культуру військового керівника» звернемося до досвіду армій провідних країн світу. Наприклад, у польовому керівництві № 6–22 «LeaderDevelopment» армії США зазначено, що «лідерство є процесом впливу

на людей шляхом визначення мети, спрямування та мотивації підлеглих до виконання місії і вдосконалення організації» [6]. У цьому ж документі визначено, що лідер в армії США – це той, хто може надихати людей і впливати на них з метою досягнення визначених цілей. Лідер мотивує людей на дії, «фокусує на мисленні та формулюванні рішення для більшої користі організації» [6].

Уміння вчасно виявити ризики, оцінити та прийняти обґрунтовані рішення – одна з головних якостей лідера. Багато аналітиків управління військами зводять у ранг високого мистецтва. Як говорив Джон Кеннеді: «Будь-якому плану дій притаманні витрати та ризики, але вони значно менші, ніж витрати та ризики, що породжуються комфортним неробством». Впевненість у власних силах дозволяє лідеру розширювати межі своїх можливостей та набувати нового життєвого досвіду.

Здатність організувати колектив, розвивати його творчий потенціал на вирішення поставлених завдань – одні з фундаментальних організаційних якостей лідера. На сьогодні перед Україною і, відповідно, перед тими, хто здійснює стратегічне керівництво Збройними Силами України, дійсно постають виклики, кожний з яких можна назвати історичним за масштабами та значенням для майбутнього держави. Безперечно, для адекватної відповіді на ці виклики необхідно в результаті реформування отримати нову систему управління Збройними Силами України, основу якої становитимуть керівники-лідери[]

Загалом, прикладів нового стилю військового лідерства та трансформації професійної культури на основі євроатлантичних принципів сучасній історії українського війська серед українських генералів та офіцерів досить багато. Одним із таких є генерал Валерій Залужний, щокерує Збройними силами України з 27 липня 2021 року. Західні і українські ЗМІ його уже називають легендарною постаттю в історії України. До повномасштабного вторгнення РФ його ім'я було відоме переважно лише фахівцям, а тепер саме Головнокомандуючого Збройних Сил називають тією людиною, завдяки якій росіянам досі не вдалося виконати жоден з амбіційних планів: ні захопити Київ за 48 годин, ні створити «ХНР» на Херсонщині, ні отримати перемогу на Донбасі до 9 травня. Росіяни зазнали таких втрат, «яких вони ніколи не бачили і не могли уявити»[4]. https://zaxid.net/statti_tag50974/.

Генерал В. Залужний реформатор на фронті, його поважають, а не бояться. Він є відкритим воєначальником, який розуміє проблеми солдатів та молодших офіцерів і не вважає, що зірки на погонах – привід бути пихатим. «Залізним генералом» Залужного називають закордонні й українські ЗМІ. Сам Залужний також підкреслює, що українські війська наповнені молодими, професійними воїнами та майбутніми лідерами. Він був одним з ініціаторів модернізації методів ведення бойових дій, операцій та армії загалом[4].

Також варто пригадати рейд десантників 95-ї бригади під командуванням генерала Михайла Забродського тилами проросійських сил на Донбасі влітку 2014 року. Його називають найдовшим рейдом бронетехніки у новітній військовій історії. За цей час рейдові загони пройшли більше 400 км, 170 з яких - з боями по території противника. Командування бригади змогло під обстрілами

організувати переправу через річку Міус для виходу з оточення інших підрозділів та відтягнули на себе значні сили бойовиків.

Рейдову операцію частково описав Генштаб ЗСУ ваналізібоїв на Донбасі у серпні-вересні 2014 року. Задачі були чіткі: захоплення і утримання рубежів, знищення оперативних об'єктів ворога, дезорганізація у нього в тилу, щоб відволікти сили від боїв на лінії зіткнення.

Генерал Олександр Сирський, командувач Сухопутних військ Збройних Сил України, командувач оперативно-стратегічного угруповання військ «Хортиця». Герой України, почесний громадянин Харківської області. Олександр Сирський - керував деокупацією Київщини, яка стала фундаментом майбутніх успішних операцій Збройних Сил України. Завдяки вдалим діям мотивованих воїнів Сил оборони, рік тому вдалося здобути стратегічну перемогу над російською армією і вибити її підрозділи з Київської області та півночі загалом. Один з авторів Харківської контрнаступальної операції. За кілька днів блискучого наступу, за оцінками Інституту вивчення війни, ЗСУ звільнили більше 2500 кв. км, знищили сотні одиниць техніки. Коли ЗСУ зайшли в Куп'янськ та Ізюм, російські частини, відрізані від постачання, почали відходити з півночі Харківської області за кордон. Харківська операція увійде у підручники військової справи як один з найбільш вдалих контрнаступів у світовій історії[1].

Їх характеризує фундаментальна базова освіта, компетентне лідерство, стратегічне мислення, вміння вести за собою людей та досягати кінцевої є найважливішим фактором успіху в керівництві військами.

Першою ключовою складовою оцінювання ефективності стратегічного лідера є його спроможність об'єктивно оцінити ситуацію та обґрунтовано спрогнозувати найімовірніший варіант її розвитку. Саме цю спроможність і можна визначити, як спроможність критично мислити.

Ще однією важливою складовою частиною ефективності стратегічного лідера є його спроможність приймати рішення, які визначають шлях організації на довгострокову перспективу або потребують термінового реагування всієї організації на раптові радикальні зміни обстановки. Адже від доцільно прийнятих рішень, інтегрованого використання наявних сил і засобів, дій в різних проблемних ситуаціях, залежить кінцевий результат.

Підготовка і ведення оборони держави насамперед передбачає підготовку талановитих військових керівників які спроможні успішно виконувати План оборони України, План застосування СО, мобілізаційний план України на особливий період, та інші плани в інтересах відсічі збройній агресії. Таким чином, спроможність критично мислити та здатність якісно формулювати думку як в усній так і у письмовій формі на сьогодні є дуже вагомими складниками ефективності стратегічного лідера, які можуть бути розвинуті під час підготовки у вищих військових навчальних закладах.

«Лідери повинні бути віддані ідеї навчання тривалістю у все життя, для того щоб залишатись необхідними і готовими під час служби Нації. Військові лідери повинні встановлювати приклад, бути наставниками і вчителями.» Наголошував генерал Пітер Дж. Шумейкер, начальник штабу Армії США.

Отже, серед основних завдань реформування стратегічного керівництва одним із найбільш актуальних є організація підготовки стратегічних лідерів у закладах військової освіти за євроатлантичними стандартами.

З цією метою у Національному університеті оборони України започатковано курси для вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4) та (L-5). У ході вивчення комплексної навчальної дисципліни “Застосування сил оборони” модуль формує наступні компетентності: здатність здійснювати стратегічне планування застосування сил оборони України для стримування та відсічі повномасштабній збройній агресії; здатність організовувати участь сил оборони у підготовці та веденні національного спротиву; здатність організовувати міжвідомчу взаємодію під час підготовки та застосування сил оборони України для захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності; здатність аналізувати варіанти використання військової сили та невійськових інструментів влади, оцінювати їх переваги та недоліки й прогнозувати результати; здатність виробляти пропозиції до плану оборони держави. Надає розуміння процесів стратегічного планування в сфері оборони, формує навички вироблення та презентації пропозицій щодо інтегрованого використання наявних інструментів держави для стримування й відсічі повномасштабній збройній агресії дозволить забезпечити підготовку професійних високоефективних управлінців, які необхідні у військовій справі. Випускники професійної військової освіти мають стати інновативними, креативними суб'єктами прогресу у військовій сфері, розуміти свою роль і місце у всеохоплюючій обороні держави.

Висновки. Досягнення взаємосумісності Збройних Сил України, іншими складовими сил безпеки та оборони, а також з аналогічними формуваннями держав-партнерів вимагає від МО України встановлення єдиної системи поглядів щодо військового лідерства, професійної культури на основі євроатлантичних принципів.

Місія військових лідерів – морально, психологічно, професійно готувати себе і підлеглий особовий склад до виконання завдань за призначенням, згуртовувати військові колективи та вести їх за собою до визначеної мети. Військове лідерство – є ключовим компонентом професійної діяльності військового керівника так і окремих військовослужбовців під час виконання завдань за призначенням.

В арміях держав-членів НАТО військове лідерство, зокрема, ґрунтується на цінностях, традиціях, етиці поведінки, глибокому розумінні та неухильному дотриманні військової дисципліни та культури у військовому колективі. Життєва необхідним є те, щоб військові лідери були гнучкими, різносторонніми багатоборцями із стійкими моральними якостями, багатими знаннями та гострим інтелектом.

На стратегічному рівні, крім завдань тактичного й оперативного рівня, необхідно не тільки використовувати наявні ресурси, а й приймати рішення щодо генерації ресурсів для виконання завдань всеохоплюючої оборони і втілювати їх у життя.

В подальшому доцільно організувати у стислі терміни проведення наукових досліджень з проблем пов'язаних із роллю і місцем військової культури керівника-лідера у всеохоплюючій оборони держави.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Военної доктрини України». : Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555.:URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”.: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121.: URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
3. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, затверджена Начальником Генерального штабу Збройних Сил України 01 грудня 2020 року.
4. Катерина Родак. “Залізний генерал”. Хто такий Валерій Залужний і чому ним усі захоплюються. 3 травня 2022. https://zaxid.net/statti_tag50974/https://zaxid.net/zalizniy_general_n1542092
5. Ковальчук О.П. Мотиваційні аспекти розвитку управлінської культури військового керівника. Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – Київ: НУОУ, 2020. Вип. 5 (58). С. 94–99.
6. FieldManualNo. 6–22 "LeaderDevelopment", June 2015. Glossary-1
7. Сектор безпеки і оборони України : стратегічне керівництво та військове управління : монографія / колектив авторів; за заг. ред. І. С. Руснака. К. : ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. С. 230.

Ігор КОЗУБЦОВ, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Професор кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7309-4365>

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ОКРЕМИХ ВІЙСЬКОВО-ГУМАНІТАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЗДОБУВАЧАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну система військової освіти перейшла до функціонування в екстремальних умовах. За будь-яких умов функціонування для системи військової освіти ключовою особою у науково-педагогічній діяльності є викладач та особа, яка навчається. В науковій доповіді апробується методика викладання окремих військово-гуманітарних навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти в умовах воєнного часу.

Ключові слова: методика викладання, військово-гуманітарні дисципліни, здобувач вищої освіт, умови, воєнний час.

Вступ

Постановка проблеми. Система освіти України з 24 лютого 2022 р., як і вся країна, функціонує в екстремальних умовах. Особливістю цього періоду є необхідність поєднання виконання важливих завдань, що тягнуться з минулого та потребують свого логічного завершення з актуальними завданнями, спричиненими війною та завданнями, які визначатимуть перспективу подальшого розвитку системи вищої освіти. В результаті перед системою вищої освіти з'явилися нові виклики [1, с. 163]:

1. Пошкодження та руйнування інфраструктури, приміщень закладів вищої освіти (ЗВО), втрата ними освітнього й дослідницького обладнання;

2. Значні втрати кадрового складу ЗВО, контингенту абітурієнтів/студентів, які вимушені переміщуватися до безпечніших регіонів країни й за кордон (у т. ч. на навчання за кордоном).

Наразі продовжується військова агресія, тож потрібно адаптуватися до реалії війни за якої необхідно продовжувати освітній процес з підготовки здобувачів вищої освіти для потреб національної оборони та економіки.

Незважаючи на повномасштабну війну більша частина науковці не лише не покинули територію України, хоча була така можливість, а навпаки власним прикладом боронили на науковому фронті.

Слід відзначити, що за будь-яких умов функціонування системи військової освіти, ключовою особою у науково-педагогічній діяльності є викладач та особа, яка навчається. До існуючої проблеми освітнього процесу з вибору педагогічних технологій навчання [2] додалась невизначеність в організації освітнього процесу. Таким чином, у визначений розкладом занять 2 академічні години викладач не лише повноцінний актор, але відповідає за дотримання режиму збереження життя здобувачів за умови надходження сигналу оповіщення про повітряну тривогу. Це вимагає зосередження основної уваги не лише командування вищого військового навчального закладу на створенні безпечних умов для перебування в закладах освіти, але і викладачеві, бо головним пріоритетом є життя і здоров'я кожного учасника освітнього процесу, а найважливіша мета педагогічної діяльності в умовах війни – перетворення кожного закладу освіти на територію безпеки. І хоча методичним відділом МОН України розроблено чотири моделі організації навчання: за очною, дистанційною, змішаною та індивідуальною формами (екстернат або сімейна форма) [1, с. 43], вони повністю не вирішують зазначену проблему.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З точки зору нашого дослідження цікавим є інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану»[1], де узагальнено сучасний стан освіта України в умовах воєнного стану. Однак поза уваги авторів залишилось чимало актуальних проблем, які набувають особливого значення в умовах воєнного стану, а саме викладацька (науково-педагогічна) діяльність. Перші практичні пропозиції від викладачів щодо організації освітнього процесу в умовах

воєнного стану в Україні обговорені в контексті всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації[3].

Наразі в Україні відбувається реформування Збройних Сил, а разом із тим виникає потреба у зміні військової освіти та науки. Суттєво в цьому допомагає закордонний досвід, який вивчають і впроваджують наші найкращі фахівці [4]. В зв'язку з цим не вирішеним питанням є проведення наукових розробок з обґрунтуванням методик викладання навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти, як єдиного засобу на шляху забезпечення якісної освіти в умовах воєнного часу [5].

Мета доповіді. Апробація методики викладання навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти, як єдиного засобу на шляху забезпечення якісної освіти в умовах воєнного часу.

Основна частина

Суттєва автономія навчального закладу, забезпечена Законом України «Про вищу освіту» [6], дозволяє своєчасно та динамічно адаптувати навчальний процес до умов сьогодення [3, с. 30]. Ми вже мали змогу в цьому пересвідчитись під час пандемії COVID-19, коли ВНЗ переходили на дистанційну чи змішану форми навчання. Саме завдяки набутим протягом останніх двох років напрацюванням за даним графіком роботи, зараз ЗВО може забезпечити виконання навчальної програми. Дистанційні чи змішані форми навчання в умовах воєнного стану стали не альтернативою, а виробничою необхідністю. За даних обставин дистанційне забезпечення навчального процесу буде залежати лише від наявності онлайн доступу до мережі інтернет, який зазвичай, наявний на території, де активні бойові дії не проводяться. Даний підхід дозволить зберегти кадровий потенціал, зв'язок зі здобувачами вищої освіти (курсантами), а головне, максимально убезпечити його учасників.

Розглянемо сутність методики викладання військово-гуманітарних навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти в умовах воєнного часу. Її обмеженням у застосуванні в ВНЗ є лише за умови повної відсутності в навчальному матеріалі інформації з обмеженим доступом.

Обов'язковим елементом успішного засвоєння навчального матеріалу освітніх компонентів здобувачів вищої освіти є комбінування форм проведення занять. Слід зазначити, що на разі вибір педагогічних технологій навчання є ключовою проблемою суто викладача – суб'єкта освітнього процесу [2]. Одночасно відсутність рекомендацій щодо формалізації у їх виборі, розширює ступінь свободи педагогічної майстерності лектора у творчому пошуку і експериментуванню. Скорочення аудиторного часу (лекцій, практик / семінарів, лабораторних занять) внаслідок повітряної тривоги призводить до порушення логіки навчального процесу. Для забезпечення збалансованості пропонується змішане навчання за технологією «випереджаючого навчання» [7] або «перевернутий клас» [8]. Схема реалізації навчального процесу при перенесенні лекцій в електронне середовищі подано на рис. 1.

За розробленої методики, лекційний курс навчальної дисципліни видається здобувачам завчасно на опрацювання до аудиторних сеансів дистанційних занять. На плановому аудиторному (сеансі дистанційного) занятті відбувається

обговорення і уточнення лекційного матеріалу. Методика потребує подальшого удосконалення у разі необхідності проведення лабораторних чи практичних занять із використанням стаціонарного обладнання ВВНЗ і не можливе її відпрацювання у віддалених умовах.

Активність викладача поступається місцем активності курсантам. Його завданням стає створення умов для їхньої ініціативи пізнавальної діяльності. Викладач відмовляється від ролі простого транслятора готових знань і виконує функцію одного з джерел інформації та помічника в роботі, який організовує самостійну пізнавальну діяльність курсантів з продукування знань про навколишню дійсність, що спонукає до пошуку, дослідження явищ та процесів, самостійного вирішення проблем.

Значний бюджет часу відведений на самостійну роботу дозволить курсантам поглиблено опрацювати навчальний матеріал, підготуватися до проведення заняття. Досягнення курсантів у навчанні залежать не лише від часу, витраченого на позакласні заходи [9], але в певній мірі від обраної гейміфікованої педагогічної технології навчання [10].

Запропонований в роботі комплекс заходів, на нашу думку, створюють такі сприятливі умови при яких курсант, навчаючись у ході комп'ютерної гри, і не підозрює про те, навчається. У комп'ютерній грі на відміну від традиційного навчання на перший погляд немає джерела навчальних знань, що пізнається легко курсантами. Процес навчання розвивається мовою дій в результаті активних контактів курсантів один з одним стає ненав'язливим.

Для закріплення набутих раніше знань та перетворення їх на досвід, курсанту пропонується виконати додаткові завдання з прийому та передачі радіограм кодом Морзе, виконання нормативів з РХБЗ, тестування знань положень статей статутів ЗС України, які визначить рівень його підготовки.

Успішне виконання додаткових завдань надає курсанту відповідне умовне військове звання, а як «бонусом», стрілянина зі стрілецької зброї в електронному тирі.

Висновки

Таким чином, застосування змішаного навчання, дистанційної форми навчання та навчання на випередження дозволить не лише забезпечити виконання навчального плану з опанування освітньої компоненти, а й максимально забезпечити можливості курсантів зі збереження життя і здоров'я в умовах війни.

Олександр ПОНОМАРЬОВ

Начальник факультету бойового застосування систем управління та зв'язку Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0008-2320-1549>

Ігор КОЗУБЦОВ, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7309-4365>

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОМАНДИРІВ ПІДРОЗДІЛУ ПОТОЧНИХ ОПЕРАЦІЙ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

***Анотація.** Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України спонукала до відмови від застарілого формалізованого підходу в плануванні операцій та переходу до стандартів прийнятних у країнах членів НАТО. Актуалізація наукових досліджень обумовлена зміною підходу командиром підрозділу поточних операцій до планування та потребує удосконалення і система бойової підготовки, в першу чергу командирів зазначених структурних підрозділів. Зважаючи на зазначену потребу в роботі запропоновано впровадження кіберонтологічного підходу системи бойової підготовки командирів підрозділу поточних операцій (напрямків), що забезпечує підвищення мотивації, але під іншим кутом зору сприймати метод прийняття рішення.*

***Ключові слова:** тренажер, підготовка, командир, підрозділ, поточна операція.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Ефективність проведення військових операцій залежить безумовно не лише від наявного озброєння та військової техніки (ОВТ), а в першу чергу від якості планування. Дата 24 лютого 2022 року стала не лише початком повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України, але в першу чергу відмовою від застарілого формалізованого підходу у плануванні на якісно новий, прийнятий у країнах НАТО. Виходячи з цього, об'єктом дослідження буде підрозділ поточних операцій (ПдПО), який є ключовим органом для здійснення планування та виконання операцій, а також моніторингу ситуації та вчасне реагування на зміни.*

Слід зазначити, що відновлення і актуалізація наукових досліджень обумовлена зміною підходу до системи бойової підготовки військових фахівців застосування підрозділів зв'язку в Збройних Силах за рахунок реформування бойової підготовки на основі комп'ютерних форм навчання та є сучасною

інновацією. Наразі в Україні відбувається реформування Збройних Сил, а разом із ними виникає потреба і в зміні військової освіти та науки. Суттєво в цьому допомагає закордонний досвід, який вивчають і впроваджують наші найкращі фахівці [1]. Все більше у навчальний процес наших ВВНЗ впроваджують широке використання інтерактивних і комп'ютерних технологій навчання, яких не було в традиційній системі підготовки офіцерів. В зв'язку з цим змінюються і професійні вимоги до офіцерського складу сил сектору безпеки та оборони змінюються [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З погляду зазначеної проблеми застосування підрозділу поточних операцій (напрямок) на даний час у наукових публікаціях (В. Безбаха, В. Коваль, В. Ткач, О. Сирський, В. Телелим, І. Руснак та ін.) вивчено не достатньо, проте враховуючи отриманий досвід в ході відбиття зовнішньої агресії РФ проти України є в такому нагальна необхідність.

З точки зору нашого дослідження цікавим є узагальнений сучасний стан освіта України в умовах воєнного стану [1], особлива в період інтенсивного реформування Збройних Сил в напрямку застосування стандартів НАТО. Однак поза уваги авторів залишилось чимало актуальних проблем, які набувають особливого значення в умовах воєнного стану, а саме викладацька (науково-педагогічна) діяльність. Це свого часу потребує зміни у підходах до військової освіти [3], обґрунтування модернізації тренажерних комплексів військового призначення за рахунок застосування комп'ютерної техніки [4]. Подальшим трендом вбачається застосування гейміфікації, а саме ігрової механіки і методів ігрового дизайну для пробудження мотивації у людини [5; 6].

В зв'язку з цим не вирішеним питанням є проведення наукових розробок з обґрунтуванням методик викладання навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти, як єдиного засобу на шляху забезпечення якісної освіти в умовах воєнного часу [2].

Мета доповіді. Метою доповіді є огляд та аналіз особливостей ігрових тренажерів у підготовці командирів підрозділу поточних операцій (напрямок) до роботи в умовах гібридної війни.

Основна частина

Місце ПдПО у базовій структурі штабу бригади подано в роботі [7]. Однією з основних особливостей роботи ПдПО є необхідність у підтримці безпеки та стабільності в міжнародному просторі. Це передбачає постійну готовність до дії в будь-який момент часу та забезпеченні координації з іншими військовими формуваннями. Це потребує високого рівня адаптивності та гнучкості, а також швидкого реагування на зміни ситуації та прийняття оперативних рішень.

Особливості роботи командира підрозділу поточних операцій включає наступні аспекти:

інтеграція: ПдПО забезпечує інтеграцію різних компонентів операції, таких як війська, цивільні фахівці та дипломатичні представники;

моніторинг: ПдПО постійно моніторить ситуацію в районі операції, аналізує інформацію з різних джерел та забезпечує зв'язок з іншими органами

НАТО та партнерами;

планування: ПдПО бере участь у розробці планів операції, включаючи плани евакуації, захисту, встановлення комунікацій тощо;

керування: ПдПО забезпечує керування операцією, включаючи розподіл завдань та виконання контролю над діяльністю різних підрозділів.

Детальний глибокий аналіз внутрішніх процесів, що протікають у роботі ПдПО у країнах НАТО дозволяє вибудувати структурну схему функціональних зв'язків. Для цього скористаємось «кіберонтологічним підходом», який привернув увагу зарубіжних вчених, при описі функціональної моделі залежності та протікання інформаційних процесів в діяльності людини [6]. Саме впровадження кіберонтологічного підходу в практику сприяло переосмисленню роботи командира ПдПО під кутом зору методу прийняття рішення (див. рис. 1).

Діяльність командира ПдПО при плануванні полягає у врахуванні всіх можливих варіантів до яких може прибігти супротивник («Агент загроз»), щоб заволодіти «Активами». Одним з важливих аспектів, які на даний час не освітлено, залишається практична складова підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони, яких планують до призначення на посаду командира ПдПО. Ще однією важливою особливістю є високий рівень професійної підготовки та відповідальності.

Оскільки підрозділ поточних операцій НАТО має велику кількість електронних систем та технічних засобів, що дозволяють забезпечувати ефективну роботу та координацію з іншими формуваннями в режимі реального часу, то військовослужбовці окрім вміння їх експлуатувати, повинні мати глибокі знання з різних галузей, зокрема з політики, військової тактики та стратегії, розвідки та контррозвідки, комунікацій та інформаційної безпеки. Тож сформульовано практичну рекомендацію щодо перспективної можливої підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони, яких планують до призначення на посади командирів ПдПО на засадах геймофікації та застосування випереджаючого навчання (технології перевернутого класу), як приклад поданий в роботі [8].

Рис. 1. Функціональна модель залежностей інформаційних процесів в діяльності командира ПдПО (розроблено автором)

Змішане навчання забезпечує вивільнення великого бюджету часу на самостійну роботу, якого буде достатньо курсантам для опрацювання навчального матеріалу. Успіхи курсантів у навчанні залежать від часу, витраченого на позааудиторні заходи [9] із застосуванням допоміжних, як зазначає автори роботи [10], технологій навчання, наприклад геймофкованих [11].

Зазначений комплекс заходів створюють такі сприятливі умови при яких курсант, у ході комп'ютерної гри навчається аналогічно тому, що апробовано в роботі [11]. Слід зазначити, що навчання через комп'ютерну гру, полегшує процес навчання і розвивається мовою дій в результаті активних контактів курсантів один з одним стає ненав'язливим.

Для закріплення набутих знань та отримання «досвіду» курсантам пропонується додаткові навчальні завданнями, а «бонусом» є кількахвилинна гра із застосуванням стрілецької зброї в електронному тирі (рис. 2).

Рис. 2. Віртуальний тир

Висновки

Підрозділ поточних операцій є ключовим органом для здійснення планування та виконання операцій. Його головною метою є забезпечення координації та керування операціями, а також моніторинг ситуації та вчасне реагування на зміни в ній. Основною метою роботи підрозділу поточних операцій є забезпечення ефективної координації дій усіх підрозділів оперативного командування та потреб військових в різних областях бойових дій.

Використання ігрових тренажерів позитивно впливає на засвоєння навчального матеріалу тактико-спеціальних дисциплін. Вводячи такий тип навчання в освітній процес, можна активізувати пізнавальний процес, спростити саму програму навчання, направивши виграний час на ті теми чи дисципліни, які також вимагають від того, хто навчається, достатнього розуміння. Таким чином, можна прогнозувати, що застосування ігрових тренажерів у підготовці командирів підрозділу поточних операцій (напрямків) на початковому рівні, допоможе розвинути інтерес до військової професії, удосконалювати комунікативні навички, які можна буде перенести на симулятори реальних дій.

Микола ОЛЕНЄВ, кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Військова академія (м. Одеса), Одеса, Україна, <https://orcid.org/0009-0005-3666-1024>

Євген КОЛЕСНИК, кандидат технічних наук, доцент, начальник НДВ наукового центра, Військова академія (м. Одеса), Одеса, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-7560-2255>

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ, ЩО ВЕДУТЬ АВТОНОМНІ БОЙОВІ ДІЇ АБО ВИКОНУЮТЬ СПЕЦІАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

***Анотація.** Досліджено можливість підвищення харчової цінності пайків для військовослужбовців підрозділів, що ведуть автономні бойові дії. Було проведено аналіз використання сучасних технологій виробництва, таких як НВЧ обробка та сублімація, для поліпшення якості продукту. Результати досліджень вказують на збереження більшої кількості поживних речовин, підвищення термінів придатності та зниження маси готового продукту. Для покращення норм харчування військовослужбовців було проведено товарознавчий аналіз пайків з країн Європи та США, а також запропоновано удосконалення набору продуктів харчування до комплексу бойового екіпірування військовослужбовців. Раціональне харчування військовослужбовців має важливе значення для їх здоров'я та боєздатності.*

***Ключові слова:** пайок, якість, харчова цінність, НВЧ-обробка, сублімація.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Сучасний бій вимагає від Збройних Сил граничної напруги моральних і фізичних сил, які можуть бути відновлені своєчасним та висококалорійним харчуванням згідно Каталогу продуктів харчування. Одним з основних елементів системи продовольчого забезпечення є пайки, які поділяються на основні, додаткові, сухі, бортові та аварійні. У плануванні наукової та науково-технічної діяльності Збройних Сил України на 2023 рік визначено напрямок підвищення ефективності зразків технічних засобів логістичного забезпечення життєдіяльності військовослужбовців. Спеціально для підрозділів, що ведуть автономні бойові дії або виконують спеціальні завдання, є потреба зниження маси при збереженні потрібної калорійності пайків. Системи життєзабезпечення органу розвідки гарантують дії розвідувальної групи автономно, не менше 4-6 діб без зниження якості системи життєдіяльності. Проведені дослідження показали, що максимальне навантаження продуктами харчування у складі комплексів бойового екіпірування військовослужбовців буде під час виконання підрозділами завдань з розвідки у нальоті [1]. Крім того, існують проблеми технологічного характеру,*

залишається невирішеним питання відсутності сублімованих пайків вітчизняного виробництва для забезпечення автономності дій тактичних груп.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Майже всі розвинені країни світу реалізують програми розробки нових сухих пайків для військовослужбовців [1, 2]. У сухопутних військ США, досліджуються і оцінюються адекватність раціонів харчування військовослужбовця у надзвичайних умовах з урахуванням біофізичної витривалості організму у нових тканинних матеріалах, фізіологічної переваги індивідуальних мікрокліматичних систем, впливу вибухової хвилі та шумів при стрільбі з різних видів зброї, процесів перегрівання тіла при тривалому носінні протихімічного одягу тощо.

Італійські сухі пайки SpecialMilitaryRationPack (Спеціальний Військовий раціон) – це 400 г банка, Insalata di riso. Вміст нагадує готові другі страви SunMix з натуральним м'ясом, якого – до половини від загальної закладки у банки. Варто сказати, що зазвичай Insalata di riso – холодний салат, готується з маринованими овочами, ковбасою чи м'ясом. Але для армійського сухпайка у консерви було введено трошки рідини, ніж у традиційному вигляді, і розігріватимуться вони швидше. За консистенцією нагадують густий суп з м'ясом.

До іспанських сухих пайків входять 3 консерви з стравами, столові прибори. Сухий пайок містить: тушкований стейк, печінку з овочами, суп швидкого приготування, консерву з фруктами, по 2 таблетки солі та для очищення води, таблетку мультівітамінну, 10 серветок, сірники, відкривачку, міні-мангал, сухе пальне. Хліб і крекери, на відміну від інших, постачають окремо.

Литовські сухі пайки, DryRation, практично повністю копіюють американські, один розрахований на один прийом їжі. До складу, крім основних страв, входить шоколадний батончик, мед або джем, хрусткий хліб, жменька лісових горіхів або мигдалю, розчинний чай або кава, цукор, вологі серветки, сухе пальне, нагрівач їжі і невелика складна підставка для розігріву.

Польські сухі пайки розраховані на 2 прийоми їжі. До складу входить дві маленькі баночки м'яса або м'ясної чи сирної пасти, 2 пакети з крекерами (твердими), тубик згущеного молока, два стіка розчинної кави, пакетик чаю, 3 пакета цукру, таблетка вітаміну С, паличка (скибочка) жуйки, сірники, меню, пластикова сумка і 2 паперових рушники. Південнокорейські (Південна Корея) сухі пайки. Їжа розфасована у пакети і містить: 250 г вже приготовленого рису з м'ясом та овочами, плюс пакет спецій; 250 г такого ж рису з червоною квасолею (бобами); 100 г свинячих сосисок гриль; 100 г кимчі (Kimchi – традиційна корейська страва у вигляді гострих квашених овочів) і 50 г чорної квасолі (чорних бобів). Отже, Україна з кожним роком покращує своє меню сухого пайку, але у порівнянні з іншими країнами різноманітність їх обмежена та потребує розширення асортиментного ряду.

Мета доповіді. Розглянути проблеми, пов'язані з продовольчим забезпеченням військових підрозділів, особливо тих, що ведуть автономні бойові дії, та проаналізувати можливі шляхи підвищення ефективності забезпечення життєдіяльності військовослужбовців шляхом зниження маси сухих пайків при збереженні необхідної калорійності та харчової цінності.

Основна частина

На цей час при виробництві харчових продуктів у промисловості використовують як традиційні технології обробки при приготування їжі, так і сучасні. До сучасних технологій відносять такі як надвисокочастотний (НВЧ) нагрів, сублімаційна сушка тощо. До переваг НВЧ-нагріву можна віднести: збереження більшої кількості поживних речовин, висока швидкість обробки, більш рівномірне нагрівання, економічне споживання енергії, широкий спектр застосування. До переваг сублімації можна віднести: збереження високої якості продукту, натуральний аромат, смак, хімічна структура, збільшення термінів придатності, стабільність процесу, що дозволяє забезпечити однакову якість, та кількість продукту в кожній партії, максимально можливе зниження маси готового продукту. Недоліком зазначених технологій є висока вартість обладнання та необхідність розробки нових технологічних карт виробництва. Проведені дослідження [3, 4, 5] показали, що вибірковість мікрохвильового нагріву мікроорганізмів у камері нерезонансного типу впливає у розглянутих умовах на час експозиції продукту. При його обробці у рівномірному електромагнітному полі час експозиції може бути скорочено у 4-5 разів, у порівнянні з витратами часу при традиційній тепловій обробці. У даному випадку, необхідна середня температура впливу на оброблювані продукти зменшується у 1,3 рази, а швидкість руйнування термолабільних біологічно цінних компонентів продукту зменшується приблизно у 5-6 разів.

З метою покращення норм харчування військовослужбовців підрозділів розвідки СВ ЗСУ та забезпечення їх їжею підвищеної якості, збагаченої вітамінами і мінералами було проведено товарознавчий аналіз сухих пайків, які використовують для Італії, Іспанії, Литви, Польщі та США. Раціональне харчування є важливим фактором зміцнення та збереження здоров'я військовослужбовців, а також для підтримання їх високої боєздатності. Раціон нових сухих пайків для військовослужбовців адаптовано під українського споживача на основі національної культури харчування. Під час розробки фахівці вивчали досвід країн-членів НАТО, досліджували види упаковки для фасування продуктів харчування, що входять до індивідуального пайка військовослужбовця тощо [1, 2].

За результатами проведеної роботи було прийнято рішення [6] щодо впровадження нового сухого пайка з використанням реторт-упаковки, яка дає можливість тривалого зберігання готових страв без додавання консервантів, завдяки сучасним способам обробки та автоклавування (обробка при високих температурах).

Затвердженими технічними умовами розширено асортимент страв – наразі до раціону розроблено не менше 7 раціонів різних страв. До раціону включено страви, якими наші бійці звикли харчуватися вдома: борщ, супи, каші гречана з м'ясом, пшенична та перлова, тушкована картопля. Калорійність польових наборів нового зразка складає 3500 Ккал, а в посиленому варіанті для військовослужбовців, які виконують бойові завдання – 4100 Ккал на добу.

Особливу увагу було приділено смаковим якостям готових страв, зручності упаковки, її зовнішньому вигляду, доцільності використання

безполуменового нагрівача [6, 7]. У разі використання повсякденного набору сухих продуктів у польових умовах та під час виконання спеціальних завдань з відривом від баз постачання (своїх військових частин) понад одну добу дозволяється видавати один розігрівач портативний, 60 г сухого пального (уротропін технічний), одну таблетку знезаражувача води та шість штук сірників вітро-вологостійких або одну коробку сірників звичайних.

Норма № 15, для української армії, включає готові страви, у тому числі супи. Добовий польовий набір відповідає зарубіжним стандартам та пройшов всі експертизи у науково-дослідних інститутах. Перші та другі страви зберігаються у реторт-упаковці. Це ламінований пакет, який забезпечує можливість стерилізації та автоклавування запакованих продуктів при температурі від 120 °С до 140 °С під тиском від 1,2 атм до 1,5 атм, їх зберігання терміном від 2 років до 3 років і, навіть до 5 років. Реторт-пакети також забезпечують компактність і зручність під час транспортування та використання. Термін придатності до 12 місяців. Калорійність за нормою № 10 дорівнює 3500 ккал, а за нормою № 15 дорівнює 4200 ккал. На прикладі розвідувальної групи, для якої необхідно забезпечити, автономність до 6 діб без зниження якості системи життєдіяльності, на одну людину треба 12,6 кг раціону харчування, що несе значне навантаження.

За цією нормою забезпечується особовий склад у разі неможливості готувати гарячі страви із продуктів за основною нормою харчування: військовослужбовці, особи рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які перебувають у польових умовах (у таборах, на навчаннях, маневрах), виконують завдання у районі проведення бойових дій та під час прямування до пункту призначення.

Щодо зниження ваги пайку до 30% пропонується часткове та повне зневоднення страв, завдяки впровадженню технологій НВЧ обробки та сублімації.

Щодо удосконалення набору продуктів харчування, що входять до комплексу бойового екіпірування, додатково пропонується:

- ввести до складу комплексу продуктів харчування таблетки для обеззараження води (з розрахунку на кожний прийом їжі по 1 л);
- ввести до набору сухих продуктів їжу з високим складом йоду (наприклад «ламінарія»);
- додати до набору сухих продуктів сухі продукти з високим складом протеїну (наприклад, «банан сушений»).

Запропоновані рекомендації щодо удосконалення набору пайків дозволять значно поліпшити їх харчову цінність.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Таким чином, впровадження процесів НВЧ-обробки та сублімації в технологію виробництва продуктів для пайків, дозволить зберегти більше вітамінів, антиоксидантів, антоціанів та інших термолабільних компонентів продукту, що якісно підвищує їх харчову цінність і розкриває можливість створення, на перспективу, принципово нових видів пайків зі зменшеною масою.

Запропоновані рекомендації по удосконаленню набору пайків дозволять значно поліпшити їх харчову цінність, що забезпечить необхідну автономність бойових дій підрозділів.

Кирило ДЕХТЯРЕНКО, підполковник, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння факультету підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м. Одеса), Україна.

Павло БОРДІАН, підполковник, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м. Одеса), Україна.

Віктор ЛИСКОВЧУК, підполковник, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м. Одеса), Україна.

ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ В ХОДІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.

На початку повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації на територію України, оперативно-тактичні угруповання Збройних Сил України виконували бойові завдання по відсічі збройної агресії російської федерації у зонах відповідальності.

7 квітня 2022 року відповідно до наказу командувача Сухопутних військ Збройних Сил України, було створено оперативно-тактичне угруповання "Суми" для відсічі збройної агресії російської федерації на території прикордонної зони Сумської та частини Харківської областей. До складу оперативно-тактичного угруповання входить центр логістичного забезпечення, завданням якого є своєчасне та якісне забезпечення підрозділів оперативного підпорядкування комплексами озброєння, засобами ураження та стрілецькою зброєю, а також здійснення евакуації та відновлення пошкодженого озброєння силами підпорядкованого ремонтного підрозділу. Крім цього відділами центру логістичного забезпечення постійно проводиться моніторинг укомплектованості, наявності і технічного стану озброєння та військової техніки у підрозділах оперативного підпорядкування, а також оперативні потреби засобів ураження.

На початку операції по деблокаді міста Харків, відповідно до розпорядження командувача Сухопутних військ Збройних Сил України, зі складу оперативно-тактичного угруповання "Суми" був створений передовий командний пункт оперативно-тактичного угруповання, завданням якого було спланувати операцію та координувати підрозділи оперативного підпорядкування у процесі ведення бойових дій. Евакуація та відновлення пошкодженого озброєння виконувалось силами виїзних груп зі складу ремонтного підрозділу оперативно-тактичного угруповання "Суми". У зв'язку

з великою інтенсивністю ведення бойових дій, що призводило до унеможливлення роботи евакуаційної групи, відновлення пошкодженого озброєння приходилось проводити на місцях виходу з ладу, яке знаходилося на невеликих відстанях від лінії бойового зіткнення.

Враховуючи те що особовий склад ремонтних груп не у повному обсязі проходив спеціальну підготовку, час на проведення відновлювальних робіт на зразках озброєння значно збільшувався, що у свою чергу приводив до випадків потрапляння під ворожі артилерійські обстріли.

Одним з таких випадків спостерігався під час проведення контр-наступальних дій підрозділами сил оборони України на північній частині міста Харків у ході яких був пошкоджений танк механізованого підрозділу оперативного підпорядкування оперативно-тактичного угруповання "Суми".

З огляду на тактику дій противника досвід бойових дій показує, що противник використовує пошкоджену техніку підрозділів Збройних Сил України як приманку для знешкодження сил та засобів ремонтних підрозділів.

Таким чином, відновлювальні роботи на місці виходу з ладу танка провести не вийшло у зв'язку з постійним мінометним обстрілом району. Надалі було прийняте рішення на проведення евакуації танка у безпечний район, але відсутність у складі евакуаційного підрозділу спеціального евакуаційного тягача для пошкодженого зразка озброєння привело до виконання даного заходу силами механізованого підрозділу, який провів евакуацію пошкодженого танку до безпечного району у нічний час за допомогою іншого (бойового) танку.

Приклад даного випадку свідчить про те, що під час формування ремонтно-евакуаційних підрозділів не завжди враховується всі види озброєння та військової техніки бойових підрозділів оперативного підпорядкування, що у свою чергу призводять до значного збільшення навантаження на евакуаційні засоби ремонтних підрозділів, а у окремих випадках взагалі унеможливають проведення евакуації пошкодженого озброєння та військової техніки. Крім того, не своєчасна евакуація пошкодженого озброєння та військової техніки, у більшості випадків, призводить до безповоротних втрат, у зв'язку з тим, що противник зосереджує вогонь на повне знищення пошкодженого озброєння та військової техніки, або проводить складне мінування.

Висновки та рекомендації

Відсутність або несвоєчасне забезпечення евакуаційними засобами ремонтні підрозділи, призводить до збільшення випадків виникнення безповоротних втрат у результаті не своєчасного або відсутності можливості проведення евакуації пошкодженого озброєння та військової техніки.

У зв'язку з збільшенням випадків мінування, противником, пошкодженого озброєння та військової техніки та значним навантаженням інших завдань на підрозділи розмінування, необхідно включати до складу евакуаційних груп ремонтних підрозділів декілька позаштатних фахівців з розмінування.

Під час формування ремонтних підрозділів для виконання бойових завдань по відновленню озброєння та військової техніки, з метою зменшення часу на

виконання відновлювальних робіт, необхідно враховувати фахову підготовку особового складу.

Кирило ДЕХТЯРЕНКО, підполковник, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння факультету підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м. Одеса), Україна.

В'ячеслав БОРДІАН, підполковник, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м. Одеса), Україна.

Володимир ЙОВВА, підполковник, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м. Одеса), Україна.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ОЗБРОЄННЯ В ХОДІ ВІЙНИ.

На початку повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації на територію України, усі силові структури держави, а також Збройних Сил України об'єдналися у єдиний силовий блок, який на сьогоднішній день називається «Сили Оборони України», які виконують спільні бойові завдання по відсічі збройної агресії російської федерації у зонах відповідальності.

Роль ствольної артилерії і мінометів у війні знижуватись не буде. Прикладом може служити війна в Україні, 90 відсотків усіх завдань у якому вирішує саме ствольна артилерія, причому з використанням звичайних боєприпасів. Але артилерійські системи, які були на озброєнні в Україні перед початком повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації, на сьогоднішній день не у повному обсязі можуть забезпечити підтримку механізованих підрозділів та завдавати потужного вогневого ураження важливих військових об'єктів противника. Насамперед, це пов'язано з невідповідністю бойових характеристик артилерійського озброєння до вимог виконання бойових завдань, а також сталістю металу з якого виготовлені основні складові вузли та частини артилерійських систем.

Висока інтенсивність бойового використання артилерійських систем приводить до систематичного виходу з ладу окремих вузлів, що призводить до унеможливлення подальшого використання артилерійської системи.

Одним з прикладів бойового використання застарілих артилерійських систем спостерігався у двох артилерійських дивізіонах окремої артилерійської бригади Корпусу Резерву Збройних Сил України, які, будучи озброєними 152 мм гаубицями Д-20, виконували бойові завдання по прикриттю кордону півночі України (Харківська область) та вогневому ураженню мобільних вогневих груп

збройних сил російської федерації, які діяли вздовж кордону Белгородської області російської федерації.

За дві доби бойової роботи в обох дивізіонах вийшли з ладу одразу по 3-4 одиниці 152 мм гаубиць Д-20. Основними та головними причинами непрацездатності гаубиць було вихід з ладу протівідкотних пристроїв, а саме прорив сальникової набивки ущільнювального пристрою накатнику та трубки компенсатора гальма відкоту. Враховуючи те, що данні системи вже тривалий час не використовуються у артилерійських підрозділах Збройних Сил України, запасів ремонтних частин також вже давно немає, приходилось адаптувати складові частини сільськогосподарської техніки. Так, наприклад, для відновлення сальникової набивки ущільнювального пристрою накатнику 152 мм гаубиці Д-20 використовували шпагат пропитаний у восково-масляній суміші, а трубки компенсатора гальма відкоту виготовлювали з металевих трубок масляної системи комбайнів.

Такі роботи приводять до значного збільшення часу на відновлення артилерійських систем та збільшення вирогідності безповоротних втрат в результаті вогневого ураження артилерійськими підрозділами противника.

Висновки та рекомендації

Відсутність або несвоєчасне забезпечення, ремонтних підрозділів, ремонтними частинами, а ще краще, вузлами артилерійських систем призводить до збільшення випадків виникнення безповоротних втрат у результаті несвоєчасного або відсутності можливості проведення відновлення озброєння, яке вийшло з ладу.

Під час формування ремонтних підрозділів для виконання бойових завдань по відновленню озброєння та військової техніки, з метою зменшення часу на виконання відновлювальних робіт, необхідно враховувати фахову підготовку особового складу.

Постійно вести статистику виходи з ладу артилерійських систем з метою проведення аналізу та накопичення ремонтних складових частин та вузлів артилерійських систем, які найчастіше виходять з ладу.

РЕЗІНЕЦЬ М.М., старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння факультету підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м.Одеса), підполковник;

СИНІЛО Ю.Г., старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння факультету підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м.Одеса), працівник ЗС України;

МАКСИМЧУК Д.С., викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння факультету підготовки спеціалістів ракетно-артилерійського озброєння, Військова академія (м.Одеса), майор.

ОБҐРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЇ КІНЕТИЧНИХ БРОНЕБІЙНИХ БОЄПРИПАСІВ

На сьогоднішній день, враховуючи інтенсивність ведення бойових дій на території України, наявні зразки бронейних боєприпасів (далі - боєприпаси) забезпечують малу необхідність ефективності виконання поставлених бойових завдань, щодо ураження броньованих цілей. Виходячи з цього, в Збройних силах України сталою є проблема, що більшість зразків боєприпасів до озброєння яке знаходиться на озброєнні у військових частинах, є часів Радянського союзу, тобто застарілими та не забезпечують достатню бронейну здатність по знищенню більш сучасних зразків техніки. Нажаль за роки незалежності України, не було створено жодного новітнього зразка бронейних боєприпасів а існуючі заводи виробники боєприпасів у зв'язку із відсутністю замовлень на виробництво з боку Міністерства Оборони з часом приходили до непрацездатності. В той час коли на світовій арені зростає рівень ефективності і удосконалення бронейного захисту, що максимально мінімізує ефективність наявних зразків бронейних кінетичних боєприпасів. До того ж, більшість боєприпасів, що збереглися на сьогодні на складах, базах і арсеналах, знаходяться в неналежному стані, що також є одним з найголовнішим чинником їх високої неефективності. На ефективність дії кінетичних бронейних боєприпасів впливають такі фактори, як: корозія корпусу, проходження хімічних процесів в порохових зарядах та зміна їх властивостей внаслідок довготривалого зберігання, деформація корпусу боєприпасу, перевищення терміну зберігання, вплив зовнішніх чинників, кут зустрічі з перешкодою, швидкість на момент зіткнення з перешкодою.

На даний час, українські виробники які мають можливість виготовлювати нові та більш якісні боєприпаси, знаходяться за межами країни але готові до виконання замовлень на виготовлення боєприпасів до 152 мм включно.

Як показав бойовий досвід, до України надходять більш сучасні зразки озброєння від країн-партнерів, але відсутній налагоджений виробничий процес виготовлення більш сучасних та нових зразків боєприпасів, а особливо 155 мм снарядів.

Для підвищення ефективності дії бронепробивних боєприпасів та своєчасного забезпечення військ, необхідно:

1. Розробити вимоги, щодо виробництва боєприпасів у відповідності до новітніх зразків броньованої техніки провідних країн світу, а саме:

- пошук та впровадження нових матеріалів для бронепробивного осердя, з метою збільшення пробивної здатності;

- заміна форми боєприпасу для збільшення швидкості польоту та точності влучення;

- розробка нових конструктивних особливостей боєприпасів кінетичної бронепробивної дії.

2. Проведення удосконалення вже існуючих зразків шляхом інтеграції технологій країн НАТО, для цього необхідно:

- проаналізувати новітні зразки бронепробивних боєприпасів кінетичної дії на можливість суміщення технологічних особливостей зразків;

- провести розрахунки на зміну характеристик зразку бронепробивного боєприпасу.

Інтеграція деяких технологічних особливостей може значно збільшити ефективність дії кінетичних бронепробивних боєприпасів, що дасть змогу зменшити відрив у розвитку боєприпасів від бронезахисту.

Ірина ПАВЕЛКО, кандидат психологічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник Наукового центру Військової академії (м. Одеса), <https://orcid/0000-0002-3933-6949>;

Ігор БЄЛОВОДОВ, старший науковий співробітник Наукового центру Військової академії (м. Одеса), <https://orcid/0000-0001-9179-7550>

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ ТА ССПОЗА МЕТОДИКОЮ БОЙОВОЇ АРМІЙСЬКОЇ СИСТЕМИ (БАРС)

Анотація. У тезах представлено започатковану у Військовій академії (м. Одеса) Бойову армійську систему (БАРС), яка призвана підвищити результативність підготовки військовослужбовців. Це комплексна система підготовки, яка забезпечує скорочення термінів і поліпшення якості підготовки військовослужбовців зі спеціальної фізичної підготовки, тактико-спеціальної (тактичної) підготовки, вогневої підготовки, домедичної (з тактичної медицини) та психологічної підготовки тощо. Наведено результати експерименту.

Ключові слова: сухопутні війська, фізичні якості, стандарти з фізичної підготовки, спеціальна психологічна підготовка.

Вступ

Важливим завданням підготовки особового складу підрозділів військової розвідки та ССПО ЗС України є удосконалення професійної підготовки з урахуванням досвіду бойових дій, який свідчить, що уміння користуватися зброєю і бойовою технікою, знання тактики ведення дій є далеко недостатньою умовою для успішних дій військовослужбовця у бойовій обстановці.

Розвідувальні підрозділи виконують бойові завдання і діють у відриві від своїх військ, впродовж кількох днів або навіть кількох тижнів, тому успіх виконання завдань за призначенням залежить не тільки від їх професійної підготовленості, а також рівня спеціальної фізичної та психологічної підготовки кожного військовослужбовця.

Дослідження Ю.С. Фіногенова, 2013; О.М. Боярчука, 2011; О.Д. Гусака, 2012; В.М. Романчука, 2014 свідчать, що військово-професійна діяльність фахівців сухопутних військ має чітко виражений руховий характер, а найбільш виражена вона, зокрема, у особового складу гірських підрозділів, розвідувальних підрозділів та ССПО. Про ефективність вдосконалення фізичної підготовленості військовослужбовців шляхом впровадження спеціальних вправ та комплексів фізичних вправ для окремих спеціальностей йдеться у працях С.В. Романчука, 2014; І.Л. Шлямара, 2015; О.В. Ролюка, 2017 тощо.

Невід'ємним компонентом розвитку людини під час фізичної підготовки, як вважають дослідники психологічної складової фізичної діяльності О.Я. Чебикін [4], А.В. Кернас [1, с. 9-10] є взаємодія рухової та емоційно-вольової активності. Найбільш оптимальною формою, необхідною для досягнення успіху в екстремальних, швидко мінливих умовах здійснюваної боротьби більшість дослідників вважають емоційний стан бойової готовності (В.Ф. Сопов, 2006; М.Й. Варій, 2009; А.А. Кадочников, 2003; Е.П. Ильин, 2009, Р. Сюин, 2007 та ін.).

Метою доповіді є аналіз ефективності та доцільності використання програми підготовки військовослужбовців за системою БАрС щодо формування стійких психологічних та фізичних якостей військовослужбовців вказаних підрозділів.

Виклад основного матеріалу

У Військовій академії (м. Одеса) започатковано Бойову армійську систему (БАрС), яка призвана вирішувати зазначені вище завдання. Вбачається, що результативність підготовки військовослужбовців за БАрС значно покращується, якщо робота у цьому напрямку проходить комплексно. У першу чергу, це стосується тактико-спеціальної (тактичної) підготовки, вогневої підготовки, домедичної підготовки (тактичної медицини). Це система продуманої спеціальної фізичної підготовки, яка у значній мірі сприяє підвищенню боєздатності й боєготовності військ, забезпечує скорочення термінів і поліпшення якості підготовки військовослужбовців при оволодінні різними видами бойової техніки, для забезпечення надійності управління нею в складних умовах.

Відповідно до задуму, в ході проведення занять за БАрС передбачається опанування військовослужбовцями вправами, прийомами та діями, які відповідають вимогам професійної діяльності фахівців військової розвідки та ССпО. Для обґрунтування та складання програми спеціальної фізичної та психологічної підготовки було застосовано метод експертних оцінок, де експертами стали офіцери, сержанти та солдати військової розвідки, які мають бойовий досвід. Вони визначили основні види екстремальних ситуацій, які виникають під час ведення бойових дій з урахуванням досвіду АТО та важливо професійно значущі якості та навички розвідників, що необхідні для виконання службових завдань у бойових умовах [2].

За результатами психолого-педагогічного експерименту (n=170) досліджено ефективність застосування методики підготовки військовослужбовців за програмою БАрС [2], розроблено проекти керівних документів з БАрС для СВ Збройних Сил України – Стандарти індивідуальної підготовки за системою БАрС за рівнями підготовки, а також Настанова з БАрС СВ ЗС України [2,3]. З метою вивчення психологічних чинників ефективності підготовки за БАрС та оптимального використання резервів психіки військовослужбовця, розроблено Модель психофізичної готовності військовослужбовців до дій у бойових умовах (огневої близькості, ближнього бою та рукопашної сутички, надання медичної допомоги), відповідно зазначеної моделі проведено та описано результати констатуючого експерименту щодо психологічної готовності військовослужбовців для виконання службових завдань [2].

Запропоновано доповнити заняття зі спеціальної фізичної підготовки, блоком психологічних знань, які допомагають підтримувати необхідний стан бойової готовності. Такі заняття можуть виконувати інтегруючу функцію, забезпечуючи не тільки формування професійно-психологічних якостей, але цілісне формування особистості фахівця військової розвідки, про що свідчать наступні результати констатуючого експерименту.

Зокрема, за результатами кореляційного аналізу досліджено, що показник «бойова готовність» позитивно корелює з показниками: «цілеспрямованість» ($r=0,385$, $p \leq 0.01$), «наполегливість і завзятість» ($r=0,362$, $p \leq 0.01$), «рішучість і сміливість» ($r=0,458$, $p \leq 0.01$), «витримка і самовладання» ($r=0,470$, $p \leq 0.01$), «самотійність і ініціативність» ($r=0,374$, $p \leq 0.01$), мотивами «фізичного самоствердження» ($r=0,207$, $p \leq 0.05$), «цивільно-патриотичним» ($r=0,233$, $p \leq 0.05$), «досягнення успіху у спорті» ($r=0,201$, $p \leq 0.05$) та показником «врівноваженість» ($r=0,248$, $p \leq 0.05$).

Також встановлена позитивна кореляція показника «бойова готовність» з показниками: «врівноваженість» ($r=0,248$, $p \leq 0.05$), «відкритість» ($r=0,229$, $p \leq 0.05$), «екстраверсія/інтроверсія» ($r=0,205$, $p \leq 0.05$), що може говорити, що стан бойової готовності передбачає емоційну стійкість, довірчу та відкриту взаємодію з особовим складом свого підрозділу за високого рівня самокритичності, що найбільш сприятливо при таких якостях, як екстравертованість або амбіверсія (середні значення) [2, с. 239].

Висновки

1. У ході проведеного комплексного дослідження Бойової Армійської системи визначені основні завдання підготовки військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою, що можуть вирішуватися за допомогою опанування військовослужбовцями навичками за системою БАрС.

2. Зазначено, що особливості ведення сучасних бойових дій (у складі малих тактичних груп на обмеженій ділянці місцевості), в умовах неспецифічної обстановки (в умовах міста, промислових зонах, об'єктах інфраструктури, у середині будівель тощо) обумовлюють потрібність володіння військовослужбовцями технікою нестандартних способів пересування, додатковими знаннями та навичкам індивідуальних та колективних дій у складі малих тактичних груп; здійснення маніпуляцій зі зброєю, що забезпечують її швидку підготовку до застосування у будь-яких обставинах та положеннях, володіння способами переміщень поранених для їх евакуації безпосередньо з місць бойових зіткнень.

3. Заняття з спеціальної фізичної підготовки за методикою БАрС доцільно доповнити блоком психологічних знань у вигляді тренінгових технологій. Такі заняття можуть виконувати інтегруючу функцію, забезпечуючи не тільки формування професійно-психологічних якостей, але цілісне формування особистості військового професіонала.

4. Ефективність впливу системи БАрС на формуванні стійких психологічних і фізичних якостей, а також військово-прикладних рухових вмінь військовослужбовців вправ була оцінена за результатами проведення констатуючого та формуючого психолого-педагогічного експерименту, а також проведення експертних оцінок вправ БАрС.

Список використаних джерел

1. Кернас А.В. Психолого-педагогічні напрямки у рішенні проблеми підвищення емоційної стійкості та інших професійно-важливих якостей особистості спортсмена: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (22-24 жовтня. 2009) Хмельницький: ХНІ. с. 208-214.

2. Комплексне дослідження Бойової армійської системи у формуванні стійких психологічних і фізичних якостей, а також військово-прикладних рухових вмінь військовослужбовців. Шифр «БАрС - Стандарт»: звіт про НДР (закл). Т.1. Військова академія (м. Одеса); керівн. В. Ягодзінський; викон. І.Ф. Беловодов [та інш.]. Одеса, Військова академія (м. Одеса) 2022. 292 с.

3. Методичні рекомендації з організації підготовки військовослужбовців за Бойової армійською системою ВП 7-00(72)01.01. /Військова академія (м. Одеса). Грудень 2020. 162 с.

4. Про затвердження основних напрямків впровадження БАрС в систему підготовки Збройних Сил України: Наказ ГШ ЗС України від 28.02.2019 № 86-дск. Київ, 2019. 9 с.

5. Чебыкин А.Я., Тодорова В.П. Эмоционально-волевая сфера студентовзанимающихсяразличными видами физическойкультуры : монография. Одесса: Издатель Н.П. Черасова. 2007. 151 с.

МАЛЬЧЕНКОВ.М.,доцент кафедри загальновійськових дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ.

КУГОТО.Л.,викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ.

КРИВЕНКО.В.,викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ.

ТАКТИКА ХІМІЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ

Заборона розробки, виробництва, накопичення хімічної зброї та її знищення складають одну з найактуальніших проблем сучасності. **Armisbellanonvenenisgeri**(війна ведеться зброєю а не отрутою) - цей лозунг римських юристів протягом століть розглядає застосування хімічної зброї на війні як злочин перед людством.

Аналіз відкритих джерел дозволяє прослідкувати історію зусиль цивілізованого суспільства по забороні застосування хімічної зброї, починаючи з Брюссельської декларації 1874 р., яка забороняла застосування на війні отрут та отруйних куль [1, с.5-8]. Після Першої світової війни під тиском суспільної думки в 1925 р. представники 37 держав у Женеві підписали «Протокол про заборону застосування на війні задушливих ядучих або інших подібних газів і бактеріологічних засобів». Даний протокол ратифікували більшість країн світу [2]. Але проблема лишається актуальною і сьогодні.

В 1948 р. Комісія зі звичайних озброєнь ООН визначила хімічну зброю як одну з категорій зброї масового знищення. Після підписання в 1972 р. Конвенції про заборону біологічної і токсичної зброї, де питання хімічної зброї виділилося окремо, розпочалася робота над договором про заборону саме хімічної зброї.

13 січня 1993 р. було підписано та введено в дію Конвенцію про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення (КХЗ), яка з часом була ратифікована більшістю держав світу [4, 6, 11], в тому числі, і країною-агресором – російською федерацією.

Делегації України брали участь у всіх дванадцяти пленарних сесіях Підготовчої комісії Організації по забороні хімічної зброї (ПК ОЗХЗ), що проходили у період з лютого 1993 р. до липня 1995 р.

Аналіз порушень Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення дає підстави вказувати на причетність російської федерації та її союзників до подій які призводять до страшних людських жертв та негативних екологічних наслідків.

З моменту військової ескалації росією до нашої країни характер дій що до вірогідності застосування хімічної зброї набуває цинічного характеру та наводить на думку про те, що маніпуляція хімічними боєприпасами стала схожою на проведення психологічної операції керівництвом росії по психологічному впливу на Сили оборони України та недолугі спроби дискредитації їх.

Підтвердження цих роздумів є тактичні перехвати розмов російських військових про застосування хімічних боєприпасів в другій половині березня 2022 року на Київщині безпосередньо м. Ірпінь що було спробою посіяти паніку в Силах оборони та змушували запасатись протигазами.

Свіжим фактом є повідомлення журналіста і керівника у місті Києві підрозділу ВГО "Стоп корупції" Володимир Чеславського який захищає державу у лавах ЗСУ на східному напрямку фронту:

"Українських бійців на лінії фронту попереджають про небезпеку хімічної зброї. Нам роздають респіратори і протигазы. Вже були випадки застосування ручних хімічних гранат К -51 на лінії фронту. Це дуже небезпечна зброя. Бойова речовина випаровується і буквально випаює очі.", - розповідає Чеславський.

"Це агонія російської армії, яка не може перемогти у чесному бою. Утім українські військові підрозділи готові для будь-якої небезпеки", - резюмує Чеславський [7]

Також з повідомлення на Facebook «Луганський прикордонний загін імені Героя України полковника Євгенія Пікуса» ми можемо побачити незаперечний факт порушення Конвенцію про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення (КХЗ) яка була відкрита для підписання 13 січня 1993 р.

На Луганщині прикордонники збили ворожий дрон з "цікавим" боєприпасом [8].

Після приземлення БпЛА бійці виявили на ньому систему скиду з сльозогінною гранатою К-51. Це перший випадок застосування окупантами подібних гранат по позиціях Луганських прикордонників

Корпус гранати виготовлений із пластику, але має металеве дно. Усередині знаходиться порошкоподібна речовина нелегальної дії. Горіння запалу запускає реакцію всередині К-51. Після підвищення тиску всередині корпусу гранати вилітає металеве дно і розпорошується хмара хімічної речовини.

12 Жовтня 2022 Наталя Дуляба на порталі львівських новин [7] опублікувала повідомлення про збиття в Запорізькій області українськими військовими ворожого безпілота, який ніс гранати К-51.

При цьому російські війська вже не вперше використовують гранати К-51 у війні проти України. Принаймні один такий випадок офіційно зафіксували 24 вересня на півдні України. Тоді окупанти скинули ці гранати на позиції ЗСУ з

дрона. Обійшлося без постраждалих, адже оперативно спрацювали бойові медики.

Також було відомо, що навесні рашисти скинули з безпілотників на Маріуполь невідому хімічну речовину. Тоді в захисників «Азовсталі» була дихальна недостатність та вестибуло-атактичний синдром.

Хочеться ще раз наголосити що Україна та її народ провели титанічну роботу по дотриманні Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення та постійно дотримується принципової позиції по недопущенню порушення Конвенції [9]. З моменту початку агресії з 2014 року неодноразово Україна піддавалась хімічним провокаціям під «Чужим прапором» завдяки психологічним операціям російської федерації, нанесено величезну шкоду екології в наслідку руйнування хімічно-небезпечних об'єктів російськими військами. Використання російськими військовими подразнюючих бойових речовин на території України супроводжуються інформаційним супроводом російських пропагандистів які маніпулюють свідомістю своєї аудиторії перекручуючи факти та формуючи підґрунтя для маніпуляцій [10].

З метою зменшенню впливу російської пропаганди з маніпулюванням хімічною зброєю в соціальних мережах та інших інформаційних просторах необхідно постійно висвітлювати та моніторити дану проблематику використовуючи різні інформаційні ресурси.

Українські підрозділи на лінії фронту мають бути попереджені про цю комбіновану небезпеку і бути готовими як до дій в умовах застосування хімічної зброї, так і до стійкого протистояння психологічному впливу з боку ворога. бійцям видають засоби індивідуального хімічного захисту та проводиться робота по протидії такого виду психологічного впливу. Мабуть наразі ми бачимо та відчуваємо як тісно переплетена зброя масового ураження з психологічними операціями. Кожен свідомий громадянин має чітко розуміти хто винен в порушенні Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та незворотність покарання за військові злочини.

Використані джерела:

1. Грищенко К.І. Питання Конвенції про заборону хімічної зброї в Україні. // Хімічна промисловість України, №, 1994, с. 5 - 78.
2. Грищенко К.І. "В ім'я запобігання війнам." // Політика і час. - 1998. - №7. - С.7-12 2003
3. Женевський Протокол про заборону використання на війні задушливих, отруйних і інших подібних газів та бактеріологічних засобів. 1925 р.
4. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення // OPCW Press, 1996, 192 pp. «Ibid.- С . 2.
5. Конвенція про заборону розробки, виробництва і нагромадження запасів бактеріологічної і токсичної зброї і про їх

знищення 1972 року 10 Ibid. - С. 2. п. Державна програма співробітництва України і НАТО до 2001 р.

6. Постанова Верховної Ради України "Основні напрями зовнішньої політики України." // Урядовий кур'єр, 5 липня 1993 р. с.201

7. Портал новин - <https://portal.lviv.ua/news/2022/10/12> за 12 Жовтня 2022.

8. Сторінка Facebook «Луганський прикордонний загін імені Героя України полковника Євгенія Пікуса»

9. Хартія Україна - НАТО. Розділ III, §3. 13 ibid. - С . 1. 14 Проблеми ліквідації хімічної зброї. // Політика і час, №11-12, 1998, с. 109.

10. Committee on Disarmament, 'Compilation of material on chemical warfare from the Conference of the Committee on Disarmament and the Committee on Disarmament working papers and statements, 1972-1979', Conference on Disarmament document CD/26, 1 July 1979.

11. Chemical Disarmament: basic facts. - OPCW Press, 1998, 24 p 4 Ibid.-С. 1.

Павло БІРЮКОВ, кандидат педагогічних наук
Доцент кафедри загальновійськових дисциплін
Військового інституту телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1703-1359>;

Андрій МАРТИНЮК
Доцент кафедри загальновійськових дисциплін
Військового інституту телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-8607-3265>;

Володимир СЕЛЮК
Доцент кафедри загальновійськових дисциплін
Військового інституту телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8003-5734>

ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У доповіді стисло наведений аналіз підготовки військових фахівців в Україні за допомогою систем імітаційного моделювання та шляхи підвищення ефективності освітнього процесу на основі використання досвіду

застосування засобів штучного інтелекту під час підготовки військових фахівців провідних країн світу

Ключові слова: імітаційне моделювання, системи імітаційного моделювання, вищий військовий навчальний заклад, військові фахівці

Вступ

Постановка проблеми. Широкомасштабне вторгнення збройних сил російської федерації на територію суверенної України загострило проблему підготовки військових кадрів для Сил оборони України. Перед нашим вищим військовим командуванням гостро постали завдання готувати військових фахівців у стислі терміни та у новій якості за умови економії розхідних матеріально-технічних засобів. Постійні загрози з боку противника ракетних обстрілів, застосування ударних безпілотників, відсутність безперебійного промислового електроживлення, також, накладає свою специфіку на організацію освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ).

Одним із перспективних напрямків підвищення рівня підготовки військових фахівців, на наш погляд, є використання систем імітаційного моделювання (далі – СІМ) в організації освітнього процесу у ВВНЗ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання імітаційного моделювання постійно висвітлюється у публікаціях та наукових виданнях [2, 3]. Найбільш затребуваним напрямом є застосування програмного обладнання, що допомагає командирам різної ланки у відпрацюванні тактичних дій з прийняттям рішення на бій (операцію). Запроваджені програмні продукти надають можливості командирам відпрацьовувати бойові графічні та текстові документи, застосовувати на практиці два тактичні процеси: військовий процес прийняття рішення (ВППР (MDMP)-процедури) та організацію бою підрозділів (ОБП (TLP)-процедури) [2, 3]. Проте, можливості підготовки військових фахівців за допомогою систем імітаційного моделювання в освітньому процесі ВВНЗ не в повній мірі були досліджені в умовах триваючої російсько-української війни.

Мета доповіді Дослідити можливості підготовки військових фахівців за допомогою імітаційного моделювання сучасного загальновійськового бою та тактики бойових дій у складі механізованих підрозділів на різній місцевості, включаючи райони населених пунктів.

Викладення основного матеріалу

У США та провідних країнах світу СІМ застосовуються у процесі підготовки військових фахівців з 1980-х років. За даними військових аналітиків, на сьогодні співвідношення реальних та змодельованих навчань становить близько 50:50, однак у майбутньому ситуація змінюватиметься у бік зростання частки віртуальних військових заходів з огляду на потреби країн в економії коштів на військові витрати та швидкий розвиток засобів штучного моделювання і відображення обстановки [7].

Американські фахівці поділяють імітаційні моделі за призначенням на три основні групи:

- забезпечення аналізу та оцінки обстановки (оперативна робота);

- створення нових зразків озброєння та військової техніки;
- навчання особового складу, оперативної та бойової підготовки військ та штабів.

На теперішній час розрізняють наступні основні СІМ:

- реальні (live)системи, до яких відносяться традиційні військові і командно-штабні навчання (далі – КШН) із залученням штатної техніки та особового складу (бойові стрільби, проведення навчань у реальних умовах, проведення тренувань)
- віртуальні (virtual)системи представляють моделювання, в якому користувачі керують віртуальними системами (різні тренажери з керування озброєнням та військовою технікою, тренажери відпрацювання навичок прийняття рішень або навичок роботи у складі колективу);
- конструктивні (constructive) системи- процес роботи комп'ютерної програми, яка імітує дії особового складу, функціонування техніки та озброєння. Застосовуються для навчання тактиці дій у складі підрозділу під час бойових дій.

Переважаючою формою оперативної та бойової підготовки штабів з'єднань і частин сухопутних військ США є КШН (тренування) з відпрацюванням завдань розгортання частин і підрозділів як з використанням комп'ютерних систем моделювання бойових дій, так і в польових умовах. У перспективі очікується подальше глобальне комплексування моделей і впровадження систем віртуальної реальності (штучного багатовимірного бойового простору) на базі телекомунікаційних мереж, покликаних забезпечити доступ як до оперативного, так і фізичного модельованого середовища, стандартизованих моделей і баз даних, а також до різного роду сценаріїв[6].

На теперішній час американські компанії, які займаються розробкою програмного забезпечення засобів імітаційного моделювання, зосереджені над вдосконаленням розробки так званої 1st PersonShooter (стрілець від першої особи). Одним з перших серед кращих програмних забезпечень в цьому напрямі вважається VBS2(далі - VBS2)- Virtual Battlespace 2 (Віртуальний бойовий простір). VBS2 - повністю інтерактивна тривимірна система підготовки, що забезпечує покращене штучне середовище, яке застосовується в різноманітних військових, навчальних та експериментальних цілях. Ця система надає змогу управляти бойовою технікою на суші, в повітрі та на морі. VBS2 може використовуватись для вивчення тактики дій та процедур під час наступальних, оборонних операцій, а також операцій патрулювання починаючи від окремого солдата до рівня відділення – взвод[8, 9]. У рамках запровадження модернізованої версії VBS3, яка є стандартом тактичної комп'ютеризованої підготовки підрозділів армій держав НАТО, важливою функцією є більш реалістичні аватари, які дозволять військовослужбовцям розрізняти один одного за обличчям. Розробник ViSim планує запровадження режиму змішаної реальності, в якому військовослужбовці будуть «бачити фізичні об'єкти та взаємодіяти з ними». Можливості програмної платформи VBS-3 дозволяють керівникам занять обирати тип місцевості, змінювати пори року, час доби, налаштувати дії союзних і ворожих сил. Усе це керується за допомогою

штучного інтелекту. При цьому тренажери з таким програмним забезпеченням дозволяють імітувати реальність у переміщенні техніки (динамічність), стрільбі (імітація пострілів із відкатами), звукові ефекти. Тому найбільшою перевагою використання VBS-3 є економічність[1].

Найбільшу кількість СІМ запроваджено в Національній академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. Тут використовується три системи, які різняться між собою за рівнем підрозділу від відділення до бригади включно та складністю сценарію проведення тренувань, навчань.

Перша – FollowMe (надана компанією ALION Science and Technology) призначена для відпрацювання тактичних навичок кланки відділення - взвод. FollowMe In GEAR - це тактичний рівень, гра з прийняттям рішень, яка дозволяє курсантам проводити швидкі вправи на виконання, візуалізацію та планування, орієнтовані на планування, використовуючи імітаційне бойове середовище. Можливість розбору дій (AAR), вбудована у FollowMe In GEAR, дозволяє курсантам переглядати, аналізувати та вивчати кожну змодельовану операцію. Крім того, експерти надають курсантам під час гри поради; які будуть попереджати про потенційні небезпеки у ході поточних дій.

Друга – BattleCommand (надана компанією ALION Science and Technology) для відпрацювання тактичних навичок рівня взвод - рота - батальйон. Програма BattleCommand (Бойове Управління) - це засіб імітаційного моделювання (далі – ІМ), який дозволяє командирам підрозділів та офіцерам штабів відпрацьовувати заходи з планування та проведення бойових дій, вивчити процес прийняття рішення та оцінити результати його реалізації. Визначені плани дій відтворюються на змодельованому полі бою. Існує можливість проводити імітаційні дії в режимі одного чи декількох гравців, за необхідності приєднуватися до сценарію програм. Крім того, під час гри можна використовувати оверлеї, супровідну документацію, плани. Кожен сценарій прив'язаний до певної місцевості. У базі даних місцевості міститься тривимірна інформація про даний географічний район та навколишнє середовище, в якому будуть діяти підрозділи. За допомогою зазначеного засобу імітаційного моделювання можливо врахувати способи застосування підрозділів, окремі особливості військових конфліктів і необхідні параметри ресурсного забезпечення[4].

Останньою СІМ є JCATS (Joint Conflict and Tactical Simulation) надана компанією CUBIC APPLICATIONS, що дозволяє проводити комп'ютерні тренування, командно-штабні навчання до рівня об'єднання включно. Наданий час запроваджена, крім Національної академії сухопутних військ, Національним університетом оборони України ім. Івана Черняхівського. СІМ JCATS була створена Національною Лабораторією Лоренса Лівермора (США) та є однією з найпотужніших систем, представлених сьогодні на ринку конструктивних тренажерів.

СІМ JCATS надає можливість готувати війська до спектру властивих збройним силам завдань, моделювати тактику бойових дій окремих груп та з'єднань на різній місцевості,

включаючи райони міської забудови. СІМ/JCATS призначена для моделювання дій підрозділів, частин, з'єднань та об'єднань згідно з прийнятим командиром рішенням у визначених умовах обстановки. Вона використовується для проведення КШН (тренувань) з метою набуття тими, хто навчається, практичного досвіду виконання службових обов'язків у реальних (бойових) умовах[5].

Важливо, що всі дії моделюються на місцевості, а не на карті. Тому природні і штучні загородження впливають на здатність виявляти, стріляти і пересуватися. База даних місцевості включає лінії рельєфу, дороги, ріки, відкриті водоймища та рослинність, при цьому розміри карт можливо змінювати. СІМ/JCATS дозволяє моделювати багатоповерхові будівлі із дверима, вікнами та стінами, а також підвальними приміщеннями, підземні ходи та тунелі.

Засоби ІМ можна класифікувати за ознакою кількості навичок, що відпрацьовуються: відпрацювання окремих навичок (BattleCommand, FollowMe) та комплексних навичок (JCATS); за ознакою рівня: одиночні, група (відділення, взвод) (BattleCommand, FollowMe), рота (батарея, ротна тактична група) (BattleCommand, FollowMe та JCATS), батальйон (дивізіон, батальйонна тактична група) (BattleCommand, JCATS), бригада (полк, оперативно-тактичне угруповання) (JCATS); за ознакою взаємодії з іншими курсантами: без взаємодії з іншими (FollowMe), часткова взаємодія (BattleCommand), повна взаємодія (JCATS); за ознакою рівня моделювання: часткова обстановка тактичного рівня (FollowMe), загальна обстановка тактичного рівня (BattleCommand), оперативно-тактична обстановка (JCATS), оперативно-стратегічна обстановка (JCATS). Стосовно рівня та характеру підготовки курсантів можна, відповідно до існуючих підходів до військової освіти, провести класифікацію за ознакою рівня: тактичний, оперативно-тактичний, оперативно-стратегічний; за ознакою виду Збройних Сил (роду військ): Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, Сухопутні війська (механізовані, танкові війська, ракетні війська і артилерія тощо); за напрямом підготовки: інженерний, командний[3]

Висновки

Застосування СІМ у підготовці військових фахівців в Україні дозволило:

- значно скоротити вартість тактичних, тактико-спеціальних та інших навчань, які проводяться в реальному вимірі на полігонах

- урізноманітнити можливі сценарії бойових операцій, що дозволить досягти широкого спектру навчальних цілей та відпрацювати тактику і прийоми дій, які важко відтворити в реальному середовищі і вимагає певного допоміжного обладнання, несе ризики екологічній безпеці та життю і здоров'ю військовослужбовців;

- підвищити рівень тактичної підготовки командирів різної ланки, що в подальшому збереже життя та здоров'я військовослужбовців під час реальних бойових дій.

На сьогоднішній час на базі ВВНЗ видів ЗС України (ХУПС, АСВ, НУОУ) створені об'єкти ІМ, на яких встановлені програмні засоби та навчально-

тренувальні комп'ютерні комплекси, що дозволяють готувати фахівців тактичної ланки. На наш погляд, доцільно встановити зазначені програмні засоби та комплекси у всіх ВВНЗ і запровадити підготовку військових фахівців тактичного рівня із загальновійськових (тактико-спеціальних) дисциплін із застосуванням засобів ІМ. Таку підготовку бажано розподілити на практичні (групові) заняття із застосуванням засобів ІМ в комп'ютерних аудиторіях та практичні заняття в навчальних центрах в польових умовах. Указаний підхід дозволить підвищити якість та ефективність навчання офіцерських кадрів, зекономити моторесурс техніки, паливно-мастильних матеріалів, боєприпасів й інші матеріальних засобів, що в умовах триваючої повномасштабної російської збройної агресії проти України має суттєве значення.

Список літератури

1. Віртуальний бій: стан та перспективи розвитку тренажерних систем військової підготовки // журнал «ЧеловекТехникаТехнологии» - изд-во ИКК DefenseExpressсиз-вомДрим – АРТ – спецвыпуск: Тренажестроение. Состояние и перспективы. – 2017 – 48 с.

2. Казмірчук Р. В., Рижов Є. В., Совгар О. М. Розвиток систем імітаційного моделювання в Сполучених Штатах Америки // Військ.-техн. збірник Академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. – Львів: НАОУ. - 2011. – Вип. 2(5). – С. 97 - 104

3. Майстренко О. В., Бубенщиков Р. В., Стеців С. В. Застосування засобів імітаційного моделювання у процесі підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України до виконання службових обов'язків // Інформаційні технології та засоби навчання [електронне наукове фахове видання]. – 2020. – Том 75 № 1 – С. 186 – 201.

4. Програма BattleCommand: Центр імітаційного моделювання НУОУ – Режим доступу: <http://sim.nuou.org.ua/index.php/ua/programi-programni-kompleksi/46-programa-battle-command>

5. Система імітаційного моделювання JCATS: Центр імітаційного моделювання НУОУ – Режим доступу: <http://sim.nuou.org.ua/index.php/ua/programi-programni-kompleksi/jcats-sistema-imitatsijnogo-modelyuvannya>

6. Decicive-Point: Followme - Режим доступу: <http://decisive-point.com/follow-me/>

7. Movingaheadinthevirtualbattlespace: Armytechnology - Режим доступу: <https://www.army-technology.com/features/featuremoving-ahead-in-the-virtual-battlespace-5805861/>

8. SMI: Virtualbattlespace 2 – InteractiveMasterClass - Режим доступу: <https://www.smi-online.co.uk/defence/archive/1-2010/workshop/virtual-battlespace-2-interactive-master-class>

9. VirtualBattlespace 2 (VBS2) - Режим доступу: <http://andrewbarron.net/projects/vbs2/>

Олександр ПОНОМАРЬОВ, начальник факультету бойового застосування систем управління та зв'язку Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-2320-1549>

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛУ ПОТОЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ОБОРОННОЇ ОПЕРАЦІЇ (ПО НАВЧАННЮ)

***Анотація.** Ефективність проведення військових операцій залежить від діяльності нового підрозділу поточних операцій. Одним із важливих завдань перед командиром є з'ясувати наскільки ефективна діяльність того чи іншого підрозділу Збройних Сил. В зв'язку з цим виникає потреба в розробці принципово нового методологічного апарату оцінювання ефективності застосування підрозділу поточних операцій. Метою доповіді є апробація навчальної методики оцінювання ефективності роботи підрозділу поточних операцій під час оперативного планування оборонної операції.*

***Ключові слова:** ефективність, методика оцінювання, підрозділ поточних операцій, командир, критерії, показники.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Ефективність проведення військових операцій залежить безумовно не лише від наявного озброєння та військової техніки (ОВТ), а в першу чергу від якості планування. Наразі в Україні відбувається реформування Збройних Сил в напрямку застосування стандартів НАТО [1].*

В оновленій структурі Збройних Сил вводяться новий підрозділ поточних операцій (JointOperationsCenter) [2]. Підрозділ поточних операцій (ПдПО) є ключовим органом для здійснення планування та виконання операцій, а також моніторингу ситуації та вчасне реагування на зміни. Одним із важливих завдань перед керівником за результатами реформування є з'ясувати наскільки ефективна діяльність того чи іншого підрозділу Збройних Сил. В зв'язку з цим виникає потреба розробці принципово нового методологічного апарату оцінювання ефективності застосування підрозділів, а саме ПдПО.

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** З погляду зазначеної проблеми застосування підрозділу поточних операцій (напрямків) на даний час у наукових публікаціях (В. Безбаха, В. Коваль, В. Ткач, О. Сирський, В. Телелим, І. Руснак, А. Петренко, А. Сиротенка, А. Павліковський, В. Фролов, Ф. Саганюк, В. Павленко, М. Лобко, А. Наливайко, А. Пушняков, Ю. Мудрак, Б. Ворovich, А. Поляєв, О. Устименко, А. Фучко та ін.) вивчено не достатньо питання оцінювання ефективності роботи ПдПО, проте враховуючи отриманий*

досвід в ході відбиття зовнішньої агресії РФ проти України є в такому нагальна необхідність.

Мета доповіді. Метою доповіді є апробація навчальної методики оцінювання ефективності роботи ПдПО під час оперативного планування оборонної операції.

Основна частина

Під «ефективністю роботи ПдПО» будемо розуміти ступінь відповідності досягнутих результатів поставленим цілям в межах визначених вимогам показника оперативності. Для оцінки «ефективності роботи ПдПО», автором пропонується застосовувати наступну розрахункову формулу (1):

$$E = \frac{E_{\phi}}{B}, \quad (1)$$

де E – ефективністю, тобто ступінь досягнення підрозділом визначених функціоналом мети діяльності;

E_{ϕ} – ефект, який досягається при впровадженні в структуру збройних Сил ПдПО;

B – витрати, тобто сукупні витрати на забезпечення визначеної функціональної спроможності ПдПО.

Для оцінювання пропонується наступна структура методики оцінювання та оцінка ступеню відповідності роботи ПдПО вимогам показника оперативності:

Етап 1. Визначення показників оперативності. Спочатку необхідно визначити показники оперативності, які будуть використовуватися для оцінки роботи ПдПО. Ці показники можуть включати, наприклад, час виконання замовлень, кількість замовлень, що виконуються за день, відсоток невиконаних замовлень, кількість відхилень від вимог клієнтів тощо.

Етап 2. Збір вихідних даних. Після визначення показників необхідно збирати дані щодо роботи ПдПО. Дані можна збирати за допомогою системи моніторингу та контролю, яка дозволяє автоматично відслідковувати виконання роботи підрозділу.

Етап 3. Аналіз вихідних даних. Після збору даних потрібно проаналізувати їх, щоб визначити ступінь відповідності роботи ПдПО вимогам оперативності. Під час аналізу можна порівнювати фактичні показники з плановими, а також з показниками попередніх періодів.

Етап 4. Оцінка роботи ПдПО. На основі аналізу даних можна оцінити роботу підрозділу. Якщо фактичні показники відповідають або перевищують планові, то робота підрозділу може бути оцінена як високоякісна. Якщо фактичні показники значно відстають від планових, то роботу підрозділу можна вважати низькоякісною.

Етап 5. Визначення напрямків вдосконалення. Якщо роботу у підрозділу оцінюють як низькоякісну, то необхідно визначити напрямки вдосконалення роботи. Для цього можна провести аналіз причин низької ефективності роботи підрозділу та визначити можливі шляхи покращення роботи.

Етап 6. Впровадження заходів. Після визначення напрямків вдосконалення

необхідно впровадити заходи, які допоможуть покращити роботу підрозділу. Наприклад, можна встановити нове обладнання, провести тренінги для підвищення кваліфікації працівників, внести зміни в робочі процеси або встановити нові вимоги до якості виконання роботи.

Етап 7. Моніторинг результатів Після впровадження заходів необхідно проводити моніторинг результатів. Це дозволить визначити ефективність заходів та вчасно внести корективи в роботу ПдПО, якщо це буде необхідно.

Для реалізації методики оцінювання та оцінки ступеню відповідності роботи ПдПО вимогам оперативності, можна використовувати наступні критерії оцінювання:

Критерій 1. Терміни виконання робіт: необхідно оцінити час, який потрібен підрозділу на виконання певної роботи. Якщо терміни не дотримуються, то це може вказувати на проблеми з організацією роботи або недостатню кваліфікацію працівників.

Критерій 2. Якість виконання робіт: необхідно оцінити, наскільки якісно виконується робота підрозділом. Якщо якість виконання робіт низька, то це може вказувати на проблеми з технікою, недостатньою кваліфікацією працівників або на погану організацію роботи.

Критерій 3. Співпраця з іншими підрозділами: необхідно оцінити, як ефективно підрозділ співпрацює з іншими підрозділами в рамках організації. Якщо співпраця недостатня, то це може призвести до затримок в виробництві та погіршення якості продукції.

Критерій 4. Система контролю: необхідно оцінити наявність системи контролю в підрозділі та її ефективність. Якщо система контролю недостатня або неефективна, то це може призвести до помилок та невиконання термінів.

Критерій 5. Використання інформаційних технологій: необхідно оцінити наявність та ефективність використання інформаційних технологій в роботі підрозділу. Якщо використання інформаційних технологій недостатнє або неефективне, то це може призвести до затримок у виробництві та недоліків у якості продукції.

Критерій 6. Ефективність використання ресурсів: необхідно оцінити, як ефективно використовуються ресурси (людські, матеріальні, фінансові) в роботі підрозділу. Якщо ресурси використовуються неефективно, то це може призвести до збільшення витрат та зниження прибутку організації.

Критерій 7. Планування та організація роботи: необхідно оцінити якість планування та організації роботи в підрозділі. Якщо планування недостатнє або організація роботи погана, то це може призвести до затримок в виробництві та зниження якості продукції.

За результатами оцінювання кожного з критеріїв можна визначити загальний бал підрозділу та його ступінь відповідності вимогам оперативності. Для поліпшення роботи ПдПО можуть бути запропоновані рекомендації щодо покращення ефективності роботи в окремих напрямках або загальної стратегії розвитку підрозділу.

Висновки

Методика оцінювання та оцінка ступеню відповідності роботи ПдПО

вимогам оперативності дозволяє визначити рівень ефективності роботи та вжити заходів щодо його покращення. Для досягнення бажаного результату важливо забезпечити об'єктивність оцінки, а також взаємодію між підрозділами та адаптувати заходи до конкретних потреб та можливостей підрозділу. Використання методики оцінювання та оцінки ступеню відповідності роботи ПдПО вимогам оперативності дозволить визначити рівень ефективності роботи підрозділу та вчасно вжити заходів, які допоможуть покращити його роботу та підвищити оперативність. Важливо пам'ятати, що оцінка повинна бути об'єктивною та заснованою на конкретних критеріях, а заходи щодо вдосконалення роботи повинні бути адаптовані до конкретних потреб та можливостей підрозділу.

Список використаних джерел

1. Петренко А.Г. План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016-2020 роках (дорожня карта оборонної реформи). К.: ДВПСП та МС МО України, 2016. 210 с.

2. Рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО. України. <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/rekomendacii-planuvanya-boyu-nato>.

Лариса ГОРОДЯНСЬКА, чл.-кор. АЕН України, кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, <https://orcid.org/0000-0002-4482-1690>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЗА ДОСВІДОМ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

***Анотація.** Досліджено функціональні складові системи грошового забезпечення військовослужбовців України та країн-членів НАТО за найбільшими чисельністю Збройних Сил, розміром оборонних витрат тачасткою ВВП на оборону. Визначено механізм формування такої системи у країнах НАТО, що містить оплату за військове звання відповідно до рангу, оплату за вислугу років, та обґрунтовано напрями удосконалення чинної системи грошового забезпечення військовослужбовців України за принципом “військове звання – рівень службової відповідальності – вислуга років”.*

***Ключові слова:** система грошового забезпечення, функціональні складові, принцип формування, країни-члени НАТО, напрями реформування.*

Вступ

***Постановка проблеми.** В умовах протидії російській збройній агресії проти України, враховуючи особливості та ризики військової служби,*

українські військовослужбовці гідні стабільного й належного рівня грошового забезпечення та надійного соціального захисту. Тому проблему грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил (далі – ЗС) України потрібно вирішувати комплексно з урахуванням стратегічних цілей держави[1] та майбутнього членства в НАТО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На перспективному шляху набуття членства в НАТО Україні необхідно дотримуватись Плану дій, ухваленому у 1999 році, та вирішити низку питань у сфері оборони. Урядом нашої країни заплановано заходи з реформування ЗС України відповідно до стандартів НАТО та, зокрема, чинної системи грошового забезпечення військовослужбовців. Здійснюється подальший пошук шляхів її трансформації з урахуванням національних особливостей та досвіду країн-членів НАТО [2-4]. Грошове забезпечення військовослужбовців ЗС України складається з основних і додаткових видів виплат, які досліджені та розкриті у праці [5, с. 62].

Метою дослідження є визначення напрямів подальшого розвитку системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України з урахуванням досвіду країн-членів НАТО.

Основна частина

Основні положення та результати дослідження напрямів удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України за досвідом країн-членів НАТО полягають у наступному.

1. Визначені особливості грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України (офіцерів і осіб рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом) в умовах воєнного стану [5], в якому зараз знаходиться наша держава. Разом з цим проаналізовані функціональні складові системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України, які характеризуються тим, що:

- Базова ставка враховує посаду військовослужбовця, військове звання, вислугу років, професійну підготовку і складає десь 45 % грошового забезпечення.

- Додаткові виплати враховують особливості служби в зоні бойових дій, кваліфікаційний рівень військовослужбовця, виконання особливих завдань та ін.

- Військовослужбовці мають також соціальні гарантії.

2. Проведено дослідження щодо відбору країн НАТО для аналізу принципів реалізації систем грошового забезпечення військовослужбовців в деяких з них. Відібрано для аналізу шість провідних країн НАТО: США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія та Польща. Аналіз здійснювався за такими критеріями: найбільша загальна чисельність Збройних Сил; витрати на Збройні Сили (в тому числі у відсотках до ВВП) та законтигентаційною ознакою (Північна Америка, Велика Британія, Європа).

3. Визначено принцип формування системи грошового забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО, сутність якого полягає в тому, що базова складова грошового забезпечення військовослужбовця

містить оплату за військове звання відповідно до рангу та оплату за вислугу років.

4. Проаналізовано співвідношення розмірів грошового забезпечення військовослужбовців провідних країн НАТО й України та порівняння із середньою зарплатою в країні.

Висновки

Пріоритетними напрямками подальшого розвитку системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України з урахуванням досвіду країн-членів НАТО можуть бути:

1. Диференціація підходів до нарахування грошового забезпечення військовослужбовця ЗС України з метою прозорості, зрозумілості та спрощення процедури розрахунку, як це прийнято у країнах НАТО.

2. Встановлення розміру базового окладу військовослужбовця за його військовим званням, рівнем службової відповідальності та вислугою років, а не за посадою, як це прийнято у країнах НАТО.

3. Введення інструментів стимулювання військовослужбовця ЗС України до професійного зростання та тривалого проходження служби шляхом мотиваційних та ін. надбавок.

4. Ув'язування базової ставки із державними соціальними стандартами з метою захисту грошового забезпечення військовослужбовця від інфляції.

Подальше реформування системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України має бути пов'язане з розробкою методологічних засад моделі перспективної системи грошового забезпечення «військове звання – рівень службової відповідальності – вислуга років», де базова складова має 70-80 %, а додаткові виплати – 20-30 %, як у провідних країн НАТО.

Список використаних джерел

1. Стратегія забезпечення державної безпеки : Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://bit.ly/3GmpQJv>(дата звернення: 04.04.2023).

2. Положення про управління фінансами Міністерства оборони : офіційний веб-сайт уряду США (DoDFMR). Розділ 7А, Частина 1 «Основний оклад». URL: https://comptroller.defense.gov/FMR/vol7a_chapters.aspx (дата звернення 04.04.2023).

3. Оплата праці Британської армії. Таблиця зарплат британської армії 2023: простий у використанні посібник із детальною інформацією про зарплату британської армії за цей рік. URL: https://daysackmedia-co-uk.translate.google.com/resources/british-army-pay-cales/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=wapp#of6 (дата звернення: 05.04.2023).

4. Скільки заробляють солдати Війська Польського? ЗОЛД 2023 Заробітки генерала, полковника, підпоручика, рядового?: Dziennikzachodni. URL:

<https://dziennikzachodni.pl/tyle-zarabiaja-zolnierze-w-wojsku-polskim-zold-2023-zarobki-general-pulkownika-podporucznika-szeregowego-sprawdzcie-13012023/ar/c1-17172331> (дата звернення 05.04.2023).

5. Городянська Л. В. Особливості грошового забезпечення Збройних сил України в умовах воєнного стану. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. Київ: ВІКНУ імені Тараса Шевченка, 2022. Вип. 2 (50). С. 60-67. doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.60-67.

Олександр КОРКІН, доктор філософії, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку системи технічного забезпечення військ (сил) Наукового центру Військової академії (м. Одеса),

<https://orcid.org/0000-0001-8462-4512>;

Сергій КОВАЛШИН, начальник науково-дослідного відділу проблем розвитку системи технічного забезпечення військ (сил) Наукового центру Військової академії (м. Одеса),

<https://orcid.org/0000-0003-0621-8724>;

Тетяна АКІНІНА, начальник науково-дослідного відділу Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»,

<https://orcid.org/0000-0002-1970-2454>;

Володимир ЦУКАНОВ, науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку системи технічного забезпечення військ (сил) Наукового центру Військової академії (м. Одеса).

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ І РЕМОНТУ ЗРАЗКІВ ОЗБРОЄННЯ, ВІЙСЬКОВОЇ І СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Анотація. В доповіді проведено аналіз існуючої системи технічного обслуговування і ремонту (ТОіР) зразків озброєння, військової і спеціальної техніки (ОВСТ) Збройних Сил України. Показано, що у зв'язку з надходженням новітніх (іноземного виробництва) зразків ОВСТ від країн-партнерів та укомплектування ними підрозділів військових частин ця планово-попереджувальна система ТОіР на сьогодні не забезпечує проведення робіт на необхідному рівні та у визначені терміни.

Проведено аналіз системи ТОіР зразків ОВСТ провідних країн Північноатлантичного альянсу. На його основі надані пропозиції для удосконалення системи ТОіР Збройних Сил України.

Ключові слова: система технічного обслуговування і ремонту; озброєння, військова і спеціальна техніка, CALS, ІЛП.

Вступ

Аналіз стану сучасної системи технічного обслуговування і ремонту озброєння, військової і спеціальної техніки (ОВСТ) Збройних Сил (ЗС) України показав, що вона, у зв'язку з надходженням новітніх (іноземного виробництва) зразків ОВСТ від країн-партнерів та укомплектування ними підрозділів військових частин, не повною мірою відповідає вимогам підтримання бойової готовності військ, з точки зору відновлення їх працездатності на необхідному рівні та у визначені терміни.

Метою доповіді є надати пропозицій щодо переходу у ЗС України на систему технічного обслуговування і ремонту за технічним станом.

Основна частина

Основою забезпечення постійної бойової готовності ОВСТ до застосування (використання) за функціональним призначенням є проведення у встановлені терміни моніторингу його технічного стану з наступним повним та якісним виконанням робіт з технічного обслуговування і ремонту відповідно вимог нормативно-технічної документації (НТД) [1, 2].

Існуюча на сьогодні у ЗС України єдина система комплексного технічного обслуговування і ремонту є планово-попереджувальною, заснована на проведенні комплексу обов'язкових організаційно-технічних заходів, які забезпечують підтримання справного стану ОВСТ і постійну готовність до застосування (використання) за функціональним призначенням, своєчасне проведення встановлених видів технічного обслуговування і ремонту ОВСТ залежно від величини напрацювання (кілометрів пробігу, кількості пострілів (циклів, пусків), годин роботи) або календарних термінів (днів, місяців, років) з врахуванням умов експлуатації.

Система технічного обслуговування і ремонту ОВСТ у ЗС України єдина і комплексна для всіх зразків ОВСТ загального призначення родів військ і служб. Вона визначає не тільки технічні, але і організаційні аспекти проведення комплексного технічного обслуговування і ремонту.

Планово-попереджувальна система базується на безперервному моніторингу технічного стану ОВСТ, профілактичному характері організаційно-технічних заходів і на жорсткому плануванні цих заходів як за часом виконання поставлених завдань, так і за трудомісткістю (обсягом) робіт.

Сутність планово-попереджувальної системи полягає в тому, що ОВСТ після певного напрацювання (у кілометрах пробігу, мотогодинах, в кількості пострілів (циклів пуску) тощо) зупиняють для перевірки технічного стану і виконання певних операцій технічного обслуговування, а в разі потреби – технічного діагностування і ремонту. Проведення операцій технічного обслуговування обов'язкове як за періодичністю, так і за трудомісткістю (обсягом) передбачених робіт, ремонт планується відповідно до трудомісткості намічених робіт, а здійснюється залежно від технічного стану ОВСТ.

Планово-попереджувальна система технічного обслуговування і ремонту ОБСТ поділяється на три підсистеми: за наробітком; за календарним терміном та змішана.

В сучасних умовах у зв'язку з постачанням значної кількості нових зразків ОБСТ від країн партнерів діюча система комплексного технічного обслуговування і ремонту (ТОіР) ОБСТ, не відповідає нормативно-технічній документації не може забезпечити вирішення завдань, що стоять перед нею та не адаптована до таких чинників:

- потреби в повномасштабній участі підприємств-виробників в сервісному ТОіР;
- існування конкурсних механізмів розміщення замовлень на ТОіР;
- функціонування оборонно-промислового комплексу в умовах ринкової економіки і різноманіття форм власності;
- різкого скорочення кількості особового складу, який може бути залучений до проведення робіт, зниження рівня його кваліфікації, а також відсутності в нього сертифікації до робіт на ОБСТ, що обслуговується;

Планово-попереджувальна єдина система комплексного технічного обслуговування і ремонту, що застосовувалась з 1985 року дозволяла підтримувати ОБСТ у постійній готовності до застосування (використання за призначенням) за рахунок розвиненої мережі заводів Міністерства оборони, де забезпечувалось проведення всіх видів планових ремонтів ОБСТ.

Сучасний економічний стан України, спричинений активною фазою російсько-української війни, не дозволяє утримувати нанеобхідному за обсягами ресурсоемності складі для якісного проведення ТОіР підприємства Міністерства оборони України. З іншого боку, сучасний рівень розвитку інформаційних технологій дозволяє підвищувати рівень автоматизації процесів планування технічного обслуговування і ремонту та застосовувати більш складні організаційні, але менш витратні за матеріальними ресурсами заходи технічного обслуговування і ремонту ОБСТ.

У провідних країнах Північноатлантичного альянсу (США, ФРН тощо) розроблено та впроваджено система CALS (Continuous Acquisition and Lifecycle Support) для зразків ОБСТ. На сьогоднішній день усі нові зразки ОБСТ розробляються з врахуванням відповідності стандартам безперервної інформаційної підтримки життєвого циклу CALS [3, 4], а щодо тих зразків ОБСТ, що вже тривалий час знаходяться на озброєнні збройних сил країн, система їх технічної експлуатації і ремонту перебудовується у відповідності до нових стандартів цієї системи. Сучасні замовники продукції військового призначення висувають до виробників вимоги щодо відповідності системі CALS. Ці вимоги неодмінно входять до умов проведення міжнародних тендерів на закупівлю озброєння для збройних сил держав світу. Система CALS охоплює весь життєвий цикл від розробки тактико-технічних вимог до зразка озброєння і до процесу його списання та утилізації. Однією з підсистем цієї досить розгалуженої системи є підсистема інтегрованої (зінтегрованої) логістичної підтримки (ІЛП) [5], яка охоплює, в тому числі, систему технічної експлуатації і ремонту ОБСТ. ІЛП базується на

створенні у рамках комплексу підприємств, задіяних у процесі виробництва ОВСТ, єдиного інформаційного простору, який підтримує всі етапи життєвого циклу (ЖЦ) продукції військового призначення, що виробляється. На теперішній час ідеї CALS та ІЛП сформувалися у цілий напрямок у галузі інформаційних технологій та оформилися у вигляді стандартів ISO, національних (державних) стандартів та нормативних документів галузей та окремих підприємств.

Виходячи з зазначеного, застосування принципів CALS та ІЛП відповідає вимогам часу як до зразків ОВСТ, які зараз приймаються на озброєння. ІЛП представляє собою інформаційно-організаційне супроводження ЖЦ зразку ОВСТ, тобто фізично реалізується через інтеграцію інформаційних потоків, процесів і відповідних комп'ютерних систем учасників життєвого циклу.

У сфері наукомісткого та високотехнологічного виробництва об'єктом логістики є всі процеси ЖЦ зразку ОВСТ від проектування і конструювання до списання та утилізації, а предметом – організація та оптимізація відповідних інформаційних потоків у межах єдиного інформаційного простору на основі сучасних інформаційних систем і технологій. Навіть на сучасних зразках ОВСТ трапляються непередбачені відмови. Сучасні технічні можливості дозволяють відновлювати втрачену працездатність практично для будь-яких відмов (крім особливих випадків, наприклад, у разі безповоротних втрат зразка ОВСТ у ході ведення бойових дій). Але з якої причини не відбулась би відмова, для експлуатанта має значення показник готовності, який залежить як від середнього часу напрацювання на відмову, так і від середнього часу ремонту зразка ОВСТ (його складових елементів). Головне питання полягає у часових і матеріальних затратах на проведення ремонту і забезпечення відповідними запасним інструментом та приладдям. Тому для об'єктів складної техніки, якими є військова техніка, завжди необхідно ретельне визначення раціонального складу військово-технічного майна на весь час ЖЦ. На теперішній час не тільки вводяться в експлуатацію новітні складні технічні системи, але і застосовуються сучасні форми їх експлуатації на основі впровадження систем радіочастотної ідентифікації, засобів діагностики, моніторингу і контролю фактичного стану зразка ОВСТ в цілому і його складових елементів. Пріоритетним напрямком у сфері ІЛП життєвого циклу зразку ОВСТ стає створення автоматизованих спеціалізованих інформаційно-логістичних систем (як стаціонарних, так і мобільних) на базі технологій, що проводять моніторинг та прогнозують технічний стан зразків ОВСТ. Сканування інформації з основних складових елементів зразків ОВСТ і передача її по бездротових каналах зв'язку на портали управління ІЛП життєвого циклу ОВСТ дозволить приймати оптимальні рішення щодо управління виробництвом і постачанням військово-технічного майна та проведення технічного обслуговування ОВСТ.

Вищезазначене дасть можливість суттєво підвищити коефіцієнт готовності ОВСТ і запобігти створенню надмірних запасів комплектуючих і запасних елементів до них за рахунок ефективного управління логістичним забезпеченням не на основі довгострокового планування, а в режимі реального

часу. Щоб забезпечити високу швидкість проходження інформації про фактичний стан зразків ОВСТ і формування відповідної реакції елементами таких систем, необхідна ефективна організація взаємодії учасників життєвого циклу ОВСТ в режимі реального часу в інформаційному середовищі ІЛП ЖЦ зразка ОВСТ. Крім цієї важливої умови, впровадження засобів автоматизованої діагностики стану вузлів та агрегатів дозволяє побудувати ІЛП ЖЦ зразку ОВСТ, що ґрунтується на інтенсивності експлуатації зразків ОВСТ в реальному часі. Така ІЛП дозволяє вибирати стратегії експлуатації техніки і відповідні види технічного обслуговування, їх параметри (періодичність, нормативи), знижуючи до мінімуму витрати на експлуатацію та ремонт зразків ОВСТ. Основою ІЛП ЖЦ зразка ОВСТ в реальному часі є бази даних, що містять різноманітну технічну інформацію про зразок ОВСТ, його складові елементи, і можуть бути організовані на основі відповідного програмного забезпечення.

Принципи ІЛП ЖЦ передбачають застосування стратегії експлуатації зразків ОВСТ. У ІЛП ЖЦ управлюючий вплив на зразок ОВСТ, що експлуатується, формується апостеріорно, виходячи з додаткової інформації про стан зразку ОВСТ, яка надходить при вимірах параметрів його стану в процесі експлуатації. Таку стратегію технічної експлуатації зразка ОВСТ називають експлуатацію за технічним станом. Моделі, що використовуються під час планування програм експлуатації зразків ОВСТ, основані на використанні повної інформації про вихідні дані. Однак, на практиці, вимоги повноти вихідних даних (про надійність зразків ОВСТ, про статистику випадкових процесів зміни його параметрів, про накопичення помилок (порушень) та інше) виконуються не завжди. Отже, розробляються методи формування програм технічної експлуатації в умовах неповних вихідних даних про надійність зразка ОВСТ.

Враховуючи зазначене вище, найбільш доцільною системою ТОіР ОВСТу в рамках організаційної структури системи логістичного забезпечення ЗС України може бути дворівнева система, структурна схема якої пропонується представлена на Рис. 1.

Перший рівень – військовий (поточний) ремонт з визначеною трудомісткістю проводиться в ремонтно-відновлювальних органах (ремонтно-відновлювальних батальйонах (ремонтних ротах)) військових частин та окремих ремонтно-відновлювальних полках оперативних командувань (оперативних угруповань військ).

Другий рівень – заводський ремонт, включає: підприємства-виробники (підприємства капітального ремонту), на які покладається проведення капітального ремонту, а на сервісні центри ДК «Укроборонпром» (пропонується створити) та РВО Командування сил логістики (КСЛ) – проведення середнього ремонту.

Також від цих структур для посилення сил і засобів військових ремонтно-відновлювальних органів пропонується використовувати виїзні тимчасові мобільні ремонтні групи (бригади) для надання технічної допомоги РВО військових частин для виконання поточного та середнього ремонту на готових агрегатах.

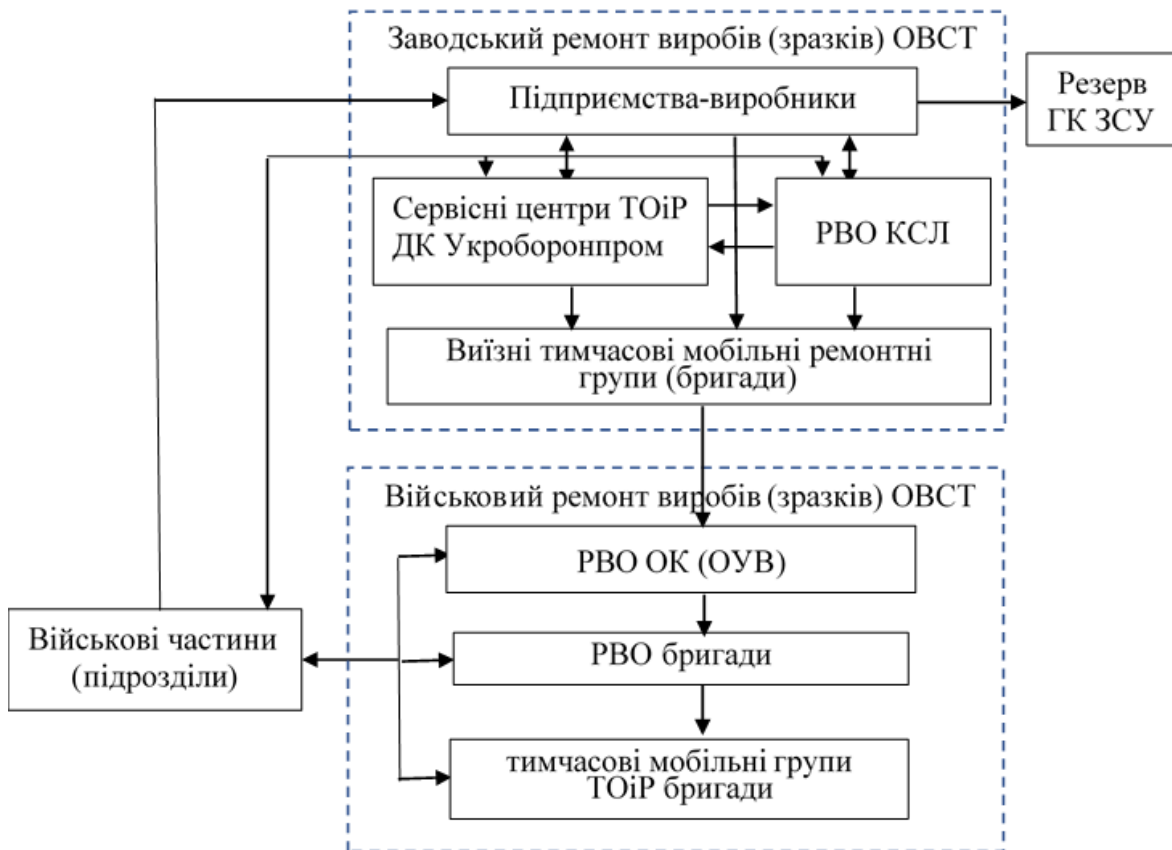

Рисунок 1 – Структурна схема ТОіР ОВСТ ЗС України

У разі реалізації цієї пропозиції виникає завдання оцінки виробничих можливостей РВО військової частини, оперативної ланки: РВО КСЛ та сервісних центрів ТОіР ДК «Укроборонпром» на користь забезпечення необхідної бойової готовності і боєздатності військових частин у ході ведення операції (бойових дій) різного масштабу.

Висновки та пропозиції

Отже, для підвищення ефективності ремонту зразків ОВСТ пропонується дотримуватись принципу однотипності при укомплектуванні (доукомплектуванні) підрозділів (частин), а також реалізації ідеї створення нової системи ТОіР за технічним станом необхідне проведення комплексу заходів щодо:

- повної переробки всієї нормативно-технічної документації з організації технічного обслуговування і ремонту ОВСТ з метою формування відносно кожного зразка всього комплексу погоджених з розроблювачами регламентуючих документів із установленням чітких гарантійних зобов'язань;

- підготовки переліку груп зразків ОВСТ, у частині яких може бути реалізований підхід покладання на підприємства-постачальники або ремонтні підприємства відповідальності за підтримку їх життєвого циклу у встановленій

ступені готовності до застосування (використання) за функціональним призначенням;

- вибудовування оптимальних логістичних ланцюжків, а також організації комплексних центрів сервісного технічного обслуговування і ремонту ОВСТ;

- формування бази для обліку технічного стану кожного зразка ОВСТ з метою визначення потреби в заходах технічного обслуговування і ремонту для підтримання зразків у встановленому ступені готовності до застосування (використання) за функціональним призначенням.

Таким чином, система ТОіР за технічним станом це не лише вимога часу, але й найбільш доцільний в сучасних умовах війни варіант впровадження передових технологій на всіх етапах життєвого циклу ОВСТ. Ця система дозволить підвищити якість у проведенні ТОіР та значно полегшить рішення проблеми ремонтнопридатності, а також адаптації до змінюючих умов експлуатації ОВСТ, що в цілому значно підвищить бойову готовність військ (сил).

Список використаних джерел

1. ВКДП 4-00(33)03.01. Тимчасове керівництво з організації забезпечення, експлуатації озброєння та військової техніки у Збройних Силах України: затверджено Наказом начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 20.03.2020 р. № 110.

2. Бойовий статут “Логістика” Сухопутних військ Збройних сил України (тактичний рівень): затверджено Наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 30.03.2021 № 218.

3. Информационная поддержка жизненного цикла изделий машиностроения: принципы, системы и технологии CALS/ИПИ: учеб. пособ. /А. Н. Ковшов, Ю. Ф. Назаров, И. М. Ибрагимов [и др.]. – М. : Академия, 2007. 304 с.

4. Котенко А.М. Роль і місце інформаційних CALS-технологій в науковому супроводженні озброєння і військової техніки в Збройних Силах України/А.М. Котенко, В.І. Білетов, І.В. Сливка. – К: ЦВСД НУОУ, 2009. 21 с.

5. ДСТУ В-П 15.005:2019. Система розроблення і поставлення на виробництво озброєння та військової техніки. Зінтегрована логістична підтримка на стадіях життєвого циклу озброєння та військової техніки. – К.: ДП «УкрНДНЦ», 2019.

Володимир БИКОВЕЦЬ, працівник ЗС України, науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку та застосування частин і підрозділів Десантно-штурмових військ та морської піхоти наукового центру Військової академії (м. Одеса),

<https://orcid.org/0009-0003-2416-0201>;

Володимир МІНАСОВ, працівник ЗС України, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку та застосування частин і підрозділів Десантно-штурмових військ та морської піхоти наукового центру Військової академії (м. Одеса),

<https://orcid.org/0000-0001-8775-2093>;

Віталій КЛІМЕНКО, працівник ЗС України, науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем розвитку та застосування частин і підрозділів Десантно-штурмових військ та морської піхоти наукового центру Військової академії (м. Одеса), <https://orcid.org/0009-0008-7918-5314>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТАКТИКИ ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ

***Анотація.** Аналіз досвіду відсічі збройної агресії показує, що в бою дедалі більше використовуються способи тактичних дій, такі як: оборонні, розвідувально-пошукові, ударно-штурмові, рейдові, штурмові дії; охорона комунікацій; з'явилися нові елементи бойового порядку військових частин і підрозділів – тактичні групи ротної, батальйонної ланок, мобільні, маневрені, пошуково-ударні, тощо. Це обумовлено низкою факторів, і в першу чергу змінами озброєння, бойової техніки і організаційної структури, як наших військ, так і військ противника. Розгром противника в бою досягається тісним поєднанням вогню, удару і маневру частин та підрозділів різних родів військ і видів Збройних Сил.*

***Ключові слова:** військові фахівці, тактика дій підрозділів, безпілотні апарати.*

Вступ

Постановка проблеми На зміни в принципових положеннях тактики впливають соціальні і технічні процеси, що протікають на конкретному етапі розвитку суспільства, в цілому, і зокрема конкретної держави, а також вимоги, що витікають з доктринальних основ підготовки і ведення військових операцій,

бойових статутів, всебічного аналізу бойового досвіду, керівних документів, які регламентують питання підготовки та ведення бойових дій та інших документів. Розвиток форм та способів застосування військ відбувається під впливом появи досконалішої і новішої зброї та військової техніки, і залежить від: стану теорії і практики підготовки та ведення бою; стану підготовки військових частин і підрозділів та їхніх управлінь; необхідної кількості і якості сучасної зброї; обладнання простору ведення бойових дій; наявності та готовності пунктів управління; відповідності організаційно-штатної структури озброєнню, формам і способам ведення бою та підготовці особового складу; поглядів військових фахівців на підготовку і ведення бою; бойового досвіду військових частин і підрозділів та бойової підготовки.

Мета. Вивчення сил і засобів противника, його поглядів на застосування їх у бою, а також на способи ведення різних видів бою; виявлення сильних та слабких сторін озброєння, техніки, організації військ і тактики дій противника.

Виклад основного матеріалу. Розвиток теорії і практики підготовки і ведення бою – один з інструментів зменшення втрат і досягнення переваги над противником вже сьогодні.

У першу чергу на застосування військ впливає поява новітніх (модернізованих) зразків озброєння і військової техніки. Використання безпілотних авіаційних апаратів (комплексів), автоматизованих систем управління підрозділами та зброєю надають потужного поштовху для розвитку тактики. Іншим фактором є погляди військових фахівців і командування противника на ведення операцій та боїв. Для перемоги в бою знання тактики дій противника інколи важливіше, ніж навіть вогнева перевага над ним. Врахування тактики противника під час планування бою та під час його ведення дозволяє наблизитись до максимальної реалізації бойових можливостей підрозділів. Зміст загальної тактики визначають характер та принципи загальновійськового бою; форми дій, способи підготовки, способи дій та організаційна структура військових формувань. Відповідно до цього можна припустити, що розвиток загальної тактики – розвиток перелічених “елементів”.

Аналізуючи оборонні бої підрозділів у період збройної агресії РФ, враховуючи умови, в яких можливе ведення оборонного бою, та тенденції розвитку збройної боротьби у цілому можна визначити такі перспективи розвитку способів ведення оборонного бою: забезпечення максимально можливої ефективності вогневого ураження противника (далі – ВУП) за рахунок застосування автоматизованих систем управління вогнем ракетних військ, артилерії, танків та інших вогневих засобів; надання переваги дальньому вогневому ураженню противника; обов'язкове створення вогневих мішків, вогневих районів у поєднанні з артилерійськими, мінометними, танковими “каруселями”, що максимально знижуватиме активність противника, який наступає; зростання ролі підрозділів, призначених для дій у смузі забезпечення, на передовій позиції, на позиціях бойової охорони; ведення активних засадних дій на підступах до оборони та в глибині; створення і активні дії бронегруп як елементів бойового порядку не тільки батальйонів

(рот), але й бригад; забезпечення готовності до ведення кругової оборони будь-якого підрозділу; визначення завдань щодо боротьби із штурмовими групами і диверсійно-розвідувальними група противника усім елементам бойового порядку; удосконалення порядку фортифікаційного обладнання районів оборони, опорних пунктів; обладнання “захищених” районів зосередження та їх зайняття підрозділами під час вогневого ураження засобами противника опорних пунктів (районів оборони); підвищення ролі системи протитанкової оборони (зупинка та знищення танків, ББМ противника); забезпечення “універсальності” зенітних артилерійських підрозділів (прикриття підрозділів і об’єктів від засобів повітряного нападу противника, а також ведення вогню по наземних цілях); досягнення максимальної активності оборонного бою (випередження противника у веденні вогню та маневрі); доцільність починати маневр підрозділами в глибину під час ведення маневреної оборони одразу із початком ближнього бою (збереження сил та своєчасний відхід – запорука успішного ведення бою).

Аналізуючи дії підрозділів можна визначити такі перспективи розвитку способів ведення наступального бою: застосування розвідувально-вогневих комплексів (далі – РВК) для підвищення ефективності вогневої підготовки атаки і вогневого підтримання підрозділів, що наступають; постійне поєднання вогневого ураження противника із радіоелектронним придушенням системи управління противника; широке застосування рейдових та штурмових загонів, які повинні забезпечити випередження противника в ході ведення наступального бою; перегляд типового розподілу сил та засобів по ешелонах (другий ешелон, як правило, потужніший, ніж перший); обов’язкове створення у наступальному бою поряд із другим ешелonom загальновійськового резерву (резервів); вибір такого напрямку головного удару (головного напрямку), який забезпечить, в першу чергу, захоплення “ключових” точок місцевості (об’єктів інфраструктури); суттєві зміни системи рубежів і районів, які призначаються під час переходу в наступ з висуванням з глибини (класичні способи висування і розгортання добре відомі противнику, що дозволяє останньому спланувати ефективне вогневе ураження підрозділів, які наступають); зростання ролі безперервного і надійного управління саме під час ведення високоманеврених дій, що вимагає забезпечити живучість системи управління за рахунок використання запасних (допоміжних) командно-спостережних пунктів; підвищення уваги до цілодобового ведення розвідки та готовності ведення бойових дій вночі.

Беззаперечно, що деякі з перспективних напрямків розвитку способів ведення бою будуть характерними і для оборонного, і для наступального боїв. До таких можна віднести: створення нетипових елементів бойового порядку; широке застосування розвідувальних та ударних безпілотних літальних апаратів; використання автоматизованої системи управління військами (або її елементів) у тактичній ланці управління; удосконалення способів виконання завдань всебічного забезпечення; підвищення автономності дій “малих” підрозділів (груп).

Висновки. Досвід, який набувається військовими частинами і підрозділами Збройних Сил України, дозволяє розширити межі реалізації багатьох положень сучасної теорії загальної тактики. Будучи джерелом розвитку досвід бойових дій повинен окреслити зміни у способах виконання бойових завдань. У свою чергу, реалізація перспективних способів ведення бою – запорука успішного ведення операцій і збройної боротьби, в цілому.

Список використаних джерел

1. Кривошеєв А., Приходько А., Петренко В. та ін. Військова топографія: навчальний посібник. Суми: Видавництво СумДУ, 2010. 281 с.
2. Тактика (батальйон, рота): підручник. Одеса: ОІСВ, 1997. 472 с.
3. Трофименко П., Пушкарьов Ю., Панченко О., Ляпа М., Алексєєв О. Тактична підготовка підрозділів артилерії: навчальний посібник. Суми: Видавництво СумДУ, 2010. 528 с.
4. Трофименко П.Є., Пушкарьов Ю.І., Панченко О.В. та ін. Дії взводу управління в бою: навчальний посібник. Суми: Видавництво СумДУ, 2011. 163 с.

Роман ЧАПЛІНСЬКИЙ – старший викладач кафедри спеціальних дисциплін Воєнної академії імені Євгенія Березняка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НАПЕРЕДОДНІ І ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Анотація. Досліджено основні інформаційно-психологічні операції, які проводилися російською федерацією. Висвітлено важливість дослідження даної теми, дано визначення інформаційної боротьби і визначено місце інформаційно-психологічних операцій у її структурі.

Ключові слова: інформаційна боротьба, інформаційно-психологічні операції, наратив, пропаганда, дезінформація, цільова аудиторія, протидія.

Постановка проблеми. Агресивні дії з боку російської федерації (далі рф) по відношенню до суверенітету України, що мають місце починаючи з 2014 року і перейшли на етап повномасштабного збройного вторгнення з метою знищення державності нашої країни 24 лютого 2022 року, безумовно несуть найвищий рівень загрози і повинні отримувати відповідну відповідь з боку Збройних Сил України. Конвенційні військові тактики, що використовує рф, активно засуджуються як державами – суб'єктами міжнародного права, так і громадянами більшості країн. Водночас, використання ворогом нетрадиційних тактик, на нашу думку, несе не меншу загрозу, проте, далеко не завжди може

бути викрито належним чином, як результат – такі дії можуть залишитися непоміченими, проте завжди негативно впливають на обороноздатність нашої держави, оскільки являються видом інформаційної боротьби.

До найбільш важливих напрямків вивчення таких нетрадиційних тактик доцільно віднести інформаційну боротьбу, яку рф веде проти України впродовж багатьох років. Важливість дослідження саме даного аспекту полягає, насамперед, у відповідності сучасній реальності, тобто інформаційному суспільству. Життя в епоху, коли будь яка новина за кілька хвилин отримує мільйони переглядів в усьому світі, завдяки сучасним засобам обміну інформацією, ставить вимоги до ретельного вивчення засобів і способів ведення рф інформаційної боротьби, задля надання адекватної відповіді на їх дії, передбачення можливих варіантів впливу і скоординованої і послідовної протидії цим впливам. Адже успішна інформаційна кампанія може не лише негативно вплинути на морально-психологічний стан військовослужбовців, або спровокувати паніку серед цивільного населення, а й негативно вплинути на суспільну думку країн союзників, військова і економічна допомога яких для нас на даний час надзвичайно актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У більшості проаналізованих джерел [1; 2; 3; 4; 8; 11; 13; 14; 15; 16; 20], при розгляді агресії рф проти України, найчастіше використовується термін – гібридна війна, де акцентується саме поєднання не лише класичних мілітарних засобів, а й дипломатичних, інформаційних, економічних, які яскраво прослідковуються у вигляді загроз з боку рф до інших держав щодо недоцільності санкцій, які були застосовані у протест агресії проти нашої держави, безпідставного переривання поставок палива [21], висвітлення України у спотвореному вигляді [22] з боку представників політичної еліти, дипломатів, тощо. Всі вищезазначені випадки поєднані у спрямовану систему інформаційної боротьби, яка, на жаль, досягає певних цілей і негативно впливає на нашу обороноздатність.

Незважаючи на значний інтерес, наукові розробки і висвітлення питання інформаційної боротьби рф, окремі аспекти потребують подальшого дослідження і систематизації, зокрема, порівняння інформаційно-психологічних операцій за часовими та географічними параметрами.

Метою статті є аналіз і узагальнення наявного досвіду щодо проведення інформаційно-психологічних операцій рф з початку повномасштабного вторгнення, встановлення спільних рис у якісних характеристиках наративів та визначення пріоритетних напрямків протидії загрозам з боку рф.

Виклад основного матеріалу. Хоча дослідники виділяють декілька форм проведення інформаційної боротьби, а саме інформаційна: війна, кампанія, атака, акція, захід, тощо [3], вважаємо за доцільне акцентувати увагу на вивченні саме інформаційно-психологічних операцій (Далі - ІПО, PsyOps англійською) – або системи узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами і часом інформаційних акцій, атак і заходів, що проводяться одночасно або послідовно за єдиним замислом і планом для вирішення завдань інформаційно-психологічної боротьби на цільову аудиторію [13].

ІПСО є цілісною і завершеною одиницею інформаційно-психологічного впливу, яку зручно виділяти за якісними і кількісними ознаками з-поміж інших. Такі спецоперації спрямовані на створення сприятливих умов для проведення військових операцій, бойових дій, тобто завжди є передумовою і супроводженням конвенційних способів. Для успішного здійснення таких дій, необхідно мати певні засоби, зокрема, за характером поширення [13]. Окрім того, сама інформація також повинна відповідати певним вимогам щодо психологічних механізмів впливу для найкращого сприймання, в залежності від цільової аудиторії (використання авторитету, тощо) [5]. І, зрештою, проведення ІПСО мають специфічні організаційні особливості, зокрема: 1) раптовість; 2) латентність; 3) відсутність ознак агресії; 4) неможливість притягнення агресора до відповідальності; 5) нанесення шкоди без розривання дипломатичних стосунків, або оголошення війни; 6) труднощі у виявленні джерел агресії, масштабів і її цілей, методів і форм, сил і засобів проведення ІПСО [13].

Метою проведення ІПСО є здійснення певного інформаційно-психологічного впливу – впливу на індивідуальну або суспільну свідомість, який викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, цінностей, мотиваційної сфери, установок об'єкта впливу з метою модифікації його подальшої поведінки [13].

Важливо зазначити, що у контексті ІПСО дуже важливе місце посідає **нарратив**, який пропонується певній ЦА. Зокрема, Д. Еліс у своїй роботі **надає визначення нарративу**, як певній сукупності ідей, або концептів (історій), які кодують (вносять, додають) певний смисл подіям, артефактам, або поведінці для створення, адаптації, посилення, чи зміни психо-соціальної реальності у цільовій групі для впливу на поведінку і окреслює риси, притаманні нарративам [17].

Оскільки РФ застосовує велику кількість різноманітних ІПСО, для розуміння узгодженості їх роботи, важливо застосувати зручний у використанні підхід до систематизації таких спецоперацій. Для зручності і більшої наочності, умовно розділимо їх: 1) **за часовими межами** (ІПСО напередодні й під час повномасштабного вторгнення 2021-2022-2023 роки); 2) **за критерієм ЦА** на яку ІПСО розраховані (населення; Збройні Сили України, Спеціальні Служби України; зовнішнє середовище – інші країни, на які поширюється ІПСОрф); 3) **географічний критерій** (підконтрольні території, тимчасово непідконтрольні території як Крим та частина Донбасу). Описуємо ІПСО, що проводилися, використовуючи наявні наукові роботи з даної теми.

I. Непідконтрольні території (Крим, окупована частина Донбасу)

Напередодні вторгнення РФ активно готувалася і створювала нарративи про те, що Україна збирається збройним способом штурмувати непідконтрольні території, створюючи велику кількість провокацій і неправдивої інформації, включаючи різні відео інсценування. Така інформація слугувала надуманим приводом до подальшого вторгнення заради «захисту населення Донбасу» [19]

Для реалізації своїх планів 24 лютого РФ проголосила проведення так званої «військової спецоперації» на території України задля захисту населення Донбасу, «денацифікації» і «демилітаризації» України, підкреслили, що

окупація територій не є метою так званої «спецоперації». Однак, незрозумілість і складність і нежиттєздатність наративу «денацифікації і демілітаризації» спонукали до подальшої трансформації і використання інших ІІсО, які були значно простіші для розуміння. Інтегруються символи, зокрема «Z» та «V» у міфологічний образ послідовника пращурів, які перемогли нацизм [18]. При цьому населення має ознаки психологічного функціонування на межовому рівні, без можливості інтегрувати і негативні і позитивні характеристики в один образ [6].

На зміну мотивів «денацифікації і демілітаризації», згодом почали використовувати різні меседжі, стрижневим нарративом яких є те, що так звана «спецоперація» насправді вимушений превентивний крок, а РФ насправді захищається. [7, 12].

Іншим нарративом є розмиття правди, використовуючи фрази як «не все так однозначно», що мирне населення «радо зустрічає визволителів», що «вони обстрілюють самі себе», «використовують людей, як живий щит», тощо [7].

II. Підконтрольні території Населення України.

Створюючи передумови для вторгнення, частина ІІсОрф була таргетована на держслужбовців України. Зокрема, у роботі К. Сівкова зазначено, що доцільно спиратися на держслужбовців «середнього і більш низьких рівнів», схиляючи до колаборації як обіцянками зберегти життя і покращити становище, так і залякуваннями, що вони не врятуються від «народного гніву» в умовах хаосу, зазначаючи, що вище керівництво «втече закордон на особистих літаках» [23].

На широку групу населення, яке на думку К. Сівкова висвітлюється як аполітичне і залякане, необхідно застосовувати нетаргетований нарратив щодо безперспективності існуючого (незалежного) політичного курсу країни, співставлення рівня життя у СРСР і зараз, позитивно висвітлюючи той рівень життя, як «кращий», та ідеї про те, що існуюче політичне керівництво направлене на знищення населення України, а не відродження країни [23].

Під час повномасштабної збройної агресії, РФ запускає велику кількість неправдивих даних про «здачу» країни підрозділами Збройних Сил та керівництва України, про знищення наших військ, повний контроль над небом і, що так звана «спецоперація» майже завершилася. Разом з тим, на тимчасово окупованих територіях проводиться агресивна інформаційна кампанія задля зниження супротиву серед населення, зокрема «Херсон це вже не Україна», «росія тут назавжди», «Україна покинула Херсон напризволяще» тощо [7].

Збройні Сили України.

Підхід ІІсОрф до роботи з даною ЦА напередодні вторгнення заключався у декількох опорних нарративах, спрямованих на зниження морально-психологічного стану, недовіру до політичного керівництва і розбрат між мілітарними структурами. Зокрема, К. Сівков у своїй роботі розкриває основні нарративи, які, на думку РФ, мали б працювати проти особового складу, а саме: 1) виключно меркантильний інтерес до служби серед особового складу молодших і частини старших офіцерів, а також рядового і сержантського

складу є ключовим, тому лояльність до влади мінімальна; 2) протиставлення ЗСУ, політичного керівництва України, а також, інших збройних формувань, створених на базі добровольчих батальйонів, так званих «націоналістичних формувань». При цьому, необхідно підкреслити, що у країн Заходу і США серйозні внутрішні проблеми, тому Україну кинуть напризволяще, оскільки важливіше для них буде вирішувати власні проблеми [23].

Спеціальні служби України.

Рекомендації щодо особливості роботи з спецслужбами, що зображені у роботі К. Сівкова, полягають у просуванні наративів: 1) спрямованих на дискредитацію політичного керівництва; 2) одні службовці живуть краще за інших, ворожнеча між службами [23].

Висновки.

рф проводить масову кампанію дезінформації, проводячи ІІсО по всьому світу. Водночас, є спільні тенденції, які притаманні таким спецопераціям, що досягають хоча б часткового успіху: посилення розбрату, припинення допомоги Україні, розмиття граней реальності. Розуміння даних аспектів дозволяє відслідковувати нові ІІсО і їх наративи з більшою точністю, зокрема, як якісними, так і кількісними методами. Варто зауважити, що ІІсО до різних ЦА напередодні повномасштабного вторгнення в порівнянні від попередніх періодів, хоча і змінилися за формою, все ж спостерігається схожий зміст, що дає змогу до прогнозування і протидії. Вважаємо, що до найбільш дієвих способів протидії ІІсО РФ відносяться: 1) **створення власного сильного наративу в контексті державного управління**. За думкою Д. Еліса, сильний наратив значно впливає на стабільність населення, не дає можливості впливу слабших зовнішніх наративів; 2) **проактивність у роботі з наративами (прогноз найближчих ІІсО і інформування населення про можливі дії та канали розповсюдження)**. Реагуючи реактивно, ворогу надається контроль над ситуацією і можливість використання механізму первинності інформації. Доцільно, знаючи мету рф, прогнозувати напрямки, за якими можуть в найближчий час проводити ІІсО і активно інформувати населення, що найближчим часом можуть запустити наступні інформаційні повідомлення з уточненням можливих джерел розповсюдження. В такому випадку **формуватиметься установка** у населення на довіру до обізнаності з боку спецслужб і до того, що наратив ІІсО є саме зброєю, це заважатиме його поширенню; 3) **кількісний аналіз висловів** за предметом комплементарності чи подібності з наративами рф, та за часовим збігом, задля вчасного виявлення джерел розповсюдження їх впливу.

Список використаних джерел

1. Галян. І. (2022). Інформаційно-смілова війна в сучасному світі. *Мультидисциплінарні підходи до аналізу суспільно-політичних проблем в умовах російсько-української гібридної війни: матеріали міжнародного круглого столу, 21-23*. Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/ntsa-2022>

2. Дацьків М., Ільчук О. (2020). Застосування сучасних інформаційних технологій в умовах ведення гібридної війни на сході України. *Телекомунікаційний простір XXI сторіччя: ринок, держава, бізнес: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*.
3. Караман, О. (2016). Напрями і зміст діяльності університету в умовах гібридної війни на сході України. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 6(303), 221-229.
4. Карпчук, Н., & Юськів, Б. (2022). Information Occasions and Information Support of the Russian Federation Hybrid Warfare Against Ukraine. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (45), 71-85.
5. Корнєв, М., & Коваленко, А. (1995). Соціальна психологія: підручник.
6. Мак-Вільямс, Н. (1998). Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. М.: класс, 480.
7. Петришин, Г. (2022). Російська пропаганда напередодні і під час широкомасштабної війни росії проти України. *Київські філософські студії – 2022*.
8. Певцов, Г., Залкін, С., Сідченко, С., Хударковський, К., Феклістов, А., & Антонов, А. (2014). Основні особливості ознак проведення інформаційно-психологічної операції Російської Федерації в автономній республіці Крим. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*, (1), 35-37.
9. Певцов, Г., Залкін, С., Сідченко, С., Хударковський, К., & Гордієнко, А. (2014). Реалізація підходів інформаційної війни Російською Федерацією в сучасному інформаційному просторі України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*, (2), 10-13.
10. Тихомирова, Є. (2019). Інформаційно-безпековий простір та спецоперації Кремля проти України. *Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: зб. матеріалів XXI всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів*, 39-43.
11. Чернега, В., Войтко, О., & Рахімов, В. (2017). Аналіз підготовки і ведення психологічних операцій за стандартами НАТО. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*, (3), 170-176.
12. Черненко, Т. (2016). Можливості впливу України на російський інформаційний простір. *Стратегічна панорама*, (2), 95-103.
13. Юзова, І. (2020). Аналіз організації та ведення інформаційно-психологічних операцій при веденні гібридної війни. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, (2 (64)), 40-44.
14. Юськів, Х. (2020). Наративи російської пропаганди в Україні. *Visnuk of the Lviv University*. (30), 226–232.
15. Bērziņš, J. (2014). Russia's new generation warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. *Policy Paper*, 2, 2002-2014.

16. Bízík, V., Kosárová, D., Potočňák, A., &Stojar, R. (2022). Hybridní působení: odpartikularity ke kontinuu. Empirický test vícerozměrného konceptu hybridu. *Univerzita Obrany. Ustav Strategických Studií. Obrana a Strategie*, (1), 75-88.
17. Ellis, D. (2022). Narrative Statecraft: A primer for special operations. *Kingston Consortium on International Security*, 2(1), 1-6.
18. Kashperska, D. (2022). Symbols of the full-scale Russian Federation invasion of Ukraine: public relations tools of mythologization of the military aggression. *Political Science and Security Studies Journal*, 3(2), 3-10.
19. Miller, N., Brzeski, J., Evans, J., Clarke, J., & Daucé, F. (2022). Russian Information Warfare. *Russian Analytical Digest (RAD)*, 282.
20. Petrocchi, M. (2022). The Use of Psychology as Strategy in Hybrid Warfare. *Tsu-Ti—the international scientific journal of humanities*.
21. <https://tsn.ua/ru/groshi/gazprom-ugrozaet-ostavit-evropu-bez-gaza-iz-za-fors-mazhorneyh-obstoyatelstv-2113720.html>
22. https://www.youtube.com/watch?v=iPvB_TcItgQ
23. <https://vpk-news.ru/articles/64480>

Андрій КОЛОМІЄЦЬ, начальник відділу міжвідомчої координації Департаменту воєнної політики та стратегічного планування Міністерства оборони України, Київ, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ОБОРОНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЇ СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Вступ.

Тематика конференції є надзвичайно актуальною, що підтверджується дев'ятирічним досвідом України з відбиття збройної агресії російської федерації. Я не помилився, коли сказав 9 років. Для багатьох держав світу агресія росії стала очевидною лише 24 лютого 2022 року з початком повномасштабного вторгнення агресора. Для нас вона почалась набагато раніше, в лютому 2014 року з окупації Криму.

За ці дев'ять років, що минули з лютого 2014 року, наша система керівництва обороною держави зазнала радикальних змін на всіх рівнях управління, від стратегічного до тактичного. Було вжито системних, не лише воєнних, але й політичних, економічних, соціальних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів для забезпечення надійного збройного захисту держави.

Вважаю, що не помилюся, якщо скажу, що ці зміни разом з безпрецедентною міжнародною підтримкою стали ключовими факторами, які дозволили нам вже протягом року протистояти зухвалій, немотивованій та повномасштабній – з 1945 року – війні на європейському континенті, розв'язаній агресором, який має багатократну перевагу за всіма показниками.

Хочу щиро подякувати нашим стратегічним партнерам, які з початком гібридної агресії росії у 2014 році та з розгортанням повномасштабної війни 24 лютого 2022 року надавали і надають нам всебічну підтримку і допомогу.

Слід зазначити, що до 2014 року в Україні фактично не існувало цілісного інтегрованого сектору безпеки і оборони. І ми відчули це, коли росія розпочала нетипову для звичайного збройного конфлікту, гібридну агресію проти України.

Вона супроводжувалась масованими інформаційними, політичними, економічними заходами кремля проти нашої держави, а також гібридними військовими діями російських військових частин і підрозділів з військовослужбовцями без знаків розрізнення та за участі незаконних збройних формувань, які комплектувались, фінансувались і оснащувались росією.

Антитерористична операція, розпочата на сході держави з метою звільнення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, продемонструвала ряд системних недоліків у ході протидії гібридним методам ведення війни, які застосовувались російською федерацією. Так, керівництво Антитерористичною операцією згідно законодавства здійснювалось Службою безпеки України. Водночас за своєю суттю це була операція з відсічі збройної агресії з залученням усіх силових структур за ключової ролі Збройних Сил України під керівництвом начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України.

Були недосконалыми або практично відсутніми плани та практичні інструменти залучення інших складових сектору безпеки і оборони та державних органів для протидії агресору

Основна частина

Усвідомлення необхідності усунення зазначених протиріч на першому етапі призвело до зміни у квітні 2018 року формату Антитерористичної операції на Операцію об'єднаних сил з передачею управління від СБУ до Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України. Це дозволило об'єднати під єдиним керівництвом визначені сили і засоби Збройних Сил України та інших військових формувань та правоохоронних органів. Зазначена подія фактично започаткувала процес інтеграції усіх збройних формувань в Сили оборони.

Починаючи з 2015 року носилися зміни до нормативно-правової бази України, що унормувало статус добровольчих підрозділів та дозволило добровольцям-іноземцям вступати на службу за контрактом до Збройних Сил України та визначало їх відповідні права.

Так, у Збройних Силах було сформовано вісімнадцять військових частин та підрозділів, у яких кількість добровольців склала понад 70 % та які за цим показником вважалися добровольчими.

Найбільшу кількість, шістнадцять батальйонів, укомплектованих добровольцями, було сформовано у системі територіальної оборони.

Таким чином у Збройних Силах із самого початку формування всі підрозділи, незалежно від способу комплектування, підпорядковувалися у визначеній військовій вертикалі та військовослужбовці цих батальйонів мали весь перелік законодавчого соціального захисту.

Комплектування військових частин та підрозділів Національної гвардії військовослужбовцями, які виявили бажання проходити військову службу за добровільним принципом, дозволило сформувати з патріотично налаштованих громадян чотири батальйони: “Азов”, “Донбас” (Маріуполь), імені героя України генерала Кульчицького (Київ) та батальйон спецпризначення “Крук” (Івано-Франківськ).

Не дивлячись на те, що Держприкордонслужба повернулася до змішаного принципу комплектування, головним джерелом надходження особового складу до органів охорони державного кордону залишилися добровольці.

З урахуванням досвіду функціонування системи національної безпеки і оборони у 2014-2018 роках та з метою нормативно-правового врегулювання питань інтеграції усіх силових структур України в національну систему оборони у червні 2018 року був прийнятий Закон України “Про національну безпеку України”.

При розробленні Закону в повній мірі було використано досвід наших партнерів та залучено до роботи потужний колектив як вітчизняних, так і закордонних експертів, посадовців, представників депутатського корпусу.

Не буду зупинятися на усіх аспектах забезпечення національної безпеки і оборони держави, врегульованих Законом. Він є у вільному доступі та був неодноразово перекладений на англійську мову.

Водночас хотів би виокремити ключові положення Закону, які спрямовані на створення інтегрованої національної системи безпеки та оборони.

Так, Законом визначені:

повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони; система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони;

основидля скоординованої (інтегрованої) діяльності органів державної влади та сил безпеки і сил оборони в інтересах оборони держави;

всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони.

Фундаментом інтегрованої системи оборони України є чотири взаємопов’язані складові сектору безпеки і оборони:

сили безпеки;

сили оборони;

оборонно-промисловий комплекс;

громадяни та громадські об’єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

З метою оцінки реального стану і готовності до виконання завдань з оборони України у 2019-2020 роках, фактично напередодні повномасштабного вторгнення російської федерації, було проведено низку оглядів усіх складових сектору безпеки і оборони.

У Міноборони та Збройних Силах проводився оборонний огляд, особливістю якого стало залучення усіх складових сектору безпеки і оборони держави.

Він вперше проводився за методологією планування на основі спроможностей з урахуванням загроз (Capability Based and Threat Informed Planning).

В рамках огляду, зокрема, був підготовлений перелік імовірних сценаріїв виникнення і розвитку ситуацій воєнного характеру, та здійснений попередній розподіл відповідальності між складовими сектору безпеки і оборони за організацію планування, реагування на загрози та під час виконання завдань за призначенням.

Проведена в рамках огляду робота дозволила дійти обґрунтованого висновку щодо необхідності впровадження концепції всеохоплюючої оборони, як єдино можливої, з урахуванням прогнозованих оцінок розвитку безпекової ситуації навколо України.

Ця концепція була покладена в основу нової Стратегії воєнної безпеки України та інших документів планування оборони держави та планування розвитку сил оборони на середньо- та довгострокову перспективу.

Основний зміст всеохоплюючої оборони передбачає:

просторовість – превентивні дії та стійкий опір агресору у всіх доменах ведення бойових дій – на суші, в морі та повітряному просторі України, кіберпросторі, нав'язування волі в інформаційному просторі;

інклюзивність – використання для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства – воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового, духовного, культурного тощо;

багатогранність – застосування всіх форм і способів збройної боротьби з агресором – асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

У контексті комплексного підходу основоположними засадами всеохоплюючої оборони є:

стримування, тобто готовність державних органів, сил безпеки і сил оборони України, національної економіки та населення до оборони держави, їх спроможність завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитись від агресивних намірів;

стійкість, як здатність сил оборони і сил безпеки, інших інституцій держави до тривалого протистояння збройній агресії проти України зі збереженням здатності до ведення операцій об'єднаних сил, протиповітряної оборони держави, територіальної оборони, руху опору, а також підтримання життєдіяльності населення;

взаємодія, що передбачає узгодженість дій державних органів та органів військового управління, координацію співробітництва з ЄС і НАТО, державами – партнерами в ході підготовки та відсічі збройній агресії проти України, а також під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій.

Всеохоплюючий підхід до оборони держави є єдиною адекватною відповіддю противнику з набагато більшими ресурсними, економічними та військовими можливостями.

Визначена Стратегією модель всеохоплюючої оборони передбачала:

застосування в першій хвилі сил оборони з проведенням усіх видів спеціальних операцій, зокрема на території противника, для недопущення його просування вглиб території та стримування ескалації конфлікту;

використання у другій хвилі військового резерву для посилення сил оборони та проведення мобілізації, розгортання руху опору в разі тимчасової окупації окремих територій;

застосування у третій хвилі додаткових військових частин, сформованих за рахунок мобілізаційних ресурсів та резервів, припинення за сприяння міжнародної спільноти збройної агресії на прийнятних для України умовах.

Зазначена модель оборони підтвердила свою життєздатність та ефективність з перших днів повномасштабної війни з російським агресором.

Інші елементи концепції всеохоплюючої оборони також знаходили своє практичне втілення як до, так і після прийняття Стратегії воєнної безпеки України.

У липні 2021 року Президент України підписав Закон України “Про основи національного спротиву”, яким були визначені засади національного спротиву та визначені його основні складові: територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву.

Окремо зупинюся на питанні територіальної оборони.

Територіальна оборона фактично залучає значну кількість громадян, які, проживають на певній місцевості в подальшому стають до зброї.

Військові частини Сил територіальної оборони комплектуються професійними військовими і цивільними громадянами, які проходять відповідну підготовку та укладають контракт із силами територіальної оборони.

Військова складова територіальної оборони включає органи військового управління, військові частини Сил територіальної оборони Збройних Сил України, інші сили і засоби сил безпеки та сил оборони, які залучаються до територіальної оборони.

Військово-цивільну складову територіальної оборони становлять добровольчі формування територіальних громад, що означає, що їхні бійці (добровольці територіальних громад) не є військовослужбовцями Збройних Сил України.

Це не кадрові підрозділи Збройних Сил України, а групи патріотично налаштованих мешканців громади, багато з яких — цивільні (можуть бути лікарями, науковими співробітниками, підприємцями тощо), проте зголосилися захищати свою громаду там, де не потрібен досвід ведення бойових дій. До

таких формувань можуть іти люди пенсійного віку, ті, хто за станом здоров'я або з інших причин не можуть бути мобілізованими.

З моменту введення в Україні воєнного стану всі добровольчі формування територіальних громад перейшли в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил тероборони.

Третя складова територіальної оборони – це цивільна складова. Вона включає державні органи, органи місцевого самоврядування, які залучаються до територіальної оборони.

Реалізація принципу всеохоплюючої оборони потребує розроблення в державі документу стратегічного рівня, який передбачав би скоординоване залучення потенціалу всіх державних органів для підтримки дій сил оборони та забезпечення стійкого функціонування ключових сфер життєдіяльності.

На підставі цього воєнно-політичним керівництвом України було прийнято рішення про розроблення Плану оборони України, закріплене у Законі України “Про оборону України”.

План оборони України є сукупністю документів, що визначають політичні, дипломатичні, економічні, соціальні, воєнні, наукові, науково-технічні, інформаційні, правові, організаційні, інші заходи держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Розроблення Плану оборони стало ще одним важливим кроком у напрямку інтегрування спроможностей усіх складових сектору безпеки і оборони та державних органів в єдину систему всеохоплюючої оборони.

Водночас, проведений аналіз документів та процесів стратегічного планування засвідчив необхідність подальшого структурування системи державного планування у сфері оборони за чотирма основними напрямками:

- оборонне планування;
- планування оборони;
- стратегічне планування застосування сил оборони;
- мобілізаційне планування.

Результатом практичної роботи за цими напрямками стало розроблення відповідних планів, взаємопов'язаних загальною метою, сценаріями застосування сил оборони та їх визначеними потребами. Водночас, розподіл відповідальності за кожним з напрямків дозволив запобігти дублюванню заходів у розроблених планах.

Висновки

Таким чином, документи державного планування у сфері оборони, розроблені напередодні повномасштабної агресії, ґрунтуються на принципі всеохоплюючої оборони, закладеному в положеннях Стратегії воєнної безпеки, та пов'язані єдиними вихідними даними для планування. Ці дані надаються Генеральним штабом Збройних Сил України з урахуванням основних показників Стратегічного замислу застосування сил оборони.

Такий підхід забезпечив нам єдність політичних та воєнних цілей в ході оборонного планування, планування оборони та стратегічного планування застосування сил оборони.

На практиці такий підхід реалізовано через розроблення у відповідних планувальних документах стратегічного рівня конкретних заходів за напрямками діяльності складових сектору безпеки і оборони та державних органів, які взаємоузгоджені з варіантами розвитку воєнно-політичної обстановки, локацією, масштабом, характером дій сил оборони та їх потребами під час збройних конфліктів різної інтенсивності та на будь-якому етапі або фазі їх розвитку.

Актуальність зазначеного підходу та концепції оборони в цілому було практично підтверджено в ході відбиття широкомасштабної збройної агресії, яку розпочала російська федерація 24 лютого 2022 року.

План оборони, який розроблявся в Україні вперше, був затверджений Президентом держави буквально напередодні агресії, у листопаді 2021 року.

Замість запланованої на 2022 рік апробації цього документу шляхом проведення з державними органами низки навчальних заходів, він був фактично введений в дію 24 лютого 2022 року відповідним Указом Президента України.

Звичайно, усі застереження та ризики, які не були нами враховані у ході розробки таких складних багатогранних стратегічних документів, проявилися з початком та в ході війни з росією.

Ми багато попрацювали протягом року, щоб нівелювати ці негативні чинники та виправити ситуацію на краще.

Водночас, хочу зауважити, що загалом запропонований підхід засвідчив його актуальність та функціональність, спроможність до адаптації під нові воєнно-політичні умови та виклики, що виникають під час перебігу воєнної компанії.

Доказом цьому є розпочатий у державі процес нинішнього уточнення документів планування у сфері оборони з огляду на уточнені воєнно-політичні цілі у війні, нові спроможності сил оборони та решту інших важливих чинників.

Завдяки оптимальному структуруванню системи державного планування у сфері оборони нам вдалося залучити до вирішення завдань оборони не тільки силовий блок держави, але й державні органи, які мають спроможності для підтримки, сприяння, забезпечення сил оборони під час відсічі збройній агресії та підтримання стійкості функціонування ключових сфер життєдіяльності держави.

У своєму виступі я намагався надзвичайно коротко окреслити основні заходи на стратегічному рівні, пов'язані з інтеграцією усіх державних та недержавних структур, процесів та процедур до єдиної системи забезпечення всеохоплюючої оборони держави.

Водночас існує багато практичних аспектів залучення державних органів, усіх складових сил безпеки і оборони, парамілітарних та добровольчих формувань до виконання завдань з оборони держави, які можливо було би обговорити в рамках нашого заходу.

Руслан ШЕВЧЕНКО, кандидат військових наук, доцент, начальник кафедри загальновійськових дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія”, Одеса;

Дмитро ГОВОРОВ, старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія” Одеса
<https://orcid.org/0000-0003-0401-2343>

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ МОРЯКІВ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ

Анотація. Окреслено професійну діяльність військових моряків як надекстремальну, пов'язану з дією екстремальних факторів впливу на людину. Метою публікації визначено окреслення певних особливостей підготовки майбутніх військових моряків до виконання професійних обов'язків. Основними результатами є виокремлення особливостей військово-професійної діяльності та військово-професійної підготовки майбутніх військових моряків. Зроблено висновок, що базовими позиціями підготовки майбутніх військових моряків до виконання професійних обов'язків є поширення нового, принципово відмінного від пострадянської військово-освітньої моделі, змісту освітньої діяльності; формування нової української військової школи, у тому числі військово-морської.

Ключові слова: професійна діяльність, військові моряки, екстремальні умови, військово-професійна підготовка

Вступ.

Постановка проблеми. Професійна діяльність військових моряків належить до професій, частиною яких є дія екстремальних факторів на людину. За кількісними характеристиками їх інтенсивності (періодичністю, частотою чи тривалістю впливу) входить до групи надекстремальних, що характеризуються постійною дією екстремальних чинників з високою інтенсивністю і являють реальну небезпеку; негативні функціональні стани мають крайній ступінь виразності, підключаються аварійні резервні можливості). Ознаки і критерії, екстрапольовані на професійну діяльність військових моряків, дають аргументовані підстави віднести останню: 1) в звичайних мирних умовах несення військової служби – до діяльності з особливими умовами (пов'язаними

з перебуванням у відкритому морі, поведінням з боєприпасами тощо); 2) під час бойового чергування (пов'язаного з ризиком збройного зіткнення та іншим) та військових навчань у мирний час – до діяльності з екстремальними умовами; 3) в умовах війни (сьогоднішня реальна ситуація) – до діяльності з надекстремальними умовами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості професійної діяльності та підготовки військових моряків до виконання професійних обов'язків є предметом досліджень О. Чернявського, І. Попроцького, В. Ворони, О. Злобіної, інших фахівців (і автора включно) цієї сфери діяльності. Значно збільшилась кількість аналітичних публікацій з питань протидії військовій агресії РФ в усіх її проявах.

Метою публікації визначаємо окреслення певних особливостей підготовки майбутніх військових моряків до виконання професійних обов'язків.

Виклад основного матеріалу.

Екстремальні умови професійної діяльності військових моряків відрізняються підвищеним рівнем складності, відповідальності, емоційної та фізичної напруги, втоми і стресу.

Згідно з чинними Державними санітарними нормами та правилами України «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, 2014», затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.04.2014 р. № 248, за фактором «напруженість» загальна гігієнічна оцінка умов праці військового моряка відноситься до класу 3.3, важкість праці оцінюється за класом 3.0, що відповідає найскладнішим умовам[3]. Високі інтенсивність, напруженість і важкість є невід'ємною частиною морських професій.

Ключовою специфікою професійної діяльності військових моряків є її функціонування в умовах військової служби. Іншими словами мова йде про військово-професійну діяльність. Остання, надумку військових експертів (за відсутності офіційного нормативного визначення), являє собою особливий вид державної служби на конкурсно-контрактній основі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до чинного законодавства, що пов'язаний з виконанням завдань та здійсненням функцій держави щодо захисту її суверенітету і територіальної цілісності. Враховуючи перебування України у стані повномасштабної війни з державою-агресором РФ, військову професійну діяльність доцільно розглядати не лише як оборонну, а й як державозберігаючу.

Як зазначає О. Капінус, «специфіка військово-професійної діяльності, на відміну від інших видів професійної діяльності людини, визначається постійною готовністю військовослужбовця до виконання завдань, які передбачають ризик втрати життя та здоров'я в інтересах держави, готовність до прояву насильства, дотримання чітко окресленої та максимально зумовленої керівними документами субординації у стосунках, безумовне виконання наказів командування та досягнення визначених цілей навіть ціною самопожертви» [2, с. 38].

Цікавою і відносно новою є позиція щодо часового критерію як вельми точного інструменту наукового аналізу військово-професійної діяльності. Йдеться про конкретні показники виконання складових цієї діяльності (бойового чергування у морі та берегових дій), виражених у часовій формі, для розуміння специфічно військово-морських особливостей служби моряків.

Саме до такого виду діяльності і має готувати освітньо-професійна програма підготовки майбутніх військових моряків в закладах вищої військової освіти. Що набуває ускладнень в умовах воєнного часу, оскільки змінює терміни та умови цієї підготовки, зокрема: скорочені терміни (прискорені випуски); відсутність можливості проходження повномасштабної практики (зокрема, наявність ворожих кораблів в акваторії Чорного моря, постійні атаки з боку ворога як повітряні (ракети, дрони тощо) так і наземні), ускладнення умов (перебої зі світлом / електрикою / інтернетом тощо) та ін. Набула нового освітлення позиція щодо використання в освітньому процесі досвіду проведення антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил та стандартів НАТО, оскільки набрав обертів процес переходу озброєння та устаткування на відповідні стандарти, до застосування яких мають бути готові випускники бакалаврату – офіцери тактичного рівня.

З зазначених засадничих положень ключовими особливостями освітньо-професійної діяльності є: 1) застосування компетентнісного підходу в навчанні; 2) акцент на якості освітньої діяльності із застосуванням передового прикладного досвіду; 3) цілісність і системність ступеневої підготовки військово-морських кадрів (від тактичного до стратегічного рівнів). Як засвідчує передовий досвід підготовки військовослужбовців, у тому числі й військових моряків, в країнах-членах Організації Північноатлантичного договору, саме компетентнісний підхід в навчанні прийнятий ними як найбільш оптимальний для даного сегменту освіти, а досвід, здобутий ЗСУ безпосередньо на полі бою, є безцінним джерелом практичного навчання майбутніх професійних військовослужбовців.

Специфіка організації освітнього процесу курсантів в умовах особливого періоду (діяв в Україні від 17.03.2014 р. до 23.02.2022 р.) припустимо співставна з умовами правового режиму воєнного часу (діє в Україні з 24.02.2022 р.), і передбачає дострокові випуски. Навчальний час для дострокового випуску та підготовки курсантів в особливий період розподіляється в бік збільшення практичної підготовки – 70% навчального часу проти 30% на теоретичну підготовку. При цьому, навчання за скороченими програмами в особливий період здійснюється для слухачів стратегічного та оперативного рівня підготовки до 8 місяців, для курсантів тактичного рівня підготовки – до 6 місяців.

Метою первинної військово-професійної підготовки є усвідомлення сутності та значимості служби у ЗС України, основних положень статутів ЗС України; формування стійких морально-психологічних якостей, прищеплення рис старанності й дисциплінованості для підвищення відповідальності за виконання вимог Військової присяги. Вона організована як комплексне дидактичне утворення, що включає широкий набір форм і прийомів від

морально-психологічних занять з першого дня навчання до спеціальних прикладних вправ і навчань на базі Центру забезпечення навчального процесу ІВМС з обов'язковим включенням до програми практики елементів бойового досвіду, отриманого в ООС (АТО) та досвіду підготовки у Міжнародному центрі миротворчості та безпеки (за допомогою іноземних інструкторів) (п. 6.3.). Зміст даного виду практичної підготовки включає:

- обов'язки військовослужбовців та обов'язки солдата в бою (приховане пересування на полі бою, подолання перешкод та прискорене пересування, способи та прийоми виживання в різноманітних умовах, дій під час ведення бою з урахуванням досвіду проведення АТО);

- матеріальну частину індивідуальної зброї, прийоми та правила стрільби з неї (ведення влучного вогню з індивідуальної зброї, ураження нерухомих цілей та цілей, що з'являються);

- можливості та вражаючі фактори засобів ураження противника та способи захисту від них (застосування ручних осколочних та реактивних протитанкових гранат, використання захисних властивостей місцевості та споруд, надання першої медичної допомоги);

- основи військово-цивільних відносин та міжнародного гуманітарного права;

- вимоги Військової присяги, обов'язки військовослужбовців під час несення служби;

- морську тактичну підготовку (тактико-стройові заняття, на яких відпрацьовується техніка прийомів і способів дій у бою за алгоритмом «кожний прийом і спосіб дій спочатку відпрацьовується за елементами, а потім у цілому»); при цьому, військовослужбовці вводяться в тактичну обстановку в наближених до бойових умовах (з використанням чисельних засобів імітації ведення бою), їм ставляться навчально-бойові завдання, які вони виконують за рахунок набутих навичок з вогневої, фізичної підготовки, індивідуального маскування, пересування на полі бою, надання першої медичної допомоги пораненому, дій під час ведення бою;

- фізичну підготовку (у формі супутніх фізичних тренувань).

Навчальна і ремонтна практики передбачають набуття умінь і навичок у виконанні обов'язків за призначенням на відповідних посадах у підрозділах; набуття навичок з експлуатації, ремонту, виробництва й збереження ОВТ, засобів обслуговування та ремонту, організації обліку, категоріювання і списання техніки й озброєння; вивчення виробництва та практичне оволодіння технологічними процесами ремонту, ознайомлення з устаткуванням і технологічним оснащенням підприємств, засобами автоматизації управління, технікою безпеки на виробництві, заходами з охорони навколишнього середовища.

Військове стажування курсантів-морських офіцерів організовується на випускних курсах з метою набуття та вдосконалення знань, умінь та практичних навичок у виконанні обов'язків за відповідною посадою у військах (силах) і проводиться у військових частинах (на кораблях, в установах, закладах).

Окремою складовою комплексу практичної підготовки майбутніх військових моряків є практичні тренування (тренажі), що проводяться з метою удосконалення та підтримки на необхідному рівні навичок курсантів щодо експлуатації озброєння і військової техніки, організації управління підрозділами. Вони здійснюються на тренажерах та бойовій техніці, на місцевості або на спеціально обладнаних навчальних полях, класах.

Особливостями діючого підходу щодо практичної підготовки майбутніх морських офіцерів у ВВНЗ і ВВП ЗВОє: по-перше, в адміністративно-організаційному сенсі – комплекс взаємоузгоджених нормативно-правових, організаційно-методичних та дидактичних заходів, що охоплює кожен рівень їх вищої освіти; по-друге, в організаційно-методичному сенсі – діалектично взаємопов'язаний набір таких видів практики як первинна військово-професійна підготовка, навчальна і ремонтна, а також професійно-прикладні форми практичної підготовки у формі військового стажування та практичних тренувань (тренажів); по-третє, у часовому вираженні – близько 1/3 від всього часу, відведеного на опанування відповідних ОПП. Також, окремо важливо зазначити, що практична підготовка курсантів-військових моряків у вітчизняних ВВНЗ і ВВП ЗВО здійснюється з 2014 р. у вкрай несприятливих умовах втрати Україною внаслідок збройної агресії РФ на сході країни та анексії півострова Крим понад 80% свої активів і спроможностей, включаючи бойові засоби (51 військовий корабель різного типу, частину військово-морських авіації, артилерії, берегових ракетних комплексів), радіотехнічні системи і системи зв'язку, майно на місцях постійного дислокування, стратегічні військово-морські бази у м. Севастополі та на о. Донузлав[1].

Висновки.

Ознаками військово-професійної діяльності слід вважати такі: специфічний різновид професійної діяльності фахівців, що відбувається в умовах військової служби; ядро діяльності – захист незалежності, суверенітету й територіальної цілісності держави; пов'язана із застосуванням сили і використанням озброєння; суворо регламентовані умови; наявність екстремальних чинників.

Базовими позиціями підготовки майбутніх військових моряків до виконання професійних обов'язків: 1) Поширення нового, принципово відмінного від пострадянської військово-освітньої моделі, змісту освітньої діяльності, в основі якого знаходяться компетентнісний підхід до організації навчання і оцінювання його результатів, загальна гуманітаризація вищої військової освіти та стандарти і принципи НАТО як практико-методичний орієнтир. 2) Формування нової української військової школи, у тому числі військово-морської, як квінтесенції сучасного науково-теоретичного уявлення про зміст і пріоритети підготовки професійного військовослужбовця та викристалізуваної практики участі у збройному протистоянні з чисельно і технічно переважаючим агресором.

Список використаних джерел.

1. Військово-Морські Сили Збройних Сил України. Міністерство оборони України: веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini/vijskovo-morski-sili/> (дата звернення: 12.11.2022).

2. Капінус О. С. Методологія, теорія і методика формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 600 с.

3. Міністерство охорони здоров'я України. *Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу»* (наказ від 08.04.2014 р. № 248). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text> (дата звернення: 05.10.2022)

Дмитро БАУЛІН, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України, Харків, <https://orcid.org/0000-0002-7082-6954>;

Сергій ПАВЛОВ, кандидат технічних наук, доцент, начальник оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України, Харків, полковник
<https://orcid.org/0000-0001-8888-3650>;

Геннадій ЯРОВИЙ, ад'юнкт докторантури та ад'юнктури Національної академії Національної гвардії України, Харків, майор.
<https://orcid.org/0000-0002-6347-353X>.

ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКОВОГО БРОНЕЗАХИСТУ КОЛІСНИХ МАШИН

Анотація. В умовах розвитку різноманіття протитанкових засобів ураження розглянута проблематика захисту екіпажів та внутрішнього обладнання бронетехніки. Наслідком підвищення вимог до броньового захисту колісних машин стала необхідність пошуку нових, перспективних технологічних підходів до бронювання, що забезпечують високу стійкість автомобіля при русі. Перспективними шляхами забезпечення бронезахисту є розробки броньових матеріалів та гетерогенної броні з легких сплавів, арамідних тканин та волоконно-композитних матеріалів на основі високомолекулярних поліетиленових волокон; високоміцних матеріалів на основі нанотехнологій, а також новітніх легких та еластичних матеріалів. Це допоможе забезпечити не тільки невразливість від впливу звичайних засобів ураження, але і стійкість машини при русі.

Ключові слова: стійкість, бронезахист, колісна машина, новітні матеріали, нанотехнології, рух

Вступ.

Постановка проблеми. Проблема захисту екіпажів, боєприпасів та палива, внутрішнього обладнання бронетехніки від вражаючих факторів протитанкових засобів (ПТЗ) завжди була і залишається актуальним питанням, яке потребує адекватного вирішення.

Колісна техніка є основним засобом, що забезпечує тактичну та оперативну рухливість підрозділів НГУ і мобільних наземних об'єктів, які можуть використовуватися також і у збройних силах України, спеціальних військах та службах. На сучасному етапі розвитку системи озброєння та військової техніки (ОВТ) понад 95% зразків монтується на автомобільних шасі.

Досвід збройних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століття, результати навчань та оперативної підготовки силових відомств України свідчать про зміни, що відбуваються у практиці застосування військ (сил), що безпосередньо впливають на напрями розвитку колісних машин та на вимоги до бронювання автомобільних базових шасі. Аналіз бойового застосування колісних машин, їх вразливості показує, що основним способом забезпечення її живучості є проведення робіт з конструктивного захисту цих зразків від впливу звичайних засобів ураження (куль, осколків), тобто бронювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підвищення вимог до бронезахисту колісних машин, викликане появою й широким поширенням високоефективних засобів ближнього бою, викликає необхідність пошуку нових шляхів підвищення динамічної стійкості бронесталей з використанням сучасних наукових досягнень.

У публікаціях [1-4], присвячених бронюванню, вказуються, як правило, загально машинні дані або загальні характеристики захисту, при цьому конструктивні особливості не розкриваються. Сучасні наукові дослідження щодо розробки та удосконалення бронезахисту військової техніки направлені в основному на зниження маси засобів при заданій бронестійкості та створення засобів з більш високою бронестійкістю при тих же масо-габаритних показниках [5,6]. Перш за все, ведуться роботи над підвищенням ударостійкості компонентів бронезахисних структур та зниженню масових показників бронезахисту. Але в цих роботах не розглядається вплив бронезахисту на експлуатаційні характеристики колісної машини.

Дослідження [7-9] в області комбінованих бронематеріалів вказують на те, що їх найважливіші механічні властивості, такі як міцність при розтягуванні і стисненні, твердість і зносостійкість, залежать від характеристик мікроструктури.

Велика увага приділяється моделюванню багатошарових бронеелементів. У роботах [10, 11] розглянуті багатошарові пакети, які складаються з титану, алюмінію та кераміки у вигляді пластин різної товщини.

У цьому зв'язку завдання зниження маси бронезахисту при забезпеченні заданої динамічної стійкості та забезпечення стійкості колісної машини при русі, що вирішується за допомогою зменшення товщини бронеелементів, не втрачає своєї актуальності.

Мета доповіді. Метою доповіді є визначення перспективних шляхів забезпечення додаткового бронезахисту колісних машин, які не тільки забезпечують задану динамічну стійкість бронезахисту, але і не зменшують маневреність та стійкості колісної машини при русі

Основна частина

Розширення кола завдань, які вирішують колісні машини в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах, з одного боку, і динамічний розвиток звичайних засобів ураження, що спостерігається в останні десятиліття з іншого, зумовили суттєве розширення номенклатури об'єктів, що підлягають бронюванню. “Броня на колесах” перестала бути конструктивною особливістю виключно бойових машин. Виникла потреба у броньовому захисті військової автомобільної техніки (ВАТ), що вирішує завдання забезпечення бойових дій. Основною вимогою до броньового захисту ВАТ стала необхідність пошуку нових, перспективних технологічних підходів до бронювання, що забезпечують безпеку екіпажу, збереження внутрішнього обладнання та вантажу та зберігання маневреності та стійкості при русі.

Аналіз наявного досвіду в галузі створення броньових матеріалів показує, що найбільш перспективні напрямки підвищення ефективності бронезахисту ОБТ та особового складу на сьогодні пов'язані зі створенням: захисних структур нового покоління шляхом розробки броньових матеріалів та гетерогенної броні з легких сплавів (у в тому числі алюмінієвих та титанових); арамідних тканин та волоконно-композитних матеріалів на основі високомолекулярних поліетиленових волокон; нового покоління високоміцних матеріалів на основі нанотехнологій; бронеелементів із ударостійких керамічних матеріалів [5,7,13,14].

Особлива увага цій проблемі приділяється за сучасних умов, коли укомплектування армій розвинених країн відбувається значною мірою професійними військовослужбовцями, вартість підготовки, забезпечення та страхування яких найчастіше перевищує вартість самих бойових машин. До того ж і ціна самих бойових машин зараз настільки велика, що неможливо організувати їхню закупівлю десятками і сотнями тисяч одиниць. Тому питання забезпечення високої живучості техніки та екіпажів стає не менш важливим, ніж підвищення бойових властивостей бронетехніки та кваліфікації військовослужбовців.

Основним фактором, що впливає на екіпажі бронетехніки та внутрішнє обладнання, для кінетичних боєприпасів є уламки снаряда (“ударного ядра”) і броні. При пробитті ВТ бронебійно-підкаліберними снарядами формуються потужні осколкові потоки – близько 200 осколків загальною масою до 500 г. Приблизно те саме відбувається при руйнуванні броньового захисту ВТ кумулятивними боєприпасами. І навіть якщо броня не пробита, виникає потік вторинних уламків від внутрішньої поверхні чи частин обладнання. У разі пробиття бронезахиста кулями калібру 7,62-12,7 мм у заброньованому просторі формується потік осколків від броні та сердечників куль у кількості до 110

шт.Пробиття балістичного захисту кумулятивним боєприпасом формує ще більший потік осколків – до 600-700, що утворюють конус ураження з кутом розльоту до 90-100 градусів. Вражаючий осколковий потік при пробитті бронетехніки в основному (до 70 відсотків) складається з осколків масою 1-3 г та швидкістю до 600 м/с.

Саме тоді було реалізовано такі засоби захисту як:

- протиосколковий підбій бронетехніки на основі арамідних матеріалів;
- протиосколкові бронежилети та шоломи для екіпажів;
- комбінезони з негорючої тканини.

Як показує тестовий обстріл техніки бронебійними боєприпасами, протиосколковий підбій утримує близько 70% уламків, що заносяться в заброньований простір при пробитті броні. Така міра дозволяє кратно знизити ймовірність ураження екіпажів та обладнання осколковим полем. На бронетехніці елементи протиосколкового підбою можуть бути виконані у вигляді панелей (штор) з швидкозмінними кріпленнями. На зразках, що модернізуються, протиосколковий підбій ефективніше виконувати постійним, на можливо більшій площі, з урахуванням конструктивних особливостей бронетехніки. На нових зразках бронетехніки нового покоління країн НАТО протиосколковий підбій є невід'ємною частиною балістичного захисту та конструкції машини загалом.

Але встановлення броні змінює показники наступних експлуатаційних властивостей автомобіля[15,16]:

- тягово-швидкісних (динаміка поступального руху);
- стійкості прямолінійного руху;
- стійкості положення;
- маневреності (комплексної експлуатаційної якості, що включає в себе керованість, стійкість при виконанні маневрів та вписуваність).

Враховуючи вищевикладене та виявлені при цьому недоліки, пов'язані з її бронюванням, пропонується розробити легке еластичне захисне покриття для колісних машин, яке за своїми тактико-технічними характеристиками не тільки не поступиться наявним засобам захисту, але й перевершить їх за рядом характеристик (дистанція непробиття, вагові характеристики (легкість), гнучкість чи м'якість, модульний принцип побудови бронезахисту, вартість). Так як у колісних машин різні габарити, захисне покриття має бути універсальним. Для цього пропонується збирати це покриття з окремих елементів з однаковими розмірами. Це дозволить надалі використовувати такий своєрідний “бронежилет” для захисту легкового чи вантажного автомобіля, причепів, а також окремо місця розташування водія, старшого машини та екіпажу.

Крім того, необхідно розробити метод розрахунку оптимального розміщення бронелистів на корпусі колісної машини та встановити для керування машиною зовнішні відеокамери.

Висновки.

В останній часі спостерігається динамічний розвиток звичайних засобів ураження, що визначає суттєве розширення номенклатури колісних машин, які підлягають бронюванню. Але встановлення броні змінює тягово-швидкісні показники експлуатаційних властивостей (динаміка поступального руху); показники стійкості прямолінійного руху та стійкості положення; показники маневреності (комплексної експлуатаційної якості, що включає в себе керованість, стійкість при виконанні маневрів та вписуваність).

Для забезпечення додаткового бронезахисту та зберігання показників експлуатаційних властивостей перспективним може розглядатися легке еластичне покриття, застосування якого дозволить вирішити низку завдань, пов'язаних із удосконаленням її захищеності: забезпечити невразливість від впливу звичайних засобів ураження як водія та старшого машини, так і місць, призначених для перевезення особового складу та вантажів. Крім того, пропонується збирати це покриття з окремих елементів з однаковими розмірами. Це дозволить надалі використовувати такий своєрідний "бронезилет" для захисту легкового чи вантажного автомобіля, причепів, а також окремо місця розташування водія, старшого машини та екіпажу.

Необхідно розробити метод розрахунку оптимального розміщення бронелистів на корпусі колісної машини та встановити для керування машиною зовнішні відеокамери.

Список використаних джерел

1. Александров Е., Епифанов В. Быстроходные гусеничные и армейские колесные машины: краткая история развития. Учебно-справочное пособие. НТУ "ХПИ", Харьков, Украина 2001. С 376.
2. Гребенюк А., Стукота С. Состояние и перспективы повышения защищенности армейских автомобилей многоцелевого назначения, Артиллерийское и стрелковое оружие. 2005. № 2. С. 37-43.
3. Милованов В. БМП пехоту не подведет. Военный парад. 2005. №5, С. 20-21.
4. Красиков Ю. Бронетранспортер – надежная защита для солдат. Военный парад. 2005. №6. С. 46-48.
5. Новые тенденции в области средств индивидуальной защиты пехотинца [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.defens-update.com/features/du-2-07/infantry_armor_cooling.htm. (дата звернення: 11.09.2021). – Загол. з екрану.
6. Игнатова А., Артемов А. Аналитический обзор современных и перспективных материалов и конструкций бронепреград и защит от поражения. Фундаментальные исследования. 2012. № 6. С. 101-105.
7. Михеев В. Концептуальные основы создания средств индивидуальной защиты. Часть I. Бронезилеты. Россия: Межакадемическое изд. "Вооружение. Политика. Конверсия. 2003. С. 340.
8. Игнатов М., Игнатова А., Артемова А., Асанов В. Исследование взаимосвязи акустической эмиссии и разрушения камнелитых материалов в условиях одноосного сжатия. Вестник Самарского государственного технического университета. Серия:

Технические науки. 2011. № 2. С. 126-132.

9. Игнатова А., Артемов А., Чудинов В., Игнатов М., Соковиков М. Исследование диссипативных свойств синтетических минеральных пластов для создания на их основе броневой защиты. Вестник Самарского государственного технического университета. Серия: Технические науки. 2012. № 3. С. 105-112.

10. Добротворский С., Гнучих С., Добровольская Л. Исследование степени деформации многослойных пакетов при ударном нагружении полусферическим ударником с применением САЕ систем. Открытые информационные и компьютерные интегрированные технологии № 69 2015. С. 200-205.

11. Добротворский С., Гнучих С., Добровольская Л. Моделирование процесса ударного деформирования пластин полусферическим ударником. Вісник НТУ ХП. Технології в машинобудуванні № 40 (1149). 2015. С. 39-42.

12. Григорян В., Кобылкин И., Маринин В., Чистяков Е., Материалы и защитные структуры для локального и индивидуального бронирования. Москва. Россия. РадиоСофт. 2008. С. 406.

13. Дашевская О., Хромушин В. Перспективы совершенствования тканевой защиты для создания средств индивидуальной бронезащиты у актуальные проблемы защиты и безопасности Труды III Всероссийской научно-практической конференции в двух томах. Т. 2. 2000.

14. Чепков И. Состояние и перспективы развития броневых керамических материалов. Артиллерийское и стрелковое вооружение. №6. 2002. С. 61-66.

15. Подригало М., Клец Д. Маневренность и управляемость колесных машин. Определение понятий и критерии оценки. Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. 2012. Вып. 35. С. 15-21.

16. Подригало М. Управляемость и устойчивость автомобиля. Определение понятий. Автомобильная промышленность 2008. Вып. 11. С. 22

Володимир БАЦАМУТ, доктор військових наук, професор, заступник начальника науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України – начальник науково-дослідної лабораторії службово-бойового застосування Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2182-6891>

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИРОБЛЕННЯ РАЦІОНАЛЬНИХ
ВАРІАНТІВ ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ ДІЙ (ЗАЧИСТКИ)
У НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ**

***Анотація.** В тезах доповіді підіймається питання оптимізації проведення пошуку озброєних злочинців в населених пунктах. Наголошується на актуальності цього питання після звільнення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Наводиться теоретична основа та загальна логіка визначення маршрутного плану, у відповідності з яким окремі пошукові групи просуватимуться населеним пунктом. У формалізованому вигляді поставлена загальна оптимізаційна задача пошуку озброєних злочинців в населеному пункті. Викладена загальна логіка щодо визначення окремих маршрутів пошуку, в основі яких лежать реберно-прості найдовші шляхи в структурі модельного зваженого графу.*

***Ключові слова:** пошук (зачистка), населений пункт, пошукові групи, пошукові дії, реберно-прості найдовші шляхи, маршрутний план, варіант пошукових дій*

Вступ

Постановка проблеми. Після звільнення окупованих територій України Збройними Силами України спільно з іншими, утвореними відповідно до законів України, військовими формуваннями та правоохоронними органами, або у разі відходу збройних формувань російської федерації з території нашої країни, внаслідок застосування світовою спільнотою політико-дипломатичних інструментів, підрозділи та частини Національної гвардії України (НГУ), згідно чинного законодавства [1, 2], будуть проводити комплекс заходів щодо відновлення конституційного ладу на деокупованих територіях. Застосування сил НГУ буде здійснюватися як в межах проведення спільних (сумісно з силами безпеки і оборони держави), так і самостійних стабілізаційних операцій.

При звільненні територій деяка частина учасників незаконних збройних формувань (НЗФ), особи, що перебувають у розшуку, колаборанти, окремі військовослужбовці збройних сил агресора (далі за текстом – озброєні злочинці) будуть залишатися у населених пунктах з метою приховування, легалізації та організації опору державним органам влади та правоохоронним органам (формуванням) України.

Тут потрібно відмітити, що Донецька та Луганська області характеризуються підвищеною щільністю забудови у населених пунктах і щільністю розташування самих населених пунктів, що поєднуються в окремі агломерації. Цей факт значно утруднюватиме роботу органів військового управління НГУ з планування пошукових дій у населених пунктах Донецького та Луганського регіонів.

Якщо розглядати детально, то пошук у населеному пункті від пошуку на закритій (пересіченій) місцевості відрізняється такими моментами:

по-перше, не завжди вдається переглянути всі об'єкти всередині населеного пункту, що перевіряється, хоча до цього і прагнуть. Тотальній перевірці будівель, об'єктів інфраструктури, хатин, підвалів тощо заважають умови забудови, які є унікальними у кожному населеному пункті, розміри самого населеного пункту, які можуть бути достатньо великими, наявність не

завжди достатніх сил і засобів для проведення пошукових заходів та обмеженість у часі;

по-друге, просування пошукових груп населеним пунктом відбувається уздовж вулиць, провулків, які виступають основними напрямками руху. Перевіряються ті об'єкти, що безпосередньо прилягають до цих напрямів на певну глибину ліворуч та праворуч;

по-третє, перевірка певного об'єкту (будівлі) вимагає зупинки просування за напрямом руху з подальшою “роботою” бійців пошукової групи на обмеженій ділянці місцевості із перевіркою приміщень, підвалів, горищ, підземних комунікацій тощо – тобто у замкненому просторі;

по-четверте, якщо є достовірні оперативні данні, що озброєні злочинці перебувають всередині певної будівлі, то у такому разі визначаються маршрути руху (підходу) лише до цього об'єкту. Маршрутів руху може бути кілька.

Проблемними питаннями, які потрібно вирішувати органу військового управління НГУ під час завчасного планування пошукових дій (в частині вироблення замислу щодо порядку проведення пошуку), є такі:

- визначення раціонального порядку блокування населеного пункту, та достатніх для цього сил;

- визначення способу проведення пошуку: односторонній; двосторонній (назустріч друг другу), за напрямками або комбінований;

- визначення доцільних точок входу у населений пункт, та їх кількості;

- визначення маршрутів руху кожній пошуковій групі, які (маршрути) в певній мірі оптимізують пошукові дії у населеному пункті у цілому з урахуванням характеру його забудови, особливостей комунікаційної мережі та обраного способу пошуку;

- визначення достатніх сил для проведення пошуку у певному населеному пункті, згідно обраного способу дій. Також можливо вирішення зворотної задачі, а саме – вироблення раціонального способу проведення пошуку, виходячи з наявних (обмежених) сил і засобів. Тут потрібно відмітити, що найчастіше органу військового управління доведеться розв'язувати (вирішувати) саме зворотну задачу.

Характер наведених проблемних питань вказує на те, що у ході планування пошукових дій у населеному пункті доцільно (потрібно) розв'язувати оптимізаційні задачі щодо порядку просування пошукових груп населеним пунктом, визначати раціональну (доцільну) кількість цих груп. Саме вказані аспекти визначають актуальність і науковість досліджень за даною тематикою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З останніх публікацій за пошуковою тематикою можна виділити наукову статтю [3] в якій авторами розроблена сукупність показників і критеріїв, що дозволяє органам військового управління НГУ оцінити за низкою параметрів різні варіанти проведення пошуку озброєних злочинців у населених пунктах. До сукупності показників увійшли як часові, вартісні, так і ті, що характеризують просторовий масштаб дій. Питання тактики пошукових дій детально викладені у Статуті бойової служби військ внутрішньої та конвойної охорони [4].

Проте питання маршрутизації певної сукупності пошукових груп на мережевій структурі, з метою виявлення об'єкту пошуку, детально не розглядалися.

Мета доповіді. На основі аналізу завдань, що можуть виконуватися угрупованням Національної гвардії України у ході стабілізаційних дій на звільнених від противника територіях, обґрунтувати теоретичний підхід до порядку вироблення раціонального (доцільного) способу пошукових дій у певному населеному пункті.

Основна частина

В доповіді наголошується, що в науково-дослідному центрі службово-бойової діяльності НГУ Національної академії НГУ у ході виконання науково-дослідної роботи (шифр – “Бастіон”) був розроблений метод вироблення раціональних варіантів проведення пошукових дій у певному населеному пункті. В основі вироблення варіантів дій лежить визначення раціонального маршрутного плану просування пошукових груп транспортними комунікаціями (вулицями) населеного пункту.

Формалізована постановка задачі визначення маршрутного плану наступна. Нехай на модельному неорієнтованому зваженому графі $G = (P, E)$, де $P = \{p_1, \dots, p_\nu\}$ – множина, що містить вузли графа, $E = \{e_1, \dots, e_m\}$ – множина, що містить ребра графа, ν – кількість вузлів графа, m – кількість ребер графа, виділена підмножина вершин $A = \{a_x\}_{x=1, \dots, k}$ – (вершин-істоків) та підмножина вершин $B = \{b_y\}_{y=1, \dots, z}$ – (вершин-стоків), де k і z – кількість таких вершин відповідно, причому, $B \notin \emptyset$, $|A| \ll |P|$, $|B| \ll |P|$, $A \cap B = \emptyset$. Вагові коефіцієнти $w(e_{ij})$ на ребрах графу $G = (P, E)$ кількісно характеризують відповідну ділянку – кількість об'єктів перевірки, що знаходяться на відповідній транспортній комунікації (вулиці).

Потрібно знайти всі можливі *реберно-прості найдовші шляхи* $M_{i=1, \dots, n} = (a_x, p_1, p_2, \dots, p_q, b_y)$, що з'єднують вершини з підмножин A та B , сукупність яких (шляхів) задовольняє наступній цільовій функції:

$$F = \sum_{i=1}^n O_i \rightarrow \max, \quad (1)$$

при обмеженнях:

$$T_{\text{ни. зах}} \leq T_{\text{вст}}, \quad (2)$$

$$n = f[G(P, E), |A|, |B|, \text{Direct}], \quad (3)$$

$$e_{ij} \in M_1 \cap e_{ij} \in M_2 \cap \dots \cap e_{ij} \in M_n = \emptyset, \quad (4)$$

$$k_{\text{хвг}} = 1. \quad (5)$$

де n – кількість визначених маршрутів пошуку; O_i – кількість об'єктів перевірки на i -му маршруті пошуку; $T_{\text{ни.зах}}$ – загальний час проведення пошукових заходів у населеному пункті за певним варіантом дій; $T_{\text{вст}}$ – встановлений (директивний) час виконання пошукових заходів; G – неорієнтований зважений граф, що моделює транспортну мережу населеного пункту; $Direct$ – встановлений напрямок пошуку; $k_{\text{хвл}}$ – кількість хвиль пошуку.

Отже, розв'язується задача максимізації сумарної довжини маршрутів руху пошукових груп з метою максимізації ймовірності виявлення озброєних злочинців за одну “хвилю” пошуку. При цьому реалізується геометричний підхід до визначення ймовірності.

Маршрутний план, що визначається внаслідок розв'язання задачі (1)-(5), містить маршрути руху, які не мають спільних ділянок. Така маршрутизація пошукових груп обумовлюється потребою в тому, щоб одні й ті ж ділянки місцевості не переглядалися різними групами повторно (реалізація принципу “перевірив і викреслив”), що збільшуватиме шанси на позитивний результат пошукових дій. Крім того, у такому разі, різні пошукові групи не заважатимуть одна одній під час виконання завдання. Перетинання маршрутів різних пошукових груп допускається тільки перехрестями транспортної мережі населеного пункту.

Пошук реберно-простих найдовших шляхів в структурі модельного графу $G = (P, E)$ проводиться з використанням модифікованого методу Дейкстри. Модифікація полягає у перетворенні неорієнтованого графу $G = (P, E)$ в орієнтований $\vec{G} = (P, \vec{E})$ (за загальним обраним напрямом пошуку) та у представленні ваг дуг графа від'ємними значеннями з подальшим застосуванням класичного методу Дейкстри [5].

Для визначення маршрутів руху, що не мають спільних ділянок, застосовано ідею динамічного програмування. Для цього структура модельного графу \vec{G} послідовно дробиться на послідовність підструктур \vec{G}' , \vec{G}'' , ..., \vec{G}^n на кожній з яких відшукуються відповідні розв'язки (маршрути) M_1, M_2, \dots, M_n . Після визначення чергового реберно-простого найдовшого шляху, дуги, що його складають, фіксуються у пам'яті обчислювальної системи (заносяться до шуканого маршрутного плану) та видаляються зі структури графа і далі процес ітераційно повторюється. Кожна наступна структура це попередня з видаленими з неї дугами, що увійшли до складу реберно-простого найдовшого шляху, відшуканого на цій підструктурі.

Процес дроблення початкового графу \vec{G} продовжуватиметься доти, поки не залишиться будь-якого шляху (транзитивного замкнення), що з'єднує вершини з множин A (вершини, що моделюють точки введення у пошук) і множини B (вершини, що моделюють точки виведення з пошуку), або до виконання іншої (додаткової) умови на розсуд особи, яка прийматиме рішення.

Висновки

Розроблений метод дозволяє знайти сукупність маршрутів руху для пошукових груп, яка (сукупність) максимізує кількість об'єктів перевірки на маршрутах руху за одну "хвилю" пошуку, та розподіляє групи маршрутами, що не мають спільних ділянок, що дозволяє упорядкувати їх просування населеним пунктом. Кількість визначених маршрутів обумовлюватиме потрібну кількість пошукових груп. Похідною застосування розробленого методу є можливість визначення загальної чисельності ешелону пошуку в складі створюваного угруповання НГУ, що потрібна для ефективного проведення пошукових заходів у межах певного населеного пункту.

Ураховуючи складність моделювання транспортної мережі населених пунктів та проведення обчислень за наведеною логікою, практичне застосування розроблений метод знайде у разі його автоматизації на базі геоінформаційної системи.

Список використаних джерел

1. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: закон України від 18 січня 2018 року № 2268-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. №10. Ст.54.
2. Про Національну гвардію України: закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. №17. Ст. 594.
3. Бацамут В.М., Гончар Р.О., Коваль В.М., Сафошкіна Л.В., Калачова В.В. Сукупність показників та критеріїв оптимізації пошуку озброєних злочинців у населеному пункті, що знаходиться поза межами району ведення бойових дій. *Збірник наукових праць ХНУПС*. 2021. №1(67). С.147–154. <https://doi.org/10.30748/ZHUPS.2021.67.19>.
4. Статут бойової служби військ внутрішньої та конвойної охорони. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10.11.1994 р. № 761-22.
5. Batsamut V., Hodlevsky S. Method of Routing a Group of Mobile Robots in a Fixed Network for Searching the Missing Objects in a Technological Disaster Zone. *RadioElectronics, Computer Science, Control*, №. 1 (2023). pp. 141–154. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2023-1-13>.

Олександр БЛЕНКО, доктор технічних наук, професор, професор кафедри Національної академії Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0001-6007-3330>

Дмитро ПАВЛОВ, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії Національної академії Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0003-3015-0061>

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ ПРОТИДІЇ БЕЗПЛОТНИМ ЛІТАЛЬНИМ АПАРАТАМ ПРОТИВНИКА

Анотація. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність в окремих випадках застосування стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам противника. Показано, що за умови використання наявних правил стрільби та прицільних пристосувань основних зразків стрілецької зброї при стрільбі з великими значеннями кута місця цілі очікується значне зниження ефективності стрільби. Визначена необхідність вдосконалення прицільних пристосувань стрілецької зброї та правил стрільби з неї задля забезпечення ефективного вогню по маловисотним повітряним цілям.

Ключові слова: протидія безпілотним літальним апаратам, стрілецька зброя, ефективність стрільби, кут місця цілі.

Вступ

Постановка проблеми. Поширення використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у військових цілях, яке спостерігається останніми роками, викликає нагальну потребу у перегляді концепції протиповітряної оборони розгорнутих частин і підрозділів при веденні бойових дій. Поруч із сучасними системами та засобами протидії БПЛА, стрілецька зброя не втрачає своєї актуальності. В той же час умови застосування стрілецької зброї по повітряним цілям типу БПЛА значно відрізняються від її застосування по повітряним цілям, що передбачені відповідними настановами. Отже, забезпечення ефективного використання стрілецької зброї у боротьбі із БПЛА потребує вивчення можливостей та проблем, що виникають у зв'язку з появою на полі бою цього нового виду цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць та розробок присвячених боротьбі із БПЛА, наприклад [1 – 4], свідчить про адекватне новій загрозі нарощування активності дослідників та розробників у напрямку створення нових та удосконалення існуючих способів та засобів протидії повітряним засобам противника. Однак, слід зазначити, що основний акцент при цьому робиться на застосуванні складних сучасних зенітних ракетних, ракетно-гарматних комплексів, систем радіоелектронної боротьби чи спеціалізованих мобільних груп, що озброєні великокаліберними зенітними кулеметами. У даних напрямках за останні час проведено багато роботи, результати якої ми можемо спостерігати у зниженні ефективності застосування противником безпілотних літальних апаратів по військовим та інфраструктурним об'єктам.

У реальних бойових умовах може скластися ситуація, коли зазначені вище засоби не можуть бути застосовані через практичну неможливість насичення ними бойових порядків, неможливість застосування з огляду на обставини,

знищення чи придушення їх противником. У такому випадку єдиним засобом протидії БПЛА може бути штатна стрілецька зброя підрозділу. В той же час, використанню стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам практично не приділено уваги у сучасних дослідженнях.

Метою доповіді є з'ясування можливостей та проблем застосування стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам противника.

Основна частина

Типові ситуації застосування стрілецької зброї по повітряним цілям, що описані у існуючих керівних та методичних документах, передбачають як правило стрільбу по цілям типу гелікоптер, на висоті 10-20 метрів та відстані до 600-700 метрів та загороджувальний вогонь при стрільбі по літаках та гелікоптерах, що швидко рухаються за передбачуваною траєкторією. У першому випадку, з огляду на висоту та дистанцію, такі цілі можна віднести до повітряних лише формально. Враховуючи невеликі кути місця таких цілей вони практично не відрізняються від звичайних наземних цілей, правила стрільби по яким достатньо розвинені та не викликають проблем. У другому випадку стрільба не є прицільною (через відсутність точки прицілювання як такої), та може бути доцільною тільки у дуже рідких випадках, коли наземна проекція курсу цілі проходить на дуже малій відстані або безпосередньо через позиції підрозділу, що веде вогонь. Такий спосіб ведення вогню цілком може бути застосований для ураження БПЛА у зазначених вище випадках та не вимагає від стрільців особливих навичок у прицілюванні.

В той же час, з огляду на існуючу наразі тенденцію масового застосування малорозмірних безпілотних літальних апаратів, що здійснюють детальну розвідку та прицільні удари по відкрито розташованому особовому складу та техніці шляхом скидання боєприпасів, можемо виділити окрему групу повітряних цілей. Такими цілями є так звані «коптери», які переміщуються з низькою швидкістю чи «зависають» над позиціями на відносно малих висотах. Наявний досвід застосування таких БПЛА свідчить про їх високу небезпеку для особового складу розташованого на позиціях та при переміщенні місцевістю. За відсутності укриття у багатьох випадках єдиним засобом захисту може бути штатне стрілецьке озброєння підрозділу. Враховуючи розміри таких БПЛА, дистанцію (висоту) до них, їх цілком можливо розглядати як цілі, по яким може вестися вогонь зі стрілецької зброї з прийнятною ефективністю. Однак, підготовка даних для стрільби по таких цілях вимагає зосередити увагу на наступних міркуваннях.

Сутність прицілювання полягає у наданні стволу положення, яке забезпечує влучення кулі у ціль. Необхідне положення ствола надається за допомогою прицільних пристосувань, внаслідок чого оптична вісь прицілу та геометрична вісь каналу ствола певним чином узгоджуються. Кут прицілювання (кут між лінією підвищення ствола та лінією прицілювання) залежить від відстані до цілі та динаміки падіння швидкості кулі [6]. Чим більшими є динаміка падіння швидкості кулі та відстань до цілі, тим більшим

має бути кут прицілювання. Необхідне значення зазначеного кута задається установкою прицілу по дальності.

Слід зазначити, що кут прицілювання також залежить від кута місця цілі. При незначних кутах місця цілі поправки в установки прицілу вважаються зневажливо малими (порівняно з іншими факторами, що впливають на точність стрільби) та, як правило, не вносяться.

У більшості випадків експлуатаційною документацією не визначаються поправки в установки прицілу при стрільбі в zenit [6 – 9]. Як правило, передбачається стрільба по повітряним цілям у складі підрозділу, а при стрільбі по повітряним цілям, що рухаються повільно – рекомендується робити випередження точки прицілювання у метрах або фігурах [5 – 9]. При цьому, таке завдання є нетривіальним, бо забезпечити випередження до 100 м [6, 7] або до 20 фігур [5, 9] за допомогою штатних прицілів стрілецької зброї практично не можливо.

В окремих випадках, наприклад при стрільбі в горах, правила стрільби рекомендують вносити відповідні поправки шляхом внесення коректив в установку прицілу по дальності або зміщення точки прицілювання по висоті. При цьому зазвичай розглядаються випадки, коли кут місця цілі складає $\pm 30^\circ$ [7], для деяких зразків зброї – від 15° до 60° [6, 9].

Рекомендації щодо прицілювання при стрільбі по цілям, які мають кут місця цілі від 60° до 90° у відповідних регламентуючих документах не наводяться, а саме у таких випадках влучення у ціль зі стрілецької зброї є найскладнішим. Це обумовлюється не просто стрімким скороченням кута прицілювання зі зростанням кута міста цілі, але його нульовим значенням при стрільбі по цілям, що розташовані у zenitі. При цьому прицільні пристосування переважної кількості стрілецької зброї розраховані на мінімальну дальність стрільби 100 м, отже не дозволяють встановити кут прицілювання менше значення, що відповідає цій відстані. Мінімальний кут прицілювання для найбільш розповсюджених зразків стрілецької зброї коливається у межах 1,4...4,7 тисячної [6 – 9] (табл. 1). При стрільбі в zenit (кут місця цілі 90°) відхилення середньої точки влучень (СТВ) від контрольної точки (КТ) для зазначених зразків зброї складатиме 0,14...0,47 м (табл. 1). Таке відхилення є досить значним та суттєво впливає на точність ймовірності влучення у ціль та ураження цілі.

Таблиця 1

Кути прицілювання та відхилення СТВ від КТ при стрільбі в zenit на відстані 100 м для найбільш розповсюджених зразків стрілецької зброї

Зразок зброї	Кут прицілювання, тисячних	Відхилення, м
7,62 мм автомати Калашникова АКМ, АКМС	1,9	0,19
7,62 мм ручний кулемет Калашникова РПК	1,4	0,14
5,45 мм автомати	2,2	0,22

Калашникова АК74, АКС74		
5,45 мм ручний кулемет Калашникова РПК74	1,7	0,17
7,62 мм кулемети Калашникова ПК, ПКМ	4,7	0,47
7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова СВД	1,4	0,14

В таблицях 2 та 3 наведені дані розрахунків ймовірностей влучення в умовну прямокутну ціль з габаритами 0,3×0,3 м, що розташована у зеніті на відстанях 100 м (табл. 2) та 200 м (табл. 3) та ураження такої цілі. При розрахунках зроблено припущення, що для ураження цілі достатньо одного влучення. Ймовірність ураження цілі розраховано для стрільби чергою з п'яти пострілів, за винятком СВД (один постріл). Характеристики розсіювання (середні квадратичні відхилення (СКВ) влучень відносно СТВ по висоті СКВ_В та бічному напрямку СКВ_Б) на відповідних відстанях взято з експлуатаційної документації на зразки зброї. Наведені розрахунки здійснено для випадків наявності помилки наведення, що зумовлена мінімальним кутом прицілювання та без зазначеної помилки. Помилки наведення зброї на ціль, які обумовлені навичками стрільця в ілюстративний цілях не враховано.

З таблиць видно, що помилка наведення в наслідок не пристосованості прицільних пристосувань стрілецької зброї для стрільби по зенітним цілям суттєво впливає на результати стрільби. Так, ймовірність ураження цілі на відстані 100 м знижується на 25...50%.

Таблиця 2

Ймовірності влучення в умовну прямокутну ціль та її ураження на відстані 100 м

	СКВ _В , м	СКВ _Б , м	Р/В з помилкою наведення	Р/В без помилки наведення
7,62 мм автомати Калашникова АКМ, АКМС	0,1 19	0,1 69	0,23/0, 73	0,49/0, 97
7,62 мм ручний кулемет Калашникова РПК	0,1 24	0,1 24	0,40/0, 92	0,59/0, 99
5,45 мм автомати Калашникова АК74, АКС74	0,0 90	0,1 24	0,17/0, 60	0,70/0, 99
5,45 мм ручний кулемет Калашникова РПК74	0,0 75	0,0 75	0,38/0, 91	0,91/0, 99
7,62 мм кулемети Калашникова ПК, ПКМ	0,0 90	0,0 75	0,0001 8/ 0,0009	0,86/0,9 9
7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова СВД	0,0 25	0,0 25	0,66	0,99

Таблиця 3
Ймовірності влучення в умовну прямокутну ціль та її ураження
на відстані 200 м

	СКВ В, м	СКВ Б, м	Р/В З помилкою наведення	Р/В без помилки наведення
7,62 мм автомати Калашникова АКМ, АКМС	0,1 19	0,1 69	0,05/0, 24	0,16/0, 59
7,62 мм ручний кулемет Калашникова РПК	0,1 24	0,1 24	0,12/0, 47	0,21/0, 68
5,45 мм автомати Калашникова АК74, АКС74	0,0 90	0,1 24	0,02/0, 11	0,27/0, 79
5,45 мм ручний кулемет Калашникова РПК74	0,0 75	0,0 75	0,07/0, 30	0,47/0, 96
7,62 мм кулемети Калашникова ПК, ПКМ	0,0 90	0,0 75	0,0000 039/0,0000 19	0,41/0,9 3
7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова СВД	0,0 25	0,0 25	0,0047 / 0,0047	0,99/0,9 9

Винятками є ручні кулемети, які мають найменші кути прицілювання, та єдині кулемети, які мають найбільші кути прицілювання, що лише підтверджує висунуту гіпотезу. При веденні вогню на більші дистанції ситуація з точністю стрільби тільки погіршується. Наприклад, при стрільбі на 200 м вплив зазначеної помилки наведення зброї для 7,62 мм автоматів Калашникова збільшується з 25% до 42%, а для 5,45 мм автоматів Калашникова з 39% до 86%.

У таких умовах забезпечити влучення у ціль можливо лише шляхом виносу точки прицілювання на певну величину, але її значення не наводиться в експлуатаційній документації та навчальній літературі, отже стрільцю не відоме.

Отже, забезпечення можливості ведення ефективного вогню зі стрілецької зброї по маловисотним БПЛА противника вимагає удосконалення існуючих правил стрільби та прицільних пристосувань стрілецької зброї.

Висновки

Незважаючи на високі можливості сучасних засобів протиповітряної оборони та радіотехнічних засобів щодо протидії широко застосовуваним на полі бою БПЛА, в окремих випадках доцільним чи єдиним можливим засобом протидії може виступати наявна у підрозділі стрілецька зброя. У разі застосування противником маловисотних БПЛА, що повільно рухаються або «зависають» над позиціями, їх можна розглядати як цілі, по яким може вестися вогонь зі стрілецької зброї з прийнятною ефективністю. Наявні правила

стрілби та прицільні пристосування найбільш розповсюджених зразків стрілецької зброї не враховують випадків ведення вогню з великими значеннями кута місця цілі, що призводить до значного розрахункового зниження влучності.

Отже, актуальним завданням є вдосконалення прицільних пристосувань стрілецької зброї з метою забезпечення ведення прицільного вогню по повітряним цілям, які мають великі кути місця, до 90° включно, а також розроблення спеціальних правил стрілби по таким цілям.

Список використаних джерел

1. Волков А.Ф., Лезік О.В., Корсунов С.І., Левагін Г.А., Яновський О.В., Івахненко К.В. Аналіз застосування БПЛА у вірмено- азербайджанському воєнному конфлікті та можливі шляхи боротьби з ними. Системи озброєння і військова техніка. 2020. № 4(64). С. 7-17.

2. Певцов Г.В., Олещук М.М. Аналіз спроможностей оглядових РЛС РТВ щодо виявлення, супроводження та ідентифікації безпілотних літальних апаратів. Системи озброєння і військова техніка. 2021. № 3(67). С. 24-30.

3. Корощенко М.М., Харитонов О.Л. Пропозиції щодо організації протиповітряної оборони важливих військових об'єктів та кораблів (катерів) ВМС України у «війні дронів». Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2021. № 3(69). С. 76-79.

4. Женжера С.В., Литвин А.В., Бровко А.А. Удосконалення системи охорони військових об'єктів шляхом розробки засобів радіоелектронної боротьби для протидії БПЛА. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2021. № 3(69). С. 44-49.

5. ВП 3-00(116)120. Загальновійськовим підрозділам щодо боротьби з ударними БПЛА іранського виробництва “SHANED-136” («ГЕРАНЬ-2») та РФ «ЛАНЦЕТ-2» (за досвідом російсько-Української війни 2022-2023 років): методичні рекомендації. – К.: Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням доктрин та підготовки Генерального штабу Збройних Сил України, 2023. – 67 с.

6. Наставления по стрелковому делу. Основы стрельбы из стрелкового оружия. М.: Воениздат, 1987. 540 с.

7. Руководство по 5,45-мм автомату Калашникова (АК74, АКС74, АК74Н, АКС74Н) и 5,45-мм ручному пулемету Калашникова (РПК74, РПКС74, РПК74Н, РПКС74Н). М.: Воениздат, 1982. 216 с.

8. Наставление по стрелковому делу. 7,62-мм пулемет Калашникова (ПК, ПКС, ПКБ и ПКТ). М.: Воениздат, 1971. 253 с.

9. Наставление по стрелковому делу. 7,62-мм снайперская винтовка Драгунова (СВД). М.: Воениздат, 1971. 175 с.

Олександр БОНДАРЕНКО, доктор наук з державного управління, доцент, начальник кафедри оперативного мистецтва оперативного

факультету Національної академії Національної гвардії України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1755-3333>

Юрій БАБКОВ, кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5586-4103>

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УПРАВЛІННЯ ВОЄННИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ ВІЙНІ

Анотація. В доповіді на основі аналізу складових воєнного потенціалу України і російської федерації, змісту Стратегії воєнної безпеки України, закономірностей збройної боротьби пропонуються напрямки управління інтегрованим воєнним потенціалом.

Ключові слова: перевага, потенціал, можливості, напрямки

Вступ

Постановка проблеми. Сьогодні Україна вже більше року потерпає від несправедливої війни, розв'язаної російською федерацією внаслідок повномасштабного вторгнення. Особливістю цієї війни є значна асиметрична перевага воєнного потенціалу країни-агресора практично у всіх його складових, що суттєво впливає на хід і результати операцій, бойових дій і боїв. Тому актуальним постає питання обґрунтування та визначення пріоритетних напрямків управління цим потенціалом з метою набуття паритету або переваги надвоєнним потенціалом (окремими його складовими) країни-агресора на певних етапах війни в визначеному оперативному просторі. Основою для обґрунтування таких напрямків є закономірності збройної боротьби, актуальна воєнно-політична обстановка, досвід ведення позиційної і маневрової оборони, контрнаступу на окремих ділянках фронту, ведення стабілізаційних дій, а також обмежені можливості держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні закономірності збройної боротьби викладені доктором військових наук професором Шмаковим О.М. у його праці «Основи воєнної наук» [1], яка стала результатом його багаторічних досліджень. Основні положення Всеосяжної оборони визначені Указом Президента України від від 25 березня 2021 року № 21/2021 [2]. Ю. Бабков, Д. Кочерга, О. Шаповал у науковій статті [3] досліджували проблеми державного управління розвитком національної гвардії України у сфері забезпечення національної безпеки і обороноздатності. Разом з цим, враховуючи реалії сьогодення, пов'язані із необхідністю оборони України від злочинних зазіхань та агресії російської федерації, постає питання дослідження проблеми управління воєнним потенціалом України в сучасній

війні.

Мета доповіді. Обґрунтувати та запропонувати напрямки управління інтегрованим воєнним потенціалом України на основі аналізу складових воєнного потенціалу України і російської федерації, змісту Стратегії воєнної безпеки України, а також закономірностей збройної боротьби.

Основна частина

Основними закономірностями збройної боротьби є:

- 1) залежність ходу і результатів збройної боротьби від співвідношення сил (потенціалів) протидіючих сторін на полі битви;
- 2) залежність ходу і результатів збройної боротьби від ступеня реалізації протидіючими сторонами воєнно-політичних, воєнно-економічних, воєнно-наукових і морально-психологічних можливостей сторін;
- 3) залежність масштабів і характеру збройної боротьби від цілей протидіючих сторін;
- 4) залежність способів збройної боротьби від характеру фізико-географічних і природно-кліматичних умов театру воєнних дій;
- 5) відповідність способів збройної боротьби якості і кількості засобів (зброї і військової техніки), що застосовуються сторонами [1].

Україна веде збройну боротьбу з росією та забезпечує воєнну безпеку шляхом Всеосяжної оборони, яка полягає у:

превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;

використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);

застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права [2].

Будь-яка безпека (воєнна, державна, громадська, інформаційна та інші) передбачає наявність відповідного потенціалу та умов його реалізації.

Якщо здійснити системний аналіз відомих визначень понять потенціал, воєнний потенціал, економічний потенціал, інформаційний потенціал тощо, то можна виділити дві основні складові цього поняття: реальні можливості і можливості, які можуть бути мобілізовані, використані для досягнення певної мети. Їх сукупність і складає потенціал. Можливості можна також тлумачити як забезпечені ресурсами, укомплектовані і підготовлені до виконання певних завдань (функцій) в конкретних умовах обстановки наявні сили, засоби, інфраструктура, запаси тощо. Можливості, як і потенціал формуються, створюються, нарощуються, підтримуються, утилізуються [3].

Тобто виникає потреба з одного боку в збільшенні кількості і якості своїх сил, засобів, запасів, розвитку інфраструктури, забезпеченні їх достатньою кількістю обмежених ресурсів, доукомплектуванню до штатної чисельності і підготовленими до потрібного рівня кадрового та мобілізованого особового складу, озброєння і військової техніки, системи управління. Але з іншого боку

це не відбудеться під час ведення активних бойових дій активного впливу на складові інтегрованого потенціалу противника.

Асиметричність потенціалів України і росії сьогодні визначається:

перевагою у чисельності населення росії, її збройних сил, запасів матеріальних засобів та мобілізаційних можливостей;

перевагою економічного потенціалу та обсягу природних ресурсів росії;

наявністю в росії одного з найбільших ядерних потенціалів в світі;

вищим духовним потенціалом населення і армії України, що зазнала агресії та веде справедливу війну, але при дисбалансі їх чисельності на користь країни агресора;

перевагою можливостей оборонно-промислового комплексу (ОПК) росії, який функціонує практично в мирних умовах на території своєї країни на відміну від ОПК України, що зазнав значних втрат і функціонує в умовах воєнного часу;

втратою значної кількості населення, території, економічного, оборонного потенціалу, природних ресурсів внаслідок окупації і руйнування великої частини території України, об'єктів критичної інфраструктури тощо;

різницею в якості і кількості новітньої зброї для ведення бойових дій на землі, в повітрі, на морі та в кіберпросторі на різних етапах війни;

перевагою ефективності способів ведення бойових дій, зокрема асиметричних та інших дій як регулярної складової сил оборони України, так і Сил спеціальних операцій, військ територіальної оборони, формувань національного супротиву;

перевагою сил безпеки і оборони України в досвіді (більше 9 років) ведення реальних бойових дій формуваннями;

перевагою в рівні підготовленості особового складу сил оборони України до дій за новими способами дій і з новітнім озброєнням;

перевагою в мотивації населення і збройних формувань України у веденні справедливої війни.

Тому основними напрямками підвищення інтегрованого потенціалу України можна визначити:

швидке відновлення економіки, порушених об'єктів інфраструктури за рахунок підвищення ефективності роботи державних підприємств та бізнесу на неокупованих і деокупованих територіях та фінансової і решти видів допомоги країн партнерів;

швидке відновлення та ремонт пошкоджень в ході бойових дій озброєння і військової техніки;

нарощування поставок силам оборони новітніх зразків зброї (бронетехніки, артилерійських систем, засобів ППО, протитанкового та ракетного озброєння, безпілотних засобів, винищувальної та штурмової авіації тощо), боєприпасів власного виробництва, спільного виробництва з країнами партнерами, отриманих в рамках допомоги країн партнерів на рівні як двостороннього військово-технічного співробітництва так і багатостороннього в рамках країн, що беруть участь в системі координації військової допомоги Україні, так званого Рамштайну;

удосконалення та створення інфраструктури повітряних і військово-морських сил Збройних Сил України для створення умов для переозброєння їх на новітні західні зразки;

створення умов для остаточного переходу системи оперативного і бойового управління, стратегічного планування за стандартами НАТО;

удосконалення рівня підготовки особового складу шляхом підготовки на полігонах і навчальних центрах країн партнерівна західних зразках зброї (бойової техніки) і за стандартами НАТО для проведення контрнаступу для деокупації території України;

створення нової інфраструктури кордону з російською федерацією і республікою білорусь;

входження України до воєнно-політичних союзів з країнами, що мають значний ядерний потенціал тощо.

Доцільно також виділити і основні напрямки зниження інтегрованого потенціалу росії:

введення та нарощування санкцій проти економіки, ОПК, військово-політичного керівництва і бізнес елітросії, які б вкрай ускладнили ведення війни, створення і утримання в належному стані зброї, озброєння та військової техніки;

здійснення активного впливу на об'єкти критичної і військової інфраструктури на території російської федерації;

знешкодження баз зберігання зброї та боєприпасів, військової техніки і місць базування особового складу противника, логістичних шляхів їх постачання на окупованих територіях на основі застосування високоточної зброї великої дальності дії, асиметричних та інших дій Сил спеціальних операцій:

збільшення інтенсивності проведення інформаційно-психологічних впливів на населення і збройні формування росії з метою суттєвого зниження їх морального-психологічного станутощо.

Висновки

Таким чином, визначені пріоритетні напрямки воєнним потенціалом України з урахуванням одночасного впливу на інтегрований потенціал країни агресора. Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначенні пріоритетності реалізації заходів за цими напрямками в залежності від вирішення тактичних, оперативних чи стратегічних завдань.

Список використаних джерел

1. Шмаков О.М. *Основи воєнної науки*. Підручник. Харків: Нац. акад. НГ України. 2018. 166 с.
2. Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека — всеохоплююча оборона»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 21/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
3. БабковЮ., Кочерга Д., Шаповал О. Проблеми державного управління розвитком національної гвардії України у сфері забезпечення національної безпеки і обороноздатності. *Честь і закон*. 2018. № 1. С. 8–13.

Сергій ГОДЛЕВСЬКИЙ, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії будівництва та оперативного застосування Національної гвардії України науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-0437-7847>

Олександр ЛАВНІЧЕНКО, заслужений працівник освіти України, кандидат військових наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0001-7873-6809>

Святослав МАНЖУРА, доктор філософії з державної безпеки, начальник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, Харків
orcid.org/0000-0003-4726-0320

ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ І МІСЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ДІЯХ БЕЗПЕКОВОГО ХАРАКТЕРУ

Анотація. В доповіді розкрито сутність стабілізаційних дій безпекового характеру та обґрунтовано роль і місце Національної гвардії України в таких діях на відміну від інших складових сил безпеки і оборони. Ураховано статус, призначення, роль, місце та наявні спроможності різних силових структур і відомств, що можуть залучатися до стабілізаційних дій (операцій) різного

характеру. Отримані результати можуть бути використані на практиці для планування застосування сил безпеки і оборони в стабілізаційних діях.

Ключові слова: роль і місце Національної гвардії України, стабілізаційна операція (дії) в сфері безпеки, сили безпеки і оборони.

Вступ

Постановка проблеми. В умовах широкомасштабної збройної агресії проти нашої держави, яка крім людських і матеріальних втрат має дестабілізуючий вплив практично у всіх сферах життя суспільства, можемо констатувати наявність загрози виникнення збройного конфлікту неміжнародного характеру (ЗКНХ) низької інтенсивності в деяких регіонах України, в тому числі інспірований і підтримуваний ззовні.

В залежності від причин виникнення та характеру ЗКНХ, а також форм і способів застосування сил безпеки і оборони, стабілізаційна операція (дії) (далі – стабілізаційні дії) для його припинення й врегулювання може мати як суто військовий, так і переважно безпековий характер. Оскільки завдання, повноваження, характер і масштаб застосування НГУ в першому і другому випадках будуть відрізнятися, а неправильне застосування формувань гвардії може негативно вплинути на ефективність стабілізаційних заходів, постала проблема в уточненні ролі і місця НГУ в у системі стабілізаційних заходів державних органів та сил безпеки і оборони з врегулювання ЗКНХ в залежності від причин його виникнення й характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стабілізаційних дій займалися такі вчені як В. Телелім, Ю. Аллеров, О. Кривенко, С. Белай, А. Мисик та ін. [1-4]. В роботах зазначених авторів було обґрунтовано сутність, порядок і межі застосування сил безпеки і оборони в кризових ситуаціях різного характеру, в протидії гібридним загрозам, проте ролі й місця НГУ в стабілізаційних діях достатньої уваги приділено не було.

На сьогоднішній день напрацьовано ряд доктринальних документів щодо застосування сил безпеки і оборони в стабілізаційних діях, але вони стосуються, в першу чергу, сфери оборони.

Метою доповіді є уточнення ролі й місця НГУ в стабілізаційних операціях (діях) різного характеру виходячи з її спроможностей, завдань і функцій та з огляду накардинальні зміни в сучасному безпековому середовищі всередині і навколо України.

Основна частина.

Проведений емпіричний аналіз [5, 6] свідчить, що стабілізаційні дії можуть здійснюватися за різних умов. Наприклад, в умовах воєнного стану, вдеокупованих районах або в кризових районах, постраждалих від бойових дій або з нестабільною ситуацією стабілізаційні дії можуть мати переважно військовий характер і включати боротьбу з диверсійними силами противника, охорону і оборону військових колон і об'єктів критичної інфраструктури, фільтраційні заходи, режимні, пошукові дії, гуманітарні та відновлювальні заходи тощо. Такі стабілізаційні дії можемо класифікувати як такі, що відносяться до сфери оборони.

В той же час, доктрини і статuti США і НАТО [7, 8] регламентують ведення стабілізаційних дій як під час воєнного стану, так і в мирний час, тому числі в протиповстанських операціях (counterinsurgency), які можна віднести до врегулювання ЗКНХ. Такі стабілізаційні дії мають більш правоохоронний характер, і крім суто військових заходів передбачають ще ряд правоохоронних, наприклад, посилення захисту цивільного населення, заходи з економічної стабілізації, покращення правоохоронної системи й посилення стійкості державної влади, відновлення системи послуг населенню, профілактичні й превентивні заходи, роззброєння і реінтеграцію комбатантів тощо. Основні зусилля, у такому випадку, спрямовуються саме на завоювання підтримки населення (winning hearts and minds) [8] і створення умов для якнайшвидшої стабілізації обстановки. Тобто йде мова вже про стабілізаційні дії в сфері безпеки. Слід зазначити, що переважно правоохоронні і спеціальні методи (охоронні, оперативно-розшукові, інформаційні та ін.) мають у такому випадку перевагу над надмірним застосуванням військової сили, що може навпаки посилити ескалацію конфлікту і викликати невдоволення серед цивільного населення, а також засудження міжнародних гравців.

Аналіз й досвіду врегулювання ЗКНХ [6] свідчить, що стабілізаційні дії в безпековій сфері, на відміну від таких під час відсічі збройної агресії та в умовах воєнного стану, мають здійснюватися в таких умовах:

- з припинення збройних зіткнень в певному регіоні (решіонах) всередині держави (в тому числі на державному кордоні) для недопущення переростання внутрішньої нестабільності у ЗКНХ і усунення умов для порушення територіальної цілісності держави й нейтралізації загроз виникнення гуманітарної катастрофи й тим самим провокування втручання з боку суміжної держави (держав) (в тому числі в рамках гібридної агресії);

- у відбудовний період після відновлення територіальної цілісності і усунення безпосередньої загрози збройної агресії ззовні.

Національна гвардія України має гібридну військово-поліцейську структуру, має в своєму складі військові частини оперативного призначення, з охорони громадського порядку, з охорони важливих об'єктів тощо, оснащена відповідним озброєнням, спеціальними засобами, військовою та спеціальною технікою, має органи управління, здатні ефективно взаємодіяти з формуваннями як сил безпеки і оборони, так і з органами державної влади і місцевим населенням. Нормативно-правова база дозволяє застосовувати НГУ в ситуаціях, коли застосування ЗСУ ще не є виправданим. Тому, вважаємо, що саме гвардія, на відміну від інших силових структур, має бути основною силою в стабілізаційних діях безпекового типу, в тому числі очолювати об'єднані органи управління, що можуть створюватися для управління міжвідомчим угрупованням військ (сил) (в тому числі, в умовах правового режиму надзвичайного стану).

Висновки

Таким чином, застосування НГУ має відповідати її структурі, повноваженням і призначенню як військового формування з правоохоронними функціями, а саме – для дій з реагування на масштабні кризові ситуації всередині держави, що загрожують

державній безпеці України і потребують масованого застосування, перш за все, формувань сил безпеки. Тому, правильне застосування НГУ дозволить уникнути дублювання функцій, виконання невластивих завдань силами оборони і забезпечить використання наявних спроможностей за їх прямим призначенням щодо виконання суто військових завдань і заходів. Головна ж роль НГУ має бути саме у стабілізаційних діях безпекового характеру.

Список джерел посилання

1. Телелим В. М., Музиченко Д. П., Пунда Ю. В. Планування сил для виконання бойових завдань у гібридній війні. Наука і оборона. 2014. № 3. С. 30-35.
2. Аллеров Ю.В., Кривенко О.В. Роль і місце Національної гвардії України у структурі сектору національної безпеки і оборони України. URL:<http://niu.nuou.org.ua/article/view/158986>(дата звернення: 06.04.2023).
3. Белай, С. В., Годлевський, С. О., Тупіков, А. А. Роль і місце Національної гвардії України у системі забезпечення державної безпеки: урахування зарубіжного досвіду. Честь і закон. 2017. № 2 (61). с. 22–29.
4. Горбатюк А., Мисик А. Участь підрозділів державної прикордонної служби України у стабілізаційних діях. URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpnapv_vtn_2016_3_3.pdf(дата звернення: 06.04.2023).
5. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) //Київ: НУОУ. 2017. 163 с.
6. Christopher P., Colin P. & Clarke Beth Grill. (2010). Victory Has a Thousand Fathers: Sources of Success in Counterinsurgency. p. 187. URL: <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG964.html>(дата звернення: 06.04.2023).
7. Army Doctrine Publication No. 3-07, 31 July 2019. URL:https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN18011_ADP%203-07%20FINAL%20WEB.pdf(дата звернення: 06.04.2023).
8. FM 3-24 (MCWP 3-33.5) p. 202, 2014. Insurgencies and Countering Insurgencies. URL:https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/fm3_24.pdf(дата звернення: 06.04.2023).

Дмитро МОРКВІН, начальник науково-дослідного сектору правового забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-3651-6805>

Катерина ПЕРШИНА, докторка філософії з державної безпеки, старша викладачка кафедри правового забезпечення, Національна академія Національної гвардії України, Харків

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Розглянуто перспективи створення військової поліції для забезпечення належної діяльності складових сектору безпеки та оборони. Наведені основні функції, які повинно виконувати зазначене формування. Приведений міжнародний досвід діяльності військової поліції інших країн. Визначено, що для належного забезпечення функціонування військової поліції, найбільш доцільним є включення її до складу Національної гвардії України, як військового формування з правоохоронними функціями, за досвідом провідних країн НАТО*

***Ключові слова:** військова поліція, військова служба правопорядку, Національна гвардія України, сектор безпеки і оборони, правовий режим воєнного стану, НАТО*

Вступ

***Постановка проблеми.** Військова агресія російської федерація поставила багато питань перед сектором безпеки і оборони України. Ці питання загалом успішно вирішуються. У той же час залишається невирішеним питання створення і забезпечення успішного функціонування військової поліції, адже саме на цей правоохоронний орган повинні бути покладені завдання щодо запобігання та розкриття військових злочинів.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням діяльності військової поліції та військової служби правопорядку присвячені публікації П. Богуцького, В. Коломійця, І. Коропатніка, І. Кузьмича, М.Хавронюка та інших вчених.*

***Метою доповіді** є визначення ролі і місця військової поліції у складі сектору безпеки і оборони України під час правового режиму воєнного стану.*

Основна частина

У 2019 році був прийнятий Закон "Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)", який закріпив у Конституції курс України на членство в Європейському Союзі та НАТО [1]. Невід'ємною складовою військових формувань країн НАТО є наявність у їх структурі такого підрозділу як військова поліція, яка виконує наступні основні функції: підтримання дисципліни серед військовослужбовців, проведення розслідування військових злочинів, забезпечення безпеки транспортних перевезень, охорона військових об'єктів, органів управління, забезпечення безпеки військовослужбовців та інших.

Керівним документом, що регламентує діяльність військових поліцій країн, що є членами НАТО, є Доктрина військової поліції, прийнята в лютому 2019 року (NATO STANDARD AJP-3.21 ALLIED JOINT DOCTRINE FOR

MILITARY POLICE) [2].

Нажаль, навіть після початку повномасштабного вторгнення РФ такий важливий підрозділ не був створений. На теперішній час, частково функції військової поліції виконує військова служба правопорядку (ВСП), яка з 2002 року слідкує за порядком в армії, дотриманням військовослужбовцями Статуту Збройних сил, запобігає злочинам серед військовослужбовців, а також здійснює протидію диверсіям і терактам на військових об'єктах. У той же час, повноваження ВСП не розповсюджуються на Національну гвардію України, яка не входить до складу ЗСУ [3].

Після 24 лютого 2022 року кількість військових злочинів у державі почала стрімко зростати. Це обумовлено цілком об'єктивними причинами: загальною мобілізацією, збільшенням розміру військових формувань, веденням реальних бойових дій тощо. Нажаль, діючі правоохоронні органи виявилися неспроможними забезпечити профілактику цих злочинів. Щодо розкриття злочинів в умовах ведення реальних бойових дій, у переважній більшості це робиться вже постфактум підрозділами Державного бюро розслідування у рамках кримінального провадження, але таким чином втрачається такий необхідний час для проведення негайних оперативно-розшукових заходів. Безумовно, ці дії не може робити ВСП, а повинна здійснювати військова поліція, яка не створена на теперішній час.

Приведемо лише один можливий теоретичний приклад, підрозділ (відділення, взвод або рота) у повному складі покидає позицію. Виникає питання, хто повинен вжити заходи щодо вилучення зброї, затримання військовослужбовців, проведення опитування, виявлення організаторів, провокаторів, первинних причин та умов і багато-багато інших. Звичайно, цим повинна займатися військова поліція, до складу якої повинні входити фахівці з досвідом роботи в інших правоохоронних органах НПУ, СБУ, ДБР, прокуратури тощо. Крім цього, ці підрозділи повинні знаходитися максимально наближено до зони ведення бойових дій.

Щодо підпорядкування військової поліції Міністерству оборони України або Збройним силам України. На думку авторів є інше рішення, яке враховує у тому числі досвід країн членів НАТО.

У Франції Національна жандармерія виконує функції військової поліції. Жандармерія вирішує завдання в інтересах збройних сил, а також виконує значний обсяг поліцейських та адміністративних функцій в інтересах всієї держави. Її діяльність має міжміністерський характер [4]. Турецька жандармерія виконує функції військової поліції, відповідно до наказу вищого командування здійснює забезпечення дотримання військових законів і правил країни. Війська карабінерів Італії виконують функції військової поліції у районах знаходження військових формувань видів ЗС Італії та у структурах НАТО.

В Україні з 2014 року діє унікальне військове формування з правоохоронними функціями – Національна гвардія України, адже на НГУ, відповідно до закону, покладено 20 основних функцій та 3 перехідних. Серед зазначених 23 функцій, які сьогодні фактично виконує Національна гвардія, правоохоронними є більше п'ятнадцяти [5]. Отже саме НГУ, враховуючи її

чисельність, підпорядкуванню МВС, а у окремих випадках МО, наявність вищих військових навчальних закладів, що готують фахівців у правоохоронній сфері з вищою військовою освітою тактичного та оперативного рівня за спеціальностями «Право» та «Державна безпека» і фахового науково-педагогічного складу, у якій проходять військову службу фахівці, що працювали в ОВС, НПУ, прокуратурі, може стати основою для створення військової поліції.

Висновки

Таким чином, в умовах правового режиму воєнного стану та стратегічного курсу України на вступ до НАТО військова поліція повинна бути створена у якнайшвидший час.

Законопроект, що зареєстрований у Верховній Раді України повинен бути перепрацьований фахівцями у військовій та правоохоронній сфері, урахувавши досвід вчинених військових злочинів за час дії правового режиму воєнного стану.

Базою для створення військової поліції може стати Національна гвардія України, за досвідом таких країн НАТО, як Франція, Італія та Туреччина.

Військова служба правопорядку може увійти до складу військової поліції, як одна з її складових структур виконуючи притаманні їй на теперішній час функції, а інші розширені функції будуть виконувати інші підрозділи ВП, наприклад у сфері внутрішньої і власної безпеки, розкриття злочинів, здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих розшукових дій.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.04.2023).

2. HOST NATION SECURITY DURING THE GOLDEN HOUR URL: <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/308/305/topham.pdf> (дата звернення: 06.04.2023).

3. Морквін Д.А., Гох І.М., Голіна О.Ю. Перспективи створення військової поліції у Національній гвардії України. Збірник тез доп. V Всеукраїнської науково-практичної конференції Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» 25 лютого 2022 року: Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 968-970.

4. Коломієць В. Функціонування військової поліції у забезпеченні правопорядку: міжнародний досвід *Актуальні проблеми правознавства*. 1 (21)/2020. С. 71-74.

5. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // ВВР України. – 2014. – № 17. – Ст. 594.

Вадим МУДРИК, кандидат технічних наук, доцент, заступник начальника кафедри

оперативного та логістичного забезпечення оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків
<https://orcid.org/0000-0001-8197-4090>

Віталій ШИЛО, слухач оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗМІЩЕННЯ ТА ОБЛАШТУВАННЯ ПОЛЬОВИХ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ СКЛАДІВ СКЛАДОВИМИ СИЛАМИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

***Анотація.** В доповіді розглянуті проблемні питання організації розміщення та облаштування польових артилерійських складів складовими силами оборони України під час виконання ними завдань щодо відсічі відкритої збройної агресії російської федерації. Встановлено, що існуючі керівні документи не в повній мірі відображають вимоги до розміщення та облаштування польових артилерійських складів. Запропоновано введення критеріїв та показників, що визначають систему розміщення та облаштування польових артилерійських складів, відповідно до завдань, що виконуються силами оборони.*

***Ключові слова:** польовий артилерійський склад, сили оборони, розміщення, збройна агресія.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Досвід виконання завдань військовими частинами Національної гвардії України та іншими військовими формуваннями, що входять до складу сил оборони України при відсічі відкритої збройної агресії російської федерації показує що з кожним днем використовується все більше ствольної та реактивної артилерії, що вказує на потребу більш розгорнутих керівних документів та конкретних вимог і порядку розгортання польових артилерійських складів (далі – ПАС) в польових умовах у ході зміни обстановки бойових дій для забезпечення артилерійських підрозділів боєприпасами.*

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Основною гарантією, що забезпечує успішне функціонування системи збереження і забезпечення живучості ПАС є чітке виконання керівних документів, в яких враховано досвід війни, саме в них повинен бути регламентований весь комплекс заходів логістичного забезпечення, що являється ключовим моментом для побудови ефективно діючої системи сил логістичного забезпечення, зокрема облаштування та розміщення ПАС. Проведений аналіз вимог наказів [1,2] показав, що в Національній гвардії України та Збройних Силах України не в повній мірі відображені вимоги до ПАС.*

Мета доповіді. Виходячи із досвіду виконання завдань складовими сил оборони України в ході повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, надати пропозиції щодо критеріїв та показників, що виражатимуть характероблаштування та розміщення ПАС.

Основна частина

В сучасних умовах стають привабливою ціллю для противника підрозділи логістичного забезпечення, які відіграють важливу роль у ході ведення бойових дій.

Під час активних бойових дій, процес забезпечення підрозділів засобами ураження має бути безперебійним та своєчасним, недостатні норми запасів засобів ураження або неправильне їх розміщення можуть стати причиною зниження бойової готовності й ефективності бойових дій своїх сил військ[3].

Проблемні питання логістичного забезпечення сил оборони України під час бойових дій можна віднести як до оперативного, так і до тактичного рівня забезпечення військ, зокрема – місць розміщення запасів і порядок розгортання та обладнання пунктів забезпечення військ (сил).

Головною метою розміщення та обладнання ПАС є гарантоване виконання завдань своєчасної видачі, прийому ракет і боєприпасів та здійснення його охорони та оборони.

Район для розміщення польового складу РАО повинен відповідати наступним вимогам:

- забезпечувати розосередження боєзапасу;
- мати природні укриття для розміщення боєзапасу (балки, печери, гроти та інше) і забезпечувати маскування складу;
- мати достатню кількість доріг і по можливості залізничну гілку; земля повинна забезпечувати можливість створення укриття глибиною 1,2-3м.

Досвід застосування збройних формувань сил оборони під час відбиття широкомасштабної агресії з боку російської федерації, підтвердив, що розробки і створення системи забезпечення підрозділів у польових умовах досить застарілі та не ефективні і повинні бути спрямовані, у першу чергу, на: мобільність; живучість; вибухо-та пожежобезпечність; уніфікованість засобів озброєння; гнучкість логістичного забезпечення.

Отже, під час планування логістичного забезпечення сил оборони для їх застосування в стратегічних діях та операціях сил оборони (бойових діях), створення угруповань сил і засобів логістичного забезпечення в межах смуг логістичного забезпечення слід враховувати основні критерії, які впливають на розгортання та розміщення ПАС:

- смуга логістичного забезпечення;
- район виконання завдання, характер дій наших військ (сил);
- інтенсивність ведення бою;
- характер дій противника та його кількість;
- наявність у противника високоточної зброї.

Відповідно до показників запропонованих критеріїв, облаштування та розміщення ПАС матиме різні підходи: від стаціонарного розміщення в укриттях до рухомих ПАС із можливістю оперативної видачі ракет та

боєприпасів підрозділам, та швидким переміщенням на місцевості, відповідно до обстановки, що склалась.

Висновки

З метою запобігання негативних наслідків, що призводять до знищення або пошкодження ПАС та протидії засобам ураження противником, потрібно дотримуватися певних заходів, спрямованих на посилення охорони і оборони, підвищення живучості та вибухопожежобезпеки та організації протиповітряної оборони місць зберігання боєзапасу.

У підході розроблення керівних документів, що встановлюють вимоги до розміщення та облаштування ПАС, необхідно враховувати можливість варіативності щодо їх розміщення та облаштування, відповідно до наявних критеріїв та показників.

Список використаних джерел

1. Положення про службу озброєння Національної гвардії України [Текст] : наказ МВС України від 03.06.2015 р. № 643.
2. Про затвердження методичного посібника щодо порядку організації зберігання ракет і боєприпасів, функціонування трирівневої системи охорони і оборони на об'єктах зберігання боєзапасу та організації боротьби з безпілотними літальними апаратами [Текст] : наказ Командувача Сухопутних військ Збройних сил України від 16.08.2016 р. №281.
3. Козачук В.Л. Погляди щодо створення та використання польових складів під час ведення операцій (бойових дій) / О.А.Тимків, Г.П. Хаврич // зб. Наук. праць / Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації ОВТЦНДІ ЗСУ, 2021. – Вип. №1(7). – С. 23-28.

Володимир ОБРЯДІН, кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри оперативного мистецтва оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України, (м. Харків, Україна)
<http://orcid.org/0000-0002-0135-3524>

Андрій ПОБЕРЕЖНИЙ, науковий співробітник науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України, (м. Харків, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8984-6912>

СПОСОБИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО РІШЕННЯ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО

Анотація В роботі розглядається автоматизація процесу прийняття військового рішення командиром та штабом частини за рахунок впровадження в процес планування геоінформаційних технологій для проведення процедур розроблення, аналізу та порівняння варіантів дій

військового формування, в інтересах підготовки та надання пропозицій командирю для прийняття остаточного рішення.

Ключові слова: *геоінформаційні системи, процес прийняття військового рішення, органи управління тактичної ланки, аналіз варіантів дій, автоматизація роботи офіцерів штабу*

Вступ.

Застосування в роботі органів військового управління стандартизованих процедур етапів планування, як форми прийняття військового рішення командиром та штабом частини за оперативними стандартами НАТО викликає низу проблемних питань, вирішення яких, на наш погляд, можливе у разі впровадження процесу планування новітніх інформаційних технологій, зокрема, ГІС-технологій на базі геоінформаційної системи ArcView GIS 3.3.

Відомо, що процес прийняття військового рішення (ППВР) передбачає (вразі достатнього обсягу часу) послідовне виконання офіцерами G/S-структурних підрозділів штабу військового формування наступних семи стандартизованих процедур, зміст та перелік яких достатньо повно викладені у публікаціях [1-6] воєнного спрямування.

Виконання кожної процедури супроводжується вирішенням постійно існуючого протиріччя між об'єктивним зростанням обсягів інформації та обмеженими людськими можливостями посадових осіб органу управління стосовно своєчасного оброблення наданої інформації (вхідної та вихідної) в інтересах підготовки та впровадження раціональних рішень (висновків, пропозицій).

Метою доповіді є удосконалення методів роботи службових осіб штабу частини за рахунок впровадження в процес планування геоінформаційних технологій під час підготовки та надання пропозицій командирю для прийняття остаточного рішення.

Виклад основного матеріалу. Особливо, це стосується третього, четвертого та п'ятого етапів стандартизованого ППВР. Мова йде про послідовне проведення процедур розроблення, аналізу та порівняння варіантів дій військового формування, які повинні супроводжуватися створенням графічних документів (оверлеїв, схем, карт) та проведенням офіцерами штабу тактичних розрахунків. Останні, з урахуванням завчасно обраних критеріїв оцінювання варіантів дій, покладаються в чарунки узагальненої матриці аналізу варіантів ведення бою в інтересах прийняття командиром остаточного рішення (обраного варіанту дій).

Вирішення вищезазначеного протиріччя полягає в автоматизації роботи G/S-структурних підрозділів штабу частини з використанням локальної обчислювальної мережі. Остання, як макет навчального командного пункту (НКП) була створена на кафедрі оперативного мистецтва поєднаними у мережу ПЕОМ із встановленою системою *NetopSchool*.

Автоматичне відображення узагальненої тактичної обстановки на моніторах автоматизованих робочих місць командира, начальника штабу та

інших АРМ офіцерів органу управління частини (рис.1), а також проведення тактичних розрахунків та інших супроводжуваних операцій (використання вбудованих програмних модулів, прикладних математичних пакетів) забезпечується за рахунок вбудованого на кожному АРМ програмного ГІС-пакету ArcView GIS 3.3.

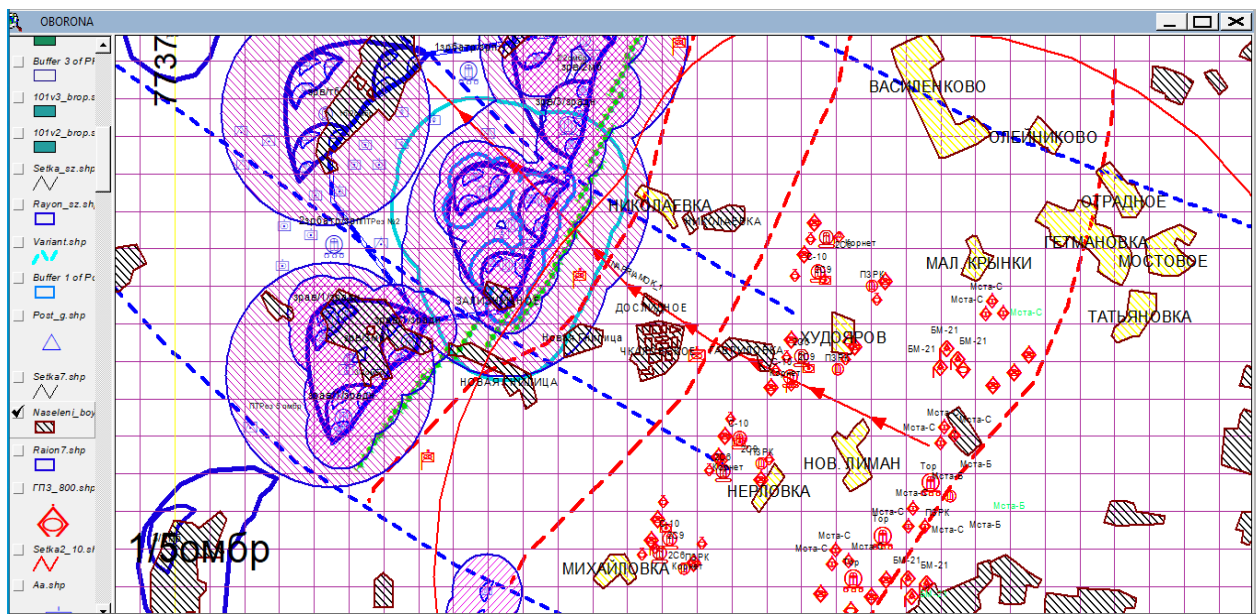

Рис.1. Відображення тактичної обстановки на моніторі АРМ G3/S3– оперативної секції штабу частини в масштабі 1:100000 (у векторному форматі)

Безпосереднє виконання третьої, четвертої та п'ятої процедур стандартизованого ППВР здійснюється завдяки можливостям ГІС-пакету щодо проведення, з використанням “оверлейних” операцій, просторового аналізу сил та засобів протидіючих сторін при розробленні та оцінці варіантів замислу (концепції) та бойової ефективності створених систем бою.

Стандартизація процедур процесу прийняття військового рішення (MDMP) органами управління тактичної ланки зумовлює застосування автоматизованих технічних засобів з метою удосконалення методів роботи службових осіб та веде до оптимізації організаційно-штатної структури штабу.

Зокрема, для визначення можливого напрямку зосередження зусиль противника, в атрибутивній таблиці проводиться статистичний аналіз (рис.2.) полів координат просторових об'єктів з урахуванням їх важливості (бойового потенціалу зброї, елементів бойового порядку, оперативної побудови військ).

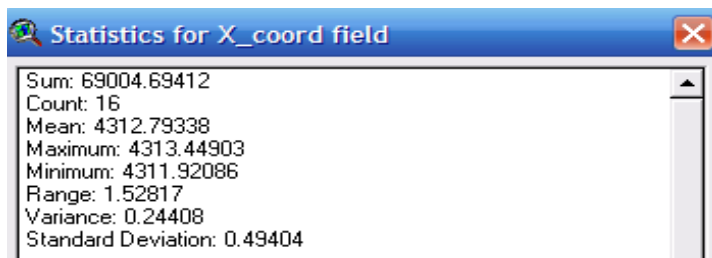

Рис.2. Середнє значення (*Mean*) прямокутної координати точки прикладання зусиль становить: $X = 4312,79338$ км

У загальному випадку алгоритм визначення можливого напрямку зосередження (x_i, y_i – прямокутні координати точки) зусиль протиборчої сторони нагадує з теоретичної фізики вираз для знаходження центра мас системи матеріальних точок виду:

$$x_c = \frac{\sum m_i \cdot x_i}{\sum m_i}, \quad y_c = \frac{\sum m_i \cdot y_i}{\sum m_i}, \quad (1)$$

де $\sum m_i$ – загальний бойовий потенціал зразків озброєння, елементів бойового порядку, оперативної побудови військ i -го типу;

x_i, y_i – координати розташування i -х зразків озброєння, координати i -х елементів бойового порядку частини.

Після визначення прямокутних координат точки прикладання зусиль, з використанням лінійної теми на електронну карту наноситься можливий напрямок зосередження зусиль противника (рис.1). Початковою точкою лінії є визначені координати середньої точки зосередження зусиль противника, а кінцевою – координати важливого у тактичному відношенні для противника об'єкта на карті. У більшості випадків лінія напрямку зосередження зусиль протидіючої сторони у наступі повинна проходити під прямим кутом до першої позиції смуги оборони та враховувати дорожню мережу смуги наступу противника на глибину детальної розвідки частини.

З урахуванням відомих тактичних нормативів, за допомогою функцій просторового аналізу (*SelectByTheme*) на електронній карті, а також в атрибутивних таблицях виділених тем позначаються (піднімаються) всі активні сили та засоби (векторні просторові *shp*-файли) протиборчих сторін (рис.3), які розташовані на визначеній відстані (статутні показники, особливості рельєфу та дорожньої мережі району) ліворуч та праворуч відносно напрямку зосередження зусиль (варіантів дій) противника у наступі.

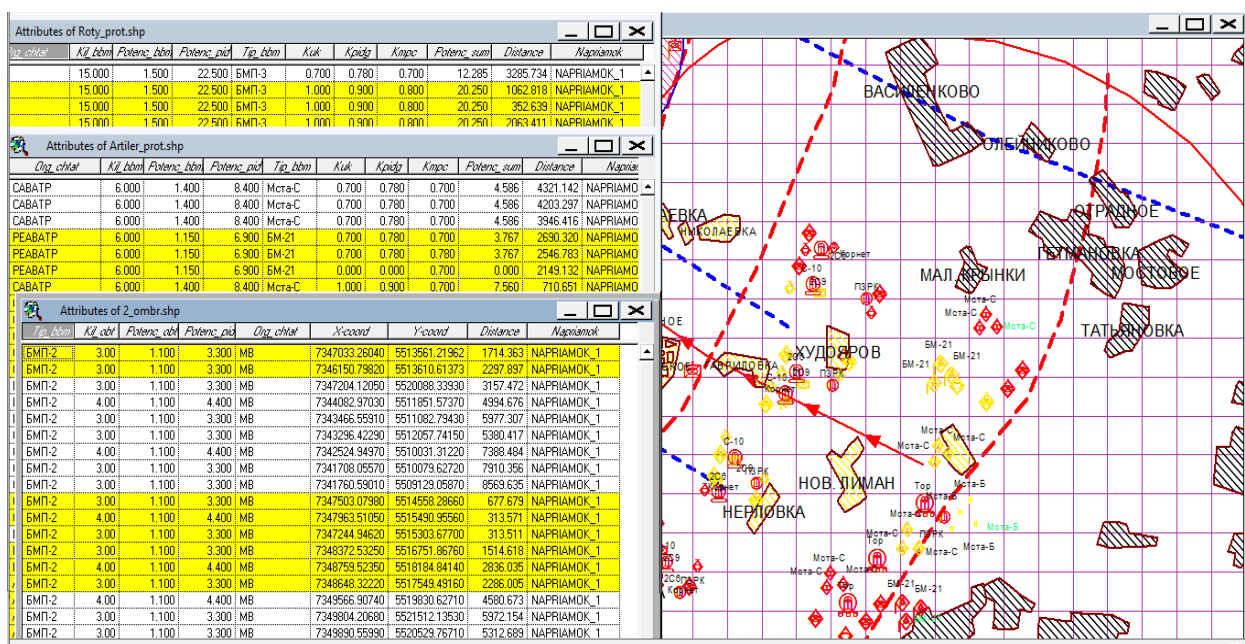

Рис. 3. На електронній карті та в атрибутивних таблицях тем позначаються всі активні сили та засоби протиборчих сторін на обраній відстані від головного напрямку наступу

Подальша робота оперативної секції (G3/S3) штабу частини полягає в «генералізації» (рис.4, 5) отриманих векторних просторових даних, та поєднанні останніх по завчасно введеному полю *НАПРЯМОК* з метою отримати остаточне значення співвідношення протиборчих сторін для обраного варіанту (рис.6).

Napriamok	Count	Sum_Kil_bbm	Sum_Potenc_pid	Count	Sum_Kil_bbm	Sum_Potenc_pid
NAPRIAMOK_1	14	135.0000	247.5000	18	104.0000	129.4000

Рис.4. На обраному напрямку противник зосереджує 14 мотострілецьких, танкових підрозділів із загальною чисельністю 135 одиниць ББМ та бойовим потенціалом 247 у.о. та 18 артилерійських підрозділів у кількості 104 одиниць та бойовим потенціалом 129 у.о.

Napriamok	Count	Sum_Kil_obt	Sum_Potenc_po
NAPRIAMOK_1	27	114.0000	153.0000

Рис.5. На обраному напрямку сині можуть зосередити до 27 підрозділів із загальною чисельністю 114 одиниць ББМ та бойовим потенціалом 153у.о.

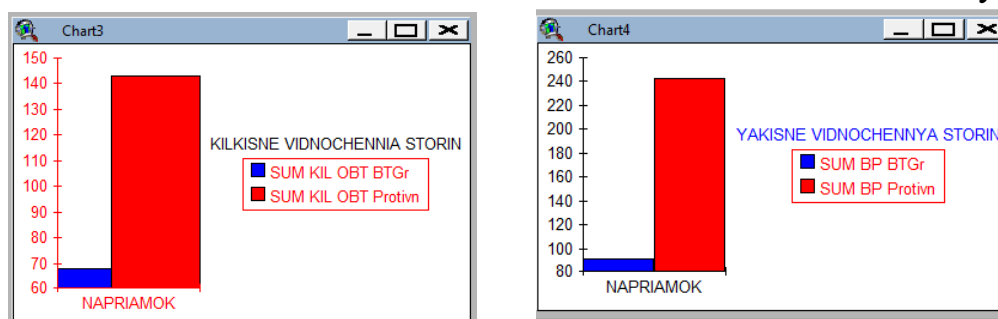

Рис.6. Діаграми кількісного та якісного співвідношення протиборчих сторін за обраним варіантом дій

Аналогічно ведеться робота за іншими варіантами замислу.

Врешті, з використанням отриманих кількісних та якісних показників визначених варіантів, даних атрибутивних таблиць, обраних критеріїв оцінювання варіантів дій, методом аналізу ієрархій формується пропозиція командиром для прийняття остаточного рішення.

Висновки

Впровадження в процес прийняття військового рішення командиром та штабом частини геоінформаційних технологій для проведення процедур розроблення, аналізу та порівняння варіантів дій військового формування, надає можливість удосконалити методи роботи службових осіб штабу частини,

істотно скоротити час на прийняття рішення; оптимізувати кількісний склад органу управління частини.

Список використаних джерел:

1. Теорія прийняття рішень органами військового управління: монографія / В.І. Ткаченко, Є.Б. Смірнов та інш.; за ред. В.І. Ткаченка – Х.: ХУ ПС, 2008. – 545 с.
2. Аналіз рамок архітектур побудови інформаційних систем НАТО та визначення особливостей архітектури С4ISR. Кірпічніков Ю. А., Федорієнко В. А., Головченко О. В. Андрощук О. В. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського № 1(59), 2017 С.78-84.
3. Процес прийняття рішення на ведення бойових дій в сухопутних військах збройних сил країн НАТО. Л.І. Поліщук, О.К. Климович, С.М. Богуцький, О.Д. Пащетник. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів. Озброєння та Військова техніка • 4(20)/2018. С.3-8.
4. Обрядін В.В. Проблемні питання впровадження геоінформаційних технологій у навчальний процес ВВНЗ / В.В. Обрядін, С.А. Горелишев // Збірник тез доповідей VII всеукраїнської науково-практичної конференції “Участь правоохоронних органів та військових формувань держави у забезпеченні безпеки України” 24 листопада 2022 р – С.61-63.
5. Белай С.В. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення планування маршруту формувань Національної гвардії України на броньованих колісних машинах під час визначенні часу зосередження у районі призначення / С.В.Белай, В.В.Обрядін, С.А. Горелишев // Честь і закон. Харків: НАНГУ, 2022. № 1(80). С. 5–12.
6. Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних): навчальний посібник / І.В.Аніщук; О.В.Медер; В.Л.Нестерук: під ред. П.А.Рожко; Київ. Навчальний центр підготовки підрозділів Міжнародного центру миротворчості та безпеки спільно з Командуванням Сухопутних військ ЗСУ України, 2020 – 133 с.

Володимир ПАСІЧНИК, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-4094-049X>

Руслан МУСЕВИЧ, старший викладач кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України, радник (позаштатний) з питань

забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Академії, Харків
<https://orcid.org/0000-0003-1817-6496>

ВИКОРИСТАННЯ ХЬЮТАГОГІКИ У ПРАКТИЦІ ВВНЗ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Обґрунтовано актуальність формування готовності військовослужбовців-здобувачів вищої освіти до професійної взаємодії на засадах гендерного підходу та доцільність використання для цього хьютагогіки, як навчальної стратегії та перспективного компоненту педагогічної системи закладу освіти. Наведено ключові технологічні аспекти здійснення цієї стратегії навчання і результати апробації її використання у навчально-виховному процесі здобувачів вищої освіти.*

***Ключові слова:** навчання, хьютагогіка, професійна готовність, гендерний підхід, гендерна компетентність.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Як свідчить досвід ведення бойових дій під час антитерористичної операції, операції об'єднаних сил та в ході відсічі широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти нашої держави, військовослужбовці-жінки успішно справляються із виконанням військово-професійних обов'язків, які раніше вважались суто чоловічими. Нині жіноцтво представлено на всіх напрямках безпосередньої участі у воєнних діях, що стало для нашого суспільства радше нормою, ніж винятком. Відповідно, одним з найбільш важливих аспектів, які суттєво впливають на бойову готовність і соціально-психологічний клімат у військових колективах, є ефективна взаємодія чоловіків і жінок під час виконання професійних завдань за призначенням.*

У зв'язку із вказаним, у Національній академії Національної гвардії України (НА НГУ) значна увага суб'єктів навчально-виховного процесу зосереджена на питаннях формування готовності здобувачів вищої освіти до професійної взаємодії на засадах гендерного підходу. Здійснюючи добір навчальних методів, форм та засобів для реалізації цього інноваційного напрямку професіоналізації військових фахівців нас зацікавили можливості використання такої новітньої, гнучкої технології навчання (у тому числі в умовах воєнного стану) як хьютагогіка. На наш погляд, її слід розглядати як перспективний компонент педагогічної системи ВВНЗ, що може сприяти успішному формуванню у здобувачів вищої освіти не лише гендерної компетентності, а й інших професійних компетентностей.

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Розвиток критичного мислення з питань гендеру, культурної різноманітності та інклюзії, як зазначають В. Браун та А. Окрос, обов'язково потребує динамічного середовища, орієнтованого на співпрацю, а не на індивідуалістичні процеси*

сенсоутворення [1]. Саме тому зазначені науковці розглядають хьютагогіку як метод навчання, орієнтований на співпрацю та критичну саморефлексію з метою формування культурних компетентностей для вдосконалення професійної взаємодії військовослужбовців.

С. Хасе та К. Кенйон являються дослідниками, які вперше представили хьютагогіку в якості навчальної стратегії, де учень постає як головний агент навчального процесу, що має на меті формування його особистого досвіду та розвиток критичного мислення [2, 3].

Н. Каннінг, яка також досліджувала різні аспекти практичного впровадження хьютагогіки у освітній процес, робить акцент на тому, що у процесі навчання з використанням цієї стратегії студенти розвивають автономність та самостійність. Саме це дозволяє підвищити їх готовність до подолання потенційних труднощів на робочому місці під час професійної взаємодії [4]. Крім того, спираючись на значну кількість джерел, авторка обґрунтовує можливість застосування хьютагогіки в сучасних реаліях з точки зору використання новітніх технологій у дистанційній освіті.

Мета доповіді. Обґрунтування доцільності та перспективності використання хьютагогіки у практиці ВВНЗ для формування тендерної компетентності та інших професійних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Основна частина

Досвід армій передових країн світу свідчить, що формування готовності військовослужбовців до професійної взаємодії в рамках гендерного підходу здійснюється з метою синхронізації синергетичних зусиль чоловіків та жінок у процесі спільної військової служби. Відповідно – суб'єктами психолого-педагогічного впливу на особовий склад має бути проведена значна робота щодо розповсюдження необхідних знань за зазначеним спрямуванням, обміну інформацією та досвідом вирішення гендерно чутливих проблемних питань, усунення підґрунтя гендерної та міжсекторальної нерівності, формування культури взаємин у військовій організації.

При цьому правові та політичні аспекти, визначені на міжнародному рівні (ООН, ЄС і НАТО), вимагають інтеграції гендерних підходів не лише у роботу державних військових інституцій, але й побудову освітнього процесу. Значні можливості для реалізації зазначеного у закладах вищої освіти сектору безпеки та оборони нашої країни надає використання хьютагогіки.

Спираючись на результати теоретичного дослідження особливостей застосування хьютагогіки та проведену у останні півроку апробацію можливостей її використання у навчально-виховному процесі здобувачів вищої освіти НА НГУ, можна визначити наступні ключові технологічні аспекти здійснення цієї стратегії навчання.

1. Визнання емерджентного характеру процесу навчання, що обумовлює необхідність у гнучкому і відкритому для змін навчальному плані.
2. Здобувач вищої освіти постає як «агент змін» у процесі навчання.
3. Визнання того, що процес навчання та процес індивідуального здобуття знань і навичок можуть відбуватися окремо, тому потребують різних підходів.

4. Залучення здобувача вищої освіти до планування, оцінювання, самодіагностики, практичного застосування отриманих знань у контексті реального життя.

5. Навчання в процесі спільної роботи.

6. Орієнтація навчання на індивідуальні навчальні потреби і практичну (професійну) спрямованість здобувача вищої освіти.

Реалізація зазначених технологічних аспектів у практиці викладання дисциплін «Технології управління конфліктами» та «Робота з особовим складом» сприяли підвищенню рівня готовності здобувачів вищої освіти до професійної взаємодії на засадах гендерного підходу. Проведений нами психологічний моніторинг рівня сформованості цієї готовності у досліджуваних здобувачів вищої освіти засвідчив, що сталися значимі позитивні зміни когнітивного, емоційно-вольового, регулятивного, поведінкового компонентів у її структурі.

Як видно з наведеної інформації, зазначені технологічні аспекти хьютагогіки цілком узгоджуються з сучасними передовими освітніми практиками, коли викладачі використовують різноманітні підходи для співпраці зі здобувачами вищої освіти у віртуальному середовищі під час проведення обговорень, надання своєчасного зворотного зв'язку, інтерактивної діяльності та оновлення підходів до оцінювання. Тобто, враховуючи сучасну світову спрямованість на цифрову трансформацію освітнього процесу, ці положення, як свідчить наш досвід, цілком можуть бути реалізовані в умовах дистанційного навчання. Однак, варто зазначити, що така модель навчання створює додаткові виклики щодо технічного забезпечення відповідної інфраструктури та належної цифрової грамотності науково-педагогічних працівників.

Висновки

1. Наведений матеріал засвідчив доцільність розгляду хьютагогіки, як перспективного компонента педагогічної системи ВВНЗ, що може сприяти успішному формуванню у здобувачів вищої освіти належних професійних компетентностей, у тому числі й гендерної компетентності.

2. Проведені теоретичне дослідження особливостей застосування хьютагогіки та апробація можливостей її використання у навчально-виховному процесі здобувачів вищої освіти НА НГУ дозволили визначити ключові технологічні аспекти здійснення цієї стратегії навчання. Проведене емпіричне дослідження засвідчило, що реалізація зазначених технологічних аспектів у практиці викладання двох дисциплін сприяли підвищенню рівня готовності здобувачів вищої освіти до професійної взаємодії на засадах гендерного підходу.

3. Напрямок подальших досліджень може стати проведення повноцінного психолого-педагогічного експерименту щодо встановлення ефективності використання хьютагогіки у реалізації завдань освітньо-професійної програми підготовки військових фахівців і на цій основі розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій суб'єктам навчально-виховного процесу ВВНЗ.

Список використаних джерел

1. Brown, V. & Okros, A. Unlearning ‘Stranger Danger’: Developing Cultural Competence in Canadian Military Professionals through Collective Learning and Self-Reflection, In Enstad, K., & Holmes-Eber, P. Eds. Warriors or peacekeepers?: Building military cultural competence. Cham: Springer International Publishing AG.
2. Kenyon, C and Hase, S. 2001. Moving From Andragogy to heutagogy: Implications for VET, paper presented at the AVETRA conference, Adelaide, March.
3. Heutagogy and Lifelong Learning: A Review of Heutagogical Practice and Self-Determined Learning. URL: https://www.researchgate.net/publication/241891015_Heutagogy_and_Lifelong_Learning_A_Review_of_Heutagogical_Practice_and_Self-Determined_Learning.
4. Natalie Canning. Playing with heutagogy: Exploring strategies to empower mature learners in higher education. URL: https://www.researchgate.net/publication/42800585_Playing_with_heutagogy_Exploring_strategies_to_empower_mature_learners_in_higher_education.

Олександр МИНЬКО, доктор філософії з державної безпеки, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії службово-бойового застосування Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, Харків
 orcid.org/0000-0002-8841-1511

АНАЛІЗ ПРОВЕДЕНИХ ДІЙ У ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА УСТАНОВАХ

Анотація. Розглянуто досвід країн-членів НАТО щодо впровадження *After Action Review* в процес навчання та тренування військ.

Підкреслено актуальність здійснення аналізу проведених дій та його роль та місце у системі вивчення та впровадження досвіду на сучасному етапі розвитку спроможностей сил безпеки та оборони України.

Розглянуто пропозиції щодо обов'язкового впровадження у освітній процес військових навчальних закладів вивчення методика проведення *After Action Review*.

Ключові слова: аналіз проведених дій, *After Action Review*, методика, досвід, урок, НАТО, війна, державна безпека.

Вступ

Постановка проблеми. Широкомасштабна військова агресія Російської Федерації проти України актуалізувала ряд викликів, що стоять перед силами безпеки та оборони в галузі навчання та підготовки військ.

З огляду на необхідність прискорення процесів розвитку сил безпеки та оборони з метою їх максимального наближення до стандартів НАТО щодо навчання та підготовки військ до ведення бойових дій доцільно проаналізувати існуючий закордонний та вітчизняний досвід щодо процесу аналізу проведених дій – AfterActionReview (AAR). Нажаль, впровадження AAR у практику діяльності військ все ще залишається на недостатньо розвинутому рівні. Численні помилки та невивчені уроки зазвичай призводять до небажаних втрат серед особового складу та ОВТ та, зрештою, впливають на державну безпеку в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі, вітчизняні наукові публікації щодо питань порядку здійснення AAR не є численними. Вітчизняні науковці Є. Гончаренко та А. Ткаченко у публікації [1] описують термін, ідею, можливості та процес вивчення та впровадження досвіду (ВВД) у ЗСУ.

Доцільно також переймати досвід закордонних партнерів щодо вивчення порядку проведення AAR. Одним з документів, що буде доречним розглянути щодо методики проведення даного виду діяльності є TheLeader'sGuidetoAfterActionReviews (AAR) [2]. У відкритому доступі існують і деякі навчальні відеоматеріали щодо проведення AAR [3].

На базі вивчення досвіду НАТО в ЗСУ також було розроблено ряд доктринальних документів, щодо ВВД [4-8]. Згідно з вимогами зазначених документів командири мають здійснювати AAR та готувати відповідні звіти (донесення), які надсилаються до вищого органу військового управління за підпорядкованістю та використовуються як основа для аналізу проведених дій (підбиття підсумків) командувачами (командирами, начальниками) за результатами роботи.

Метою доповіді є розгляд актуальності пропозицій щодо впровадження у військовий освітній процес обов'язкового вивчення методики здійснення AfterActionReview.

Основна частина

Не зважаючи на існуючі розроблені доктринальні документи щодо ВВД, численні помилки, які допускаються під час ведення бойових дій (спеціальних операцій) на сучасному етапі російсько-української війни, свідчать про актуальність проблематики аналізу та розповсюдження бойового досвіду у силах безпеки та оборони України. Дієвість системи ВВД ґрунтується, насамперед, на її фундаментальних елементах. Головним елементом системи доцільно вважати AAR. Саме він забезпечує збір та аналіз інформації на всіх рівнях військового управління, насамперед на тактичному.

Як показує практика, якщо необхідні знання та навички здобуваються у період навчання, то у майбутньому ефективність їх застосування підтверджується у практичній діяльності військ. Саме у навчанні та оволодінні методикою проведення AAR слід шукати шляхи підвищення ефективності роботи системи ВВД.

AAR є невід'ємною частиною навчання військ, сприяє підвищенню рівня довіри між командирами та підлеглими й підвищенню мотивації, дозволяє вивчити отримані уроки, уникнути помилок в майбутньому, виділити здібних молодших командирів й сформувати з них резерв для потенційного подальшого підвищення у посадах.

Таким чином, традиційний процес проведення AAR, який прививається від самого початку навчання майбутніх офіцерів та молодших командирів, має стати базовою основою для впровадження у військах найкращих світових практик щодо аналізу, вивчення та впровадження уроків з набутого досвіду.

Це завдання доцільно вирішувати шляхом імплементації вивчення основ методики проведення AAR у науковому та навчальному процесах наукових установ, вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), військових навчальних підрозділів (ВНП), військових навчальних центрів (НЦ) та шкіл, військових частин та підрозділів.

Висновки

За словами американських військових спеціалістів впровадження та вдосконалення практики AAR в армії США зайняло близько 50 років. AAR має стати для українських військових таким же природнім та сталим військовим стандартом як під час проведення навчань та тренувань, так і в ході підготовки та ведення бойових дій (спеціальних операцій). Це значною мірою сприятиме формуванню у командирів мисленнєвої настанови на зростання (growthmindset), що перелаштовує свідомість та значно покращує розуміння висновків зі здобутого навчального та бойового досвіду.

З огляду на російсько-українську війну що триває, необхідність прискореного впровадження стандартів НАТО, сили безпеки та оборони України мають пройти процес важливих змін в галузі навчання, вивчення уроків та обміну бойовим досвідом якнайшвидше.

Перелік джерел посилання

1. Гончаренко Є., Ткаченко А. Вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України. *Повітряна міць України*, 1(2(3)),(2022),с. 56–59. <http://sap.nuou.org.ua/article/view/268879>.

2. TheLeader'sGuidetoAfter-ActionReviews (AAR). CombinedArmsCenter - Training (CAC-T) TrainingManagementDirectorate (TMD) FortLeavenworth, Kansas

66027.https://pinnacle-leaders.com/wp-content/uploads/2018/02/Leaders_Guide_to_AAR.pdf

3. HowtoConductan AAR. US Army ROTC Curriculum. YoutubeChannel. https://www.youtube.com/watch?v=tM_3mWtjyFg

4. Доктрина з вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України 30.06.2020.

5. Тимчасова інструкція вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 15.07.2020 № 56.ВКДП 7-00(01).01.

6. Інструкція з вивчення та впровадження досвіду військ (сил) в операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей. Затверджена командувачем об'єднаних сил 14.12.2021, ВП7-00(162).03.02.

7. Інструкція з вивчення та впровадження досвіду військ (сил) в оперативно-тактичному угрупованні в операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей. Затверджена командувачем об'єднаних сил 14.12.2021, ВП7-00(162).03.02.

8. Інструкція з вивчення та впровадження досвіду військ (сил) у військовій частині в операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей. Затверджена командувачем об'єднаних сил 14.12.2021, ВП7-00(162).03.02.

Владислав ЄМАНОВ, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, перший заступник начальника Національної академії Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0001-5055-8852>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** Формування військово-технічної політики держави з урахуванням нагальної необхідності оновлення наявного озброєння та військової (спеціальної) техніки, особливо під час кризових ситуацій в державі, потребує визначення механізмів протидії загрозам суверенітету і територіальної цілісності України. Проведений аналіз показав, що розвиток основних складових системи озброєння відбувається еволюційним шляхом та базується на загальносвітових тенденціях розвитку озброєння та військової (спеціальної) техніки. Визначені загальні проблеми технічного забезпечення сил безпеки України. Можливими напрямками розвитку технічного забезпечення сил безпеки України є: інтелектуалізація технічних засобів, удосконалення електронного обладнання, автоматизації процесів керування.*

***Ключові слова:** сектор безпеки і оборони, технічне забезпечення, кризові ситуації, тенденції розвитку технічного забезпечення*

Вступ

***Постановка проблеми.** Одним з основних завдань політики держави у сфері оборони є підтримання в боєздатному стані Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, зокрема*

оснащення їх новітніми зразками озброєння та військової (спеціальної) техніки для забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності держави [1].

Сучасний стан загроз щодо суверенітету і територіальної цілісності України, насамперед агресія Російської Федерації, потребують упровадження необхідних способів протидії їм, удосконалення підходів до формування військово-технічної політики держави з урахуванням нагальної необхідності оновлення наявного озброєння та військової (спеціальної) техніки.

Проблеми оснащення військових формувань сектору безпеки і оборони зумовлені тим, що значна кількість наявного озброєння та військової (спеціальної) техніки має тривалі строки перебування в експлуатації, морально та фізично застаріли та потребують модернізації або заміни на нові зразки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У [1] представлені напрямки розвитку Збройних Сил України. У [2] наведені проблемні питання розвитку технічного забезпечення та шляхи їх вирішення.

Мета доповіді. Аналіз перспектив розвитку технічного забезпечення складових сектору безпеки і оборони держави.

Основна частина

Виконання завдань і заходів у короткостроковому та середньостроковому періоді оборонного планування не дають змоги забезпечити необхідну послідовність досягнення довгострокових цілей розвитку та необхідні темпи створення озброєння та військової (спеціальної) техніки, їх серійного виробництва.

Для розроблення і впровадження у виробництво нових перспективних зразків (комплексів, систем) озброєння та військової (спеціальної) техніки необхідно створити перспективну систему озброєння військових формувань як основних складових сектору безпеки і оборони держави. У визначеній перспективі розвиток основних складових системи озброєння відбувається еволюційним шляхом та базується на загальносвітових тенденціях розвитку озброєння та військової (спеціальної) техніки [2], а саме розвитку:

- сучасних засобів розвідки, зв'язку, захисту інформації та автоматизованого управління;
- роботизованих, автономних і дистанційно керованих зразків озброєння та військової техніки різного призначення та базування;
- високотехнологічних, високоточних засобів ураження у складі розвідувально-ударних систем, у тому числі великої дальності;
- високоефективних, багатофункціональних зразків бойової і спеціальної техніки наземного, морського та повітряного базування;
- сучасних систем і засобів радіоелектронної боротьби, протидії технічним розвідкам та високоточній зброї противника;
- сучасних інформаційних засобів для боротьби в інформаційному просторі.

Аналіз показав, що загальними проблемами технічного забезпечення сил безпеки України є:

1. Недостатній рівень забезпечення сучасними зразками озброєння, військової та спеціальної техніки і системами спостереження та контролю;
2. Недостатній рівень фінансування ускладнює процеси виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків техніки;
3. Відсутність загально державної концепції планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки на довгостроковий період;
4. Низький рівень уніфікації ОВТ, велика номенклатура автомобільної техніки, терміни експлуатації.

Кризові ситуації на які реагують сили безпеки України у більшості випадків мають швидкоплинний характер, час виникнення випадковий процес, прийняття рішення проводиться в умовах невизначеності обстановки.

Планування дій сил безпеки під час кризових ситуацій потрібно проводити з урахування виду кризової ситуації та участі конкретних суб'єктів.

Дані аналізу тенденцій розвитку техніки в світі дозволили узагальнити їх за групами основних напрямків розвитку:

1. Збільшення надійності технічних засобів;
2. Підвищення захисту та ергономічності;
3. Збільшення економічності витрат ПММ;
4. Ремонтпридатність, зниження трудомісткості обслуговування;
5. Збільшення відсотку використання електронного обладнання;
6. Інтелектуалізація керування, роботизація;
7. Використання альтернативних джерел енергії та нових видів палива;
8. Автоматизація процесів розробки, виробництва, обліку технічних засобів та управління ними.

Деякі з наведених показників знаходяться у діалектичної протилежності. Так, ускладнення електронного обладнання призводить до зменшення надійності технічних засобів, підвищення захисту (бронезахисту) призводить до підвищення маси і, як слід до збільшення витрат ПММ.

Висновки

Розвиток технічного забезпечення, на мою думку, буде йти за напрямками інтелектуалізації технічних засобів, ускладнення електронного обладнання, автоматизації процесів керування.

Список використаних джерел

1. Державна програма розвитку Збройних Сил України –[Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/National-program-2020_uk.pdf
2. Чепков І.Б. Перспективи науково-технологічного забезпечення оборонно-промислового комплексу України: Інформаційно-комунікативний захід (Київ, 22-23 вересня 2015), – К.: ТОВ «Міжнародний виставковий центр», 2015.- с. 8-13.

Олександр КОСЯК, ад'юнкт докторантури та ад'юнктури Національної академії Національної гвардії України, підполковник, Харків
<https://orcid.org/0000-0003-1002-9897>

МЕТОДИКА ВИРОБЛЕННЯ ВАРІАНТІВ ПЛАНУ ЕВАКУАЦІЇ СПЕЦКОНТИНГЕНТУ З КІЛЬКОХ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ПРИ ВИНИКНЕННІ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

***Анотація.** Представлено методику вироблення варіантів плану евакуації спецконтингенту одночасно з кількох установ виконання покарань при виникненні надзвичайної ситуації регіонального рівня внаслідок аварії на об'єкті хімічної промисловості. Методика надає можливість особі, що приймає рішення обрати із множини напрацьованих альтернатив раціональний (доцільний) варіант, який забезпечить повну евакуацію спецконтингенту залученим складом сил та засобів Національної гвардії України за мінімально можливий час із мінімальними загальними транспортними витратами на проведення евакуації.*

***Ключові слова:** хімічно-небезпечний об'єкт, спецконтингент, установа виконання покарань, зона забруднення, спецтранспорт типу «АЗ», евакуація, варіант евакуаційних дій, методика.*

Вступ

***Постановка проблеми.** На території України щоденно зростають загрози виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру (НС ТХ) у результаті аварій на хімічно-небезпечних об'єктах (ХНО) промисловості. Основними причинами цих загроз є: суттєва зношеність технологічного обладнання; масовані ракетні обстріли Російської Федерації по об'єктам критичної інфраструктури України; можливі порушення правил і мір безпеки, порушення технологічних процесів (людський фактор); диверсії тощо. Крім того, проведений в статті [1] аналіз щодо характеру взаємного розташування крупних підприємств хімічної промисловості та установ виконання покарань (УВП) на території України показав, що у випадку виникнення аварії на таких об'єктах, до забрудненої зони (ЗЗ) можуть одночасно потрапити кілька УВП. До потенційно-небезпечних регіонів відносяться Центральний (Запорізька, Дніпропетровська, Черкаська обл.) та Західний (Івано-Франківська обл.).*

Відповідно до Закону України [2] Національна гвардія України (НГУ) приймає безпосередню участь та здійснює: конвоювання осіб спецконтингенту, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі до низки судових установ та УВП.

Враховуючи вищевикладене, під час реагування на НС ТХ, що зумовлені аварією на ХНО, підрозділи військових частин з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних (ВЧКЕОП) Національної гвардії України відіграватимуть головну роль при проведенні евакуації спецконтингенту із УВП та його подальшого перевезення до безпечних місць утримання.

Усі наведені обставини та фактори роблять УВП такими об'єктами, які потребують особливої уваги та закріпленого алгоритму дій у кризових ситуаціях.

З огляду на зазначене виникає актуальне наукове завдання, яке полягає у розробленні методики вироблення раціонального варіанту плану евакуації спецконтингенту одночасно з кількох УВП при виникненні НС ТХ у результаті масштабної аварії на ХНО. Розроблення такої методики є одним з напрямків розвитку теорії службово-бойової діяльності Національної гвардії України, форм і способів застосування її з'єднань і військових частин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями у питаннях евакуації цивільного населення в умовах виникнення НС ТХ займались вітчизняні вчені, такі, як Коба К.Н. [3], Тарасенко О.А. [4], Беляєв В.Ю. [4], Квітковський Ю.В. [5], та багато інших.

Так, у статті [3] запропоновано структуру розв'язання задачі маршрутизації, що заснована на розгляді системи моделей базових задач та методів їх розв'язання для котрих визначені оцінки обчислювальної ефективності.

В своїй статті [4] авторами запропоновано процедуру знаходження оптимального маршруту евакуації населення за існуючою мережею автомобільних доріг загального користування у разі загрози ураження хімічно-небезпечними речовинами з можливістю реалізації такої процедури із застосуванням геоінформаційних систем (при наявності електронних карт місцевості).

У статті [5] наведено загальні підходи до створення математичної моделі визначення параметрів за якими будуть обиратися критерії щодо розташування захисних споруд для забезпечення безпеки населення у разі виникнення НС ТХ.

Аналіз наведених джерел розкриває існуючий механізм планування евакуації цивільного населення, що мешкає лише в одній локації. Питання евакуації населення, що компактно розосереджений за різними локаціями, в наукових публікаціях не досліджувалися.

Крім того, аналіз спеціальної літератури у галузі знань 25: "Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону" [6-8] з тематики зазначеного проблемного питання показав, що наразі у Національної гвардії України немає чітких підходів та методики, що обґрунтовують склад сил і засобів угруповання НГУ та порядок його застосування (дій) для евакуації спецконтингенту одночасно з кількох установ виконання покарань, які потрапили (можуть потрапити) у зону забруднення внаслідок виникнення масштабної аварії на об'єкті хімічної промисловості.

Мета доповіді. Представлення розробленої методики вироблення варіантів плану евакуації спецконтингенту одночасно з кількох установ виконання покарань при виникненні надзвичайної ситуації регіонального рівня внаслідок аварії на об'єкті хімічної промисловості.

Основна частина

Зазвичай штабом напрацьовується 3-4 варіанти майбутніх дій. В умовах наявності достатнього часу штаб має можливість проаналізувати і провести розіграш напрацьованих варіантів. В умовах же виникнення НС ТХ, органам

військового управління (ОВУ) НГУ прийдеться у стислі терміни виробляти раціональний (доцільний) варіант евакуаційних дій, виходячи з тих умов оперативної обстановки, що склалися на поточний момент часу, і прогнозується.

Крім того, потрібно звернути увагу на характерні особливості умов при яких ОВУ НГУ прийдеться виробляти такі варіанти дій і оперативно приймати рішення:

- раптовість виникнення НС ТХ;
- неможливість завчасного і точного визначення розмірів зони забруднення;

- можливі зміни у структурі транспортних комунікацій в межах адміністративних одиниць на території яких розташовані УВП, а також у пропускній здатності цих комунікацій на певний час;

- необхідність реагувати на події оперативно (швидко);

- територіальна розосередженість ВЧКЕОП НГУ відносно УВП, що потребує витрачання часу на здійснення маршруту до ЗЗ і далі до відповідних УВП;

- перманентні зміни у наявних силах і засобах військових частин НГУ у наслідок виконання ними планових завдань, а отже невизначеність на певний час складу сил і засобів, готових до виконання службово-бойового завдання з евакуації спецконтингенту УВП;

- можливість потрапляння у зону забруднення УВП з різними за категорією і умовами утримання спецконтингентом (неповнолітні, жінки, довічно ув'язнені тощо), що накладає додаткові вимоги до процесу евакуації.

Наведені особливості приводять до неможливості завчасного і довгострокового планування евакуаційних заходів та потребують розроблення методики вироблення раціонального варіанту плану евакуації спецконтингенту одночасно з кількох УВП, у разі настання самого факту аварії.

Блок-схема методики представлена на (див. рис. 1).

Крім того, при розробленні методики використовувались показники і критерії [9], які задовольняють потреби у вхідних (початкових) даних та спеціальні наукові методи (метод Дейкстри, методи розв'язання транспортних задач: метод подвійної переваги та метод заборонених клітин), що характеризують ключові моменти проведення евакуаційних заходів.

За результатами використання методики посадові особи ОВУ НГУ складають формалізований документ (блок 28), який містить раціональний (доцільний) варіант плану евакуації спецконтингенту.

Висновки

Розроблена методика дозволяє в умовах обмеженого часу на прийняття рішення виробляти раціональні (доцільні) варіанти плану евакуації спецконтингенту із УВП, виходячи із їх територіального розосередження всередині ЗЗ, кількості ув'язнених в кожній з УВП, характеру розосередження пунктів постійної дислокації військових частин НГУ навколо ЗЗ, розмірів ЗЗ та параметрів транспортної мережі навколо та всередині ЗЗ.

Методика є інструментом, який дозволить органу військового управління НГУ, у ході проведення планувальних заходів, визначити раціональне розподілення залучуваних сил і засобів, оптимальні маршрути їх висування до установ виконання покарань та із зони забруднення, часові, вартісні оцінки різних варіантів проведення евакуації.

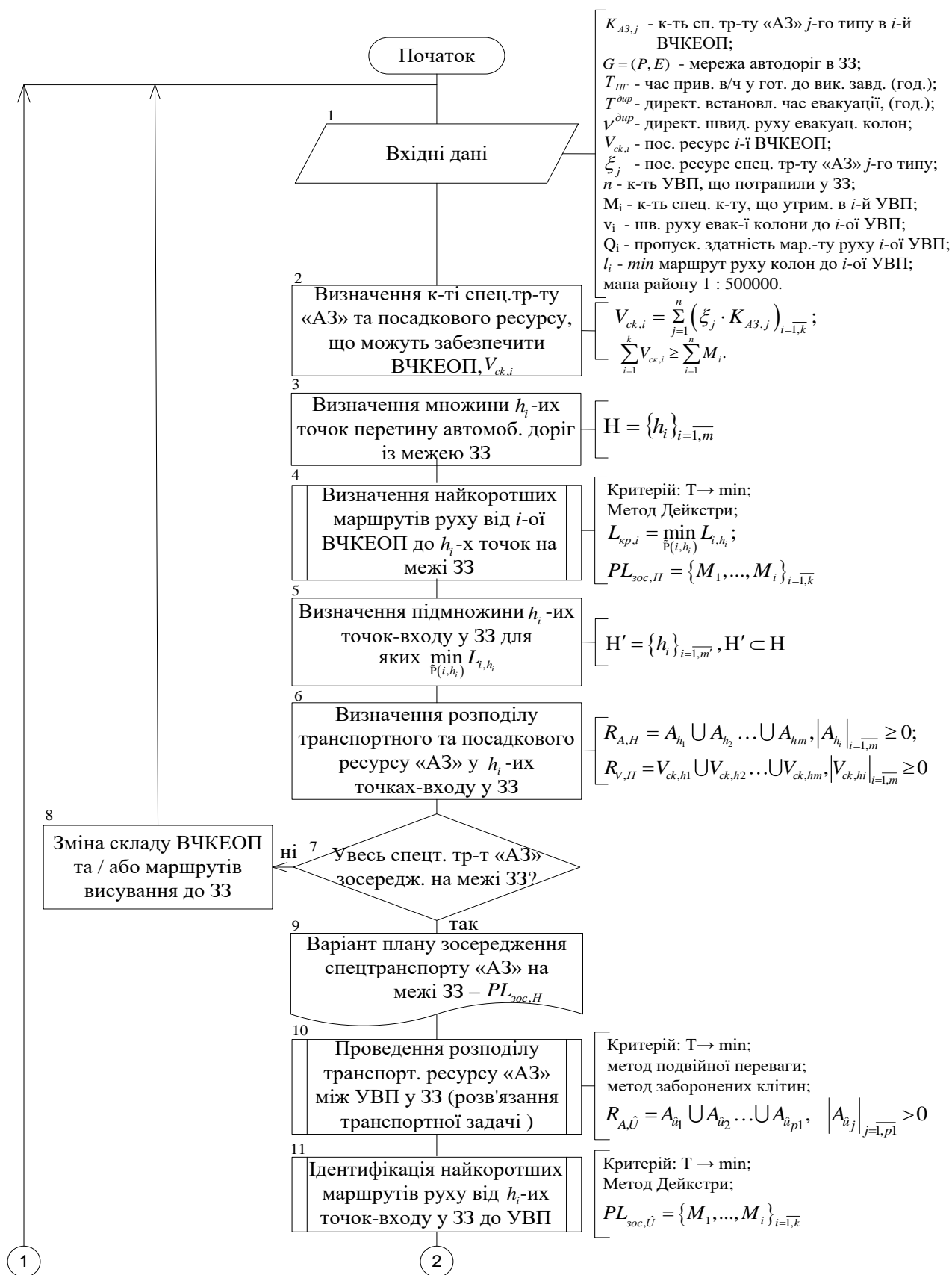

Рисунок 1 – Структурна схема методики вироблення варіанту плану евакуації спецконтингенту одночасно з кількох УВП при виникненні надзвичайної ситуації регіонального рівня внаслідок аварії на об'єкті хімічної промисловості

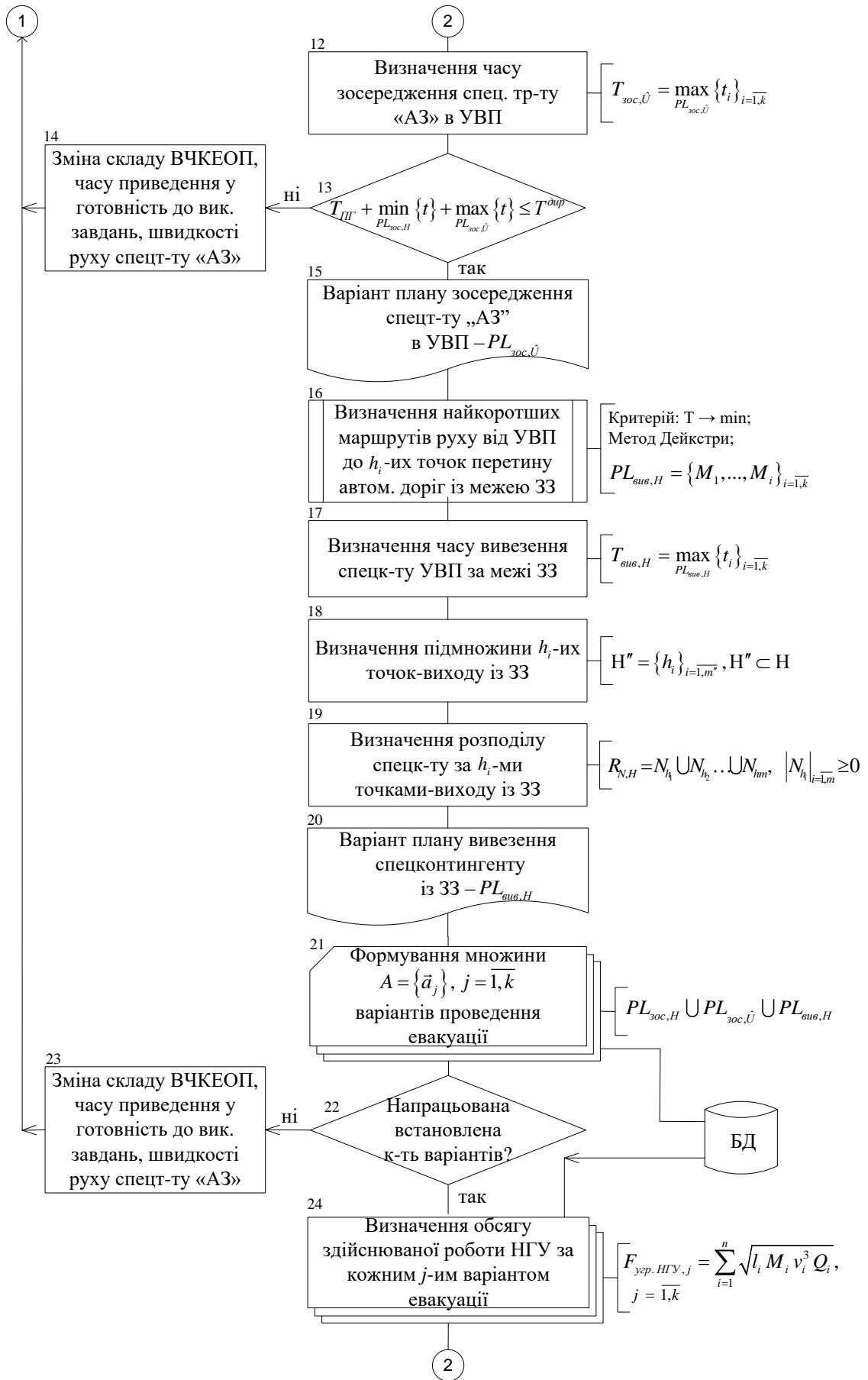

Рисунок 1, аркуш 2

Рисунок 1, аркуш 3

Список використаних джерел

1. Косяк О. Г., Бацамут В. М. Проблемні питання евакуації спецконтингенту із установ виконання покарань, що опинились у зоні зараження у наслідок масштабної аварії на об'єкті хімічної промисловості. *Честь і закон*. Харків : НА НГУ, 2020. № 2 (73). С. 52–60.
2. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
3. Коба К.Н., Путинін В.П. Модели и методы решения задач маршрутизации в зонетехногенной аварии. *Радиоэлектроника и информатика*. Харьков : НТУ СХ, РИ №4, 2003, –С. 117–124.
4. Беляев В.Ю., Тарасенко О.А., Туркін І.Б. Знаходження оптимальних маршрутів евакуації населення по існуючій мережі автошляхів. *Збірник наукових праць*. Харків : НУЦЗУ, 2011. № 13. С. 39–46.
5. Квітковський Ю.В. Основні підходи до створення моделі забезпечення захисту населення при техногенній надзвичайній ситуації в залежності від

розташування джерел викиду. *Збірник наукових праць*. Харків : НУЦЗУ, 2012. № 15. С. 62–71.

6. Скрипнюк С.І. Методика синтезу структур інформаційних систем для моніторингу бойової служби з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних *Збірник наукових праць*. Харків : ХУПС, 2010. № 2 (21). С. 232–236.

7. Онопрієнко С.О. Методика обґрунтування сил Національної гвардії України для виконання завдань за надзвичайних ситуацій унаслідок аварій на гідротехнічних спорудах. *Честь і закон*. Харків : НА НГУ, 2022. № 4 (83). С. 55–66.

8. Головань О.М. Методика визначення раціонального варіанта перегрупування сил Національної гвардії України до районів оперативних дій для виконання завдань із забезпечення громадської безпеки. *Честь і закон*. Харків : НА НГУ, 2018. № 1 (64). С. 84–94.

9. Бацамут В.М., Косяк О.Г. Сукупність показників та критеріїв оцінювання різних варіантів плану екстреної та упереджувальної евакуації спецконтингенту з кількох установ виконання покарань при виникненні аварії на об'єкті хімічної промисловості. *Честь і закон*. Харків : НА НГУ, 2022. № 4 (83). С. 45-54.

Ігор ЗАДОРЖНИЙ, старший викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів факультету бойового застосування військ Національної академії сухопутних військ ім. Гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ ВОДІННЯ АВТОМОБІЛІВ В ПОЧАТКОВУ ПІДГОТОВКУ ВОДІЇВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Досвід першого року широкомасштабної агресії Російської федерації проти України продемонстрував надзвичайну важливість і актуальність отримання майбутніми випускниками вищого військового навчального закладу навичок в опануванні автомобільною технікою та її водінні в складних умовах бойової обстановки. В той же час, як показала практика, вкрай рідко під час вивчення навчальної дисципліни "Автомобільна техніка в т.ч. Автомобільна підготовка", а саме її практичної складової - навчання водінню автомобілів, виконуються вимоги Курсу водіння автомобілів...- КВ-2009, введеного в дію наказом Начальника Генерального штабу Головнокомандувача Збройних сил України № 37 від 27 березня 2009 року, в п.1.8 якого вказано - "З курсантами вищих військових навчальних закладів проводяться заняття з вивчення основ руху і безпечного водіння, Правил дорожнього руху. При цьому ті, хто навчається, **освоюють в повному обсязі Курсу водіння практичне водіння машин; набувають навичок в організації проведення занять з водіння, у**

тому числі з використанням тренажерів. Після складання випробувань їм присвоюється кваліфікація водія 3-го класу".

Безумовно початкова підготовка водіїв транспортних засобів категорій В і С повинна проводитись у суворій відповідності та відповідати вимогам Державних стандартів професійно-технічної освіти (ДСПТО 8322.ОІ.00.60.24-2012, ДСПТО 8322.ОІ.00.60.24-2012), а саме відповідати типовим навчальним програмам та програмі професійно-практичної підготовки (водіння автомобіля), яка передбачена типовим навчальним планом. Враховуючи те, що навчальний заклад має право, відповідно до змін у технологіях автомобільного транспорту, організації праці, регіональних умов тощо, самостійно визначати варіативний компонент змісту професійно-технічної освіти у робочих навчальних планах (до 20 відсотків у межах загального часу) та робочих навчальних програмах (до 20 відсотків навчального предмета із професійно-практичної підготовки) можна зробити висновок, що саме використання Курсу водіння автомобілів КВ-2009, дозволить досягти саме того рівня в опануванні автомобільною технікою та її водінні в складних умовах бойової обстановки, який вимагається від випускників в ході виконання майбутніх бойових та навчально-бойових завдань. Адже освоєння в повному обсязі Курсу водіння - практичного водіння машин, набуття навичок в організації проведення занять з водіння, у тому числі з використанням тренажерів, відпрацювання вправ та нормативів з водіння які передбачені даним курсом сформує у майбутніх командирів ті лідерські та морально-вольові якості, які дозволять їм у майбутньому успішно виконувати свої службові обов'язки.

Структурна побудова Курсу водіння автомобілів дозволяє в повній мірі виконати вимоги Державного стандарту професійно-практичної підготовки водіння автомобіля відповідної категорії, при цьому наголос буде робитися на особливості підготовки саме військових фахівців, що буде досягатися виконанням вправ та завдань Курсу водіння : №3 Маневрування, №4 «Групова підготовка», №5 «Водіння по обмежених проїздах», №6 «Подолання перешкод і загороджень», №10 Водіння в колоні та ряду інших в т.ч спеціальних вправ. Станом на сьогодні в Національній академії сухопутних військ ім. гетьмана П.Сагайдачного курсанти факультету бойового застосування військ практичне водіння автомобілів опановують лише на основі вимог Курсу водіння автомобілів ... КВ-2009.

Денис ХАРХАРОВ, курсант навчальної групи 242 командно-штабного факультету Національної академії національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0009-0005-8843-5280>

Юлія ДАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор.

Професор кафедри фундаментальних дисциплін Національної академії національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0003-3865-2496>

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У ВІЙСЬКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У роботі розглянуто ключові переваги та ризики використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у військовій діяльності, а також запропоновано рекомендації для мінімізації ризиків та підвищення ефективності використання БПЛА з точки зору технічних, оперативних, правових та етичних аспектів.*

***Ключові слова:** безпілотні літальні апарати (БПЛА), військова діяльність, ризики, мінімізація ризиків, рекомендації.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Безпілотні літальні апарати (БПЛА), також відомі як дрони або UAV (Unmanned Aerial Vehicles), є авіаційними апаратами, які можуть здійснювати польоти без людей на борту, керуються дистанційно або автономно завдяки передовому програмному забезпеченню та сучасним технологіям навігації. БПЛА або дрони використовуються в різних галузях діяльності [1-4]. Враховуючи, що сьогодні наша держава потерпає від російської агресії і веде війну вже більше року, найбільш актуальним є висвітлення питання використання таких апаратів в сучасній військовій діяльності.*

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** У військовій сфері БПЛА відіграють важливу роль в розвідувальній, спостережній, розвідувально-ударній та інших військових операціях [5-7]. Переваги БПЛА полягають в здатності до дії на значних відстанях, відсутності ризику для екіпажу, низьких виробничих та експлуатаційних витрат та гнучкості застосування. Однак, разом з перевагами, використання БПЛА в військовій діяльності також включає ряд ризиків та викликів, які варто проаналізувати та врахувати при плануванні та проведенні військових операцій. Ця тема актуальна та важлива через швидкий розвиток та широке використання БПЛА у військовій діяльності.*

***Мета доповіді.** Метою роботи є аналіз ризиків застосування БПЛА та визначення шляхів мінімізації цих ризиків, зокрема з точки зору технічних, оперативних, правових та етичних аспектів.*

Основна частина

Використання БПЛА у військовій діяльності пов'язано з великими перевагами.

По-перше, це зменшення ризику для екіпажу. Однією з основних переваг БПЛА є відсутність потреби в екіпажі на борту, що знижує ризик загибелі або поранення людей під час виконання небезпечних місій. Це дозволяє військовим силам проводити операції в недоступних або небезпечних зонах з меншим ризиком для людського життя.

По-друге, підвищення розвідувальних можливостей. БПЛА можуть виконувати різноманітні розвідувальні задачі, такі як аерофотозйомка, набір та передача інформації, розпізнавання цілей та моніторинг зон бойових дій. БПЛА мають можливість довготривалого перебування у повітрі, що дозволяє проводити безперервне спостереження та збір розвідувальної інформації.

По-третє, автоматизація бойових операцій. БПЛА можуть бути інтегровані з іншими військовими системами, що дозволяє автоматизувати процеси планування та проведення бойових операцій. Це включає здатність до автономного виконання завдань, реагування на зміни у тактичній ситуації та взаємодії з іншими БПЛА та наземними системами. Автоматизація бойових операцій допомагає зменшити рівень помилок, забезпечити швидкість реагування та ефективність виконання завдань.

Зазначені плюси забезпечують значні стратегічні та тактичні переваги військовим силам, що використовують БПЛА у своїй діяльності.

Але, використання БПЛА пов'язано з чималими ризиками.

Несправності або збої в роботі компонентів БПЛА, таких як електроніка, двигун, або програмне забезпечення можуть призвести до втрати контролю над апаратом, зниження ефективності місії або аварії.

Залежність від супутникових систем навігації, адже БПЛА використовують супутникові системи навігації, такі як GPS, для визначення свого місцезнаходження та керування. Це створює ризик, що противник може перешкоджати сигналам GPS або використовувати їх для власних потреб.

Вразливість до кібератак. БПЛА можуть стати мішенями для кібератак, які спрямовані на бездротові засоби зв'язку та керування. Це може призвести до перехоплення або зірвання зв'язку, завадити роботі навігаційних систем або навіть спричинити отримання контролю над апаратом противником.

Можливість перехоплення контролю над БПЛА противником. Є ризик, що противник може перехопити контроль над БПЛА та використати його проти своїх військових цілей. Це може призвести до втрати стратегічної переваги та непередбачуваних наслідків для власних військових сил.

Зазначені ризики важливо враховувати при роботі та розробляти стратегії для мінімізації впливу цих небезпек під час військових операцій. Такі стратегії можуть включати:

- регулярне тестування та аналіз систем безпеки БПЛА для виявлення та усунення потенційних вразливостей;
- розробку протоколів на випадок втрати контролю над БПЛА, включаючи аварійні процедури знищення або автономного повернення до бази;
- навчання військового персоналу методів виявлення та реагування на кібератаки та інші загрози для безпеки БПЛА;
- розвиток співпраці між різними країнами у галузі кібербезпеки, обміну інформацією та розробки безпекових стандартів для БПЛА;
- застосування інноваційних технологій, які можуть підвищити стійкість БПЛА до різних видів загроз.

Окремо необхідно приділити увагу навігаційним ризикам використання БПЛА, адже стабільність їх роботи залежить від сигналів GPS для навігації та керування. Нестабільний сигнал GPS може призвести до проблем з точністю місцезнаходження та керуванням апаратом. Щоб зменшити цей ризик, можна використовувати альтернативні системи навігації або розвивати технології, які забезпечують стабільність сигналу. Погодні умови, такі як сильний вітер, дощ, туман або сніг, можуть вплинути на здатність БПЛА до навігації та виконання місій. Тому важливо розробляти БПЛА, які можуть працювати в різних погодних умовах, та враховувати погодні обмеження під час планування місій. БПЛА можуть стикатися з навігаційними перешкодами, такими як гори, будівлі, ліси та інші елементи місцевості. Це може призвести до того, що апарат зіткнеться з перешкодою або змушений буде відхилитися від свого маршруту. Розробка і використання алгоритмів, які дозволяють БПЛА автоматично оминати перешкоди, може зменшити цей ризик. Враховуючи навігаційні ризики, розробка та впровадження відповідних технологій та стратегій можуть допомогти підвищити ефективність та безпеку БПЛА під час військових операцій.

Існують ризики пов'язані з відмовою систем безпеки. Відмова систем безпеки може призвести до аварійних ситуацій, таких як зіткнення БПЛА з іншими об'єктами або несподіване падіння апарату. Необхідно проводити регулярні перевірки систем безпеки, впроваджувати аварійні процедури, та розробляти безпекові протоколи для військового персоналу. Відмова систем безпеки може бути викликана помилками або недоліками у програмному забезпеченні, що може призвести до збою в роботі БПЛА або зниження його ефективності. В даному випадку рекомендується проводити регулярне оновлення та аудит програмного забезпечення, а також тестувати систему безпеки на відмовостійкість. Сенсори, які відповідають за навігацію, керування та різні параметри безпеки, можуть відмовити або неправильно функціонувати. Це може призвести до втрати контролю над БПЛА та непередбачуваних наслідків. Щоб зменшити цей ризик, необхідно проводити регулярне обслуговування сенсорів та використовувати відмовостійкі технології.

Враховуючи ці ризики, важливо розробляти та впроваджувати відповідні стратегії та технології для забезпечення безпеки та ефективності БПЛА під час військових операцій. Регулярний моніторинг та аналіз систем безпеки, а також

навчання військового персоналу з методів забезпечення безпеки та реагування на відмови систем, можуть допомогти знижувати ризики, пов'язані з відмовою систем безпеки. Додаткові заходи можуть включати: розробку резервних систем безпеки для забезпечення безперебійної роботи БПЛА у випадку відмови основних систем; використання стандартів безпеки та сертифікації для програмного забезпечення та апаратного обладнання БПЛА, що допоможе зменшити ймовірність відмови систем; застосування автономних алгоритмів навігації та керування, які можуть адаптуватися до змінних умов та відмови сенсорів або інших систем; розробку методів швидкого виявлення відмов систем безпеки, щоб забезпечити своєчасне реагування та запобігання можливим аварійним ситуаціям.

Необхідно звернути увагу на ризики відносно етичних та правових питань. Використання БПЛА у військовій діяльності може призвести до випадкового завдання шкоди цивільним особам або об'єктам, особливо в умовах низької точності зброї або несправності системи розпізнавання. Щоб зменшити цей ризик, необхідно розробляти та впроваджувати методи точного цілепокладання та підвищення точності розпізнавання цілей. Використання БПЛА може порушити міжнародні договори та правила, такі як правила повітряного простору, заборона використання певних видів зброї або втручання у справи інших держав. Щоб зменшити цей ризик, важливо розробляти національні та міжнародні політики та нормативи, які регулюють використання БПЛА у військовій діяльності. У випадку збою або помилки БПЛА, які призводять до завдання шкоди або порушення міжнародних договорів, виникає питання про відповідальність: чи відповідає держава, оператор чи розробник БПЛА? Це питання вимагає розгляду в контексті національного та міжнародного права, а також розробки систем відповідальності та контролю за діями БПЛА. Враховуючи ці ризики, важливо вдосконалювати етичні та правові норми, що стосуються використання БПЛА, а також проводити регулярний моніторинг та аналіз їх впливу на військові операції та цивільне населення. До ключових напрямів забезпечення етичної та правової відповідності використання БПЛА можна віднести:

- розробку та впровадження чітких національних та міжнародних нормативів щодо використання БПЛА, які враховують етичні та правові аспекти;
- забезпечення прозорості та відкритості щодо використання БПЛА, включаючи інформування громадськості та міжнародних органів про мету, обсяг та результати використання БПЛА у військовій діяльності;
- організацію системи контролю та звітності щодо використання БПЛА, яка включає регулярний аналіз їх ефективності та впливу на цивільне населення;
- проведення спеціалізованих навчань та підготовки військового персоналу з питань етичного та правового використання БПЛА, що допоможе зменшити ймовірність порушень та неетичного застосування;

- встановлення механізмів відповідальності за порушення етичних та правових норм, пов'язаних з використанням БПЛА, з метою запобігання подібним випадкам у майбутньому.

Отже, для мінімізації ризиків при використанні БПЛА у військовій діяльності необхідно вживати наступних заходів. Важливо розробляти та впроваджувати чіткі стандарти безпеки для проектування, виробництва та експлуатації БПЛА, що допоможе зменшити ймовірність технічних збоїв та аварійних ситуацій. Важливо працювати над зміцненням кіберзахисту БПЛА, розробляти захищені комунікаційні канали та системи контролю, які складно проникнути або перехопити для потенційного противника. Перед впровадженням БПЛА у військові операції необхідно провести ретельне тестування та відпрацювання всіх систем, включаючи навігацію, сенсори та системи безпеки. Такий підхід допоможе виявити та усунути недоліки та несправності на ранніх стадіях. Активна міжнародна співпраця допоможе розробляти спільні стандарти та норми, які відповідають етичним та правовим вимогам, а також сприятиме обміну досвідом і технологіями між країнами, що використовують БПЛА у військовій діяльності. Дотримання цих рекомендацій допоможе забезпечити більш безпечне та ефективне використання БПЛА у військовій діяльності, зменшуючи можливі ризики та негативні наслідки для військових та цивільних об'єктів. Зокрема, важливо постійно перевіряти та модернізувати системи безпеки БПЛА, щоб вони відповідали сучасним вимогам та забезпечували надійний захист від різноманітних загроз. Інтеграція розвинених технологій штучного інтелекту та машинного навчання може поліпшити рішення, прийняті на основі даних, отриманих від БПЛА, та забезпечити більш точне і оперативне прогнозування розвитку подій на полі бою. Професійне навчання та підготовка операторів БПЛА допоможуть зменшити ймовірність помилок у роботі з технікою, а також покращити ефективність використання безпілотних літальних апаратів. Організація ефективного моніторингу та контролю за діями БПЛА дозволить оперативно виявляти та реагувати на проблемні ситуації, забезпечуючи безпеку військових та цивільних об'єктів. Отже, країни, які використовують БПЛА у військовій діяльності, зможуть мінімізувати ризики та забезпечити більш безпечну та ефективну роботу цих систем, що в кінцевому результаті сприятиме забезпеченню міжнародної безпеки та стабільності.

Для підвищення надійності технічних компонентів необхідно безперервне вдосконалення конструкції безпілотних літальних апаратів допоможе підвищити їхню надійність та забезпечити більш тривалий термін служби. Це включає вдосконалення аеродинамічної форми, оптимізацію розміщення компонентів та покращення системи живлення. Використання високоякісних матеріалів, таких як композити, може покращити стійкість БПЛА до різних умов, зокрема високих та низьких температур, вологості та корозії. Це допоможе забезпечити стабільність роботи БПЛА в різних кліматичних умовах та забезпечить більшу тривалість експлуатації. Інтеграція резервних систем, таких як резервні приводи, альтернативні джерела енергії або резервні системи навігації, може допомогти забезпечити безперервну роботу БПЛА навіть у

випадку відмови одного з основних компонентів. Це підвищить надійність безпілотників та зменшить ризик аварійних ситуацій. Дотримання цих принципів під час розробки та виробництва БПЛА допоможе підвищити їхню надійність та забезпечить більш стабільну та безпечну роботу в різних умовах експлуатації, що сприятиме ефективному використанню БПЛА у військовій діяльності та інших сферах застосування.

Забезпечення регулярного технічного обслуговування та ремонту БПЛА є важливим фактором для підтримки їх надійності та продовження терміну служби. Це включає перевірку, чищення та заміну пошкоджених компонентів, а також профілактичні дії для запобігання можливих відмов.

Впровадження більш розвинутих діагностичних систем у БПЛА дозволить операторам швидше виявляти та усунути потенційні проблеми, покращуючи тим самим надійність техніки та зменшуючи ризики аварій.

Забезпечення професійного навчання та сертифікації персоналу, який займається обслуговуванням та ремонтом БПЛА, є важливим фактором для підтримки надійності безпілотників. Висококваліфіковані фахівці зможуть ефективно вирішувати проблеми та запобігати відмовам техніки.

У результаті дотримання вищенаведених рекомендацій можна підвищити надійність технічних компонентів БПЛА, зменшити ризики відмов та забезпечити більш стабільну та ефективну роботу безпілотників, що сприятиме успішному використанню цих технологій у військовій діяльності та інших сферах.

Впровадження систем штучного інтелекту та автономних алгоритмів у БПЛА дозволить забезпечити більшу автономність у процесі виконання різних завдань, зокрема розвідки, спостереження та навіть ударних операцій. Це може зменшити залежність від людського фактора та покращити ефективність місій. Штучний інтелект може аналізувати великі обсяги даних, отриманих від різних сенсорів, що дозволяє операторам отримувати більш точну та оперативну інформацію про ситуацію на місці. Це може відігравати важливу роль у виявленні та відслідковуванні потенційних загроз та цілей. Автономні алгоритми та штучний інтелект можуть допомогти у розвитку систем оминання перешкод та автоматичного пристосування БПЛА до змін умов, забезпечуючи більш безпечну та ефективну роботу безпілотників. Такі системи можуть допомогти уникнути колізій з іншими об'єктами, а також дозволяють БПЛА реагувати на різні ситуації та зміни умов польоту. Завдяки розвитку систем штучного інтелекту та автономних алгоритмів, безпілотні літальні апарати стануть більш автономними, надійними та здатними ефективно виконувати свої завдання у військовій діяльності та інших сферах застосування. Однак, також важливо забезпечувати надійність технічних компонентів та дотримуватися стандартів безпеки, щоб мінімізувати ризики аварій та непередбачених ситуацій.

Отже, розвиток технологій безпілотних літальних апаратів відкриває нові можливості для військової діяльності та інших сфер застосування, однак разом з цим необхідно дотримуватися високих стандартів безпеки та надійності, щоб забезпечити успішне використання БПЛА.

Для вдосконалення процедур використання БПЛА необхідно створення чітких правил та процедур використання БПЛА на полі бою. Для мінімізації ризиків, пов'язаних з використанням БПЛА у військовій діяльності, необхідно створити чіткі правила та процедури використання цих апаратів. Це повинно включати визначення місць, де можна та не можна використовувати БПЛА, обмеження щодо висоти та швидкості польоту, а також встановлення процедур щодо передачі інформації зі зони бойових дій. Використання БПЛА вимагає підготовки та перепідготовки операторів, щоб забезпечити безпеку та ефективність місій. Оператори повинні мати розуміння про технічні можливості та обмеження БПЛА, а також навички щодо керування та моніторингу систем. Для забезпечення безпеки та ефективності використання БПЛА необхідно встановити систему контролю та моніторингу за їх діями. Це може включати контроль за польотами БПЛА, аналіз даних, отриманих від сенсорів та камер, та встановлення механізмів аварійного вимикання у випадку непередбачених ситуацій.

Отже, використання БПЛА у військовій діяльності має великий потенціал, однак пов'язане з ризиками, які необхідно мінімізувати. Для цього необхідно вдосконалювати технічні компоненти, розробляти стандарти безпеки, підвищувати надійність систем та процедур використання, здійснювати підготовку та перепідготовку операторів, та забезпечувати моніторинг та контроль за діями БПЛА. Ці заходи можуть допомогти зменшити ризики та забезпечити безпеку та ефективність використання БПЛА в військовій діяльності.

Крім того, важливим є розвиток міжнародної співпраці щодо регулювання використання БПЛА в військовій діяльності та визначення стандартів безпеки. Це може допомогти унеможливити неправомірне використання БПЛА та запобігти можливим порушенням прав людини, що пов'язані з їх використанням. Взаємодія з міжнародними організаціями є надзвичайно важливою для забезпечення безпеки та ефективності використання БПЛА в військовій діяльності. Активна участь у розробці міжнародних стандартів та правил використання БПЛА може сприяти встановленню загальноприйнятих правил та стандартів, що допоможуть забезпечити безпеку та запобігти неправомірному використанню БПЛА. Співпраця з міжнародними партнерами у сфері науки, технологій та оборони може допомогти в обміні досвідом та розробці спільних проектів. Це може допомогти забезпечити вдосконалення технічних компонентів та систем, розробку нових технологій та алгоритмів, що покращать ефективність та безпеку використання БПЛА в різних сферах застосування. Отже, взаємодія з міжнародними організаціями є необхідною для забезпечення безпеки та ефективності використання БПЛА в військовій діяльності та інших сферах застосування.

Висновки

Висвітлення проблем та ризиків, пов'язаних з використанням БПЛА у військовій діяльності, є дуже важливим. Тільки шляхом розуміння цих ризиків та пошуку оптимального балансу між перевагами та ризиками можна забезпечити ефективність та безпеку військових операцій. Необхідно

зосередити увагу на подальшому дослідженні та вдосконаленні БПЛА для забезпечення їх надійності, безпеки та ефективності у військовій діяльності. Також важливо розробляти та впроваджувати стандарти безпеки та процедури використання БПЛА на полі бою, зміцнювати кіберзахист та розвивати міжнародну співпрацю.

Загальна мета полягає в тому, щоб мінімізувати ризики використання БПЛА та забезпечити їх ефективне використання для захисту національної безпеки та здійснення військових операцій з мінімальними втратами людських життів.

У роботі було розглянуто ключові переваги та ризики використання безпілотних літальних апаратів у військовій діяльності, а також запропоновано рекомендації для мінімізації ризиків та підвищення ефективності використання БПЛА.

Україна, як країна, що перебуває у зоні військових конфліктів, використовує БПЛА для забезпечення військової безпеки та моніторингу ситуації на лінії зіткнення. Наприклад, в Україні використовуються БПЛА для збору інформації про позиції ворожих сил та виявлення мін, ударні БПЛА. Також, за допомогою БПЛА ведеться контроль за рухом транспорту та моніторинг лінії розмежування.

Однак, використання БПЛА у військовій діяльності повинно бути супроводжене відповідними заходами забезпечення безпеки та мінімізації ризиків. Наприклад, Українська армія вдосконалює технічні та програмні компоненти своїх БПЛА, а також проводить тренування та підготовку операторів БПЛА для забезпечення безпеки та ефективності їх використання. Також Україна співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у розробці та впровадженні стандартів безпеки та регулюванні використання БПЛА у військовій діяльності.

Список використаних джерел

1. Споришев К.О., Луньов О.Ю., Матросов М.В. Порядок планування раціонального застосування розвідувальних безпілотних літальних апаратів під час виконання завдань із припинення масових заворушень силами національної гвардії України. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Т. 29(68). 2018. №6. С. 100-105.
2. Подолянчук С.В. Гуртки з моделювання дронів як організаційна форма активізації пізнавальної діяльності учнів. Пріоритетні напрями розвитку науки під час воєнного стану: збірник тез доповідей ХСІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 24 червня 2022 р.). С. 168-175.
3. Книш Б. П., Кулик Я. А., Барабан М. В. Класифікація безпілотних літальних апаратів та їх використання для доставки товарів. Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. 2018. № 3. С. 246–252.
4. Книш Б. П., Алексеев М. А. Оцінювання стану об'єктів безпілотними літальними апаратами. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2019. №4. С. 58-65.

5. Мосов С. П., Погорецький М. В., Салій С. М., Селюков О. В., Феценко А. Л. Безпілотна авіація у військовій справі. К.: Інтерсервіс, 2019. 324 с.
6. Глотов В., Гуніна А., Телешук Ю. Аналіз можливостей застосування безпілотних літальних апаратів для військових цілей. Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. 2017. Вип. 1. С. 139-146.
7. Бурсала, О., Д.О., Кульба, П., Чуприна, В. Безпілотні літальні апарати повітряного бою. Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки. 2019. №1(1). С. 50-57.

Віктор ПАВЛЕНКО, кандидат військових наук, завідувач відділу воєнної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-1963-0913>

Петро КРИКУН, головний консультант відділу воєнної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, Київ
<https://orcid.org/0000-0003-2780-559X>

Олександр ЗАТИНАЙКО, провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України, Київ
<https://orcid.org/0000-0001-9540-8524>

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НОВОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАТО- 2022, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Проведено аналіз нової Стратегічної концепції НАТО- 2022, її основних положень та наслідки для України. Зазначено, що збройна агресія росії проти України зумовлює необхідність пошуку Україною ефективних гарантій безпеки. НАТО залишається найвпливовішою безпековою організацією, отож на шляху інтеграції України у євроатлантичний безпековий простір та набуття членства в НАТО важливо мати теоретично обґрунтовані інструментарії, які можуть полегшити розуміння процесу формування та впровадження положень Стратегічної концепції НАТО, як одного з основних стратегічних документів Альянсу. Це всіяко сприятиме комплексному оновленню документів оборонного планування України та приведення їх у відповідність до стандартів НАТО.

Ключові слова: Стратегічна концепція НАТО, збройна агресія росії проти України, документи оборонного планування, Стратегія воєнної безпеки України.

Вступ

Постановка проблеми. Широкомасштабна збройна агресія росії проти України наочно демонструє розбалансованість раніше дієвих механізмів системи європейської безпеки. Це змушує будь-яку з держав по-новому оцінити спроможності забезпечувати національну безпеку, організувати оборону, застосовуючи власні збройні сили та потенціал сил колективного захисту. У цьому контексті для держав-членів НАТО та їх партнерів, до яких відноситься Україна, Стратегічна концепція НАТО є одним з основних документів, реалізація якої буде визначати основи забезпечення їх власної і колективної безпеки і оборони.

Збройна агресія росії проти України зумовлює необхідність пошуку Україною ефективних гарантій безпеки. НАТО залишається найвпливовішою безпековою організацією з найбільш ефективною системою колективної оборони. Для України вкрай важливим є те, що у глобальному вимірі НАТО, що найменше на найближче десятиліття, розглядає росію як одну з найбільших загроз безпеці державам цієї організації та виступає за всебічну підтримку України.

Актуальним є визначення сучасних особливостей європейської та євроатлантичної політики НАТО з точки зору збалансування національних пріоритетів держав-членів Альянсу та перспектив розвитку нової безпекової політики України.

Мета наукової публікації. Проаналізувати положення нової Стратегічної концепції НАТО, її наслідки для України та врахувати у процесі оновлення документів оборонного планування і приведення їх у відповідність до стандартів НАТО.

Основна частина

Глави держав і урядів НАТО 29 червня 2022 року, затвердили нову Стратегічної концепції НАТО – 2022[1], визначивши головне призначення НАТО – забезпечення колективної оборони членів Альянсу.

В концепції описано безпекове середовище, яке постає перед Альянсом, підтверджуються цілі і принципи НАТО, визначено основоположні завдання НАТО та шляхи забезпечення успіху Альянсу в майбутньому.

За результатами оцінки **безпекового середовища** Росія визнана як найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав-членів Альянсу та миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Зазначається, що вона ставить собі за мету дестабілізувати ситуацію у сусідніх з Альянсом державах на сході і півдні. На Крайній Півночі у зв'язку з можливістю перешкоджання росією підкріплення сил Альянсу і порушення свободи судноплавства в районі Північної Атлантики виникає стратегічний виклик для Альянсу. Нарощування росією військової сили, зокрема у районі Балтійського, Чорного і Середземного морів, а також її військовий союз з Білоруссю, кидають виклик безпеці і інтересам Альянсу.

Слід зазначити, що Україна у 2015 році документально закріпила низку аналогічних загроз своїй національній безпеці. Так вперше у Воєнній доктрині

України[2]в послідуєчому у Стратегії воєнної безпеки України(Стратегія)[3],Україна чітко визначила російську федерацію воєнним противником, який здійснює збройну агресію проти неї. Крім того, Стратегією визначено ймовірні сценарії застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони, один з яких передбачав відбиття повномасштабної російської збройної агресії проти України. Загальні та низка інших положень цієї Стратегії залишилися актуальними і після 24 лютого 2022 року. Йдеться зокрема про зміст всеохоплюючої оборони, головні її принципи – стримування, стійкість та взаємодію.

Новою Стратегічною концепцією НАТО вперше приділяється значна увага Китайській Народній Республіці (КНР), проголошені нею цілі і силова політика кидають виклик інтересам, безпеці і цінностям НАТО. **Стратегічна концепція НАТО характеризує КНР як найбільш серйозний виклик для національної безпеки Альянсу через застосування широкого спектру політичних, економічних і військових засобів з метою збільшення своєї глобальної присутності і поширення зони впливу, а поглиблення стратегічного партнерства між КНР і росією, а також їхні спільні намагання ослабити заснований на правилах міжнародний порядок, ідуть всупереч цінностям та інтересам Альянсу.** Зазначається, що КНР швидко нарощує свій ядерний арсенал, при цьому без підвищення прозорості або сумлінної участі в механізмах контролю над озброєннями або зменшення ризиків.

Крім того, у документі розширено спектр інших загроз. До них віднесено тероризм, конфлікти, нестабільність в Африці та на Близькому Сході, кіберзагрози, нові технології, ерозія архітектури контролю над озброєннями та зміна клімату.

Безумовно це підлягає дослідженню, а відповідні висновки мають бути враховані в ході Огляду спроможностей сил оборони[4], який проводиться Міноборони, та знайти свої відображення у документах оборонного планування.

Стратегічна концепція НАТО визначає такі основоположні завдання НАТО:*стримування і оборона; запобігання кризам і їх врегулювання; безпека держав.*

Документ відкрито спрямовує НАТО в напрямі *стримування і оборони* для позбавлення будь-якого потенційного противника шансів здійснити агресію. З цією метою гарантується постійна військова присутність на суходолі, на морі і у повітрі, зокрема за допомогою збільшення потужності об'єднаної системи ППО і ПРО. Планується забезпечення стримування і оборона із застосуванням потужних, стаціонарних і боєдатних збройних сил в усіх галузях військових операцій, вдосконалених механізмів командування і управління, превентивного складування боєприпасів і розміщення військової техніки, а також модернізації потенціалу й інфраструктури, що дасть змогу забезпечувати оперативне підкріплення будь-якого члена Альянсу, включаючи у стислі терміни або без попередження.

В документі зазначається, що надійність колективної оборони буде залежати від видатків на оборону і надання пріоритетності оборонному плануванню на основі сценарію широкомасштабного конфлікту в Європі.

Після розв'язаної росією широкомасштабної збройної агресії проти України, в оборонному плануванні виникла низка проблем, які потребують вирішення. Передусім вони пов'язані із необхідністю перегляду актуальності, пріоритетності, ресурсних показників та строків реалізації певних положень Стратегічного оборонного бюлетеня України [5], зокрема визначених у додатку 3 “Матриця основних спроможностей сил оборони”. Зазначене також має бути враховано при опрацюванні Державної програми розвитку Збройних Сил України та цільової оборонної програми розвитку ОВТ.

Стратегічною концепцією НАТО зазначається, що на перспективу в безпеці Альянсу важливу роль відіграватиме ядерна зброя. Основним завданням ядерного потенціалу НАТО є збереження миру, запобігання примусу і стримування агресії. Стратегічні ядерні сили Альянсу, насамперед стратегічні ядерні сили США, є абсолютною гарантією безпеки Альянсу. Національні внески до місії ядерного стримування НАТО у вигляді літаків, здатних нести як звичайні, так і ядерні боєприпаси, і надалі відіграватимуть центральну роль у цих зусиллях.

Відповідно до Стратегічної концепції НАТО держави-члени Альянсу поділяють зацікавленість у тому, щоб сприяти стабільності і разом *запобігати кризам і їх врегулювати*. З цією метою планується проведення регулярних навчань, а також підвищення здатності Альянсу здійснювати координацію, проводити, підтримувати і забезпечувати багатонаціональні операції з врегулювання криз. Людська безпека, зокрема захист цивільних і мінімізація шкоди цивільному населенню, є провідною у підході до запобігання і врегулювання криз.

Розширення НАТО стало історичним успіхом. *Безпека держав*, які претендують на вступ до Альянсу, в тому числі і Україна, невіддільно пов'язана з власною безпекою держав-членів НАТО. Планується і надалі розвивати партнерство з Україною з метою просування спільної зацікавленості у мирі, стабільності і безпеці на євроатлантичному просторі. Прикладом такого партнерства є відновлення засідань Комісії Україна-НАТО (4 квітня цього року) на рівні Міністрів закордонних справ, яке було заблоковано Угорщиною з 1917 року.

Забезпечення успіху Альянсу в майбутньому планується здійснити шляхом зміцнення політичної єдності і солідарності, а також розширення консультацій між державами – членами НАТО з метою вивчення усіх питань, що впливають на безпеку, виділення необхідних ресурсів для виконання основоположних завдань НАТО. Зазначається, що члени Альянсу і надалі спільно захищатимуть безпеку, цінності і демократичний спосіб життя.

Наслідки для України.

НАТО залишається фактично найбільш ефективною системою колективної оборони у світі і Україна прагне як найшвидшу її інтеграцію в євроатлантичний безпековий простір та набуття членства в НАТО. Це передбачає активну участь України в міжнародних операціях з підтримання миру та міжнародної безпеки, забезпечення постійної військової підтримки зі сторони держав-членів НАТО

для досягнення перемоги у війні, а також отримання гарантій безпеки у майбутньому.

Росія відповідно до Стратегічної концепції НАТО визнана як найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав-членів Альянсу. Для України ця загроза є значно вищою, постійно діючою і не обмежена відкритою збройною агресією.

У довгостроковій перспективі передбачається значне нарощування оборонних спроможностей європейських держав-членів НАТО, дати змогу їм максимально самостійно вести війну високої інтенсивності у разі потреби щоб унеможливити для росії проектування сили. Для України створення таких оборонних спроможностей є надважливим завданням сьогодення в умовах активної фази збройного протистояння російської агресії.

Застосування ядерної зброї росії проти Україні, яким неймовірним воно не виглядало б, не можна повністю виключити. Щоб нейтралізувати вплив російського ядерного шантажу, потрібна більш жорстка декларативна ядерна політика НАТО. При цьому Україна має право на отримання гарантій безпеки в рамках Будапештського меморандуму.

Чим би не закінчилася російсько-українська війна, ніколи не можна забувати, що росія ніколи не припинить спроби встановити контроль над Україною. У зв'язку з цим швидкий вступ України до НАТО міг би стати дієвою гарантією безпеки від будь-якої російської агресії проти України.

Висновки для України

Положення нової Стратегічної концепції НАТО–2022, у контексті прагнень України до вступу НАТО, є важливим фактором для аналізу та врахування в процесі Огляду спроможностей сил оборони, оновленню документів оборонного планування у відповідності до стандартів оборонного планування НАТО.

Наявність діючої російської збройної агресії проти України вимагає проведення системного оборонного планування з метою досягнення необхідних для всеохоплюючої оборони спроможностей сил оборони, концентрації державних ресурсів та військової міжнародної допомоги і у першу чергу від держав-членів НАТО, для реалізації оперативних планів щодо гарантованого вивільнення тимчасово окупованих територій. При цьому визначальним має бути процес Огляду спроможностей сил оборони, результати якого сприятимуть оновленню документів оборонного планування, а відповідно і ефективному управлінню оборонними ресурсами та їх використанню.

Сьогодні очевидним є те, що завдяки міжнародній підтримці, і в першу чергу державами-членами НАТО, щодо постачання сучасного озброєння та матеріальних засобів в рамках налагодженого військово-технічного співробітництва сили оборони України значно посилили свої спроможності, що дає упевненість в успішному проведенні майбутніх операцій по визволенню тимчасово окупованих територій.

Своєчасне прийняття дійових управлінських рішень воєнно-політичним керівництвом держави щодо інтеграційних процесів України у євроатлантичний безпековий простір, переозброєння сил оборони на сучасні

зразки держав-членів НАТО, переорієнтація військово-технічної і військово-промислової політики за стандартами НАТО сприяє створенню більш боєздатних Збройних Сил та інших складових сил оборони в умовах війни, а в перспективі повному переходу на зразки збройних сил держав-членів НАТО.

Список використаних джерел

1. NATO 2022 STRATEGIC CONCEPT [Електронний ресурс]- Режим доступу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 555/2015 від 2 вересня 2020 року – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року. “Про Стратегію воєнної безпеки України” [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 року – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

4. Наказ Міністерства оборони України від 22 грудня 2020 року № 226/2020 “Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони” [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/493681_669170.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 473/2021 від 20 серпня 2021 року – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>.

Петро ПСТРЯК, кандидат військових наук,
доцент

Начальник кафедри вогневої підготовки
факультету логістики Національної академії
Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0001-9161-5788>

Ігор МАРТИНОВ, ад’юнкт докторантури та
ад’юнктури Національної академії Національної
гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-6034-0926>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОПЕРАЦІЙ ТА УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В НИХ

Анотація. На основі аналізу особливостей завдань під час проведення

правоохоронних спеціальних операції силами безпеки держави та правоохоронними органами інших держав світу, встановлені найбільш важливі умовизастосування стрілецької зброї в них. Визначено, що є потреба у розробленні певного науково-методичного апарату, який би враховував вказані фактори та умови в ході проведення правоохоронної СО з метою його адаптації до розв'язання завдань щодо шуму пострілу зі стрілецької зброї під час прихованого виконання вогневих завдань силами безпеки.

Ключові слова: шум пострілу, спеціальна операція, ефективність, стрілецька зброя, правоохоронні органи, сили безпеки.

Вступ

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиріч у збройних конфліктах зважаючи на широкий спектр застосування засобів та способів збройної боротьби воєнні та спеціальні дії стали проводитись комплексно, з використанням різнорідних сил та засобів під єдиним керівництвом для досягнення визначеної мети у певний проміжок часу. Таке визначення найбільше підходить до поняття спеціальної операції (СО) [1]. Найчастіше спеціальні операції проводяться правоохоронними органами або силами спеціальних операцій, які входять до сектору безпеки та оборони України. На відповідні силові структури України покладається широкий спектр завдань [2, 3]. Усвідомлюючи різноманітність покладених завдань на сили оборони та у винятковому випадку на сили безпеки, одними найскладнішими з них, як відомо, є спеціальні операції з застосуванням стрілецької зброї. З [4] відомо, що в деяких з них для збільшення ефективності СО застосовується зброя, звук якої приглушується за допомогою спеціальних пристроїв зниження рівня звуку пострілу (ПЗРЗП) або використовується спеціальні зразки малошумної (безшумної) зброї.

В той же час аналіз застосування спеціального озброєння або ПЗРЗП в проведених спеціальних операціях показує, що при плануванні спеціальних дій не завжди, або ж не в повному обсязі, враховуються параметри шуму пострілу та його вплив на ефективність таких дій, оскільки вплив шуму пострілу на пряму пов'язаний з якістю виконання специфічних вогневих завдань силами безпеки [5]. Саме тому виникає потреба у визначенні особливостей проведення правоохоронних СО, способів застосування зброї в них та у дослідженні впливу шуму пострілу на ефективність дій СО в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спеціальна операція з застосування стрілецької зброї та її ефективність залежить від певних характеристик. Будь яка з них має на меті уразити противника за встановлений час з мінімальними втратами, що характеризує її ефективність.

Противними сторонами тут є бійці сил спеціальних операцій (ССО) і озброєнні злочинці (терористи). Оскільки це так, то виникає потреба аналізу впливу звуку пострілу на кожен з факторів, що найбільш суттєво впливає на стан протиборствующих сторін. Так у більшості праць [6-9] розглядалися

різноманітні питання які в цілому пов'язані з дією шуму пострілу на бійця. В той же час не зазначається чи можуть параметри звуку пострілу впливати на ефективність проведення певних спеціальних дій та спеціальної операції в цілому.

Мета доповіді. Є визначення особливостей проведення правоохоронних спеціальних операцій та умов застосування стрілецької зброї в них.

Виклад основного матеріалу

Правоохоронні органи, в тому числі й Національна гвардія України (НГУ), у відповідності до норм законів, що регламентують їх діяльність, беруть участь у проведенні спеціальних операцій як одноосібно, так і у взаємодії з іншими силовими (не правоохоронними) структурами [1,10]. Але в більшості своїй НГУ беруть участь у так званих правоохоронних спеціальних операціях.

Так СО військ (сил) у військовій справі (військові СО) – спеціальні воєнні дії, що проводяться відповідно створеними, організованими, підготовленими, оснащеними й забезпеченими силами спеціальних операцій, що комплектуються ретельно підібраним особовим складом, з використанням спеціальної тактики, і спеціальних технічних засобів та озброєння, які є не притаманними військовим формуванням регулярних збройних сил [11].

Такі спеціальні операції проводяться в усьому діапазоні збройного конфлікту або у мирний час самостійно, у координації або спільно з діями сил СО, для досягнення політичних, воєнних, інформаційних та економічних цілей.

Правоохоронні спеціальні операції мають дещо інше поняття, так в [1] зазначено, що під СО правоохоронних органів слід розуміти сукупність ретельно спланованих і скоординованих оперативно-профілактичних, розшукових, слідчих та інших дій (заходів), які виконують більшість органів і підрозділів МВС України, що здійснюються централізовано за єдиним планом, в одному або декількох регіонах, очолювані керівником спецоперації, спільно з іншими силовими структурами, спрямовані на досягнення єдиної мети та максимальних результатів щодо охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

Військові спеціальні операції або СО сил спецоперацій проводяться у незнайомому, ворожому середовищі або політично нестабільній обстановці для досягнення воєнних цілей, вони спричиняють воєнний, дипломатичний, інформаційний або економічний ефект на противника. В той же час СО правоохоронних органів проводяться, в основному, на відомих об'єктах (місцевостях) і потребують скритності та малопомітності (прихованості) тільки для злочинців та їх можливих співучасників.

Основною метою правоохоронної СО на відмінність від військової є забезпечення громадської безпеки, забезпеченням захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, цілісності державних об'єктів, консульських установ іноземних держав тощо, що досягається в тому числі і з застосуванням стрілецької зброї.

Одним з основних показників ефективності застосування стрілецької зброї в такій СО є ступінь ураження противника. Але стрілецька зброя під час дій правоохоронних органів у СО може буде застосована в особливих умовах до яких може відносяться наступні випадки або певні вогневі завдання, а саме:

Наявність заручників та скупчення сторонніх осіб навколо об'єкта ураження. Частотрапляється так, що правопорушник здійснює свої незаконні дії в людних місцях і це ускладнює можливість його ураження не завдавши шкоди заручникам або стороннім особам.

Наявність певних потенційно небезпечних об'єктів або об'єктів особливої важливості навколо об'єкта ураження. В таких випадках, у разі виявлення факту застосування зброї під час приведення СО існує імовірність пошкодження цих об'єктів як самими злочинцями так і їх посібниками.

Відносно мала відстань до цілі. Проводячи аналіз випадків застосування стрілецької зброї ССО в інших державах світу показує, що у 65 % випадків зброї застосовувалась на дистанціях до 20 м, у 25 % з відстаней 3...10 м, у 10% в упор або з 1,5 до 3 м.

Одночасна наявність декількох противників та командна робота.

У більшості випадків під час визволення заручників або знешкодження терористів чи злочинців під час активної фази проведення СО правоохоронні органи змушені застосовувати стрілецьку зброю та діяти проти декількох противників одночасно, при цьому необхідні злагоджені дії груп захвата, прикриття, розгородження і групи застосування спеціальних засобів, командна робота.

Потреба у високій прицільній дальності і точності застосування зброї. З одного боку чим з більшої дальності буде застосована зброя тим краще, це збільшить імовірність того, що стрілець не буде виявлений і стане несподіванкою для злочинця.

Можливість застосування зброї в різних середовищах. Так на характеристики розповсюдження звуку впливають багато факторів таких як температура повітря, фізичні властивості модулів пружності і густини середовища, атмосферний тиск, тощо. Тому враховуючи це, та різність ступенів зменшення рівня шуму пострілу різними виробниками ПЗРЗП, можна вказати на суттєве зменшення ефективності застосування зброї.

Можливість приховування звуку пострілу під інші (природні або штучні шуми). Спеціальні операції проводяться в різних середовищах та об'єктах, які мають, або ж можуть мати сторонні або притаманні їм звуки. Якщо врахувати характеристики звуку працюючого пристрою та характеристики подавлення шуму пострілу ПЗРЗП можна приховати звук пострілу під звук пристрою.

Можливість застосування зброї в обмеженому просторі (приміщеннях). Одним з найскладніших варіантів застосування зброї, є її застосування в обмеженому просторі (приміщеннях). Сам факт застосування зброї, враховуючи досить сильний звуковий ефект пострілу, може спричинити певні наслідки як на стрілка так і на злочинця.

В цьому випадку слід розглянути два способи застосування зброї.

Можливість гучного застосування зброї. Підготовлений раніш стрілець для стрільби може застосувати засоби захисту слуху чим зменшить вплив звуку пострілу в обмеженому просторі на себе.

Можливість прихованого застосування зброї. Використання пристроїв зменшення рівня звуку пострілу (ПЗРЗП) дає можливість приховати звук

пострілу на певний відсоток. Що в багатьох випадках оправдовує такі дії. В ідеальному ж варіанті є потреба у максимально можливому приглушенні звуку. Але використання ПЗРЗП різних виробників дає змогу приглушити звук пострілу на певний різний відсоток, що унеможлиблює їх універсальність застосування.

Таким чином, виходячи з наведених фактів та умов застосування стрілецької зброї під час правоохоронних СО є необхідність удосконалення науково-методичного апарату з метою його адаптації до розв'язання завдань щодо шуму пострілу зі стрілецької зброї під час прихованого виконання вогневих завдань силами безпеки.

Висновки

Національна гвардія України може брати участь, в своїй більшості, в правоохоронних спеціальних операціях. Такі спеціальні операції проводяться локально та на відомих об'єктах або середовищах. СО стосовно факту застосування зброї мають ряд певних особливостей таких як, скупчення людей навколо злочинця, обмежений простір, потреба у високій прицільності ураження, мала дальність застосування зброї, можливість приховування звуку пострілу під природні звуки.

Приведені особливості застосування зброї в правоохоронних СО вказують на те, що є потреба у її прихованому застосуванні з невеликих відстаней. ПЗРЗП в різній ступені зменшують звук пострілу. Різні виробники працюють на зменшення різних параметрів та характеристик. Врахування характеристик розповсюдження звуку пострілу в різних середовищах і сторонніх звуків на об'єктів та характеристик ПЗРЗП може дати можливість максимально приховати звук.

Виходячи з вище викладеного виникає потреба у розробленні певного науково-методичного апарату, який би враховував вказані фактори під час застосування стрілецької зброї силами безпеки під час проведення правоохоронної СО.

Напрямок подальшого наукового напрацювання є дослідження впливу характеристик шуму пострілу на його сприйняття об'єктом застосування зброї.

Список літератури

1. Бурангулов А.В. Щодо визначення поняття спеціальної операції: теоретико-правовий аспект / А.В. Бурангулов. // *Південноукраїнський правничий часопис* // Організаційно-правові аспекти досудового слідства. - 2017. - № 2. - С. 111-114.
2. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
4. Коновалов Н.А., Пилипенко О.В., Поляков Г.А., Скорик А.Д., Гунько Г.Л., Якименко М.А., Коваленко В.И. Глушитель звука выстрела для автоматов подразделений специального назначения. *Техническая механика*. 2012. № 2. С. 50-76.

5. Мартинов І.В., Пістряк П.В. Аналіз параметрів звуку пострілу, які впливають на виконання специфічних вогневих завдань силами безпеки. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів: збірник тез доповідей всеукраїнської наук.-практ. конф. м. Харків. 29 жовтня 2020 р.* Національна академія Національної гвардії України. 2020. С. 240-241.
6. Суворов Г.А. Импульсный шум и его влияние на организм человека [Текст] / Г.А. Суворов, А.М. Лихницкий. – М.: Медицина, 1975. – 208 с.
7. Д.Н. Кубекин., Д.А. Шевченко. Снижение демаскирующих факторов выстрела при стрельбе из стрелкового оружия. *Вопросы оборонной техники. Расчет. Проектирование. Техника.* Серия 16. 2012. № 3-4. С. 60–63.
8. Иванушкин В. В. Анализ особенностей боевого применения и основ функционирования оружия с малым демаскирующим действием. *Вопросы оборонной техники. Вооружение, военная и специальная техника.* 2019. № 7-8 (133-134). С. 121–125.
9. Литвинов А. Спецназовцу на заметку: Включаем острый слух [Текст] / А. Литвинов // Братишка. – 2013. – № 10. – С. 35-39.
10. Вовк М.П. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України / Вовк М.П., Троцький Р.С., Молдавчук В.С., Чуприна О.В., Бінов О.А., Шепель С.І. // Національна Академія внутрішніх справ України. Київ – 2016. С. 156.
11. Спеціальна операція. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спеціальна_операція (дата обращения: 14.09.2022).

Олександр БЛЕНКО, доктор технічних наук, професор, професор кафедри Національної академії Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0001-6007-3330>

Дмитрій ПАВЛОВ, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії Національної академії Національної гвардії України, Харків
<https://orcid.org/0000-0003-3015-0061>

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ ПРОТИДІЇ БЕЗПЛОТНИМ ЛІТАЛЬНИМ АПАРАТАМ ПРОТИВНИКА

Анотація. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність в окремих випадках застосування стрілецької зброї для протидії

безпілотним літальним апаратам противника. Показано, що за умови використання наявних правил стрільби та прицільних пристосувань основних зразків стрілецької зброї при стрільбі з великими значеннями кута місця цілі очікується значне зниження ефективності стрільби. Визначена необхідність вдосконалення прицільних пристосувань стрілецької зброї та правил стрільби з неї задля забезпечення ефективного вогню по маловисотним повітряним цілям.

Ключові слова: *протидія безпілотним літальним апаратам, стрілецька зброя, ефективність стрільби, кут місця цілі.*

Вступ

Постановка проблеми. Поширення використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у військових цілях, яке спостерігається останніми роками, викликає нагальну потребу у перегляді концепції протиповітряної оборони розгорнутих частин і підрозділів при веденні бойових дій. Поруч із сучасними системами та засобами протидії БПЛА, стрілецька зброя не втрачає своєї актуальності. В той же час умови застосування стрілецької зброї по повітряним цілям типу БПЛА значно відрізняються від її застосування по повітряним цілям, що передбачені відповідними настановами. Отже, забезпечення ефективного використання стрілецької зброї у боротьбі із БПЛА потребує вивчення можливостей та проблем, що виникають у зв'язку з появою на полі бою цього нового виду цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць та розробок присвячених боротьбі із БПЛА, наприклад [1 – 4], свідчить про адекватне новій загрозі нарощування активності дослідників та розробників у напрямку створення нових та удосконалення існуючих способів та засобів протидії повітряним засобам противника. Однак, слід зазначити, що основний акцент при цьому робиться на застосуванні складних сучасних зенітних ракетних, ракетно-гарматних комплексів, систем радіоелектронної боротьби чи спеціалізованих мобільних груп, що озброєні великокаліберними зенітними кулеметами. У даних напрямках за останні час проведено багато роботи, результати якої ми можемо спостерігати у зниженні ефективності застосування противником безпілотних літальних апаратів по військовим та інфраструктурним об'єктам.

У реальних бойових умовах може скластися ситуація, коли зазначені вище засоби не можуть бути застосовані через практичну неможливість насичення ними бойових порядків, неможливість застосування з огляду на обставини, знищення чи придушення їх противником. У такому випадку єдиним засобом протидії БПЛА може бути штатна стрілецька зброя підрозділу. В той же час, використанню стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам практично не приділено уваги у сучасних дослідженнях.

Метою доповіді є з'ясування можливостей та проблем застосування стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним апаратам противника.

Основна частина

Типові ситуації застосування стрілецької зброї по повітряним цілям, що описані у існуючих керівних та методичних документах, передбачають як правило стрільбу по цілям типу гелікоптер, на висоті 10-20 метрів та відстані до 600-700 метрів та загороджувальний вогонь при стрільбі по літаках та гелікоптерах, що швидко рухаються за передбачуваною траєкторією. У першому випадку, з огляду на висоту та дистанцію, такі цілі можна віднести до повітряних лише формально. Враховуючи невеликі кути місця таких цілей вони практично не відрізняються від звичайних наземних цілей, правила стрільби по яким достатньо розвинені та не викликають проблем. У другому випадку стрільба не є прицільною (через відсутність точки прицілювання як такої), та може бути доцільною тільки у дуже рідких випадках, коли наземна проекція курсу цілі проходить на дуже малій відстані або безпосередньо через позиції підрозділу, що веде вогонь. Такий спосіб ведення вогню цілком може бути застосований для ураження БПЛА у зазначених вище випадках та не вимагає від стрільців особливих навичок у прицілюванні.

В той же час, з огляду на існуючу наразі тенденцію масового застосування малорозмірних безпілотних літальних апаратів, що здійснюють детальну розвідку та прицільні удари по відкрито розташованому особовому складу та техніці шляхом скидання боєприпасів, можемо виділити окрему групу повітряних цілей. Такими цілями є так звані «коптери», які переміщуються з низькою швидкістю чи «зависають» над позиціями на відносно малих висотах. Наявний досвід застосування таких БПЛА свідчить про їх високу небезпеку для особового складу розташованого на позиціях та при переміщенні місцевістю. За відсутності укриття у багатьох випадках єдиним засобом захисту може бути штатне стрілецьке озброєння підрозділу. Враховуючи розміри таких БПЛА, дистанцію (висоту) до них, їх цілком можливо розглядати як цілі, по яким може вестися вогонь зі стрілецької зброї з прийнятною ефективністю. Однак, підготовка даних для стрільби по таких цілях вимагає зосередити увагу на наступних міркуваннях.

Сутність прицілювання полягає у наданні стволу положення, яке забезпечує влучення кулі у ціль. Необхідне положення ствола надається за допомогою прицільних пристосувань, внаслідок чого оптична вісь прицілу та геометрична вісь каналу ствола певним чином узгоджуються. Кут прицілювання (кут між лінією підвищення ствола та лінією прицілювання) залежить від відстані до цілі та динаміки падіння швидкості кулі [6]. Чим більшими є динаміка падіння швидкості кулі та відстань до цілі, тим більшим має бути кут прицілювання. Необхідне значення зазначеного кута задається установкою прицілу по дальності.

Слід зазначити, що кут прицілювання також залежить від кута місця цілі. При незначних кутах місця цілі поправки в установки прицілу вважаються зневажливо малими (порівняно з іншими факторами, що впливають на точність стрільби) та, як правило, не вносяться.

У більшості випадків експлуатаційною документацією не визначаються поправки в установки прицілу при стрільбі в zenit [6 – 9]. Як правило, передбачається стрільба по повітряним цілям у складі підрозділу, а при стрільбі по повітряним цілям, що рухаються повільно – рекомендується робити випередження точки прицілювання у метрах або фігурах [5 – 9]. При цьому, таке завдання є нетривіальним, бо забезпечити випередження до 100 м [6, 7] або до 20 фігур [5, 9] за допомогою штатних прицілів стрілецької зброї практично не можливо.

В окремих випадках, наприклад при стрільбі в горах, правила стрільби рекомендують вносити відповідні поправки шляхом внесення коректив в установку прицілу по дальності або зміщення точки прицілювання по висоті. При цьому зазвичай розглядаються випадки, коли кут місця цілі складає $\pm 30^\circ$ [7], для деяких зразків зброї – від 15° до 60° [6, 9].

Рекомендації щодо прицілювання при стрільбі по цілям, які мають кут місця цілі від 60° до 90° у відповідних регламентуючих документах не наводяться, а саме у таких випадках влучення у ціль зі стрілецької зброї є найскладнішим. Це обумовлюється не просто стрімким скороченням кута прицілювання зі зростанням кута міста цілі, але його нульовим значенням при стрільбі по цілям, що розташовані у zenitі. При цьому прицільні пристосування переважної кількості стрілецької зброї розраховані на мінімальну дальність стрільби 100 м, отже не дозволяють встановити кут прицілювання менше значення, що відповідає цій відстані. Мінімальний кут прицілювання для найбільш розповсюджених зразків стрілецької зброї коливається у межах 1,4...4,7 тисячної [6 – 9] (табл. 1). При стрільбі в zenit (кут місця цілі 90°) відхилення середньої точки влучень (СТВ) від контрольної точки (КТ) для зазначених зразків зброї складатиме 0,14...0,47 м (табл. 1). Таке відхилення є досить значним та суттєво впливає на точність ймовірності влучення у ціль та ураження цілі.

Таблиця 1

Кути прицілювання та відхилення СТВ від КТ при стрільбі в zenit на відстані 100 м для найбільш розповсюджених зразків стрілецької зброї

Зразок зброї	Кут прицілювання, тисячних	Відхилення, м
7,62 мм автомати Калашникова АКМ, АКМС	1,9	0,19
7,62 мм ручний кулемет Калашникова РПК	1,4	0,14
5,45 мм автомати Калашникова АК74, АКС74	2,2	0,22
5,45 мм ручний кулемет Калашникова РПК74	1,7	0,17
7,62 мм кулемети Калашникова ПК, ПКМ	4,7	0,47
7,62 мм снайперська гвинтівка	1,4	0,14

Драгунова СВД		
---------------	--	--

В таблицях 2 та 3 наведені дані розрахунків ймовірностей влучення в умовну прямокутну ціль з габаритами 0,3×0,3 м, що розташована у зеніті на відстанях 100 м (табл. 2) та 200 м (табл. 3) та ураження такої цілі. При розрахунках зроблено припущення, що для ураження цілі достатньо одного влучення. Ймовірність ураження цілі розраховано для стрільби чергою з п'яти пострілів, за винятком СВД (один постріл). Характеристики розсіювання (середні квадратичні відхилення (СКВ) влучень відносно СТВ по висоті СКВ_В та бічному напрямку СКВ_Б) на відповідних відстанях взято з експлуатаційної документації на зразки зброї. Наведені розрахунки здійснено для випадків наявності помилки наведення, що зумовлена мінімальним кутом прицілювання та без зазначеної помилки. Помилки наведення зброї на ціль, які обумовлені навичками стрільця в ілюстративний цілях не враховано.

З таблиць видно, що помилка наведення в наслідок не пристосованості прицільних пристосувань стрілецької зброї для стрільби по зенітним цілям суттєво впливає на результати стрільби. Так, ймовірність ураження цілі на відстані 100 м знижується на 25...50%.

Таблиця 2

Ймовірності влучення в умовну прямокутну ціль та її ураження на відстані 100 м

	СКВ В, м	СКВ Б, м	Р/В З ПОМИЛКОЮ наведення	Р/В без помилки наведення
7,62 мм автомати Калашникова АКМ, АКМС	0,1 19	0,1 69	0,23/0, 73	0,49/0, 97
7,62 мм ручний кулемет Калашникова РПК	0,1 24	0,1 24	0,40/0, 92	0,59/0, 99
5,45 мм автомати Калашникова АК74, АКС74	0,0 90	0,1 24	0,17/0, 60	0,70/0, 99
5,45 мм ручний кулемет Калашникова РПК74	0,0 75	0,0 75	0,38/0, 91	0,91/0, 99
7,62 мм кулемети Калашникова ПК, ПКМ	0,0 90	0,0 75	0,0001 8/ 0,0009	0,86/0,9 9
7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова СВД	0,0 25	0,0 25	0,66	0,99

Таблиця 3

Ймовірності влучення в умовну прямокутну ціль та її ураження на відстані 200 м

	СКВ В, м	СКВ Б, м	Р/В З ПОМИЛКОЮ	Р/В без помилки
--	----------------	----------------	----------------------	-----------------------

			наведення	наведення
7,62 мм автомати Калашникова АКМ, АКМС	0,1 19	0,1 69	0,05/0, 24	0,16/0, 59
7,62 мм ручний кулемет Калашникова РПК	0,1 24	0,1 24	0,12/0, 47	0,21/0, 68
5,45 мм автомати Калашникова АК74, АКС74	0,0 90	0,1 24	0,02/0, 11	0,27/0, 79
5,45 мм ручний кулемет Калашникова РПК74	0,0 75	0,0 75	0,07/0, 30	0,47/0, 96
7,62 мм кулемети Калашникова ПК, ПКМ	0,0 90	0,0 75	0,0000 039/0,0000 19	0,41/0,9 3
7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова СВД	0,0 25	0,0 25	0,0047 / 0,0047	0,99/0,9 9

Винятками є ручні кулемети, які мають найменші кути прицілювання, та єдині кулемети, які мають найбільші кути прицілювання, що лише підтверджує висунуту гіпотезу. При веденні вогню на більші дистанції ситуація з точністю стрільби тільки погіршується. Наприклад, при стрільбі на 200 м вплив зазначеної помилки наведення зброї для 7,62 мм автоматів Калашникова збільшується з 25% до 42%, а для 5,45 мм автоматів Калашникова з 39% до 86%.

У таких умовах забезпечити влучення у ціль можливо лише шляхом виносу точки прицілювання на певну величину, але її значення не наводиться в експлуатаційній документації та навчальній літературі, отже стрільцю не відоме.

Отже, забезпечення можливості ведення ефективного вогню зі стрілецької зброї по маловисотним БПЛА противника вимагає удосконалення існуючих правил стрільби та прицільних пристосувань стрілецької зброї.

Висновки

Незважаючи на високі можливості сучасних засобів протиповітряної оборони та радіотехнічних засобів щодо протидії широко застосовуваним на полі бою БПЛА, в окремих випадках доцільним чи єдиним можливим засобом протидії може виступати наявна у підрозділі стрілецька зброя. У разі застосування противником маловисотних БПЛА, що повільно рухаються або «зависають» над позиціями, їх можна розглядати як цілі, по яким може вестися вогонь зі стрілецької зброї з прийнятною ефективністю. Наявні правила стрільби та прицільні пристосування найбільш розповсюджених зразків стрілецької зброї не враховують випадків ведення вогню з великими значеннями кута місця цілі, що призводить до значного розрахункового зниження влучності.

Отже, актуальним завданням є вдосконалення прицільних пристосувань стрілецької зброї з метою забезпечення ведення прицільного вогню по повітряним цілям, які мають великі кути місця, до 90° включно, а також розроблення спеціальних правил стрільби по таким цілям.

Список використаних джерел

1. Волков А.Ф., Лезік О.В., Корсунов С.І., Левагін Г.А., Яновський О.В., Івахненко К.В. Аналіз застосування БПЛА у вірмено- азербайджанському воєнному конфлікті та можливі шляхи боротьби з ними. Системи озброєння і військова техніка. 2020. № 4(64). С. 7-17.

2. Певцов Г.В., Олещук М.М. Аналіз спроможностей оглядових РЛС РТВ щодо виявлення, супроводження та ідентифікації безпілотних літальних апаратів. Системи озброєння і військова техніка. 2021. № 3(67). С. 24-30.

3. Корощенко М.М., Харитонов О.Л. Пропозиції щодо організації протиповітряної оборони важливих військових об'єктів та кораблів (катерів) ВМС України у «війні дронів». Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2021. № 3(69). С. 76-79.

4. Женжера С.В., Литвин А.В., Бровко А.А. Удосконалення системи охорони військових об'єктів шляхом розробки засобів радіоелектронної боротьби для протидії БПЛА. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2021. № 3(69). С. 44-49.

5. ВП 3-00(116)120. Загальновійськовим підрозділам щодо боротьби з ударними БпЛА іранського виробництва “SHANED-136” («ГЕРАНЬ-2») та РФ «ЛАНЦЕТ-2» (за досвідом російсько-Української війни 2022-2023 років): методичні рекомендації. – К.: Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням доктрин та підготовки Генерального штабу Збройних Сил України, 2023. – 67 с.

6. Наставления по стрелковомуделу. Основы стрельбы из стрелкового оружия. М.: Воениздат, 1987. 540 с.

7. Руководство по 5,45-мм автомату Калашникова (АК74, АКС74, АК74Н, АКС74Н) и 5,45-мм ручному пулемету Калашникова (РПК74, РПКС74, РПК74Н, РПКС74Н). М.: Воениздат, 1982. 216 с.

8. Наставление по стрелковомуделу. 7,62-мм пулемет Калашникова (ПК, ПКС, ПКБ и ПКТ). М.: Воениздат, 1971. 253 с.

9. Наставление по стрелковомуделу. 7,62-мм снайперская винтовка Драгунова (СВД). М.: Воениздат, 1971. 175 с.

Олександр ЖЕЛНОВАЧ, старший викладач кафедри оперативного та логістичного забезпечення оперативного факультету НА НГУ, полковник,

<https://orcid.org/0000-0002-5430-6502>

Марія ГОРІШОК, заступник начальника фінансово-економічної служби Військової академії (м.Одеса), капітан.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ТА ЗМІСТУ РОБОТИ ПОСАДОВИХ ОСІБ З УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВОЮ ЛОГІСТИКОЮ БРИГАДИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ТА В ХОДІ ОБОРОННОГО БОЮ.

***Анотація:** Запропонована системи роботи посадових осіб на основі аналізу організації логістичного забезпечення збройних сил провідних держав світу. Зроблено висновок, що система планування та організації логістичного забезпечення повинна мати структури для виконання завдань щодо суто десяти класів забезпечення, а також інших видів забезпечення, пов'язаних з логістикою. Визначено завдання стаціонарної та мобільної складових сил та засобів логістичного забезпечення у різні періоди підготовки та застосування частин та підрозділів Збройних Сил України.*

***Ключові слова:** автоматизована система управління потоками, пункт управління логістикою, матеріальне – технічне забезпечення, логістика.*

Вступ

Постановка проблеми. Досвід відкритого вторгнення росії в Україну та історії війн і воєнних конфліктів сьогодення показує, що у кожній успішно проведеній воєнній компанії, операції, бою, як і у кожній поразці, необхідно враховувати позитивні і негативні сторони у роботі військової логістики (тилу) – її організації, можливостях і способах тилового та всебічного забезпечення бою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організація системи військової логістики як складової системи забезпечення військ (сил) в арміях Сполучених Штатів Америки (США), Федеративної Республіки Німеччини (ФРН), Ізраїлю та у державах НАТО під термінами “логістика” “тилове”, “технічне”, “матеріально-технічне” забезпечення розуміється діяльність відповідних органів з матеріального, технічного і тилового забезпечення збройних сил і вживається спільно як логістика.

У відповідності з польовим статутом сухопутних військ США FM –100-5 “Ведення бойових дій ” логістичне забезпечення є одним із головних видів діяльності, яке необхідне для створення, підтримання і відновлення бойової готовності сухопутних військ. У теперішній час організація і застосування системи логістичного забезпечення здійснюється згідно концепції сухопутних

військ, яка відображає погляди, що склалися в умовах нової воєнно-політичної і стратегічної обстановки у світі [1-5].

Мета доповіді. Враховуючи такі аспекти як ведення бойових дій, зменшення часу на прийняття рішень та керування потоками забезпечення рекомендовано впровадити інформатизацію і роботизацію. Система логістичного забезпечення трансформується з переходом до модульних підрозділів забезпечення та усуненням надлишкових ланок керівництва забезпеченням на рівні об'єднань і з'єднань з подальшою централізацією і консолідацією управління військовою логістикою у ланці від підрозділу, військової частини і вище в єдиній автоматизованій системі управління та забезпечення.

Основна частина

Управління – це свідома діяльність людей, яка направлена на створення оптимальних умов функціонування об'єкту. Таке визначення вірне у своїй основі і для діяльності командирів (начальників) та їх заступників по тилу у військовій сфері.

Управління логістикою, в тому числі тилом є невід'ємна частина управління військами. Воно полягає у здійсненні постійного керівництва зі сторони командування, штабів і органів тилу над діяльністю тилових підрозділів, частин та закладів в цілях підтримання їх високої боєготовності та роботи щодо безперебійного забезпечення військ усім необхідним по класам забезпечення.

Вимоги до управління логістикою, в тому числі тилом визначаються характером сучасного бою та умовами тилового забезпечення військ. Бойові дії у російсько-українській війні характеризуються зростаючою динамічністю, великим розмахом, масовим застосуванням усіх видів зброї, особливо високоточної, відсутністю суцільного фронту, діями противника по об'єктах тилу на всю його глибину також різкими змінами бойової й тилової обстановки. В сучасних умовах тил залишається без порівняно сталого положення за лінією фронту, яке було в попередніх війнах. При цьому його робота ускладнюється маневреністю та мобільністю. Таким чином робота тилу проходить в умовах важкої обстановки, як під час бойових дій, так і під впливом високоточної зброї противником в тилу. Це пред'являє високі вимоги до стійкого управління логістикою, як системи, в тому числі тилом як підсистеми.

Широке застосування електронно-обчислювальної техніки і створення на її основі локальних мереж та комплексів автоматизації у системах та підсистемах штабів є невід'ємною ознакою сучасного підходу до управлінської діяльності.

В теперішніх умовах ведення війни є необхідність “підвищити” ефективність управління військ (сил). Привести структури органів управління у відповідність до сучасних вимог за рахунок скорочення проміжних, паралельних та дублюючих структур, уточнення порядку підпорядкованості органів управління, впровадження сучасних методів роботи і нових засобів зв'язку та автоматизації, а також структуру включення

програмного забезпечення в закупівлю як підсистеми тилового забезпечення по класам так і озброєння і військової техніки.

Рис. 1 Проект пункту логістичного управління

Удосконалення управління цим процесом потребує нового підходу в цілому, а саме використання інформаційної системи LOGFAS.

Система LOGFAS може забезпечити частину необхідних функцій планування логістичної підтримки в Україні, щодо логістичних аспектів оборонного та оперативного планування. Основними перевагами використання ІС LOGFAS в Україні є можливість швидкого запуску в експлуатацію і отримання практичних результатів та повна відповідність стандартам НАТО.

Висновки

Створення пункту логістичного управління та забезпечення єдиної автоматизованої системи управління включаючи систему LOGFAS може бути однією зі складових інформаційної системи військової логістики в Україні, а також в подальшому на основі цієї пропозиції можна впровадити національну програму забезпечення військ.

Обладнання пункту управління логістикою (тиловий пункт управління) комплексом засобів автоматизації і впровадження єдиної системи планування і обліку матеріальних засобів в усіх службах тилу та озброєння, зміцнить централізацію управління тилом, полегшить організацію роботи служб і збільшить оперативність управління військовою логістикою в цілому, а також врахує потребу військового майна у поновленні з національної економіки.

Список використаних джерел

1. Гурч Л. М. Логістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – 560 с.
2. Миротін Л. Б. Системний аналіз в логістиці: Підручник. — М.: Екзамен, м 2002.
3. Автоматизація управління тилом. М., Воєніздат, 1976.

4. Польовий статут сухопутних військ США FM –100-5 “Ведення бойових дій”.
5. Методика роботи посадових осіб та органів по управлінню тилом з’єднання (частини).
6. Зарубежноевропейноеобозрение №6 2011 С. 33-43
7. Зарубежноевропейноеобозрение №5 2014 С. 28-33.
8. Навчальний посібник. Академія Збройних Сил України, м.Київ,1997.
9. Наказ Міністерства оборони України від 11.10.2016 року № 522 “Про затвердження Основних положень логістичного забезпечення ЗС України”.
10. Наказ начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України від. 26.04.2016 року №05 – К.: ГШ ЗСУ, 2016. –165 с.
11. Тимчасові основи ведення операцій військ (сил) Збройних Сил України.
12. Тимчасова настанова з матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України. Частина І. (Матеріально-технічне забезпечення підготовки та ведення операцій Збройних Сил України). – К.: ГШ ЗСУ, 2008.
13. Сергеев В. І. Менеджмент в бізнес-логістиці. — М.: Филин, 1997. — О772.
14. Чудаков О. Д. Логістика. — М.: РДЛ, 2001. — 480 с.
15. Романченко І. С. Рекомендації щодо визначення військових і оперативних запасів матеріально-технічних засобів, потрібних в оборонній операції армійського корпусу / І. С. Романченко, С. С. Трегубенко // Зб. наук. пр. ЦНДІ ЗС України. — К., 2009. — № 1(47). — С. 15-22.
16. Трегубенко С. С. Воєнно-економічне обґрунтування раціонального порядку ешелонування запасів матеріально-технічних засобів у операції армійського корпусу / С. С.
17. Бородакий Ю. В. Інформаційні технології у війсьній справі (основи теорії і практичного застосування) / Ю. В. Бородакий, Ю. Г. Лободинський. — М.: Телеком, 2008. — 392 с.
18. Паршин С. А. Сучасні тенденції розвитку теорії та практики управління у збройних силах США / С. А. Паршин, Ю. Е. Горбачев, Ю. А. Кожанов. — М.: ЛЕНАНД, 2009. — 272 с.

Олександр ІЛЛЯШОВ, доктор військових наук, професор, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту воєнної розвідки, Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-8099-5057;

Олександр ЗАЙЦЕВ, кандидат технічних наук, доцент.

Начальник кафедри першого навчально-наукового інституту Воєнної академії імені Євгенія Березняка,

Київ

ORCIDID: 0000-0003-2475-3800;

Віталій ВОЙТКО, кандидат технічних наук, старший дослідник, старший викладач кафедри Першого навчально-наукового інституту Воєнної академії імені Євгенія Березняка, Київ

ORCIDID: 0000-0003-2490-7697;

Богдан ГОЛЯНИЧ, кандидат політичних наук, заступник начальника Другого навчально-наукового інституту з навчальної і наукової роботи Воєнної академії імені Євгенія Березняка

ORCIDID: 0000-0003-0921-6142.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВІДСІЧІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

***Анотація.** Трансформація системи військової освіти триває і цілком відповідає європейському та євроатлантичному курсу України. Система військової освіти змінюється, щоб стати якіснішою, більш сумісною з аналогами в НАТО та Європейському Союзі. У тезах доповіді узагальнено результати досліджень, публікацій та нормативно-правових актів, у яких розкриваються проблемні питання трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО та підготовки військових фахівців сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі повномасштабної російської агресії. Подальший розвиток системи військової освіти потребує її трансформації шляхом вирішення існуючих проблемних питань та визначення нових підходів до формування структури та змісту, що дасть змогу забезпечити ефективну планомірну реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в НАТО та Європейському Союзі, забезпечити складові сил оборони вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом.*

***Ключові слова:** сили оборони, військова освіта, військові фахівці, трансформація, стандарти НАТО, держави НАТО.*

Вступ.

***Постановка проблеми.** Всеохоплююча оборона України передбачає координацію спроможностей Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Держприкордонслужби, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, Держспецтрансслужби, розвідувальних органів (далі — сили оборони) з можливостями інших складових сектору безпеки і оборони України.*

З метою забезпечення готовності сил оборони України до надання відсічі збройній агресії проти України, досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації дій під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів за стандартами та

процедурами НАТО, комплектування їх вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом, поступового переходу до засад професійної армії є необхідним застосування нових підходів до формування структури і змісту системи військової освіти.

Наявна система військової освіти не повною мірою забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей, які дають змогу належно виконувати завдання оборонного планування, сумісного застосування Збройних Сил та інших складових сил оборони, здійснювати спільні дії у складі об'єднаних органів військового управління, у тому числі разом з відповідними структурами держав НАТО.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Різноманітні аспекти функціонування та трансформації військової освіти розглядали С. Полторак (трансформація системи військової освіти України у контексті досягнення стандартів НАТО) [1]. Питання розвитку військової освіти в Україні, її основні напрями, зміст та перспективи реформування з урахуванням досвіду держав НАТО розглядали Д. Вітер і О. Мітягін [2]. Важливі аспекти досягнення сумісності військової освіти на засадах забезпечення якості за національними вимогами та доктринами НАТО висвітлено у публікаціях А. Сиротенка та В. Артамоценка [3]. Питання реформування спеціальної освіти в секторі безпеки та оборони розглядалось в [4]. Правова основа трансформації військової освіти визначається в [5, 6].

Водночас завдання реалізації системи військової освіти в контексті впровадження стандартів НАТО у підготовку офіцерських кадрів для складових сектору безпеки та оборони в умовах відсічі повномасштабної агресії має ряд невирішених проблемних питань та потребує подальшого обговорення.

Мета доповіді. Висвітлення існуючих проблемних питань підготовки військових фахівців складових сектору безпеки і оборони України для підвищення ефективності інтеграції системи військової освіти до національної системи освіти та стандартів держав НАТО.

Основна частина.

Трансформація системи військової освіти передбачає професіоналізацію Збройних Сил та інших складових сил оборони, інтеграцію органів управління військовою освітою, мережі військових навчальних закладів, діючих стандартів освіти, професійних стандартів, нормативно-правової бази в єдиний комплекс складових системи військової освіти для забезпечення сил оборони військовими фахівцями.

Результати аналізу світових тенденцій та досвіду провідних держав НАТО щодо трансформації військової освітньої галузі в умовах високої динаміки змін форм, способів і засобів ведення бойових дій та збройної боротьби, а також поточного стану системи військової освіти свідчать про наявність певних проблем і чинників, які стримують ефективне функціонування системи військової освіти, що зумовлені існуючими викликами, які постали перед суспільством, державою та складовими сил оборони в умовах відсічі повномасштабної російської агресії,

До основних причин виникнення зазначених проблем належать:

недосконала система вивчення іноземних мов військовослужбовцями, що не забезпечує достатній рівень володіння іноземними мовами для ефективної участі в заходах міжнародного оборонного співробітництва, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, впровадження стандартів та процедур НАТО;

неповна відповідність змісту військової освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил), їх застосуванню у війнах, локальних конфліктах, антитерористичних і міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки стандартам держав НАТО;

недостатній рівень підготовки науково-педагогічних (педагогічних) працівників та інструкторів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти (далі — військові навчальні заклади) та навчальних частин (центрів) для викладання за освітніми програмами відповідно до потреб інтеграції в НАТО;

повільне впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих освітніх технологій і технологій дистанційного навчання, зокрема в рамках виконання Програми НАТО “Удосконалення військової освіти”;

недостатнє забезпечення освітнього процесу новими, сучасними зразками озброєння і військової техніки, тренажерами, навчально-тренувальними системами, комплексами, лабораторіями, центрами моделювання тощо;

використання застарілих підходів та принципів під час формування структури та змісту військової освіти, недосконалий процес прогнозування її розвитку;

недосконалість організаційно-штатної структури військових навчальних закладів, навчальних частин (центрів) та її невідповідність динаміці розвитку складових сил оборони;

відсутність ефективної багаторівневої системи професійної військової освіти, що забезпечує набуття фахових компетентностей для виконання службових (бойових) функцій відповідно до стандартів НАТО та досвіду ведення бойових дій Збройними Силами та іншими складовими силами оборони у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації;

відсутність взаємосумісності структури військової освіти в складових силах оборони із структурами та організацією військової освіти держав НАТО;

відсутність міжвідомчої координації під час підготовки військових фахівців у складових силах оборони, централізованої підготовки офіцерського складу оперативного та стратегічного рівня військової освіти;

неінтегрованість системи військової освіти із системою управління кар’єрою;

недостатньо дієва система відповідальності за якість підготовки військових фахівців, реалізацію законодавчо закріплених вимог щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення і гарантування якості освіти та освітньої діяльності;

недостатній рівень співпраці між українськими військовими навчальними

зкладами та військовими навчальними закладами держав НАТО.

Усунення існуючих причин дозволить у максимально стислі строки досягнути достатньої взаємосумісності складових сил оборони з відповідними структурами держав НАТО, суттєвої активізації реформ, які необхідно імплементувати для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО та трансформації системи військової освіти щодо забезпечення безперервного освітнього та професійного розвитку військових фахівців упродовж військової кар'єри (службової діяльності).

Висновки.

Ураховуючи наведене, подальший розвиток системи військової освіти потребує її трансформації шляхом вирішення існуючих проблемних питань та визначення нових підходів до формування структури та змісту, що дасть змогу забезпечити ефективну планомірну реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в НАТО та Європейському Союзі, забезпечити складові сил оборони вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом.

Список використаних джерел.

1. Полторак С. Т. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. Наука і оборона. 2018. № 2. С. 3–10.

2. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. Військова освіта. Збірник наукових праць НУОУ. Київ : НУОУ, 2020. № 1 (41). С. 81–90.

3. Сиротенко А. М., Артамощенко В. С. Набуття сумісності військової освіти і підготовки кадрів сил оборони на засадах якості. Національні вимоги і стандарти НАТО. Наука і оборона. Київ : НУОУ, 2021. № 1. С. 48–53.

4. Реформа спеціальної освіти в секторі безпеки та оборони: яких змін очікувати. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/16/reforma-speczialnoyiosvity-v-sektori-bezpeky-ta-oborony-yakyh-zmin-ochikuvaty/> (дата звернення: 28.12.2022).

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки : проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72182 (дата звернення: 26.12.2022).

6. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору : Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2019, № 9, ст. 50 (дата звернення: 16.12.2022).

Борис КУЗНЕЦОВ, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технічного забезпечення інституту логістики та підтримки військ (сил) Національного університету оборони України, Київ;

Віктор ГУДИМА, кандидат технічних наук, доцент кафедри технічного забезпечення інституту логістики та підтримки військ (сил) Національного університету оборони України,
<https://orcid.org/0000-0003-4722-0601>

КЛЮЧОВА СТРАТЕГІЧНА ЗМІНА НА ДЕСЯТИРІЧЧЯ, ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОГО ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЗАХОДУ

Анотація Боездатність Збройних Сил України в ході ведення сучасних бойових дій у цілому залежить від своєчасної організації забезпечення та відновлення ОВТ, що надходить зміжнародної технічної допомоги від країн-партнерів.

Збройні сили України активно використовують надані країнами Заходу озброєння проти російських збройних формувань, однак мають складнощі у питаннях практичного вивчення, технічного опанування та доправлення на ремонт зброї та техніки з лінії фронту.

Рішення, яке зараз приймається Заходом, впливатиме на обороноздатність країн та взагалі світовий ринок озброєння на найближче осяжне майбутнє. Понад двох десятків країн, в першу чергу члени НАТО та ЄС, починають формування єдиного військово-промислового комплексу. Причина цього, розтягнуті на роки технологічні цикли розробки та виготовлення озброєння, малий поточний випуск, нечіткі та заплутані ланцюги постачання з численними "вузькими гирлами", швидке старіння мікроелектроніки – все це основні проблеми, які заважають військово-промислового комплексу країн НАТО та ЄС кратно масштабувати виробництво та задовольнити попит на новітнє ОВТ.

Модернізація та розвиток ЗС України у ході післявоєнного відновлення та розвитку України будуть спрямовані на набуття та нарощування спроможностей із всеохоплюючої оборони.

Ключові слова: Збройна агресія російської федерації проти України, міжнародна технічна допомога, забезпечення та відновлення озброєння та військової техніки, модернізація та розвиток Збройних Сил України.

Вступ

Боездатність ЗС України в ході сучасних бойових дій у цілому залежить від своєчасної організації забезпечення та відновлення ОВТ МТД від країн-партнерів.

Форми і методи забезпечення та відновлення ОВТ повинні враховувати характер сучасних бойових дій в ході збройної агресії р.ф., а також роль і місце зброї військ (сил) у вирішенні оперативно-тактичних та стратегічних завдань.

Все це вимагає організації чіткого та ефективного планування, формування й виконання завдань забезпечення та відновлення ОВТ військ (сил), адекватної реаліям сьогодення.

Основна частина

Війна в Україні стала для американських військових наймовірним джерелом даних про корисність власних систем ОВТ в реальних умовах[1].

Збройні сили України активно використовують надані країнами Заходу озброєння проти російських збройних формувань, однак мають складнощі у питаннях практичного вивчення, технічного опанування та доправлення на ремонт зброї та техніки з лінії фронту[2].

Україні дали не просто різні види озброєння – її власні Збройні сили також повинні навчитися поводитися із західною зброєю та обслуговувати її з урахуванням того, що вона складніша в експлуатації та обслуговуванні, ніж все, що ЗСУ України використовували досі[3].

"Чинний підхід", за якого кожна країна передає батарею зброї частинами, швидко перетворюється на логістичний кошмар для українських сил, оскільки для кожної батареї потрібна окрема система навчання, обслуговування та логістики", наводить видання думку лондонського Королівського інституту об'єднаних озброєнь, британського аналітичного центру, що спеціалізується на питаннях оборони і безпеки.

Західну артилерію, яку отримують українські військові з США, Франції, Німеччини суттєво відрізняються між собою.

Зокрема, західна артилерія, яку отримують українські військові, включає гаубиці зі США M777, самохідні гаубиці, такі як Caesar з Франції та Panzerhaubitze 2000, або PzH 2000, з Німеччини, а також американські M109 й ANSKrab з Польщі, які суттєво відрізняються між собою.

Водночас генерал-лейтенант у відставці Бен Ходжес, колишній командувач армії США в Європі, зауважив, "що складність західної техніки, яка включає гідравліку, електроніку, системи озброєння, а також боєприпаси, необхідні для досягнення підвищеної точності та дальності" це – неповний перелік проблем, з якими стикається Україна під час поводження з різними артилерійськими системами. Зокрема, вони мають відмінні калібри, різні запасні частини та вимоги до технічного обслуговування, різні механізми завантаження та різні заряди. Вони можуть використовувати власні комп'ютери та програмне забезпечення. Окрім того, існують різні вимоги до навчання для експлуатації та обслуговування систем зброї, а також різні ланцюжки постачання запчастин.

І вже зараз наші західні партнери роблять відповідні висновки для майбутніх поставок. Погодьтеся, це дуже неприємний дзвіночок.

Деякі системи, які тепер використовує армія України, особливо проблемні. Зокрема, це стосується потужних німецьких САУ PzH 2000, у яких дуже специфічні вимоги до процесу заряджання. Військовослужбовцям ЗС України потрібно до 40 днів, щоб навчитися керувати і обслуговувати ці системи. Також його вага сягає 57 тон. Це робить німецьку САУ важчою, ніж будь-яка радянська техніка. І деякі мости в Україні не здатні витримати прохід такої техніки. Тож подорож на передову часом буває проблемною. Хоча поки що Німеччина і Нідерланди відправили Україні лише 18 таких САУ. Тож проблема з транспортуванням яка зараз не дуже гостра.

Але вага бронетехніки стає важливим фактором, Захід почав відправляти українській армії важкі танки. Зазвичай їх вага сягає більш 60 тон.

Війна в Україні оголила проблеми зі збройовим потенціалом Заходу.

Майже через 10 місяців після початку повномасштабного вторгнення рф союзники України дедалі більше стурбовані проблемами з нарощуванням виробництва озброєння, оскільки їх запаси виснажуються – FinancialTimes.

Як пише видання, на карту поставлена не лише здатність Заходу продовжувати постачати Україні зброю, але й здатність союзників показати таким противникам, як рф, Китай, наявність у них промислової бази, здатної виробляти достатньо зброї, щоб захиститися від можливого нападу.

Направивши Україні військову допомогу, в основному з існуючих запасів, країни-члени НАТО виявили, що лінії з виробництва озброєнь, що простоюють, не можуть бути включені відразу. Збільшення потужності потребує інвестицій, які, своєю чергою, залежить від укладання довгострокових виробничих контрактів.

США відправили Україні близько третини своїх протитанкових ракет Javelin та третину своїх запасів зенітних ракет Stinger. Велика Британія зверталася до третьої сторони, щоб поповнити свої витрачені запаси протитанкових ракет NLAW. Запаси зброї в багатьох європейських країнах ще мізерніші. Є дві основні причини ситуації, що склалася.

Перша – після закінчення холодної війни країни скоротили військові витрати та оборонну промисловість, перейшовши на «ощадливе» виробництво та зниження запасів озброєння, наприклад, боєприпасів.

Друга – бюрократична. Хоча уряди стверджують, що вони прихильні до збільшення оборонних бюджетів, в умовах економічної невизначеності вони не поспішають укладати багаторічні оборонні контракти.

Західні чиновники кажуть, що допомога Україні не поставила під загрозу військову готовність їхніх власних країн, тоді як у рф ситуація набагато гірша – вона змушена закуповувати артилерійські снаряди та БПЛА в Ірані та Північній Кореї.

Хочу нагадати, раніше генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, що на даний момент Альянс вичерпав більшу частину своїх запасів

озброєння та боєприпасів. Тому необхідно в терміновому порядку відновити та наростити їхнє виробництво[4].

За інформацією видання NYT, із 30 країн-членів НАТО 20 вже вичерпали запаси озброєнь, які могли постачати Україні.

Члени НАТО закликають свої оборонні компанії наростити виробництво озброєння та боєприпасів, але на це їм знадобляться роки.

Погодьтеся, це питання наразі відкрите та досить гостре і актуальне.

Застарілість певних зразків ОВТ в умовах інтенсивних бойових дій це ще один урок, який стосується буксированої артилерії, один з американських офіцерів вважає, що такі системи, як M777, можуть "піти в минуле" бо їх складно швидко переміщувати, а у світі, де існують розвідувальні БПЛА, це й дуже складно сховати від ворожих очей.

Зокрема, BAESystems вже розповіла, що вивчення досвіду використання дронів-камікадзе вплине на те, як вони розробляють нову бойову броньовану машину. Зокрема розробники змушені задуматися про те, як додати більше броні для захисту машин від атак зверху.

WSJ: «Різноманітний» арсенал від Заходу і це проблема.

Теоретично, згідно зі стандартами НАТО, боєприпаси до всіх артилерійських установок, які отримала Україна від іноземних партнерів, повинні бути взаємозамінними, але на практиці це не так. Підтримувати їх роботу на фронті – це серйозний головний біль для української армії. Опанування цієї нової техніки, яка надходить Україні нерегулярно і від різних західних країн, ставить українських захисників перед серйозним викликом[5].

«Нинішній підхід, згідно з яким кожна країна жертвує батареєю гармат по частинах, швидко перетворюється на логістичний кошмар для українських сил, тому що для кожної батареї потрібна спеціальна підготовка, особливе обслуговування і логістичний канал», – пояснив Королівському інституті об'єднаних служб (RUSI). Видання нагадує, що українські військові опанували гаубиці M777, які передали США, Канада і Австралія, французькі гаубиці Caesar і німецькі PzH 2000. А ще в українському арсеналі тепер також є американські M109 і AHS Krab з Польщі.

«Між усіма цими системами мало спільного. Боєприпаси повинні бути взаємозамінними і таке інше. Але насправді це не так», – сказав експерт RUSI Джек Вотлінг.

ТОіР західного озброєння.

З 350 американських гаубиць, поставлених в Україну, третина виведена з ладу – NYT. Зброя виходить з ладу через надмірне використання. Артилерійські знаряддя західного виробництва, такі як гаубиці M777, надіслані Пентагоном, стали рятівним колом для українських солдат. Однак із 350 гаубиць, подарованих Україні, приблизно третина виведена з ладу. А вже щодня випускають тисячі снарядів – пише NYT.

Якими б високотехнологічними гаубиці не були, але вони ушкоджуються через надмірне використання, а також іноді ушкоджуються в бою, тому десятки гаубиць були вивезені з поля бою для ремонту.

Заміна ствола гаубиці, неможлива в польових умовах, через наукоємний процес його виконання, а отже, їх потрібно транспортувати в тил. Так, ремонтну базу для України Пентагон створив у Польщі.

Стан українського озброєння є предметом пильної уваги американських військових, котрі відмовилися обговорювати деталі програми. Робота над гаубицями знаходиться під контролем європейського командування США в Штутгарті, Німеччина, але незабаром може перейти у ведення нового командування, яке зосередиться на навчанні й оснащенні українських військ.

Українські сили також отримали 155-мм снаряди з інших країн, окрім США. За словами американських військових, деякі з цих снарядів і порохових зарядів не були випробувані для використання у певних гаубицях, й українські солдати виявили у бою, що деякі з них можуть швидше зношувати стволи.

Основну проблемну складову у своїй аналітичній статті зазначив Роб Лі, військовий аналітик Інституту досліджень зовнішньої політики: "Не дивно, що в цієї зброї виникають проблеми з технічним обслуговуванням, вона одразу була кинута в бій та активно використовувалася, звичайно, вона зносилася". До речі, стислий термін навчання обслуг цих систем призводить до значних порушень в ТОiP через незадовільну навченість. До того ж, кожен снаряд для гаубиці важить понад 40 кг., і сотні пострілів такими снарядами зношують зброю.

Також українські розрахунки часто ведуть вогонь з дуже великих відстаней, щоб ускладнити контратаки РФ, що створює додаткове навантаження на гаубиці. Для цього потрібні великі порохові заряди, які виробляють набагато більше тепла і можуть призвести до більш швидкого зношування стволів гармат.

Аналіз загальних причин виходу з ладу ОВТ МТД держав-партнерів:

інтенсивна експлуатація в бойових умовах при безпосередньому вогневому контакті з противником, або під впливом його вогневих засобів;

неможливість швидко і безпечно евакуювати несправного (пошкодженого) ОВТ;

низький ресурс окремих вузлів і агрегатів;

низька прохідність та недостатня потужність силової установки;

відсутність спеціалізованих рухомих засобів ремонту (майстерень) та комплектів інструменту, а також спеціального приладдя для демонтажно-монтажних робіт;

передача зразків без проведення ТО та поточного ремонту, заміни агрегатів та розхідних матеріалів, які відпрацювали свій ресурс за терміни експлуатації;

недостатній обсяг та несвоєчасне надходження запасних частин та витратних матеріалів від країн-партнерів, що не дозволяє своєчасно проводити обслуговування та відновлення зразків;

технічна документація відсутня або не переведена на українську мову;

недостатня навченість особового складу.

Перспективи ВПК колективного Заходу.

Захід після розгортання збройної агресії РФ проти України, намагався стандартизувати свою військову техніку, зокрема, запровадити вимоги до

боєприпасів і починає формування колективного військово-промислового комплексу, це ключова стратегічна зміна на десятиріччя.

Таким чином починається формування вектор, який має шанси стати ключовим у світі, є намір об'єднати розрізненні промислові комплекси у єдину структуру, упорядкувати потреби країн НАТО та таких союзників, як Україна, розподілити реальні можливості вже колективної "оборонки" з розподіленням постачання відноснокороткострокових, середньострокових та довгострокових потреб ОВТ та МТЗ.

А головною причиною цього рішення є те, **що зброя починає коштувати не гроші, а час.** Бо у колективного Заходу немає дефіциту у фінансових ресурсах, головний дефіцит зараз – це самі виробничі потужності та час для їх розгортання.

Була підписана спеціальна «Угода зі стандартизації», щоб зброя була взаємозамінною у всіх країнах НАТО. Але успіх цих зусиль був дуже обмежений. У НАТО більше тисячі військових стандартів, які стосуються процесів і матеріалів. Але, зрештою, кожна країна сама вирішує, які з них виконувати, а які ні. На саміті в Мадриді, лідери країн НАТО домовилися допомогти Україні перейти з радянського арсеналу на сучасне озброєння, яким користується альянс.

За словами Бостона, ВТМ, запчастини для зброї Заходу – це окрема проблема. У випадку зброї радянських часів, українська армія могла розбирати старі установки на запчастини для ремонту новіших. Але для західної техніки є лише ті запчастини, які дали союзники, і кількість їх обмежена.

Так, після розгортання збройної агресії р.ф. проти України, ВПК країн Заходу почало інтенсифіковано розроблення та модернізацію для потреб Збройних Сил зразків бронетанкової техніки, РВіА, БПЛА, спеціальних засобів та високоточної зброї з одночасним нарощуванням потужностей в авіабудуванні та кораблебудуванні.

Формування єдиного ВПК НАТО та ЄС.

Рішення, яке зараз приймається Заходом, впливатиме на обороноздатність країн та взагалі світовий ринок озброєння на найближче осяжне майбутнє. Понад двадцять країн, в першу чергу члени НАТО та ЄС, починають формування єдиного ВПК. Причина цього, розтягнуті на роки технологічні цикли розробки та виготовлення озброєння, малий поточний випуск, нечіткі та заплутані ланцюги постачання з численними "вузькими гирлами", швидке старіння мікроелектроніки – все це основні проблеми, які заважають ВПК країн НАТО та ЄС кратно масштабувати виробництво та задовольнити попит на новітнє ОВТ.

Від реалізації цього рішення фактично залежить вся структура ринку озброєння у світі, а також, безпосередньо, обороноздатність країн, бо головною метою перетворень є переформатування наявних окремих ВПК у єдиний механізм розробки та виготовлення ОВТ.

Впровадження комплексного підходу до планування та управління ресурсами за євроатлантичними принципами.

Під час роботи Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань безпеки, в КМУ та МО України з питань оборонної реформи, представниками НАТО

неодноразово висловлювалося про актуальність питань, які потребують рішення з урахуванням досвіду країн-партнерів[6], а саме щодо:

воєнно-економічної політики і її складових – військово-промислової, військово-технічної політики та управління ОПК;

реформування системи планування завдань і заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки і оборони держави;

законодавчого врегулювання питання створення привабливого і конкурентного середовища в Україні для іноземних інвестицій в ОПК, проведення спільних проектів зі створення та виробництва зразків ОВТ;

удосконалення системи розроблення, освоєння виробництва та закупівлі ОВТ;

реформування системи логістики сил оборони відповідно до керівних положень, стандартів та інструкцій НАТО.

На погляд представників НАТО, впровадження комплексного підходу до планування та управління ресурсами держави за євроатлантичними принципами і системи логістики сил оборони відповідно до керівних положень, стандартів та інструкцій НАТО дозволить створити дієві механізми економічного забезпечення сектору безпеки і оборони, та оснащення ЗСУ високотехнологічним озброєнням(МТД) держав-партнерів.

Пропозиції з оснащення ЗС України високотехнологічним озброєнням (МТД) держав-партнерів.

Однією з ключових проблем динамічного оснащення ЗСУ високотехнологічним озброєнням є проблема ефективного використання ресурсів допомоги держав-партнерів. Для ефективного використання ресурсів цієї допомоги необхідно:

підготувати та узгодити з державами-партнерами договори про ліцензійне складальне виробництво з машино-комплектів, ліцензійне виробництво окремих високотехнологічних компонентів цього ОВТ, договори про можливість ведення всіх видів ремонту та супроводження ОВТ в експлуатації вітчизняними підприємствами на основі ліцензій;

визначити перелік підприємств для ліцензійного складального виробництва ОВТ, всіх видів ремонту та супроводження в експлуатації ОВТ, виробленого з машино-комплектів держав-партнерів;

визначити систему пілотних проектів складального виробництва ОВТ в ОПК України;

спільно з державами-партнерами скласти програму використання ресурсів міжнародної допомоги в напрямку оснащення ЗСУ, що буде співпадати з етапами відновлення України;

створення на підприємствах оборонно-промислового комплексу незалежних наглядових рад відповідно до принципів “Організації економічного співробітництва та розвитку”;

визначення центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику з урахуванням МТД держав-партнерів;

зняття заборони на створення спільних підприємств в ОПК та провадження спільної діяльності, залучення іноземного капіталу в розвиток виробничих потужностей українських підприємств, удосконалення системи державно-приватного партнерства.

Висновки

Модернізація та розвиток ЗС України у ході післявоєнного відновлення та розвитку України будуть спрямовані на набуття та нарощування спроможностей із всеохоплюючої оборони в усіх п'яти вимірах: на суші, на морі, в повітрі (космосі), в інформаційному та кіберпросторі.

Список використаних джерел

1. <https://www.cnn.com/2023/01/15/politics/ukraine-russia-war-weapons-lab>;
2. https://www.wsj.com/articles/ukraine-faces-difficulties-getting-western-weapons-to-front-lines-11658223001?reflink=desktopwebshare_permalink;
3. https://suspilne.media/262319-ukraina-mae-skladnosi-pri-transportuvanni-zahidnoi-zbroi-na-peredovu-wsj/?utm_source=copylink&utm_medium=ps;
4. <https://www.unian.ua/war/viyna-v-ukrajini-2022-krajini-nato-vicherpali-bilshu-chastinu-zapasiv-zbroji-12052269.html>;
5. <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/wsj-ukrajina-otrimala-riznosherstnij-arsenal-vid-zakhodu-i-tse-problema-dlja-armiji.html>;
6. Клочко А. Удосконалення існуючої системи забезпечення ракетами та боєприпасами Збройних Сил України у відповідності до стандартів НАТО. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління, (4(64), 29-34.

Юрій РЕШЛО, доктор військових наук, професор, професор Національного університету оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-1393-2371>

Віктор РОССІЙЦЕВ, ад'юнкт Національного університету оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-6176-0108>

ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ДОСТОВІРНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗРОБКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ДОКТРИНАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ЗАПРОВАДЖУЮТЬ СТАНДАРТИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Анотація: Запропоновано підхід до вимірювання та порівняння обсягів інформації зазначеної у керівних документах, які запроваджують стандарти провідних країн світу. Виміряно конкретні обсяги інформації національних

доктринз порядку проведення військового процесу прийняття рішень. Встановлено конкретний перелік процесів і процедур підтримки військового процесу прийняття рішень, інформації щодо яких не вистачає у керівних документах Збройних Силах України у порівнянні з доктринами СВ США.

Ключові слова: Кількість інформації, доктринальні документи MDMR

Вступ

Постановка проблеми. Результат аналізу процесу розробки нових доктринальних документів ЗС України показує, що запровадження стандартів провідних країн світу відбувається шляхом перекладу і адаптації відповідних керівних документів НАТО (США). При цьому, значна кількість нових документів, що передбачаються до одночасного впровадження, об'єктивно спричиняє залучення непрофесійних перекладачів до їх перекладу. Це призводить до втрати значної частини важливої інформації оригінального документа, негативно впливає на цілісне і часткове тлумачення таких документів та результати їх впровадження для взаємосумісного використання у ЗС України. У той же час, дійсний науково-методичний апарат не дозволяє достовірно оцінити результати розробки керівних документів та втрату інформації під час перекладу і адаптації іноземних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні підходи до вимірювання “кількості інформації” запропоновано у роботах Р.Хартлі, К.Шенона та А.Колмогорова [1]. ВППР є одним із найбільш досліджених методів планування НАТО [2]. Однак у наявних роботах, керівні документи ЗСУ з питань ВППР не розглядалися. Кількісні методи до аналізу відповідних доктринальних публікацій не застосовували.

Отже, одним з можливих підходів до оцінювання достовірності результатів розробки національних доктринальних документів пов'язаних із запровадженням стандартів провідних країн світу пропонується вважати кількісні методи аналізу документів.

Метою доповіді є обговорення підходу до оцінювання достовірності результатів розробки національних доктринальних документів які запроваджують стандарти провідних країн світу.

Основна частина

Так, одним із впроваджених стандартів взаємосумісності є Військовий процес прийняття рішення (далі – ВППР). ВППР це адаптований до умов ЗСУ процес планування бою СВ США (MDMR), який лежить в основі процедур взаємосумісності планування НАТО [2]. Апробація ВППР у ЗСУ розпочалась у 2021 році, після затвердження тимчасових бойових статутів механізованих і танкових військ частина 1 (бригада). Одним із заходів такої апробації стало запровадження курсів підготовки управлінь бригад за програмою ВППР.

Опитування учасників курсів показало, що більше 90% слухачів вважають, що наявних доктрин недостатньо для використання ВППР. Результати опитування дозволяють висунути гіпотезу, що кількість інформації

яка зазначена у національних документах зВППР, менше ніж у доктринах СВ США, які взяті за основу для розробки відповідних керівних публікацій ЗСУ.

Для вирішення завдань дослідження застосовано комбінацію наукових методів. При цьому, початкова вибірка доктрин СВ США сформована за допомогою методики роботи із доктринами СВ США [3]. Уточнення вибірки проводилось за допомогою традиційного аналізу документів. Підготовка даних та вимірювання кількості інформації, яка зазначена у доктринах ВППР СВ США та ЗС України, проводилось шляхом визначення міри інформаційної ентропії Шенона у програмному середовищі аналізу статистичних даних R. Порівняння кількості інформації здійснювалось у програмному забезпеченні Microsoft Excel.

Висновки

Запропонований підхід до вимірювання кількості інформації зазначеної у текстових документах дозволив порівняти доктринальні документи з порядку проведення ВППР СВ США та ЗС України. За результатами вимірювання підтвердилась гіпотеза, що порівняно із СВ США, у національних доктринах недостатньо інформації для ефективного використання ВППР. Встановлено конкретний перелік процесів і процедур підтримки ВППР, інформації щодо яких не вистачає у ЗСУ України.

Список використаних джерел

1. Колмогоров А. Н. Три подхода к определению понятия “количество информации”. *Проблемы передачи информации*. 1965. Вип. 1, № 1. С. 3–11.
2. Репіло Ю., Російцев В., Школяренко В. Аналіз основних методів планування воєнних дій прийнятих у НАТО. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2022. Вип. 45, № 3. С. 55–62.
3. Російцев В. Аналіз основ та вироблення рекомендацій щодо початку роботи із системою доктринального забезпечення Сухопутних військ США в контексті приведення доктринального забезпечення Збройних Сил України до стандартів НАТО. *Journal of Scientific Papers «Social development and Security»*. 2020. Вип. 10, № 5. С. 68–89.

Сергій МИТЧЕНКО, ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України, полковник
<https://orsid.org/0000-0003-3711-2033>

Олександр ЛІСОВИЙ, ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України, полковник
<https://orsid.org/0009-0006-5007-2426>

ТЕНДЕНЦІЇ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ ГІБРИДИЗАЦІЇ

Анотація. У тезах доповіді розглянуто тенденції збройної боротьби з урахуванням впливу факторів гібридизації. Зокрема, розглядається вплив новітніх комунікаційних та інформаційних технологій, а також соціальних мереж на збройні конфлікти. Досліджується роль російської інформаційної війни в Україні та її вплив на ведення бойових дій. Автор також розглядає вплив гібридної війни на українські Збройні Сили та висвітлює виклики, з якими вони стикаються в ході збройного конфлікту.

Ключові слова: воєнний конфлікт, гібридизація, інформаційні технології, тенденції збройної боротьби, стримування та нейтралізація воєнних загроз.

Вступ

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються в світі, супроводжуються різноманітними соціальними, економічними та політичними наслідками. Одним з найбільш відчутних наслідків є зміна форм і способів збройної боротьби, яка приводить до гібридизації воєнних конфліктів. Гібридна війна, що використовує комбінацію воєнних, політичних, економічних, технологічних та інформаційних методів, стала дедалі поширенішою у сучасному світі.

Таким чином, виникає потреба в дослідженні тенденцій збройної боротьби з урахуванням факторів гібридизації. Потрібно проаналізувати нові форми і способи ведення воєнних конфліктів, їхні наслідки та можливі шляхи їх запобігання. Дослідження цієї проблеми є важливим для забезпечення безпеки нації та міжнародного співтовариства, а також для розробки стратегій, спрямованих на уникнення конфліктів, сприяння мирному врегулюванню розбіжностей та запобігання конфліктам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні роки в Україні відбулося значне зростання досліджень та публікацій на тему гібридної війни та збройної боротьби з урахуванням факторів гібридизації. Серед видатних українських вчених, які займаються цією тематикою, можна виділити таких як Авер'янова Н.М., Горбулін В.П., Сиротенко А.М., Богданович В.О., Телелим В.М. та інші [1-8] їх дослідження вказують на посилення гібридизації воєнних конфліктів. Це стало можливим завдяки зростанню розвитку технологій та доступності інформації. Гібридна війна включає в себе різні елементи, такі як дезінформація, кібератаки, економічний тиск, терористичні акти та військові дії. У своїх дослідженнях та публікаціях, автори зазначають, що гібридна війна може мати серйозний вплив на збройну боротьбу, якщо її елементи не будуть вчасно виявлені та ефективно нейтралізовані [8]. Одним з головних викликів є виявлення та аналіз гібридних загроз, що може бути досить складним, оскільки вони можуть набувати різних форм та проявлятися у різних сферах діяльності. У цьому контексті автори зосереджуються на важливості розвитку та вдосконаленні засобів виявлення та протидії, а також пошуку нових форм і способів протистояння в сучасних гібридних війнах.

Мета доповіді. Метою даної доповіді є опис сучасних тенденцій у збройній боротьбі з урахуванням впливу факторів гібридизації. Кожна з тенденцій розглянута з точки зору її впливу на збройну боротьбу та заходів,

необхідних для ефективної протидії їй. Описуючи тенденції, автор намагається показати, що збройна боротьба зараз знаходиться в стані постійних змін, і для ефективної протидії загрозам необхідно постійно вдосконалювати форми і способи виявлення та нейтралізації гібридних загроз, а також здійснювати пошук нових.

Основна частина

Збройна боротьба є складною та багатогранною сферою діяльності, яка постійно змінюється та еволюціонує. Поява нових технологій та проникнення інформації у військові сфери діяльності призвело до гібридизації воєнних конфліктів. Гібридна війна є важливою тенденцією в сучасних воєнних конфліктах, яка включає в себе широкий спектр різноманітних елементів. Зокрема, до таких елементів відносяться дезінформація, кібератаки, економічний тиск, терористичні акти та військові дії. Важливою рисою гібридної війни є поєднання різних методів та способів боротьби, що дозволяє досягати мети з меншими затратами та ризиками. Для забезпечення ефективної боротьби з гібридною війною важливо розуміти її характеристики та використовувати комплексний підхід.

У цих тезах автор досліджує тенденції воєнних конфліктів з урахуванням впливу факторів гібридизації, таких як:

розвиток нових видів зброї та способів її застосування, таких як дрони, що забезпечують більш точну та ефективну бойову діяльність;

застосування розумних технологій та систем моніторингу для збору та аналізу інформації з різних джерел;

збільшення кількості кібератак та використання кіберзброї у воєнних конфліктах;

розширення використання дезінформації та маніпуляцій інформацією;

застосування гібридних методів у відносинах між державами та політичними силами для досягнення своїх цілей;

використання соціальних мереж та медіа-платформ як засобу впливу на громадську думку для дестабілізації внутрішньої політичної ситуації;

збільшення використання гібридних форм військової діяльності, що поєднує в собі різні види зброї та способи ведення війни.

Кожна з цих тенденцій може мати серйозний вплив на збройну боротьбу та має потенційно небезпечні наслідки для безпеки нації та міжнародної співпраці. Розглянемо кожен з цих тенденцій окремо та проаналізуємо їх вплив на збройну боротьбу.

Розвиток нових видів зброї та способів її застосування, таких як дрони, що забезпечують більш точну та ефективну бойову діяльність. Розвиток нових видів зброї та способів її застосування, зокрема безпілотних літальних апаратів (дронів), став важливою тенденцією в збройній боротьбі. Дрони відкривають нові можливості для ведення збройної боротьби, забезпечуючи більш точну та ефективну бойову та аналітичну діяльність. Вони можуть бути використані для наведення точних ударів по певних об'єктах, бути автономними ударними платформами та надання інформації про розташування ворожих позицій. Крім

того, дрони можуть бути використані для здійснення розвідки та відстеження руху ворожих сил, що дозволяє зменшити ризик втрат серед власних військ. Однак, розвиток дронів також створює нові виклики та загрози. Існує загроза втрати контролю над ними, що може відкрити двері можливостей для їх використання в терористичних атаках, здійсненні шпигунської діяльності або в інших небезпечних сценаріях. Таким чином, розвиток нових видів зброї та способів їх застосування, зокрема дронів, потребує вивчення та розробки ефективних методів захисту від їх використання військовими супротивниками та іншими несанкціонованими суб'єктами.

Застосування розумних технологій та систем моніторингу для збору та аналізу інформації з різних джерел. Ця тенденція охоплює використання розумних технологій та систем моніторингу, що дозволяють збирати, аналізувати та інтерпретувати інформацію з різних джерел для підтримки операцій та прийняття рішень відносно безпеки. Наприклад, сучасні системи моніторингу дозволяють зібрати та обробити великі обсяги даних, що допомагає військовим здійснювати ефективний контроль над ситуацією на полі бою та управляти операціями з максимальною точністю. Застосування таких технологій та систем моніторингу дозволяє військовим отримувати швидкий доступ до інформації з різних джерел, таких як супутники, дрони, радары та інші засоби збору даних. Крім того, розумні технології дозволяють військовим автоматизувати процес збору та обробки даних, що зменшує ризик помилок та підвищує ефективність ведення бойових дій. Проте використання таких технологій також може мати негативні наслідки, такі як ризик витоку конфіденційної інформації та можливість зламу систем моніторингу. Тому важливо забезпечити надійний захист даних та систем моніторингу від злому та кібератак.

Збільшення кількості кібератак та використання кіберзброї у воєнних конфліктах. Розвиток інформаційних технологій та зростання кількості електронних систем у всіх сферах життєдіяльності стали причиною того, що кіберзброя стала одним з основних інструментів у збройній боротьбі. Кібератаки можуть мати різноманітні наслідки, від втрати конфіденційної інформації до впливу на економіку та інфраструктуру. У воєнних конфліктах кібератаки можуть бути використані для зниження бойової готовності противника, перешкоджання передачі інформації, руйнування комунікаційних мереж та багато іншого. З метою протидії кібератакам та захисту від кіберзброї, країни почали активно розвивати кіберзахист та кібербезпеку. Однак, зростання складності кібератак та постійне вдосконалення кіберзброї залишається серйозним викликом для систем кіберзахисту.

Розширення використання дезінформації та маніпуляцій інформацією. Сучасні технології дають можливість розробляти та поширювати дезінформацію та фейки в інтернеті та соціальних мережах, що в свою чергу може впливати на настрої населення та становити загрозу національній безпеці. Такі маніпуляції можуть бути використані як для зниження моральної підтримки ворога, так і для дискредитації власної держави чи союзників. Крім того, дезінформація та маніпуляції можуть бути використані для створення

загрози або провокації конфлікту. Використання дезінформації та маніпуляцій інформацією у воєнному конфлікті відображає його новий вимір, де інформація стає важливою зброєю нарівні з традиційною зброєю. Тому, держави та організації повинні бути готові до протидії цьому виду загрози та розробляти ефективні стратегії збору та аналізу інформації, що дозволять своєчасно виявляти та відповідати на маніпуляції та дезінформацію.

Застосування гібридних методів у відносинах між державами та політичними силами для досягнення своїх цілей. Ключовим тут є досягнення політичних цілей шляхом створення кризових ситуацій та невирішених конфліктів. Такі методи можуть включати створення напруженості в етнічних та релігійних групах, провокації на терористичні акти, дезінформацію, кібератаки, економічні санкції та інші дії. А також дозволяють державам або політичним силам діяти в тіні, використовуючи незаконні або неправдиві методи, що ускладнює встановлення відповідальності та реакції з боку міжнародної спільноти. Таким чином, використання гібридних методів у міждержавних конфліктах є важливою тенденцією, яка має значний вплив на міжнародну політику та безпеку. Наслідки таких дій можуть бути значними та мають потенціал ескалації до воєнних конфліктів, що підкреслює важливість розуміння та відповідної реакції з боку міжнародної спільноти. Для боротьби з цією тенденцією необхідно розробляти нові стратегії та тактики, використовувати нові технології та інструменти, а також співпрацювати на міжнародному рівні для забезпечення безпеки та стабільності в світі.

Використання соціальних мереж та медіа-платформ як засобу впливу на громадську думку для дестабілізації внутрішньої політичної ситуації. Із зростанням використання соціальних мереж та медіа-платформ на практиці стало очевидним, що ці інструменти можуть бути використані в якості засобу впливу на громадську думку для дестабілізації внутрішньої політичної ситуації в країнах. Ця тенденція є настільки значущою, що є спеціальні терміни, що описують її, такі як "інформаційна війна" та "кампанії впливу". Широке використання соціальних мереж та медіа-платформ дозволяє дестабілізувати ситуацію в країні, розпалюючи емоції громадськості, сприяючи поширенню фейків та дезінформації, що веде до посилення конфліктів та поділів в суспільстві. Таким чином, використання соціальних мереж та медіа-платформ як засобу впливу на громадську думку для дестабілізації внутрішньої політичної ситуації є серйозною тенденцією, яка може стати причиною виникнення конфліктів, і загрозою для міжнародної безпеки.

Збільшення використання гібридних форм військової діяльності, що поєднує в собі різні види зброї та способи ведення війни. Ці форми військової діяльності комбінують в собі різноманітні види зброї та способи ведення війни, що робить їх дуже результативними в досягненні поставленої мети без прямого втручання військ. Така стратегія може включати в себе використання секретних операцій, кібератак, дезінформації та інших неміліарних методів. За допомогою способів гібридної війни держави можуть здійснювати дестабілізацію ситуації в іншій країні, а також розширювати свою впливову зону та забезпечувати інтереси у різних частинах світу. Проте наслідки використання гібридної війни

можуть бути дуже серйозними, так як це може призвести до ескалації воєнного конфлікту та масштабних людських трагедій. Тому важливо зрозуміти та підвищити свідомість про такі форми війни, розробити ефективні механізми захисту та забезпечити безпеку національного та міжнародного рівнів. Дослідження та розробка стратегій для запобігання та відповіді на гібридну війну є важливим завданням, що може забезпечити мирний розвиток та стабільність в світі.

У підсумку можна сказати, що розглянуті тенденції свідчать про збільшення впливу технологій на міжнародні воєнні конфлікти в цілому. Розвиток кіберзброї, гібридних методів ведення війни та застосування соціальних мереж як інструменту впливу на громадську думку показують, що сучасні конфлікти вже не обмежуються традиційними методами ведення війни. Застосування нових технологій, збільшення кількості “розумних” систем моніторингу та аналізу інформації також є важливою тенденцією, яка може забезпечити перевагу у веденні війни та збройній боротьбі. Однак, разом з технологічними перевагами з'являється також більше можливостей для введення противника в оману, здійснення кібератак та маніпулювання свідомістю населення. Тому важливо не тільки досліджувати тенденції, але й розробляти ефективні стратегії протидії гібридним загрозам.

Висновки

Гібридизація воєнних конфліктів та експоненційний розвиток технологій – є ключовими факторами, які зумовлюють надзвичайні виклики, перед якими стоїть сучасний світ. Ці тенденції впливають на міжнародну політику та безпеку, оскільки можуть призвести до конфліктів та ескалації воєнних дій. Для успішного ведення збройної боротьби у сучасному світі необхідно зрозуміти та адаптуватися до гібридних методів ведення війни та використання нових технологій. Крім того, державам потрібно вдосконалювати та розвивати відповідні системи моніторингу, розвідки та контррозвідки, щоб забезпечити безпеку своєї держави та міжнародну стабільність. Розуміння та відповідна реакція на ці тенденції є важливим для забезпечення миру та стабільності у сучасному світі.

Таким чином, гібридизація збройної боротьби - це важлива тенденція, яка потребує уваги та відповідної реакції від держав, організацій та громадськості. Відповідне розуміння цих тенденцій та використання сучасних технологій та методів є ключем до забезпечення міжнародної стабільності та безпеки.

Список використаних джерел

1. Авер'янова Н.М. (2017). Гібридна війна: російсько-українське протистояння. Молодий вчений, (3 ч. 1), 30-34.
2. Горбулін В.П., Дубов Д.В. (2016). Трансформаційний потенціал гібридного світу: виклики для України. Стратегічна панорама, (2), 3-9.
3. Горбулін В.П. (2017). Світова гібридна війна: український фронт монографія НІСД– 496 с.
4. Горбулін В.П. (2020). Как победить Россию в войне будущего. – К. : Брайтс Букс, 2020. – 256 с.

5. Сиротенко А.М., Богданович В.Ю., Свида І.Ю. (2018). Концепція комплексного використання військових та невійськових сил і засобів для забезпечення достатнього рівня військової безпеки держави. Наука і техніка Повітряних Сил ЗС. № 2 (31). – С. 16–29.

6. Сиротенко А.М., Богданович В.Ю., Романченко І.С., Свида І.Ю. (2019). Методологія комплексного використання військових та невійськових сил та засобів сектору безпеки і оборони для протидії сучасним загрозам військовій безпеці України: монографія. Львів: НАСВ – 268 с.

7. Сиротенко А.М., Богданович О.В., Павліковський А.К., Дублян В.Ю. (2020) Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. Монографія. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, С. 79-94.

8. Телелим В.М., Олексієнко Б.В., Кириленко В.Р. (2021). Еволюція основних проблем протидії військовими засобами "гібридній" агресії з боку російської федерації проти України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, 84(1), 119-138.

Олександр САФРОНОВ, доктор технічних наук, професор, провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України, Київ <https://orcid.org/0000-0001-7420-0062>;

Олег СУРКОВ, полковник, кандидат військових наук, начальник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України, Київ <https://orcid.org/0000-0002-8189-0484>;

Віктор ГУДИМ, старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України, Київ <https://orcid.org/0000-0001-9540-8524>

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ

Анотація. У доповіді розглянуто стан проблеми щодо науково-методичного забезпечення оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки. На підставі порівняльного аналізу наявних методів оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки рекомендовано використовувати метод експертних оцінок і метод, який ґрунтується на нечітко-інтегральних моделях.

Також авторами рекомендовано у Міністерстві оборони України створити банк даних експертів з інформацією про спеціалістів, до якого включити військовослужбовців і працівників Збройних Сил України, які мають досвід роботи у відповідних галузях науки і в разі потреби можуть бути

залучені до експертизи пропозицій з оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки.

Ключові слова: науково-методичне забезпечення, методи оцінювання та прогнозування, воєнно-політична обстановка, метод експертних оцінок, нечітко-інтегральні моделі.

Вступ

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлена важливістю проблеми оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки та відсутністю загальноприйнятої моделі для її дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Розробленню науково-методичного забезпечення оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки присвячено публікації [1–5, 7, 8], у яких розкрито зміст термінів “воєнно-політична обстановка” та “воєнно-політичне прогнозування”, запропоновано методичні підходи та методи для вирішення цієї проблеми, визначено вимоги до методів оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки.

Так, у праці [1] “воєнно-політичну обстановку” визначено як систему воєнно-політичних відносин між воєнно-політичними силами в регіоні довкола України.

У праці [2] “воєнно-політичною обстановкою” названо сукупність суперечливих відносин між суб'єктами політики та їх військовими організаціями. Складовими воєнно-політичної обстановки є такі:

- суб'єкти політики та співвідношення їх сил;
- джерела виникнення і причини розвитку обстановки;
- воєнно-політичні інтереси і мета їх досягнення;
- воєнно-політичні відносини;
- воєнно-політичні дії;
- тенденції розвитку воєнних загроз.

У праці [3] поняття “прогноз” розуміють як науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта в майбутньому, альтернативні шляхи і терміни їх реалізації, а “прогнозування” – процес розроблення прогнозів, спеціальні наукові дослідження конкретних процесів, явищ, подій, за результатами яких з уже відомих даних про минуле і сьогодення можна отримати уявлення про можливі стани прогнозованого об'єкта на майбутнє. Результат прогнозування воєнно-політичних загроз стає основою для прийняття рішення з проблем воєнної безпеки держави.

У праці [4] цілями воєнно-політичного прогнозування визначені аналіз та оцінювання в заданому періоді стану міждержавних, прикордонних, територіальних, міжконфесійних, економічних та інших суперечностей, вирішення яких не виключає можливості застосування однією або двома сторонами військової сили.

Мета доповіді. Порівняльний аналіз наявних методичних підходів і методів оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки, обґрунтування рекомендацій щодо їх використання.

Основна частина

Вимоги до аналізу безпекового середовища визначені наказом Міністерства оборони України [6], згідно з яким передбачено вивчати сукупність чинників, що характеризують стан міжнародних зносин та економічної конкуренції між державами (коаліціями держав, іншими суб'єктами міжнародного права), їх воєнно-економічні потенціали, розстановку, співвідношення та взаємодію політичних, військових та інших сил, ступінь напруженості між державами і рівень небезпеки виникнення воєнних конфліктів, інших загроз національній безпеці України у воєнній сфері.

Вимоги до воєнно-політичного прогнозу визначені і в деяких наукових працях.

Так, у праці [3] вказано, що складовими процесу розроблення будь-якого військово-політичного прогнозу є:

аналіз програм військово-технічного розвитку та військового будівництва в різних країнах, оцінювання їх можливості реалізувати ці програми;

оцінювання перспектив економічного та внутрішньополітичного розвитку держав і впливу цих процесів на зміну національних інтересів держав;

вивчення конфліктів та національних інтересів держав, можливостей подолання конфліктів чи виникнення нових, зрештою оцінювання перспектив утворення нових союзів та коаліцій чи розпаду наявних;

оцінювання впливу міжнародних організацій та недержавних акторів на співвідношення сил у світі.

Військово-політичне прогнозування, на думку авторки праці [3], має такі основні завдання:

прогнозування можливих військових небезпек та загроз на основі аналізу реальної військово-політичної обстановки;

інформування усіх суб'єктів забезпечення воєнної безпеки держави (Президента України, Міністра оборони України та інших) про ступінь небезпеки для національних інтересів, стан об'єктів забезпечення воєнної безпеки держави (Збройних Сил України, інших складових сил оборони) та їх можливості із нейтралізації загроз;

якнайраніше прийняття воєнно-політичних рішень, спрямованих на запобігання воєнним загрозам та їх нейтралізацію з визначенням можливостей держави і Збройних Сил (сил оборони);

мобілізація усіх суб'єктів забезпечення воєнної безпеки держави для вирішення завдань оперативного реагування на загрози, які виникають, своєчасне залучення всіх сил і засобів для ліквідації наявної небезпеки;

аналіз результативності заходів, вжитих для припинення воєнної небезпеки, у разі потреби – коригування раніше прийнятих воєнно-політичних рішень.

Як зазначено в [1], воєнно-політична обстановка також залежить від багатьох елементів, які потрібно проаналізувати, невизначеності обставин і необхідності адекватного прогнозування їх розвитку. З огляду на це під час

аналізу воєнно-політичної обстановки слід враховувати інтереси, наміри та дії багатьох воєнно-політичних сил у різних сферах життєдіяльності.

Добираючи методи прогнозування воєнно-політичної обстановки й оцінювання стану воєнної безпеки держави, потрібно враховувати перспективи розвитку способів та засобів збройної боротьби, динаміку зміни соціально-економічних, соціально-політичних, релігійних, національних та інших суперечностей, визначених завдяки моніторингу й аналізу [4].

Методологічними принципами аналізу воєнно-політичної обстановки автори праць [1, 2] вважають:

об'єктивність, всебічність і конкретно-історичний підхід – глибокий аналіз реальної обстановки з виокремленням усіх важливих для розгляду чинників та урахуванням закономірностей розвитку держави і суспільства, а також історії розвитку воєнно-політичних процесів, суперечностей, тенденцій;

конкретність та інформативність – застосування даних без зловживання їх обсягом, але з раціональним ступенем деталізації і всебічним обґрунтуванням;

повнота, комплексність і системність – збалансованість опрацювання та урахування всіх значущих елементів обстановки, всебічний аналіз різнорідних і, на перший погляд, непоєднаних даних для пошуку головної події або визначення взаємозв'язку між подіями;

прогностичність – підготовку даних, які забезпечать адекватність та ефективність воєнно-політичних рішень на довгострокову перспективу;

оперативність і безперервність – постійний аналіз обстановки, пошук її нових елементів, з'ясування причин, через які відбуваються зміни, щоб своєчасно надати вихідні дані для коригування (перегляду) воєнно-політичних рішень;

першість політичного й економічного чинників – розуміння пріоритету політико-економічних цілей і воєнної сили як одного з інструментів їх досягнення;

соціально-політичного аналізу – аналіз внутрішніх соціально-політичних процесів та вивчення на їх основі інтересів і цілей внутрішніх сил, які формують і реалізують воєнну політику держав;

верифікації – зіставлення результатів аналізу воєнно-політичної обстановки (оцінок, прогнозів, сценаріїв тощо) та результатів її справжнього розвитку.

Як зазначено у працях [3, 4], під час розроблення будь-якого прогнозу виникають певні труднощі, що у військово-політичному прогнозуванні зумовлені такими обставинами:

наявністю великої кількості різноспрямованих невизначеностей, а також неповнотою вхідної інформації;

обмеженими можливостями, у деяких випадках – неможливістю підтвердити дані прогнозу результатами експерименту;

складністю прогнозування процесів внаслідок масштабності військового прогнозування, необхідності встановлення розмірності критеріїв тощо;

високою ціною помилки прогнозування через непередбачуваність наслідків;

обмеженістю часу прогнозування через динамічний розвиток подій;
необхідністю врахування суб'єктивних чинників.

У праці [2] для аналізу воєнно-політичної обстановки запропоновано застосовувати філософський метод, загальнонаукові та спеціальні методи.

Загальнонаукові методи поділяють на емпіричні (спостереження, вивчення документів, опис фактів, опитування експертів, збирання інформації та ін.) і теоретичні (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, моделювання тощо).

До спеціальних методів належать “мозкова атака”, “ситуаційний аналіз”, розроблення сценаріїв, математичне модулювання за допомогою ЕОМ, проведення воєнно-політичних ігор-імітацій.

У праці [4] як основні наукові методи воєнно-політичного прогнозу виокремлені:

системний аналіз;

математичне (фізичне) моделювання;

ймовірнісний аналіз та евристичний метод, складовою якого є й метод експертних оцінок.

Для дослідження воєнно-політичних процесів та прогнозування воєнної небезпеки можна використовувати такі наукові методи:

евристичні, емпіричні (спостереження, опис, вивчення джерел і подібні);

теоретичні (аналіз, синтез, екстраполяцію, інтерполяцію, індукцію, дедукцію та ін.);

спеціальні (метод експертних оцінок, математичні методи, методи теорії ймовірностей, математичне моделювання, теорію ігор та ін.).

Серед математичних методів можна виокремити:

статистичні – базуються на використанні статистичної інформації про процес прогнозування, а саме методів теорії ймовірностей та математичної статистики, методів обробки результатів вимірювань;

моделювання процесу прогнозування – базуються на розроблених математичних моделях прогнозування процесу на майбутній період.

Прогнозування на основі методів моделювання передбачає:

вибір та обґрунтування моделі і критеріїв оцінювання процесу;

визначення характеристик процесу на майбутній період;

аналіз результатів прогнозування та оцінювання їх точності.

На підставі аналізу розглянутих методів воєнно-політичного прогнозування авторами праці [4] зроблено висновок, що для **воєнно-політичного прогнозування воєнно-політичної обстановки достатньо ефективним є метод експертних оцінок**. За його допомогою можна оцінювати стан і необхідний рівень воєнної безпеки держави. **На достовірність отриманих результатів оцінювання впливають рівень підготовленості експертів та їх кількість**.

Модель аналізу воєнно-політичної обстановки у працях [7, 8] базується на методі аналізу ієрархій, але входними даними для моделі є експертні оцінки.

У праці [1] метод експертних оцінок визначено як неформалізований метод аналізу воєнно-політичної обстановки і вирішення аналітичних завдань у сфері національної безпеки.

У разі застосування неформалізованих методів зосереджують увагу на переліку та змісті елементів воєнно-політичної обстановки, які потрібно проаналізувати, а також результатах, яких потрібно досягнути.

У разі застосування неформалізованих методів якнайповніше враховують значущі особливості завдання оцінювання воєнно-політичної обстановки, прямо визначають воєнно-політичну обстановку як сукупність воєнно-політичних відносин за проблемами з урахуванням воєнної могутності і потенційної агресивності держав.

До неформалізованих методів належить і метод експертних оцінок запропонований у праці [5], яка є найбільш показовою у висвітленні неформалізованих методів аналізу воєнно-політичної обстановки [1]. Застосування цього методу передбачає врахування головних складових воєнно-політичної обстановки, насамперед воєнно-політичних відносин, характеристик воєнної могутності держав та їх потенційної агресивності.

Через те, що ступінь узагальненості вхідних даних є досить високим, а кількість даних, які потрібно врахувати під час аналізу, великою, критичними умовами для отримання адекватних оцінок і прогнозів стають рівень підготовленості експертів наявність достатнього часу для аналізу.

Метод широко застосовували у збройних силах СРСР, але на сьогодні його можна вважати застарілим.

З цього приводу зауважимо, що за допомогою методу експертних оцінок спрогнозовано воєнно-політичну обстановку навколо Росії на період до 2020 року [4]. Оцінка міждержавних відносин (Росія – США, Росія – НАТО та ін.) в прогнозованому періоді було оцінено як “стабільні” або “слабко напружені”.

За допомогою методу експертних оцінок у США підготовлено “Ініціативу стратегічного прогнозу” до 2030 року. Щоб послабити суб’єктивність цього методу, у підготовці документа взяли участь представники більш ніж 100 організацій [4], тобто достовірність прогнозу у цьому разі була забезпечена залученням до експертизи спеціалістів з різноманітних напрямів діяльності.

Перевагою методу експертних оцінок вважаємо можливість прогнозування стрибкоподібних змін у стані воєнно-політичної обстановки, що характерно для сучасних подій.

Формалізовані методи базуються на застосуванні спеціальних математичних методів. Вхідні дані і результати аналізу залежать від інформаційних потреб і результатів застосування комп’ютерних моделей [1].

Формалізовані методи спрямовані на вивільнення експерта від потреби одночасно аналізувати велику кількість дрібниць і надання йому можливості зосередитися на головних деталях обстановки. Однак більшість формалізованих методів мають специфічні обмеження на застосування у предметній галузі оцінювання воєнно-політичної обстановки. Для завдань аналізу воєнно-політичної обстановки характерна істотна невизначеність, врахування якої є ключовим для забезпечення адекватності моделей оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки [1].

Як формалізовані методи аналізу воєнно-політичної обстановки у праці [1] визначені:

таксономічної відстані;
 на основі статистичних моделей;
 аналізу ієрархій;
 аналізу самоорганізовуваних систем;
 аналізу воєнно-політичної обстановки на основі нечітко-інтегральних моделей.

Серед методів для вирішення завдань оцінювання воєнно-політичної обстановки доцільним вважаємо метод, що ґрунтується на нечітко-інтегральних моделях, у якому враховано майже усі вимоги до предметних особливостей аналізу воєнно-політичної обстановки в сучасних умовах, а також порядок вирішення на практиці базового завдання оцінювання воєнно-політичної обстановки. Перевагою цього методу можна вважати застосування комплексу моделей для аналізу воєнно-політичної обстановки.

Наприклад, за допомогою методів теорії нечітких мір та інтегралів проаналізовано воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України у 2016 році.

Зауважимо, що вхідні дані у формалізованих методах аналізу воєнно-політичної обстановки також визначають за допомогою експертів, тому їх достовірність залежить від рівня підготовленості експертів за різними напрямками діяльності.

Висновки

На підставі порівняльного аналізу наявних методів оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки можемо зробити такі висновки:

1. Для оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки на цей час не створено загальноприйнятої математичної моделі.

2. До розроблення загальноприйнятої математичної моделі оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки доцільно використовувати метод експертних оцінок і метод, який ґрунтується на нечітко-інтегральних моделях.

3. Оскільки достовірність запропонованих методів оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки залежить від рівня підготовленості експертів за різними напрямками діяльності, доцільно створити банк даних експертів з інформацією про спеціалістів, до якого включити військовослужбовців та працівників Збройних Сил України з досвідом роботи, які у разі потреби можуть бути залучені до експертизи пропозицій з прогнозування воєнно-політичної обстановки.

4. Враховуючи, що згідно з наказом Міністерства оборони України [6] аналіз воєнно-політичної обстановки покладено на структурні підрозділи Міністерства оборони, банк даних про спеціалістів доцільно створити саме при цих підрозділах.

За результатами проведеного порівняльного аналізу подальші дослідження доцільно присвятити удосконаленню методів оцінювання зовнішніх загроз національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Бочарніков В.П. Технологія аналізу воєнно-політичної обстановки /

В.П. Бочарніков, С.В. Свєшніков, Р.І. Тимошенко, В.І. Павленко // Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. – 397 с.

2. Войтеховский А.В. Методология анализа и оценка военно-политической обстановки // Наука и военная безопасность. – 2004. – № 2. – С. 3–5.

3. Стичинська А.Б. Військове-політичне прогнозування як умова забезпечення національної безпеки держави / А.Б. Стичинська // Актуальні проблеми політики. – 2022. – Вип. 69. – С. 101–107.

4. Богатырев Э.Я. Анализ методов военно-политического прогнозирования / Э.Я. Богатырев, Ю.Д. Макиев, В.П. Малышев // Стратегия гражданской защиты: проблемы и исследования. – 2013. – № 2 (5). – Т. 3. – С. 35–53.

5. Барынькин В.М. Оценка военно-политической обстановки: методологический аспект / В.М. Барынькин // Военная мысль. – 1999. – № 5. – С. 23–30.

6. Порядок організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони: затв. наказом Міністерства оборони України від 22.12.2020 № 484.

7. Богданович В.Ю. Военная безопасность Украины: методология исследования та шляхи забезпечення / В. Ю. Богданович. – Київ, 2003. – 322 с.

8. Богданович В.Ю. Теоретические основы анализа проблем национальной безопасности государства в военной сфере: монография / В.Ю. Богданович. – Київ: Основа, 2006. – 296 с.

Микола ГУДКОВ, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії Факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Миколаїв.
<https://orcid.org/0000-0003-3890-7284>;

Андрій НЕВЕСЬКИЙ, начальник кафедри факультету перенавчання та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Миколаїв <https://orcid.org/0000-0001-7654-6083>

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ОСІБ ГРУПИ
КЕРІВНИЦТВА ПОЛЬОТАМИ**

Анотація: В доповіді надається аналіз факторів, що здійснюють негативний вплив на проведення підготовки осіб групи керівництва польотами в Збройних Силах України. Для підвищення показників ефективності проведення практичної складової підготовки запропоновано провести модернізацію програмного забезпечення тренажно-імітаційного комплексу “Віраж” у напрямку створення уніфікованих автоматизованих робочих місць комплексу. Розроблена методика застосування означених робочих місць дозволила підняти показники ефективності проведення практичної складової підготовки осіб групи керівництва польотами на 14%.

Ключові слова: група керівництва польотами, ефективність процесу підготовки, тренажні системи, уніфіковане автоматизоване робоче місце.

Вступ

Широке застосування бойових пілотованих та безпілотних літальних апаратів Збройними Силами (ЗС) України при проведенні розвідувальних, ударних та спеціальних завдань в ході ведення бойових дій по відбиттю російської агресії змушує приділяти значну увагу якості та ефективності проведення підготовки осіб групи керівництва польотами (ГКрП), як однієї з основних складових, що забезпечує ефективність виконання таких місій та встановлений рівень безпеки.

Основна частина

Проведений аналіз процесу підготовки осіб ГКрП у ЗС України показав, що він організований у відповідності до вимог національної законодавчої бази, Курсу бойової підготовки пунктів управління авіації ЗС України (КБП ПУА ЗСУ) [1], рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації ICAO Doc. 9625 [2], об'єднаних авіаційних правил (англ. Joint Aviation Requirement – JAR) [3] Європейської агенції з безпеки авіації EASA та враховує переважну кількість вимог (англ. Federal Aviation Regulations – FAR) [4] Федеральної авіаційного управління FAA та складається з первинної (базової) та подальшої (перенавчання та підвищення кваліфікації – ППК). Обидві частини мають теоретичну та практичну складові. Базова складова підготовки проводиться у Харківському національному університеті Повітряних Сил (ХНУПС), а ППК на Факультеті перенавчання та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу (ФППКАП) ХНУПС. Така організація підготовки ГКрП дозволяє особам які проходять підготовку отримувати необхідні компетенції та підтримувати їх на встановленому рівні.

Поряд з цим технічні спроможності наявного штатного обладнання (тренажно-імітаційний комплекс – (ТІК) “Віраж”) на базі якого проводилось проведення практичної (тренажної) складової підготовки осіб ГКрП суттєво обмежувало можливості науково-педагогічного персоналу по підвищенню ефективності процесу її проведення. Так, практичне відпрацювання вправ КБП

ПУА ЗСУ було можливо провести тільки з часткою слухачів (один розрахунок ГКрП) в той час як інша частина слухачів готувалась до проведення тренажу, або відпрацювання практичної вправи. Таке становище здійснювало негативний вплив на кількість проведення практичних занять з одним слухачем при практичному формуванні(підтриманні) навичок та умінь їх застосовувати в обставинах повітряної та наземної навчальної обстановки, що характеризуються значною динамікою їх змін.

Кафедрою (підготовки фахівців бойового забезпечення авіації) (кафедра № 1002) у співпраці з фахівцями науково-дослідної лабораторії ФППКАП ХНУПС було запропоновано замість спеціалізованих робочих місць (РМ) ТІК “Віраж”, що використовуються для імітації РМ осіб ГКрП розробити та ввести до складу ТІК “Віраж” уніфіковані автоматизовані робочі місця (АРМ-У). Означена уніфікація полягала у доопрацюванні програмного забезпечення ТІК “Віраж” у напрямку створення можливості синтезувати імітацію РМ осіб ГКрП (керівника польотів на аеродромі, керівників ближньої, дальньої та зони посадки і офіцерів бойового управління) на будь-кому РМ ТІК “Віраж”. Реалізація зазначеної пропозиції надала можливість за необхідністю змінювати конфігурацію РМТІК “Віраж” у відповідності до кількості осіб (створених навчальних розрахунків ГКрП), що проходять підготовку.

Викладачами кафедри № 1002 розроблена методика застосування АРМ-У ТІК “Віраж” при проведенні практичної (тренажної) підготовки осіб ГКрП (ділі методика). Методика складається з підготовчого, основного та підсумкового етапів проведення практичної частини підготовки осіб ГКрП. На підготовчому етапі відбувається:

- з’ясування цілей та задач практичної підготовки (навчання, тренаж тощо);
- вивчення властивостей слухачів (набутого теоретичного рівня підготовки та досягнутого рівня навичок та умінь);
- визначення мінімально необхідної чисельності особового складу підгрупи (навчального розрахунку ГКрП);
- визначення потреби необхідної кількості інструкторського складу для забезпечення якості проведення занять в основній та додаткових підгрупах;
- визначення персонального складу підгруп (навчальних розрахунків ГКрП).

На основному етапі проведення практичної підготовки відбувається практичне відпрацювання вправ КБП ПУА ЗСУ у складі визначених підгруп. Одна з підгруп визначається основною і з нею проводиться практичне відпрацювання вправи. Підгрупи, що залишились під керівництвом визначених інструкторів на сконфігурованих РМ АРМ-У спостерігають за відпрацюванням вправи основною підгрупою водночас виробляють власні рішення, щодо керівництва польотами в обставинах, що утворює ТІК “Віраж” і доповідають їх інструктору. Таке спостереження проводиться без ведення радіообміну з льотчиками-операторами, які імітують дії льотних екіпажів. При цьому інструктори мають змогу проводити розбір її дій основної підгрупи в режимі “online”. Після відпрацювання вправи основною визначається інша підгрупа. На

підсумковому етапі здійснюється підбиття підсумків проведення практичної частини підготовки осіб ГКрП.

Зазначений підхід до проведення практичної частини підготовки осіб ГКрП дозволив суттєво підняти показники її ефективності. Так без зміни загальних термінів проведення підготовки осіб ГКрП вдалось підняти рівень практичних навичок та умінь в осіб, що проходили навчання на 14%. Без застосування АРМ-У середній бал за виконання першої вправи складав 3,52 із застосування АРМ-У та запропонованої методики – 4,0.

Висновки

Запропоновані доопрацювання програмного забезпечення РМ ТІК “Віраж” та методика організації та проведення практичної частини навчання осіб ГКрП із застосуванням АРМ-У надає можливість зменшити кількість помилкових дій слухачів при відпрацюванні вправ тренажної підготовки на основних РМ та зменшити час на придбання визначеного рівня практичних навичок та умінь, що в цілому дозволяє підвищити показники ефективності процесу підготовки осіб ГКрП.

Список використаних джерел

1. Наказ Командувача Повітряних Сил Збройних Сил України “Про введення в дію Курсу бойової підготовки пунктів управління авіації Збройних Сил України (КБП ПУА ЗСУ – 2018) № 48 від 21.03.2018” – Офіційне видання. – Вінниця.: Командування ВПС ЗС України 2018. – 169 с.

2. Personnellicensing. Annex 1. TheConventiononInternationalCivilAviation: website. URL: <https://www.icao.int/reader/295127&returnUrl%Annex1>. (дата звернення: 05.04.2023).

3. Flightcrewlicense (JAR-FCL). EuropeanAviationSafetyAssociation. JointAviationRequirements: website. URL: <https://www.europa.eu/sites/default/files/dfu/Part-FCL.pdf>. (датазвернення: 05.04.2023).

4. FederalAviationRegulationsPart 61 – Certification: Pilots, FlightInstructors, andGroundInstructors. CodeofFederalRegulations. FederalAviationAdministration: website. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-14/chapter-I/subchapter-D/part-61>. (дата звернення: 05.04.2023).

Генадій ГИШКО, кандидат військових наук,
доцент,

доцент Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-2726-9152>

Лілія КУЗМЕНКО, курсант Харківського
національного університету Повітряних Сил імені
Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0003-0111-3018>

КОМПЛЕКСНІСТЬ ПІДХОДУ ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЙН З УРАХУВАННЯМ ПОКАЗНИКІВ, ЯКІ ПРИТАМАННІ КОНКРЕТНИМ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТАМ

Анотація. В наукових працях, в яких проведено класифікацію війн, проаналізовано причини їх виникнення, хід воєнних дій, особливості розвитку воєнного мистецтва. Однак, у цих роботах аналіз розвитку форм і способів збройної боротьби проведено недостатньо глибоко. В них відсутній комплексний підхід, і це стало однією з причин обрання теми наукового дослідження.

Ключові слова: класифікація; конфлікт; війна; гібридна; локальна.

Вступ

Постановка проблеми. Локальні війни та збройні конфлікти кінця ХХ – початку ХХІ століття мають свої особливості у характері збройної боротьби та в формах і способах її ведення.

До цього часу у вітчизняній історіографії практично відсутні наукові дослідження, в яких комплексно було б висвітлено ймовірні форми і способи ведення збройної боротьби у війнах середньої та високої інтенсивності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика класифікації війн та аналіз стану розвитку форм і способів збройної боротьби у ХХІ ст. знайшли своє відображення у дослідженнях таких вчених та військових, як В. Горбулін [1], М. Єрмошин [2], А. Слюсаренко [3], В. Тулубко [4] та ін.

Фахівці у галузі політології, міжнародної конфліктології, воєнного мистецтва, економіки та ін. дивляться на форми та способи агресії між державами у світі та всередині самих держав з різних точок зору. Не завжди погляди дослідників збігаються, але саме всебічне вивчення соціально-політичного явища, як війна дає можливість дослідити розвиток воєнного мистецтва на сучасному етапі історії людства.

Мета доповіді. Історіографічний аналіз напрацювань, присвячених дослідженням розвитку форм та способів ведення воєнних дій у локальних конфліктах на початку ХХІ ст. та виходячи з того, що на території України, на теперішній час триває збройний конфлікт високої інтенсивності і немає можливості дослідити його з позиції проведеного переосмислення, виникає певна надія зробити це в межах дослідження локальних конфліктів та війн, що відбулися спроектувати їх на конфліктиз якими людство стикнеться у майбутньому.

Основна частина

Війни четвертого покоління військові теоретики уявляли як певною мірою футуристичний феномен, у якому провідну роль відіграють проривні технічні інновації, такі, як високоефективна зброя спрямованої дії (лазери, електромагнітні гармати тощо), дистанційно керовані пристрої і роботи, комп'ютерні мережі зв'язку, інформації та спостереження. Технології, які

передбачались, мали кардинально змінити форми і методи ведення війни. В чистому вигляді прикладів таких війн досі не існує. Однак під загальною назвою “Війни четвертого покоління” зрештою виникла ціла низка більш прикладних теорій, зокрема, теорії мережево-центричної війни та гібридної війни. Узагальнення та аналіз відомих та достатньо добре опрацьованих у теоретичному плані війн (конфліктів) дозволив їх подати у зручному для сприйняття вигляді, як наведено в наукових працях [1, 2].

На підставі зазначеного можна стверджувати, що термін “війна” у широкому сенсі застосовується у сферах, які не передбачають будь-якого використання військової зброї, наприклад, інформаційна, економічна, політична війна. У кожному випадку можна говорити про певні характерні методи дій у названих сферах, однак у традиційному (буквальному) сенсі вони є тільки компонентами “воєнної війни”. Їх абсолютизація як окремих видів війни є спірною. Разом з цим використання наведених у сучасних джерелах типів війн [1, 2] їх осмислення та розширення надасть можливість більш всебічно розглянути явище “війна” та на прикладі специфіки ведення війн сучасності зрозуміти, що саме нова (гібридна) форма перетворюється на “зброю” традиційно невійськових засобів силового впливу та об’єднує їх з власне військовими методами.

Дослідження локальної війн на підставі аналізу причин війни [3], розвитку форм та способів ведення воєнних дій [4, 5] повинні надати можливість розширити існуючий перелік типів війн, їх ознак та характеристик. За глибоким переконанням, дослідження такого суспільно-політичного явища, як війна, необхідно здійснювати з позиції існуючого стану та розвитку воєнного мистецтва.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу виявити особливості у формах і способах збройної боротьби у локальних війнах початку XXI ст. та окреслити тенденції подальшого їх розвитку. Серед них необхідно відзначити такі: перенесення основних зусиль воєнних дій у повітряно-космічний простір; зростання ролі початкового періоду воєнного конфлікту; зростання значення інформаційного фактору; зміни в управлінні військами в зв’язку з масовим застосуванням високоточної зброї; поширення просторового розмаху і динамізму збройної боротьби; глобалізація систем розвідки і управління; підвищення ролі і значення сил спеціальних операцій; зростання тенденцій щодо застосування коаліційних, багатонаціональних сил та об’єднаних адаптивних формувань; залучення до виконання завдань у зоні бойових дій співробітників приватних охоронних і військових компаній.

На підставі значно розширеного переліку ознак, що характеризують сутність війн та вдосконаленню комплексного підходу щодо класифікації війн з урахуванням показників, які притаманні конкретним збройним конфліктам, для поточного та подальшого осмислення російсько-української війни, що триває, стає можливим розглядати її стосовно форм та способів ведення за наступними ознаками: за масштабом воєнних дій; за характером політичних цілей; за ступенем підтримки світовою спільнотою; по відношенню до

національних інтересів; за характером участі; за якістю протиборчих військ (сил); за засобами збройної боротьби, що застосовуються; за напруженістю воєнних дій; за способом розв'язування; за тривалістю; за кількістю військ (сил), що залучені; за кількістю залучених у війну держав; за характером театру воєнних дій; за формами та способами воєнних дій на різних її етапах.

Список використаних джерел

1. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Х. : Фоліо, 2017. – 496 с.
2. Єрмошин М. О. Основні напрямки та тенденції розвитку воєнного мистецтва / М. О. Єрмошин, В. В. Воронін, М. М. Романюк // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – 2011. – Вип. 2 (28). – С. – 10 – 14.
3. Слюсаренко А. В. Економічні причини війн у зоні перської затоки та Іраку наприкінці ХХ та початку ХХІ ст. / А. В. Слюсаренко // Воєнні конфлікти другої половини ХХ ст. – К.: Інститут історії України НАН, 2004. – 39 – 49.
4. Толубко В. Б. Операція “IraqiFreedom”: Післямова (зміни у поглядах на ведення локальних війн за досвідом іракської військової операції) / В. Б. Толубко // Військо України. – 2003. – № 7 – 8. – С. 6 – 8.
5. Гузченко С. В. Приклади епізодів бойових дій у збройних конфліктах другої половини ХХ початку ХХІ століття : навч. посіб. / С. В. Гузченко, Г. Б. Гишко, Р. Ж. Малицький та ін. – Х. : ХНУПС, 2021. – 112 с.

Юрій КУЧЕРЕНКО, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0001-9937-371X>;

Олександр АЛЕКСАНДРОВ, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-дослідного відділу Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0001-6405-9456>;

Олег САЛЬНИК, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії факультету післядипломної роботи Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

orcid.org/0000-0002-2688-1198.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ПОВІТРЯНО-УДАРНИХ КОМПОНЕНТІВ ВІЙСЬК РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація: В доповіді проведений аналіз застосування військами російської федерації засобів повітряно-космічного нападу, зокрема крилатих ракет, тактичної і армійської авіації та безпілотних літальних апаратів у війні проти України у період з 24.02.22 по 24.02.23 року, як основних складових повітряно-ударної компоненти збройних сил російської федерації. Визначено, що головним напрямком застосування повітряно-ударної компоненти збройних сил російської федерації у війні проти України залишається застосування крилатих ракет повітряного базування та безпілотних літальних апаратів різного призначення, а також проведення авіаційних ударів для підтримки дій сухопутних угруповань військ. Визначено, що у подальшому, слід очікувати комплексне використання всіх основних складових повітряно-ударної компоненти збройних сил російської федерації та їх синхронізоване за часом і об'єктам дії застосування по всій території країни і в першу чергу по критичним об'єктам інфраструктури держави. Відмічається, що в перспективі роль безпілотних літальних апаратів як головної складової повітряно-ударної компоненти в цій війні буде збільшуватись і призведе до їх масованого та інтегрованого застосування одночасно з ракетними ударами по всій території країни.

Даний матеріал доцільно використовувати керівному складу Збройних Сил України в період підготовки та ведення бойових дій проти засобів повітряно-ударної компоненти військ російської федерації.

Ключові слова: авіація, війна, безпілотний літальний апарат, застосування, крилаті ракети, повітряно-ударна компонента

Вступ

Постановка проблеми. В складних умовах сучасного етапу державотворення в Україні, що визначається веденням російською федерацією (РФ) проти України повномасштабної збройної агресії у всіх сферах ведення бойових дій, в тому числі і в повітряному просторі нашої країни засобами повітряно-ударної компоненти (ПУК) для вирішення як стратегічних завдань, так і підтримки дій угруповань сухопутних військ, вивчення питання щодо тактики застосування основних складових ПУК військ РФ для досягнення своїх цілей, є дуже актуальним аспектом, в тому числі і для пошуку ефективних заходів щодо боротьби з крилатими ракетами повітряного базування, тактичною авіацією, армійською авіацією та безпілотними літальними апаратами (БпЛА) противника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В наведеній літературі [1-5] розглядаються питання щодо особливостей сучасних війн та управління повітряним компонентом збройних сил [1, 3, 4], застосування авіації, високоточної зброї та БпЛА різного призначення [2, 4, 5], але розгляду питань щодо аналізу застосування військами РФ основних складових ПУК у війні проти України в них уваги не приділялось.

Мета доповіді. Аналіз способів застосування основних складових ПУК військами РФ у війні проти України для визначення певних заходів щодо здійснення ефективної боротьби з ними.

Основна частина.

Станом на 24.02.23 року, за рік ведення війни проти РФ, Силами оборони України вже знищено: особового складу – 146 тисяч 820 осіб, балістичних та крилатих ракет – 873 одиниці, 2363 артилерійські системи, 474 ракетних систем залпового вогню, 3363 танків, 247 засобів ППО, 299 літаків тактичної авіації, 287 вертольотів, 2033 БпЛА різного призначення та багато іншої техніки, таких втрат за такий час у війнах не знала жодна країна світу. Наведені дані свідчать про ведення жорстких бойових дій (БД) не тільки на суші але і у повітряному просторі нашої країни.

До основних засобів складових ПУК військ РФ, що використовуються у війні проти України, відносяться: крилаті ракети (КР) повітряного базування (Х-22, Х-32, Х-47, Х-55, Х-59, Х-101 та Х-555), носіями яких є літаки Ту-22М, Ту-95, Ту-160, Су-24, Су-35, Мі-31, а також ракети П 800 “Онікс”, які теж можна застосовувати з літака Су-27; літаки тактичної (Су-24, Су-25, Су-34, Су-35, МіГ -31) та вертольоти армійської (Ка-52, Мі-24, Мі-8) авіації; БпЛА різного призначення російського виготовлення (“Орлан-10”, “Форпост”, “Оріон”, “ZALA”, “Ланцет”, “Куб”, “Застава”) та іранського походження – дрони-камікадзе (“Shahid-136”, “Shahid-131”, “Mohajer-6”).

Весь період часу з 24.02.22 по 24.02.23 року застосування військами РФ КР повітряного базування, як основної складової ПУК їх ЗС можливо умовно представити трьома етапами: початковим – з 24.02.22 по 31.03.22 (інтенсивне застосування КР противником по військовим об’єктам (пунктам управління, аеродромам, складам озброєння та техніки, місцях дислокації військових частин та іншим військовим цілям) країни з високою середньою інтенсивністю більше 35 ракет на добу); середньої інтенсивності – з 1.04.22 по 30.09.22 (даний період характеризувався середньою інтенсивністю використання КР по військовим (полігонам, місцям розташування військ, складах озброєння,) та цивільним об’єктам (базам зберігання нафти, переробним заводам нафтопродуктів, промисловим підприємствам оборонного і подвійного призначення, залізничним станціям і іншим цивільним об’єктам (учбовим закладам, лікарням, домам мешканців міст і сіл) приблизно по 12-17 ракет за добу); залякування – боротьби з критичними об’єктами інфраструктури з 1.10.22 по 24.02.23 (після поразки ворога під Харковом і проведенням контрнаступальних дій у Луганській та Херсонській областях, а також диверсії

на Кримському мосту ворог з метою примусу політичного керівництва країни до ведення з ним переговорів щодо припинення вогню, почав проводити терористичні масовані атаки винятково на критичну інфраструктуру країни (об'єкти енергосистеми та газодобувної промисловості), щоб залякати населення і зірвати опалювальний сезон в Україні (за цей період було здійснено більше 15 масованих ракетних атак).

У подальшому, слід очікувати продовження масованих або поодиноких точкових ударів ворогом даної складової ПУК (в першу чергу по критичним об'єктам інфраструктури країни та логістичним центрам) з середніми інтервалами у 10-14 діб, що необхідні для накопичення ракет, яких їм бракує.

Стосовно даного періоду застосування тактичної та армійської авіації військами РФ у війні проти України, як однієї з складових ПУК їх ЗС, то його, умовно можливо розбити на два етапи: початковий – з 24.02.22 по 30.04.22 (коди здійснювалось інтенсивне застосування тактичної і армійської авіації за здобуття панування у повітрі, здійснення інтенсивної підтримки своїх наземних угруповань сил вторгнення та нанесення авіаційних ударів по військовим, промисловим та іншим об'єктам у північній, південній та східних частинах нашої країни; бережливе використання авіації противником – з 1.05.22 по 24.02.23 (ворог не здобувши переваги у повітрі на початковому етапі і зазнавши значних втрат авіаційної складової ПУК ЗС, почав заощадливе використання тактичної та армійської авіації в основному для виконання завдань щодо підтримки дій наземних угруповань СВ на Сході і Півдні України, змінивши тактику їх використання. Для виконання бойових завдань вони вже не входили в оперативну глибину повітряного простору в межах підконтрольної території України, а наносили авіаційні удари в безпосередній тактичній зоні ведення БД, вздовж лінії зіткнення війсь, що призвело до різкого зниження їх втрат.

У подальшому слід очікувати, що ворог буде продовжувати заощадливе використання тактичної та армійської авіації для виконання ними завдань щодо підтримки дій наземних угруповань військ з середньою інтенсивністю 15-25 вильотів за добу, з поодиноким збільшенням на невеликий термін до 30-40 і більше вильотів за добу. Навряд чи можливо очікувати від ворога масованого застосування авіації, як це було на початку війни, у зв'язку з покращенням можливостей протиповітряної оборони (ППО) України за рахунок поставки іноземних засобів ППО.

Стосовно застосування військами РФ у війні проти України БпЛА на протязі року війни, то даний період можливо представити трьома етапами: початковим, поступового розвитку та інтегрованого і масованого застосування.

На початковому етапі (з 24.02.22 по 30.04.22), з початком повномасштабної агресії війська РФ здійснювали поодиноким застосування російських БпЛА типу “Орлан-10” у своїй більшості та як виняток – “Форпост”, для виконання розвідувальних завдань на окремих напрямках дії своїх військ, бо основні завдання з ведення повітряної розвідки виконувала тактична та армійська авіація при виконанні своїх бойових завдань.

На другому етапі (поступового розвитку), починаючи з 1.05.22 по 12.09.22 війська РФ почала заощаджувати свою авіацію і більше застосовувати свої

БпЛА як у кількісному відношенні, так і за їх типами ніж це було на попередньому етапі (“Орлан-10”, “Форпост”, “Куб”, “Тахіон”, “Оріон”, “ZALA”, “Застава”, “Ланцет”), які виконували завдання щодо: ведення розвідки певної території, що вже значно збільшилась за відповідною глибиною її ведення, здійснення корегування вогню артилерії та ураження важливих військових об’єктів по всій лінії фронту але при цьому мало місце поодинокі їх застосування, хоча і у більшій кількості (в середньому приблизно до 20 одиниць на добу).

На третьому етапі починаючи з 13.09.22 по 24.02.23 війська РФ почали застосовувати вітчизняні БпЛА, в основному “Орлан-10” та іранські дрони-камікадзе (в основному “Shahid-136” і “Shahid-131”) на різних напрямках ведення бойових дій. Спочатку на Харківщині, а потім на південному напрямку військами РФ здійснювалось поодинокі випробовування застосування “Shahid-136” і “Moħajer-6”, в основному для ураження військової техніки на напрямках, де ЗС України здійснювали ведення наступальних дій та для виконання завдань щодо прощупування можливості нашої системи ППО. У подальшому війська РФ почали застосовувати невеличкі групи дронів-камікадзе (“Shahid-136”/ “Shahid-131” від 3 до 5 одиниць) по цивільним об’єктам наших міст (в основному атакували Одесу, Миколаїв, Запоріжжя, Білу Церкву, Вінницю, Харків, Київ та інші населені пункти з метою здійснення психологічного впливу на свідомість громадян (їх залякування) та критичні об’єкти інфраструктури.

На при кінці 2022 року і у подальшому спостерігалось масоване застосування військами РФ іранських дронів-камікадзе у кількості до 30-40 і більше одиниць за добу, групами по 9-12 одиниць (так звані групи прориву ППО) для здійснення прориву системи ППО на відповідних напрямках дії військ з подальшим застосуванням їх по об’єктах критичної інфраструктури.

У подальшому, при отриманні від Ірану чергової партії дронів-камікадзе (або здійснення їх виробництва за ліцензією), їх масоване застосування по всій території нашої країни може повторитись, але це не змінить суттєво перебіг подій на фронті в цій війні, хоча і є альтернативою використання авіаційної складової ПУК і особливо болісним моментом в цьому, є те, що треба витратити певний запас ракет наших засобів ППО (ресурсів винищувальної авіації), які б могли збивати більш важливі цілі (крилаті та балістичні ракети). Також треба очікувати, що війська РФ продовжать групове застосування іранських дронів-камікадзе одночасно з масованими або точковими ракетними атаками по об’єктах військової та критичної інфраструктури.

Висновки.

Наведений аналіз застосування засобів ПУК військ РФ свідчать про жорстку боротьбу у повітряному просторі нашої країни і значну роль БпЛА, яку вони відіграють в цій війні, яка стає ознакою боротьби високотехнологічних ЗС у повітряному просторі.

Для якісного протистояння ворогові у цій війні у повітряному просторі країни необхідна максимальна централізація управління всіма засобами авіації та ППО всіх складових Сил оборони України, а також інтегроване та синхронізоване їх застосування по засобах ПУК ЗС противника у реальному масштабі часу.

Список використаних джерел.

1. Війни інформаційної епохи : міждисциплінарний дискурс: монографія/ за ред. В.А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М.Ю., 2021. 558 с. ISBN 978-617-7664-71-9.
2. Корсунов С. І., Левагін Г. А., Коротій В. О. Застосування засобів повітряного нападу провідних країн світу у збройних конфліктах і локальних війнах. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2016. №3 (140). С. 131-135.
3. Корсунов С. І., Лезік О. В., Галкін Ю. О., Оборонов М. І., Коваленко С. П., Оборонов Ю. М. Аналіз застосування угруповання Повітряно-космічних сил Російської Федерації у Сирійській Арабській Республіці. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2020. № 4 (66). С. 7-18. <https://doi.org/10.30748/zhups.2020.66.01>.
4. Корсунов С. І., Волков А. Ф., Оборонов М. І., Орехов С. В., Гуртовенко В. В., Федченко С. І. Трансформація завдань безпілотної авіації: від створення до застосування у воєнних конфліктах сучасності. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2021. № 3 (44). С. 66-81. <https://doi.org/10.30748/nitps.2021.44.08>.
5. Олексенко О. О., Аврамено О.В., Федоров А. В., Сніцаренко В. В., Чернавіна О. Є. Застосування безпілотних літальних апаратів збройними силами російської федерації у війні проти України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2022. № 4 (49). С. 37–42. DOI: 10.30748/nitps.2022.49.05.

Юрій КУЧЕРЕНКО, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0001-9937-371X>;

Сергій ВЛАСІК, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника науково-дослідного відділу Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0002-4121-5572>;

Олена БЕСПАЛЬКО, науковий співробітник
Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-5470-6450>

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ КРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЇЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ Є ОСНОВНИМ ЗАВДАННЯМ ДЕРЖАВИ

***Анотація:** В доповіді дана характеристика сучасному стану процесу державотворення в Україні, який визначається впливом низки зовнішніх та внутрішніх факторів, з врахуванням сучасних умов, в яких опинилась наша країна, у зв'язку із повномасштабною збройною агресією, що здійснює російська федерація проти України. Наведені рівні безпеки та основні функціональні складові національної безпеки України, В доповіді представлена комплексна система захисту інформаційної сфери, як складової національної безпеки, в частині інформаційної безпеки. Розкритий механізм необхідності адаптації комплексної системи захисту інформаційної сфери від зміни зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на неї. Визначено, що запобігання впливу на інформаційну сферу нашої країни та її основні елементи, як то електронні ресурси, системи державного і військового управління, інформаційні об'єкти, медіапростір, суспільство, особливо в умовах ведення повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації, є першочерговим завданням, вирішення якого забезпечить дотримання відповідного рівня національної безпеки держави.*

Результати досліджень доцільно використовувати науковцями і педагогічному складу, які займаються питаннями інформаційної безпеки держави на системному рівні, при розробці концепції та програми створення адаптивної комплексної системи захисту інформаційної сфери.

***Ключові слова:** агресія, державотворення, інформаційна безпека, Інформаційна боротьба, інформаційна сфера, комплексна система захисту*

Вступ

***Постановка проблеми.** Сучасний процес державотворення в Україні визначається впливом низки зовнішніх (геополітична обстановка у світі, ведення повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації (РФ), недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності у світі (в першу чергу з боку ООН) і таке інше) та внутрішніх (політичного, економічного, соціального характеру) факторів, що впливають на цей процес. Дані фактори, особливо збройна агресія з боку РФ та боротьба концесій української православної церкви (УПЦ) Московського патріархату і УПЦ Київського патріархату щодо*

впливу на свідомість своїх прихожан, створюють негативні умови, що впливають на стан національної безпеки (НБ) нашої держави і визначатимуть основні напрями розвитку її складових на довгострокову перспективу. Зараз РФ веде жорстку інформаційну боротьбу в інформаційній сфері (ІС) України та її складових (медіа простір, державні електронні ресурси та різні системи державного і військового управління, соціальні мережі та інші інформаційні об'єкти) своїми інформаційними засобами (методами), з метою здійснення впливу на них, за рахунок проведення інформаційних та психологічних операцій та поширення своїх наративів.

Тому, на сьогодні, одним з першочергових і актуальних завдань є забезпечення надійного захисту ІС країни в умовах ведення інтенсивного інформаційного протистояння та збройної агресії з боку РФ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В наведеній літературі [1-8] розглядаються питання щодо особливостей сучасних війн [2, 4], дослідженню питань сектору безпеки і оборони [1, 3], національної та інформаційної безпеки держави та таке інше [5-8], але розгляду питань щодо адаптованості комплексної системи захисту ІС України до сучасних умов, в них уваги майже не приділялось.

Мета доповіді. Визначення комплексної системи захисту ІС країни з врахуванням сучасних умов, в яких здійснюється процес її державотворення.

Основна частина.

Національна безпека, як організаційна система, має три взаємопов'язаних рівня: безпека особистості, безпека суспільства і безпека держави і складається з низки функціональних підсистем (складових), що характеризують відповідну сторону національної безпеки за відповідними сферами державного управління, а саме: зовнішньополітичною, внутрішньополітичною, державнобезпековою, воєнною, економічною, соціально-гуманітарною, екологічною, науково-технологічною та інформаційною. Основним завданням інформаційної безпеки (ІБ) на всіх рівнях її національної безпеки, є захист ІС держави, через яку здійснюється вплив на свідомість як окремих громадян (особистостей, політиків, керівників всіх рівнів державного управління, в тому числі і військового керівництва) так і населення країни в цілому від інформаційних сил і засобів інших країн (організацій, груп і таке інше).

Тому, на сучасному етапі розвитку процесу державотворення необхідно вдосконалювати теорію щодо побудови комплексної системи захисту ІС, як інформаційної складової національної безпеки країни та її адаптованості, тобто відповідності сучасним викликам (загрозам), що динамічно змінюються та будуть існувати у подальшому. На довгострокову перспективу, слід очікувати, що багато країн будуть прагнути до домінування у світовому інформаційному просторі і витиснення України із зовнішнього та внутрішнього інформаційного ринку, а тому вони будуть вдосконалювати концепції ведення інформаційних війн, в основу яких будуть закладені положення щодо створення засобів небезпечного впливу на ІС інших країн, порушення функціонування їх

інформаційної інфраструктури та одержання доступу до їх електронних ресурсів і таке інше.

З метою протидії цим засобам та заходам необхідно мати комплексну систему захисту ІС (КСЗІС) держави, яка повинна бути адаптованою до характеру та динаміці зміни методів ведення інформаційної боротьби у ІС і складатися з основних функціональних підсистем.

Організаційної підсистеми, яка здійснює управління застосуванням відповідних сил (організаційних елементів, що відповідають за захист елементів ІС) і програмно-технічних (психологічних) засобів (методів), спрямованих на захист інформації та свідомості громадян своєї країни та здійснення планування та організації виконання заходів щодо протидії загрозам.

Підсистему захисту від інформаційного впливу, що забезпечує виконання ряду заходів щодо захисту елементів ІС держави від негативної дії технічних та програмних засобів інформаційного і психологічного впливу, з метою блокування їх дії на політично-соціальну, воєнну, економічну сфери діяльності держави та свідомість громадян.

Підсистему інформаційного впливу, що забезпечує адекватний вплив на дії, які спричинили виникненню певних загроз в ІС держави за рахунок адаптивного застосування необхідних методів (програм та засобів) психологічного впливу на організаційні елементи та технічного впливу на функціонування різних інформаційних засобів (комплексів, систем) та інших елементів ІС недружелюбних країн, що визивають дані загрози.

Функціонування даних підсистем повинно бути тісно взаємопов'язаним поміж собою і направлене на здійснення надійного захисту ІС та її елементів (електронні ресурси, системи державного і військового управління, інформаційні об'єкти, медіапростір, суспільство, особистість).

Висновки

Впровадження комплексної системи захисту ІС країни є одним з основних завдань держави на сучасному етапі її розвитку, що дозволить забезпечити дотримання відповідного рівня національної безпеки держави. Матеріал доцільно використовувати науковцями, які на системному рівні досліджують питання щодо розробки та впровадження адаптивної комплексної системи захисту інформаційної сфери.

Список використаних джерел.

6. Сектор безпеки і оборони: стратегічне керівництво та військове управління: монографія/ Саганок Ф.В., Фролов В.С., Павленко В.І. та ін.; за ред. д.військ.н., проф. І.С. Руснака. К.: ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. – 230 с.

7. Странніков А.М. Інформаційна боротьба у воєнних конфліктах другої половини ХХ століття. // “Альтерпрес”, 2006-191 с.

8. Бжезинський З. Україна і Європа // Національна безпека і оборона. – 2000. – №7. – С. 11– 20.
9. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія/ за ред. В.А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М.Ю., 2021. 558 с. ISBN 978-617-7664-71-9.
10. Указ Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”.
11. Указ Президента України №121/2021 від 25 березня.2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”
12. Указ Президента України №685/2021 від 28 грудня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”.
13. Кучеренко Ю.Ф. Власік С.М., Сальников О.В., Воробйов О.Г. Методологічні аспекти щодо розробки системи захисту інформації в системах управління військового призначення. Збірник наукових праць ХНУПС: Науково-технічний журнал. 2022. № 2(72). С. 65-70. DOI: 10.30748/zhups.2022.72.10.

Сергій СІДЧЕНКО, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-дослідної лабораторії наукового центру Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-1319-6263>;

Сергій ЗАЛКІН, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-0518-4414>;

Костянтин ХУДАРКОВСЬКИЙ, кандидат технічних наук, доцент, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-9508-9014>;

Володимир БЄЛІМОВ, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків
<https://orcid.org/0000-0002-0221-3822>.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У доповіді представлені основні етапи інформаційної кампанії російської федерації (рф) в ході збройної агресії проти України, надана їх загальна характеристика та систематизація заходів інформаційного (психологічного) впливу рф. Визначені часові межі кожного з етапів інформаційної кампанії рф, обумовлені інформаційними наративами, пов'язаними із зміною цілей російської агресії. Результати дослідження висвітлені за період до завершення 2022 року.*

***Ключові слова:** етапи інформаційної кампанії, заходи в інформаційній сфері, збройна агресія, інформаційний (психологічний) вплив, наратив, фейк, цільова аудиторія.*

Вступ

***Постановка проблеми.** На сьогоднішній день збройна агресія російської федерації (рф) проти України є продовженням гібридної війни, яку вона розпочала ще у 2014 році. Однією з її головних складових є агресивна інформаційна кампанія, оскільки отримання інформаційної переваги є одним із суттєвих факторів результату цієї війни.*

Інформаційна кампанія рф проти України має перманентний характер, проводиться у багатьох сферах функціонування нашої країни і може дещо змінюватись в залежності від перебігу подій на полі бою, початку або закінчення чергової інформаційної (психологічної) операції (ІПсО) або етапу кампанії. Інформаційна кампанія рф має декілька етапів і на даний час ще не завершена. Тож, аналіз перебігу подій в інформаційному просторі нашої країни та основних інформаційних заходів інформаційної кампанії рф є актуальним науковим завданням.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз основних етапів інформаційної кампанії рф в ході збройної агресії проти України за період до 08.09.2022, їх загальна характеристика та систематизація заходів інформаційного (психологічного) впливу (ІПВ) рф представлені в [1]. Інформаційні заходи, що проводила рф під час наступальної операції Збройних Сил (ЗС) України на Харківському напрямі та наприкінці 2022 року проаналізовані в [2-3].*

На сьогоднішній день в засобах масової комунікації існує велика кількість публікацій у форматі інформаційних повідомлень (новин) щодо перебігу збройної агресії рф. Однак, відсутні системні наукові публікації (матеріали), які аналізують інформаційну компанію рф.

***Мета доповіді** – визначення основних етапів інформаційної кампанії рф в ході підготовки і здійснення збройної агресії проти України та виявлення, систематизація і висвітлення основних заходів інформаційного (психологічного) впливу рф.*

Виклад основного матеріалу

Інформаційна кампанія російської федерації проти України являє собою являє собою сукупність масштабних та багатопланових інформаційних (психологічних) операцій та інформаційних акцій, які розпочались задовго до початку повномасштабного військового вторгнення і продовжуються в даний час.

Основною метою підготовчого етапу інформаційної кампанії (початок 2000-х років до середини 2013 року) рф було формування ідеологічних, політичних і військових передумов майбутньої військової агресії. У якості головного засобу в інформаційній сфері в цей період рф була обрана пропаганда, метою якої було формування позитивного образу росії та її політичного курсу.

Основні об'єкти впливу – населення росії, російськомовне населення в Україні, російськомовне населення в сусідніх країнах та країнах Заходу.

Інформаційна кампанія рф даного періоду спрямована на руйнування України ззовні і зсередини шляхом дискредитації її зовнішньої політики, руйнування міжнародного іміджу, провокування конфліктності та напруженості в її відносинах з країнами світу, витіснення зі світових ринків. Російська експансія, маючи на меті ліквідацію української державності, спрямована на дестабілізацію внутрішньої ситуації шляхом анексії Криму, військової агресії на Донбасі, терористичних дій, торговельно-економічної блокади, енергетичного шантажу, підбурювання сепаратистських акцій в регіонах, підтримки проросійської “п’ятої колони” та ін.

Загальною характеристикою та змістом цього етапу було:

- навмисна дестабілізація внутрішньополітичної обстановки в Україні;
- ідеологічна обробка населення рф для об'єднання навколо ідей “руського міра”, боротьби із “зовнішнім ворогом”, а також максимальне ослаблення опозиції у всіх її проявах;
- потужна інформаційна кампанія захоплення інформаційного простору України та використання його в своїх інтересах для формування у населення необхідного суспільного настрою;
- дискредитація зовнішньої і внутрішньої політики України, нав'язування керівництву і населенню держави ідей “руського міра”;
- підрив державної влади України, в тому числі підкуп впливових урядовців, політичних діячів і керівництва силових структур;
- просування агентів впливу на посади в державні органи влади;
- розпалювання протистояння між різними політичними силами і встановлення контролю над ними;
- внесення розколу серед населення України шляхом стимулювання внутрішніх суперечностей політичного, міжнаціонального і міжрелігійного характеру (зокрема, в рамках створення і підтримки різних партій, рухів і організацій певного, в тому числі екстремістського толку);
- всебічне ослаблення України, підрив довіри населення до влади, а також створення в суспільстві протестних і сепаратистських настроїв методом провокації соціально-економічних та інших проблем;

– проведення рф спеціальних операцій проти сусідніх країн, підкуп політиків та формування осередків російського впливу за кордоном з метою розколу політичних еліт Заходу та сусідніх країн.

Таким чином, в ході підготовчого етапу рф створила передумови для початку анексії Криму та розв'язання збройного конфлікту на сході України. Наприкінці підготовчого періоду інформаційна політика рф набула характеру цілеспрямованої інформаційної агресії проти України.

В якості головної мети на етапі початку активної фази інформаційної кампанії (листопад 2013 – кінець 2021 року) рф проти України було визначено досягнення геополітичних та військових переваг рф у євразійському регіоні за рахунок здійснення анексії АР Крим та створення так званої Новоросії.

Основними об'єктами інформаційного (психологічного) впливу було населення рф (з метою підтримки агресивних дій РФ по відношенню до України), населення АР Крим, східних та південно-східних регіонів України, військовослужбовці чорноморського флоту та збройних сил рф, що були введені до Криму, військовослужбовці ЗС України.

Загальною характеристикою цього етапу є [4]:

– продовження просування ідеології “руського миру” та “особливості російської держави”;

– створення вигідного для рф інформаційного фону в інформаційному просторі інших країн шляхом явного або неявного підтримання представників засобів масової інформації, кандидатів та членів уряду тощо;

– намагання розколоти ідеологічно близькі політичні сили в Україні та на міжнародній арені;

– намагання внесення розладу між різними країнами НАТО та ЄС;

– організація і проведення провокацій на політичній, соціально-економічній, конфесійній і міжнаціональній основі, а також стимулювання процесів щодо переростання конфліктів в масові виступи населення, акції суспільної непокори, безлади і зіткнення демонстрантів з правоохоронними органами;

– позиціонування (призначення) лідерів акцій протесту з числа представників опозиційних політичних сил загальнодержавного або місцевого рівнів, а також створення ними альтернативних “органів влади”;

– захоплення урядових будівель і важливих об'єктів критичної інфраструктури України, блокування діяльності силових структур (блокування міст їх постійної дислокації);

– введення на територію України регулярних збройних сил агресора під виглядом місцевих збройних формувань з метою допомоги опозиції і сепаратистам зі створення незаконних збройних формувань.

В інформаційній кампанії рф проти України переважає:

– використання різних міфів та наративів, які здебільшого пов'язані з Другою світовою війною, Степаном Бандерою та українськими націоналістами 1940-х років, але також відносяться до нацизму та насильства;

– очорнення українського уряду через показ його як корумпованої, незаконної та фашистської хунти;

- порівняння Сил оборони України (у тому числі добровольчих підрозділів) із айнзатцгрупами (розстрільними загонами), нацистами, вбивцями, терористами, бандитами та прислужниками київської хунти;

- зображення України як держави, що не відбулася, або маріонетки НАТО і країн Заходу;

- фейкові новини про іноземних солдатів та війська НАТО в Україні щоб показати, що деякі країни НАТО чи ЄС допомагають київській хунті.

Маніпулюючи фактами історії, рф ставить за мету:

- у внутрішньоукраїнському контексті – розколоти країну на два табори, представити діяльність сепаратистів боротьбою з фашизмом;

- у внутрішньоросійському контексті – створити образ ворога (пов'язавши його з фашизмом), визначити за мету боротьбу з ним;

- у зовнішньополітичному контексті – зробити вразливими для критики позиції прихильників України за підтримку нібито “фашистського режиму”.

В інформаційній кампанії рф проти України використовувались всі методи – від розміщення тенденційної інформації та напівправди до фейку. В цей період для пропаганди рф були характерними сенсаційність, перекручування інформації, тенденція спрощення, примітивізація, загальне зниження журналістських стандартів, переважання ілюстрації над текстом, зменшення кількості аналітичних програм.

Проведений аналіз перших етапів (підготовчий та початок активної фази) інформаційної кампанії рф проти України [5] підтвердив її агресивні наміри, а саме:

- 1) інформаційна кампанія рф, особливо на етапі анексії Криму, виявила, що вона є найважливішим елементом досягнення політичних цілей без ведення бойових дій. Засоби масової комунікації стали інформаційною (психологічною) зброєю.

Інформаційна кампанія була спрямована на підтримку політичних і воєнних рішень керівництва рф на міжнародному рівні, з боку населення рф та підконтрольних російській владі територій, нівелювання та викривлення рішень військово-політичного керівництва України, порушення діяльності органів військового управління, зниження морально-психологічного стану особового складу Сил оборони України;

- деморалізацію населення України;

- 2) активними учасниками цих етапів кампанії були військово-політичне керівництво рф та її збройні сили і спецслужби, проросійські сили в українському суспільстві і політикумі, проросійськи налаштовані політичні діячі держав світу;

- 3) для досягнення цілей інформаційної кампанії рф застосовувала повний спектр каналів комунікацій. Найактивніше використовуються телебачення, Інтернет і соціальні мережі;

- 4) основними формами і способами проведення інформаційної кампанії рф на перших двох етапах були:

- цілеспрямований ІПВ з використанням сучасних технологій, спрямований на формування негативного міжнародного іміджу України, а

також на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки, загострення міжетнічних та міжконфесійних відносин в Україні або окремих регіонах і місцях компактного проживання національних меншин;

- маніпулювання суспільною свідомістю та політичною орієнтацією соціальних груп населення України з метою створення політичної напруженості та контрольованого хаосу;

- створення атмосфери негативного ставлення до культурної спадщини України, втрати національної свідомості;

- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, підозрливості, загострення політичної боротьби, провокування репресій проти опозиції та навіть громадянської війни;

- провокування сепаратистських настроїв на території України;

- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади й управління, інспірація помилкових управлінських рішень;

- дезінформація населення стосовно роботи державних органів, підрив їхнього авторитету, дискредитація органів управління;

- провокування соціальних, політичних, національних і релігійних сутичок;

- ініціювання страйків, масового безладу та інших акцій економічного протесту;

- завдання збитків життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, енергетичній, оборонній та інших сферах.

5) активне використання кібератак, диверсій, цілями яких є як військові об'єкти, так і об'єкти цивільної інфраструктури.

На підготовчому етапі до проведення так званої спеціальної військової операції (СВО) цілі рф полягали в інформаційному забезпеченні скритої підготовки рф до відкритої збройної агресії проти України, залякуванні України своєю могутністю, перебільшенні власної сили і передбачали викликати події, які можуть призвести до подальшої дестабілізації ситуації в Україні під час проведення операції.

Інформаційний (психологічний) вплив був, перш за все, спрямований на військово-політичне керівництво, населення та військовослужбовців Сил оборони України, міжнародну спільноту та населення і збройні сили рф.

Довготривалий підготовчий етап СВО можливо умовно поділити на два підетапи:

- перший – переговорний (або скритої підготовки рф до військової агресії), що почався в рамках другого етапу операції рф (з моменту підписання угод з початку вересня 2014 року);

- другий – демонстрація переваги військової сили, який охоплює період, під час якого рф та білорусія разом відпрацьовували елементи майбутньої агресії проти України. Цей етап завершився 23.02.2022 із початком російського вторгнення.

Прихована підготовка до прямої агресії здійснювалась за допомогою інформаційної кампанії шляхом просування наративів “війни не буде”, “війну

провокує Захід, але він її не дочекається тому що рф її не планує”, “війська рф повертаються з навчань до пунктів постійної дислокації” тощо. До цієї кампанії були залучені й офіційні представники Білорусі.

Характерними інформаційними заходами рф в цей період були [1]:

- серед населення рф активно розповсюджується інформація про існування змови колективного Заходу проти рф, здійснюється залякування людей загрозою нападу НАТО на рф, нав'язування думки про те, що всі створюють загрозу для рф;

- формування у населення країн колишнього СРСР викривленого сприйняття історичних подій, ностальгії за минулими часами;

- формування та підтримання у світі міфу про армію рф як “другу армію світу”;

- вихолощення національних цінностей, розмивання національної ідеї, намагання переорієнтувати Україну і суспільство на інші геополітичні центри тяжіння;

- формування нарративу про “неспроможність та історичну помилковість української державності”, “штучність” України, “нацистів” при владі і зовнішнє управління з боку США та ЄС;

- підтримку ідей сепаратизму, що прикривались кампанією із захисту прав і свобод людини, активне формування і підтримання “п'ятої колони”;

- імітацію активізації бойових дій на Донбасі з вини української сторони та просування дезінформації щодо застосування українськими військовослужбовцями забороненого мінськими домовленостями озброєння;

- створення міфу про біологічні лабораторії, які розробляють біологічну зброю під контролем західних країн;

- приховування країною-агресором загарбницьких намірів військово-політичного керівництва як від власних військовослужбовців, так і світової спільноти.

Перша фаза так званої спеціальної військової операції пов'язана зі спробою рф реалізувати сценарій “бліцкригу”, що, за думкою керівництва рф, дозволяло повернути Україну під вплив рф. Інформаційну кампанію, що проводилась в ході першої фази, можна також поділити на два підетапи.

Перший – початковий (24.02.2022 – 17.03.2022), головним меседжем якого в рф визначили СВО проти “окремих нацистських підрозділів” в Україні, в ході якої рф проводить “денацифікацію” та “демлітаризацію” України. Завершення цього етапу обумовлено розумінням рф військової поразки в ході так званого “бліцкригу”.

Для інформаційного простору на початковому підетапі характерно:

- захмарний рівень лживих офіційних заяв (звернень, виступів, інтерв'ю тощо) на міжнародних аренах та в інформаційному просторі рф від політичної еліти найвищого ешелону влади рф, а також заяв (промов, виступів, інтерв'ю тощо) різного роду експертів та ведучих політичних шоу;

- створення та розповсюдження великої кількості матеріалів про “визвольну місію” рф в Україні в міжнародних соціальних мережах тощо;

- демонстрація “доказів” планування наступу ЗС України в Донбасі та нападу на рф, початок якого нібито планувався на 08.03.2022;
- розкручування візуальних символів спецоперації (після роз’яснень міноборонирф 03.03.2022) – літер “Z” (“За перемогу”) та “V” (“Сила в правді” або “Завдання буде виконано”) та їх героїзація;
- інформаційні впливи на особовий склад військових частин та підрозділів ЗС України та інших військових формувань України;
- масові акції залякування та катування мирного населення на тимчасово окупованих територіях та проведення фейкових мітингів на підтримку дій окупаційної адміністрації;
- посилення рф терористичних методів ведення бойових дій (ракетно-бомбові удари по об’єктах цивільної інфраструктури, житлових районах, залякування місцевого населення);
- поширення дезінформації про фактичний перебіг бойових дій та стан частин та підрозділів Збройних Сил України.

Разом з цим, з метою підсилення боротьби з внутрішньою опозицією в РФ приймається закон про відповідальність за “фейки про спеціальну військову операцію”.

Другий підетап – підготовки до затяжної війни, підсилення агресивності ІПВ на населення України, що спрямовано на переконання у безперспективності боротьби проти зсрф (18.03.2022 – 18.04.2022).

В засобах масової інформації рф замість терміну “Збройні Сили України” використовується термін “озброєні формування України” для підкреслення того, що в Україні вже немає повноцінних ЗС України, а збройний опір чинять лише окремі підрозділи ЗС України та “націоналістичні батальйони”, внаслідок чого, головне завдання “спецоперації” в Україні – знищення “націоналістичних батальйонів”.

Характерними діями в інформаційному просторі були:

- формування нарративу про “неспроможність та історичну помилковість української державності” та суспільної думки громадян рф відносно різних сфер життєдіяльності України, спрямованої на визначення України як ворога, що знаходиться “під зовнішнім керуванням США та ЄС”;
- створення міфів про “штучність” України, “нацистів” при владі та неадекватність українських Президентів;
- “нацистські військові формування”, більшість з яких є “азовцями”;
- біологічні лабораторії, які розробляють біологічну зброю під контролем західних країн, та просування міфу про розробку коронавірусу COVID-19 в Україні тощо.

В умовах провалу завдань першої фази так званої СВО рф проти України рф перейшла до другої фази СВО з використанням традиційної для рф практики випаленої землі, перевіреної у Чечні та в Сирії. Безпосередньо в ході збройної агресії рф в залежності від перебігу бойових дій у росії декілька разів змінюються цілі “спеціальної військової операції на Донбасі” та відповідні інформаційні нарративи. Також в кожній фазі проведення СВО з боку рф спостерігається зміна профілю ворога, а саме [1]:

– в ході першої фази СВО – окремі “нацисти”, більшість яких є “азовцями”. При цьому, в перші дні війни вважається, що Збройні Сили України опір не оказують;

– на другому етапі першої фази – пропаганда рф визначила, що всі Збройні Сили України та майже все населення України є нацистами;

– в ході другої фази СВО (перший та другий етапи) – збройні сили рф воюють з нацистами Збройних Сил України та радниками НАТО;

– на третьому етапі другої фази ворогом є весь колективний Захід.

Інформаційна кампанія рф проти України з підтримки СВО поділяється на декілька етапів в залежності від стану бойових дій.

Перший етап інформаційної кампанії другої фази СВО рф (19.04.2022 – 08.05.2022) – спроба виправдання затягування СВО та своїх агресивних дій проти України.

Другий етап інформаційної кампанії другої фази СВО рф (09.05.2022 – 28.05.2022) – спроба відновити сфери впливу над усіма країнами, які раніше були частиною СРСР (країни ОДКБ), країнами ЄС, НАТО, світову спільноту, виходячи з того, що “зсрф воюють з нацистами ЗС України та радниками НАТО” в Україні “на своїй землі”.

Третій етап інформаційної кампанії другої фази СВО рф (29.05.2022 – 31.08.2022) – спроба виправдання початку СВО проти України шляхом активного просування нарративу про те, що якби рф не почала проводити СВО, то Україна згодом напала б на рф за вказівкою США.

Четвертий етап інформаційної кампанії другої фази СВО рф (1.09.2022 – 19.09.2022). На цьому етапі інформаційна кампанія рф проти України втратила цілісний характер внаслідок частоті зміни своїх цілей і поразок російської армії та почала проводитися шляхом різноспрямованих окремих ІІсО та ІІсО “щодо ситуації”.

В ході п'ятого етапу (20.09.2022 – 06.10.2022) рф намагається легітимізувати окупацію території України шляхом проведення “референдумів про входження до складу рф” та оформлення їх результатів.

Для шостого етапу інформаційної кампанії було характерним проведення операцій із завдання ударів по критичній інфраструктурі України. Основною метою інформаційної кампанії рф на цьому етапі є виправдовування повномасштабної війни рф проти України, інформаційне забезпечення “великого наступу” зсрф, виправдовування невиконання цілей СВО та підготовка російського народу до тривалої війни.

Висновки

Інформаційна кампанія рф проти України не закінчена. Представлена систематизація основних етапів антиукраїнської інформаційної кампанії та заходів ІІВ РФ в ході підготовки і здійснення збройної агресії проти України не є, вичерпною і може бути доповнена і змінена після завершення інформаційної кампанії.

Список використаних джерел

1. Сідченко С. О., Залкін С. В., Хударковський К. І. Основні етапи інформаційної кампанії російської федерації в ході збройної агресії проти

України станом на вересень 2022 року. *Наука і техніка Повітряних Сил*. 2022. Вип. 2(47). С. 6–19. <https://doi.org/10.30748/nitps.2022.47.01>.

2. Сідченко С. О., Залкін С. В., Хударковський К. І., Белімов В. В. Інформаційні заходи шостого етапу інформаційної кампанії російської федерації в ході збройної агресії проти України у вересні 2022 року. *Наука і техніка Повітряних Сил*. 2022. Вип. 3(48). С. 66–75. <https://doi.org/10.30748/nitps.2022.48.09>.

3. Сідченко С. О., Залкін С. В., Хударковський К. І., Белімов В. В., Ревін О. В. Напрями розвитку інформаційної кампанії Російської Федерації в ході збройної агресії проти України у вересні-грудні 2022 року. *Наука і техніка Повітряних Сил*. 2022. Вип. 4(49). С. 64–79. <https://doi.org/10.30748/nitps.2022.49.09>.

4. Певцов Г. В. Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері: монографія / Г. В. Певцов, А. М. Гордієнко, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, А. О. Феклістов, К. І. Хударковський. – Х. : Вид. Рожко С. Г., 2017. – 276 с.

5. Певцов Г. В., Залкін С. В., Сідченко С. О., Хударковський К. І. Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації в Україні: моделі впливу та напрями протидії. *Наука і оборона*. 2015. Вип. 2. С. 28–32.

Михайло ТРЕБІН, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків
ORCIDID: 0000-0002-1328-9865;

Таїсія ЧЕРНИШОВА, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків
ORCIDID: 0000-0001-5299-842

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ У ВІЙНАХ МАЙБУТНЬОГО

Анотація. У тезах розглянуто основні тенденції збройної боротьби у воєнних конфліктах і війнах найближчого майбутнього. Наголошується на збільшенні просторових показників збройної боротьби та використанні принципу «багатосферності». Обґрунтовується важливе значення інформаційного континууму та використання нових інформаційних систем і технологій, що збільшують потенційні можливості інформаційного впливу у війні. Прогнозується перехід від забезпечувальних функцій космічних засобів до бойових дій у космосі та зумовлюється необхідність превентивного опрацювання теоретичних засад нових форм ведення воєнних дій у космосі. Підкреслюється значення зброї на нових фізичних принципах та обумовлена

нею зміна логіко-часової побудови збройної боротьби. Стверджується, що технології збройної боротьби мають бути такими, що випереджають час.

Ключові слова: тенденції збройної боротьби, «багатосферність», інформаційний континуум, космічні сили та засоби збройної боротьби, зброя на нових фізичних принципах, логіко-часова побудова збройної боротьби.

Вступ

Постановка проблеми. Лиха, породжені війнами та збройними конфліктами, здавна не полишають людство. Змінюються часи, але незмінним компонентом людського буття залишається війна. Вона супроводжує соціальний розвиток: зростання стратифікованих групових структур, осілий спосіб життя, сільське господарство, соціальні ієрархії та поділ праці.

Найміцніше поширення воєн пов'язане з появою перших стабільних, територіально орієнтованих форм політичного устрою – вождівств, міст-держав і, нарешті, давніх імперій, які міцно вкоренилися за останні 12 тис. років. Сучасні дослідники виділяють кілька періодів революційного зростання воєнних дій, починаючи з південної Месопотамії наприкінці IV – початку III тис., східного Середземномор'я та Китаю наприкінці I тис. до н.е., а також зростання кількості воєн в Європі між 1500-ми та 1945 рр. [1]. У всіх трьох періодах можна спостерігати міцний взаємозв'язок між війною, розвитком держави та соціальними трансформаціями. Цей зв'язок зумовив безпрецедентні соціальні зміни у військовій (чисельність армії, виробництво зброї), суспільній (урбанізація, технологічні винаходи, перехід до масового виробництва в сільському господарстві й далі в промисловості) та політичній (значна політична централізація, розширення впливу інфраструктури) сферах. Безпосереднім результатом таких змін стала ескалація воєн, оскільки держави, що постійно розширюються, намагалися встановити регіональні гегемонії та/або запобігти перетворенню інших таких держав на нових політичних гегемонів [2]. Безумовно, людство завжди сподівалося, що війни зникнуть як явище. П. Сорокін свого часу писав: «...сонм порожніх і невибагливих, поверхневих і незграбних теорій свідчив про зникнення війни з людської історії, про наближення часів, коли вівці обіймуться з вовками у світі «взаєморозуміння» і «співпраці в усьому світі», коли зброю буде перероблено на електричні тостери, ключки для гольфу та радіоприймачі... Деякі навіть ... заявляли, що війна, без сумніву, зникає мірою того, як ми рухаємося від амеби до цивілізації гомосап'єнс» [3, vol. 3, p. 360-361]. У цьому контексті сучасний період не є фіналом історії воєн. Про це свідчать події в Україні, що розпочалися 2014 р. з анексії Криму та окупації частини Донбасу РФ та перетворилися на звичайну війну XXI ст. 24 лютого 2022 р. За словами канадсько-американського дослідника С.А. Пінкера: «...більшість із нас, включаючи вас, любий читачу, створені для насильства» [4, p. 483], тому феномен війни, основні тенденції збройної боротьби залишаються в нашому бутті та потребують всебічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З моменту зародження людства війна і мир, конфлікт і насильство, армія та збройні сили завжди, явно чи латентно, були предметом наукових досліджень. Зусиллями багатьох мислителів починаючи з давніх часів (Сунь-Цзи, У-Цзи, Геракліт, Аппіан, Флавій Вегетій Ренат), Відродження (Н. Макіавеллі), Нового часу (К. фон Клаузевіц, А. Жоміні) і сучасності (Б. Александер, М. Дейві, М. Калдор, М. ван Кревельд, Ч. Москос, В. Сліпченко, Е. Тоффлер, М. Яновіц та ін.) було виявлено, описано й обґрунтовано сутнісні ознаки війни, її закони, мінливі зміст і форми [5–10]. Активними дослідниками феномену війни, її законів, причин виникнення, мінливого змісту та різноманіття форм є також і українські вчені (В. Горбулін, В. Кротюк, В. Мандрагеля, Б. Парахонський, О. Панфілов, Г. Перепелиця, І. Рущенко, В. Смолянук та ін. [11–19]). Але війна, як і будь-яке інше суспільне явище, змінюється з часом, виникають нові тенденції збройної боротьби, які потребують фундаментального дослідження, оскільки ті стратегії, що використовувалися у війнах минулого, можуть виявитися недостатньо ефективними або непрацездатними в майбутньому.

Мета доповіді – розглянути основні тенденції збройної боротьби у воєнних конфліктах і війнах найближчого майбутнього.

Основна частина

Німецький військовий теоретик та історик, генерал-майор пруської армії Карл фон Клаузевіц (1780–1831) у передмові до найвідомішої своєї книги «Про війну» писав: «Війна є ніщо інше, як продовження державної політики іншими засобами» [20, т. 1, с. 11] й акцентував увагу саме на насильницьких засобах. «Війна, – зазначав учений, – це акт насильства, що має за мету змусити супротивника виконати нашу волю» [20, т. 1, с. 23]. У заголовку одного з параграфів своєї праці він наводить інше визначення війни: «Війна є актом людських стосунків». І далі: «Війна... належить... до галузі громадського життя. Війна є зіткненням значних інтересів, що розв'язується кровопролиттям, і тільки цим вона відрізняється від інших суспільних конфліктів» [20, т. 1, с. 163]. Водночас К. Клаузевіц не вважав кровопролиття й застосування збройної сили обов'язковими ознаками війни та справедливо зазначав, що «війна є зброєю політики; вона неодмінно має відбивати характер останньої» [20, т. 2, с. 438]. Він допускав, що «доведеться, хоч-не-хоч, дійти до визнання таких воєн, які полягають тільки в погрозі супротивнику» [20, т. 2, с. 429], і що ведення їх припускає використання тільки політичних та інших невоєнних засобів. У цьому К. Клаузевіц виявився солідарним з відомим китайським полководцем і військовим теоретиком Сунь-Цзи, який ще в VI–V ст.ст. до н. е. зазначав: «Найкраща війна – розбити задуми супротивника; далі – розбити його союзи; далі – розбити його війська» [21, с. 40]. Тобто феномен війни постійно трансформується разом зі змінами, що відбуваються у світі. І це треба враховувати під час осмислення тенденцій збройної боротьби в майбутньому.

Які ж основні тенденції збройної боротьби майбутнього ми можемо окреслити? З нашої точки зору, їх декілька і вони мають величезне значення для підготовки країни до відбиття можливої агресії в майбутньому й перемоги в нинішньому збройному протистоянні.

По-перше, ретроспективний погляд на еволюцію військового мистецтва свідчить, що траєкторія його розвитку являє собою освоєння простору, у якому здійснюється постійно розширювана збройна боротьба. Це розширення мало місце від стратегії генеральної битви в одній точці (епоха наполеонівських воєн) до лінійної стратегії (з другої половини XIX ст. до середини 1930-х рр.), а далі – до глибокої операції на континентальному театрі воєнних дій (Друга світова війна) та об'ємної (повітряно-космічної, повітряно-наземної і наземно-морської) операції початку XXI ст. Тобто на зміну традиційним воєнним діям, суворо розподіленим за фізичними сферами, прийшли об'ємні, що проводяться одночасно в усіх сферах протиборства, у значно розширеному просторово-часовому континуумі. Тут упроваджується принцип «багатосферності», який у перспективі отримає подальший розвиток.

Багатосферність в єдиному бойовому просторі реалізовуватиметься дистанційним зниженням потенціалу противника на будь-якому віддаленні від своєї території шляхом синхронного нанесення з різних напрямів глобальних ударів непілотованою високоточною зброєю різного базування, а також функціональним програмно-апаратним впливом. Тому головні цілі для поразки обиратимуться не в тактичній, а в оперативно-стратегічній та стратегічній глибині. Проте бойові дії в безпосередньому зіткненні з противником, хоч і набудуть швидкоплинного характеру, проте збережуть своє значення. Тому сили загального призначення займуть відповідне місце у війнах майбутнього.

По-друге, до збільшення просторових показників збройної боротьби слід додати зростання значення інформаційного континууму. Завдяки цьому чиннику відбувся перехід від одиничних та автономних одиниць зброї до автоматизованих комплексів і систем – розвідувально-вогневих (розвідувально-ударних), інформаційно-бойових тощо. Бойові системи зі штучним інтелектом стають головним знаряддям збройної боротьби. Саме цілеспрямоване використання інформації детермінує створення бойових систем озброєння далекої та глобальної дії, що слугує матеріальною передумовою проведення об'ємної багатосферної операції та розробки її теорії. Нові інформаційні системи й технології – Інтернет, мобільний телефонний зв'язок, глобальна навігація, волоконні та бездротові мережі передачі даних – дедалі збільшують потенційні можливості інформаційного впливу у війні. Сучасні армії значно залежать від інформації, тому їх цілком можливо привести в небоєздатний стан засобами радіоелектронного, інфрачервоного та інших засобів придушення. Не знищуючи живу силу, така зброя може повністю паралізувати роботу інформаційних засобів і мереж, тому захист власних інформаційних ресурсів слід розглядати як складову частину бойової готовності збройних сил.

По-третє, зростання значення космічного простору. Досвід війн XX ст. свідчить, що будь-яка нова сфера діяльності людини перетворюється на сферу збройної боротьби за наявності трьох основних передумов. Перша – стан науки і техніки, економіки і соціальних умов; вона забезпечує створення сил і засобів для всебічного опанування нової сфери. Друга – нова сфера забезпечує ефективніше вирішення наявних і якісно нових завдань збройної боротьби. Третя – наявність достатньої кількості сил і засобів для розв'язання

самостійних стратегічних завдань. Усім цим вимогам поки що відповідає лише наземна сфера. Тому сьогодні головною сферою збройної боротьби поки що залишається суходіл, де базуються й діють не лише сухопутні та основна частина військово-повітряних сил, але також частина сил і засобів флоту. Проте найближчим часом на сферу збройної боротьби перетвориться й навколоземний космічний простір. Очевидним є перехід від використання його з виключно забезпечувальною метою (розвідка, зв'язок, навігація), властивих сьогодні, до активних дій наступального та оборонного характеру в майбутньому. Інноваційні системи зброї, що розташовані на космічних бойових платформах, вже незабаром можуть стати новим засобом ведення сучасної війни, а це передбачає застосування ударних сил і засобів космічного базування в нових формах, тобто в перспективі відбудеться перехід від забезпечувальних функцій космічних засобів до бойових дій у космосі. Все це зумовлює необхідність превентивного опрацювання теоретичних засад нових форм ведення воєнних дій у космосі, зокрема таких, як протисупутниковий бій, систематичні бойові дії зі знищення об'єктів інфраструктури держави, орбітальна супутникова битва, протикосмічна операція та ін. У ході цих операцій основні зусилля зосереджуватимуться на дезорганізації системи управління противника шляхом знищення наземної інфраструктури, що забезпечує дії космічних сил та засобів.

По-четверте, зростання значення інформаційно-психологічної боротьби. З появою нових інформаційно-комунікаційних технологій її форми та способи кардинально змінилися. У зв'язку з накопиченням величезних масивів інформації про поведінку людини та соціальних груп у воєнних конфліктах сьогодні починає відігравати значу, а подеколи й вирішальну роль психологічна зброя. Вона спрямована на маніпулювання соціумом, культурним середовищем, національним менталітетом та алгоритмами поведінки населення з використанням прийомів рефлексивне управління [22]. Очевидно, що на такі дії необхідно своєчасно реагувати. На користь розвитку теорії інформаційного протистояння та психологічної боротьби слід всебічно вивчати й опрацьовувати способи та прийоми рефлексивного впливу на різні групи населення у воєнних конфліктах.

По-п'яте, розширення спектру застосовуваних засобів збройної боротьби, серед яких істотно зростає значення зброї на нових фізичних принципах, а також гіперзвукової, високоточної, електромагнітної, лазерної, інфразвукової, кіберзброї, інформаційно-керуючих систем, безпілотних літальних та автономних морських апаратів, роботизованих комплексів військового призначення, штучного інтелекту в системах підтримки прийняття рішень, управління військами (силами) та озброєнням, військової та спеціальної техніки. Ця тенденція безпосередньо пов'язана з двома важливими аспектами: по-перше, з розробкою, створенням та опануванням власних високотехнологічних систем зброї; а по-друге – з пошуком та впровадженням ефективних методів протидії аналогічним новим системам потенційного противника. Розвиток засобів збройної боротьби зумовлює перехід від фізичного знищення (придушення) супротивника лише вогневими засобами до комплексного (функціонального) впливу на основі інтегрованих в єдину

систему засобів ураження (у тому числі, високоточної зброї), розвідки, радіоелектронної боротьби, інформаційного протиборства та автоматизованого управління при розмиванні кордонів між стратегічним, оперативним та тактичним рівнями дій. Без сумніву, що в збройній боротьбі майбутнього широко використовуватиметься не смертельна зброя, до якої належать системи озброєння, здатні позбавити боєздатності особовий склад та (або) вивести з ладу техніку, не завдаючи при цьому тривалої шкоди здоров'ю людей та уникаючи ненавмисного руйнування матеріальних об'єктів і обладнання.

По-шосте, зміна логіко-часової побудови збройної боротьби: завоювання ініціативи та переваги в інформаційній сфері (в управлінні військами та зброєю); створення переваги в повітряно-космічній сфері; зміна на свою користь співвідношення сил на суші та морях; досягнення загальної кількісно-якісної переваги в силах та засобах; збільшення тривалості підготовчих та зменшення періоду активних дій; посилення дедуктивних та послаблення індуктивних зв'язків і відносин збройної боротьби; використання стратегічних і оперативних засобів для поразки тактичної ланки; організація та ведення збройної боротьби в реальному масштабі часу; перехід від управління військами до управління збройною боротьбою.

Висновки

Безумовно, міркування та прогнози, подані в цій доповіді, не можна вважати вичерпними. Опрацювання змін характеру та змісту збройної боротьби продовжується, особливо з урахуванням досвіду російсько-української війни. У будь-якому випадку після перемоги над агресором нам потрібно буде усвідомлювати, що мрії про вічний мир є лише мрії, а реальність – це забезпечення незалежності держави різноманітними засобами, у тому числі й військовими, а тому необхідно постійно осмислювати досвід воєнних дій, основні тренди збройної боротьби, технологію досягнення цілей у збройній боротьбі. А технологія має бути сучасною, ще краще перспективною, такою, що випереджає час.

Список використаних джерел

1. Malešević S. The sociology of war and violence. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2010. x, 363 p.
2. Levy J. S., Thompson W. R. The arc of war: origins, escalation, and transformation. Chicago : Univ. of Chicago Press, 2011. 282 p.
3. Sorokin P. A. Social and Cultural Dynamics : in 4 vol. New York : American Book Co., 1937–1941.
4. Pinker S. The better angel of our nature: why violence has declined. New York : Viking, 2011. xxviii, 802 p.

5. Freedman L. The future of war: a history. New York: Public Affairs, 2017. xxi, 376 p.
6. Kaldor M. New & old wars : organized violence in a global era. Third ed. Stanford, California : Stanford University Press, 2012. xii, 268 p.
7. Lyall J. Divided armies : inequality and battlefield performance in modern war. Princeton : Princeton University Press, 2020. xvii, 508 p.
8. Simons G., Chifu I. The changing face of warfare in the 21st century. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. x, 277 p.
9. Кревельд М. ван. Трансформация войн / пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. 344 с.
10. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Война и антивоенная. Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века / пер. с англ. М.Б. Левина. Москва : АСТ : Транзиткнига, 2005. 412, [1] с.
11. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс : монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків : ФОРМ, 2021. 558 с.
12. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2021. 243, [4] с.
13. Мандрагеля В. А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз / Нац. акад. оборони України, Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2003. 570 с.
14. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
15. Панфілов О. Ю. Збереження гомеостазису суспільства в умовах системних трансформацій: силовий аспект : монографія. Харків : Майдан, 2007. 360 с.
16. Перепелиця Г. М. Україна – Росія. Війна в умовах співіснування : монографія / Foreign Policy Research Institute. Київ : СтилоС, 2017. 879 с.
17. Рущенко І. П. Війна цивілізацій. Анатомія російсько-українського конфлікту. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 434 с.
18. Смолянчук В. Ф. Військова могутність України. Теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років). Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2000. 466 с.
19. Требин М. П. Войны XXI века. Москва : АСТ ; Минск : Харвест, 2005. 608 с.
20. Клаузевиц К. О войне : в 2 т. Москва: ООО «Изд-во АСТ» ; Санкт-Петербург: Terra Fantastica, 2002.
21. Сунь-Цзы, У-Цзы. Трактаты о военном искусстве / пер. с кит., предисл. и коммент. Н.И. Конрада. Москва: ООО «Изд-во АСТ» ; Санкт-Петербург: Terra Fantastica, 2002. 558 с.
22. Требин М.П., Чернишова Т.О. Борьба за сознание людей в эпоху постправды. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2021. № 3 (50). С. 153-171.

Руслан ГУЛА, доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-0629>;

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ, докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка", м. Полтава

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7473-5868>

МІЛІТАРИЗМ – БАЗОВИЙ ПРИНЦИП ІДЕОЛОГІЇ РАШИЗМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

***Анотація.** Проаналізовано зміст феномену сучасного російського фашизму («рашизму», путінізму) та його принципи. Визначено комплекс основних засад сучасного російського фашизму («рашизму», путінізму) та проаналізована їхня сутність на конкретних прикладах прояву зовнішньої та внутрішньої політики путінської Росії. Окреслені сутнісні ознаки державної політики мілітаризації суспільної свідомості. Акцентована увага на особливості російського фашизму – мілітаризмі та дано його авторське визначення.*

***Ключові слова:** сучасний російський фашизм, путінізм, "рашизм", мілітаризм.*

Вступ.

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України принципово нового змісту набуває *проблема* розкриття сутності ідеології сучасного російського фашизму («рашизму», путінізму), який був реалізований у культурно-духовному житті соціуму та політичній системі путінської Росії. *Аналіз останніх досліджень і публікацій.* Теоретичною підвалиною статті є праці, присвячені ідеології та практиці фашизму. Серед зарубіжних дослідників, які розглядають особливості фашизму (зокрема, процес формування й функціонування) на прикладі європейських країн, слід відзначити, насамперед, А. Бауеркемпера, Б. Бессонова, В. Віппермана, В. Дашичева, Ш. Кайліца, С. Кара-Мурзу, Л. Корнєву, В. Лук'янова, Л. Люкса, П. Мілза, П. Рахшмира, А. Умланда, І. Черних. Сутність сучасного російського фашизму ґрунтовно розкрита у наукових розвідках Б. і В. Дем'яненків, О. Зайцева, П. Мироненка, О. Лісничука, А. Павлишина, В. Ткаченка. *Метою статті* є розкриття мілітаристської сутності сучасного російського фашизму, аналіз його основних принципів та механізму їхньої реалізації у суспільно-політичній практиці російського політичного істеблiшменту.

Виклад основного матеріалу.

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України принципово нового змісту набуває розкриття сутності ідеології сучасного російського фашизму («рашизму», путінізму), який був реалізований у культурно-духовному житті соціуму та політичній системі путінської Росії.

У сучасній Росії в тому чи іншому вигляді наявні всі основоположні принципи фашизму: від культу традиціоналізму, неприйняття модернізму та опори на історичні травми – до ідеї міжнародної та внутрішньої змови, культу смерті та інших, що легко можна знайти у виступах, «програмних промовах», статтях В. Путіна та його оточення, у суспільно-політичній практиці путінського режиму [2]. Одним із базових принципів рашизму [1], безумовно, є мілітаризм.

Мілітаризм – політика активного нарощування та використання військової могутності держави в експансіоністських цілях та домінування мілітарного складника в індивідуальній та суспільній свідомості.

У скандально відомій статті В. Суркова «ДолгоегосударствоПутина» міститься вражаючий за відвертістю опис путінської «глибинної» держави: «Високе внутрішнє напруження, яке пов'язане з утриманням величезних неоднорідних просторів, і постійне перебування у гущавині геополітичної боротьби роблять військово-поліцейські функції держави найважливішими та вирішальними» [4]. Але водночас слід визнати той факт, що військовий складник державного устрою надзвичайно сильно вплинув на формування російської національної свідомості.

За допомогою мілітаризації свідомості громадян путінська держава вирішує кілька взаємозалежних і взаємопов'язаних завдань. По-перше, це дозволяє представити народу своєрідний ерзац національної ідеї на основі лубочних уявлень «слави російської зброї». Власне кажучи, уся національна ідея нині полягає в тому, що Росія історично приречена на самоті протистояти незліченному сонму ворогів. Пацифізм фактично трактується як синонім зради. Світоглядною основою виступає той же міф про Перемогу. Власне це та вісь, на якій тримається вся міфологія «Руського миру» та путінського режиму загалом. За дужки виносяться та обставина, що ця перемога була в першій половині минулого століття, а за В. Путіна Росія була здатна «перемогти» лише крихітну в порівнянні з собою Грузію. Але це зовсім не бентежить авторів путінської міфотворчості.

Друге завдання це – легітимізація власного режиму В. Путіна. Кремлівським політтехнологам вдається зробити важливу маніпулятивну заміну: громадян країни надзвичайно успішно переконують, що найголовнішим критерієм оцінки світового впливу держави є його військова міць. Це дозволяє зняти з порядку денного питання розбалансованості соціально-політичного устрою, проблему загальнонаціональних та європейських цінностей, громадянських прав, питання антагонізму між демократією й авторитаризмом.

Третім важливим завданням, яке виконує мілітаризм у путінській Росії, є те, що армія досі сприймається як еталонний модельний державний інститут.

Армійська муштра у розумінні провінційних у всіх сенсах соціальних груп і верств сприймається як форма необхідної для країни «дисципліни й порядку». У переважній більшості росіян на рівні підсвідомого сформувався міф про те, що для величезної країни армія є основою держави [3].

Четверте завдання – це підготовка мобілізаційного резерву для проведення збройної агресії. Яскравим прикладом є наказ міністра оборони РФ № 132 від 15 березня 2022 р. «Про організацію залучення членів військово-патріотичного громадського руху «Юнармія» до проведення спеціальної операції на території України». Через брак живої сили для поповнення лав збройних сил військове керівництво розглядає можливість залучення до бойових дій неповнолітніх росіян. У наказі йдеться про підготовку Головним військово-політичним управлінням ЗС РФ звітності щодо потенційного людського резерву віком 17–18 років серед «найбільш переконаних, сильних духом особистостей, готових до виконання завдань за призначенням у будь-яких умовах обстановки» з метою їх перспективного залучення до бойових дій у складі окупаційної армії. Органи військового управління оперативного-стратегічного рівня повинні надати пропозиції стосовно проведення підготовки зазначеного контингенту в найкоротші терміни [5].

Висновки. Отже, крайній ступень мілітаризації суспільної свідомості та войовничий імперіалізм є базовим принципом що розкриває сутність рашизму, як симулякру штучного ідеологічного стилю.

Література і джерела

1. Гула Р.В. Путінська росія: “Третій рим” чи “Четвертий райх”? (Аспекти політологічного аналізу) / Р.В. Гула, І.Г. Передерій // Суспільно-політичні процеси. Наукове видання Академії політичних наук України. Київ. Видавництво Політія, 2022. Випуск 19 – 2022. С. 171–195.
2. Дем’яненко Б. “Путінізм” як різновид авторитарного політичного режиму / Б. Дем’яненко, В. Дем’яненко // ППіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. Наукові записки. – Випуск 2 (94), 2018.– С. 241 – 257.
3. Для чего происходит и чем опасна милитаризация сознания россиян // Открытые медиа. – 19.02.2019. – Режим доступа: <https://openmedia.io/news/dlya-chego-proisxodit-i-chem-opasna-militarizaciya-soznaniya-rossiyan/>
4. Сурков В. Долгое государство Путина / В. Сурков // Независимая газета. – 11.02.2019. – Режим доступа: https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html
5. У кремлі готуються залучити до війни проти України «гітлер’югенд» // Вечірній Київ. 20 березня 2022. – Режим доступа: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/63324/>

Вадим ЛУК'ЯНЧУК, доктор технічних наук,
професор,

начальник науково-дослідного відділу наукового
центру Повітряних Сил Харківського
національного університету Повітряних Сил імені
Івана Кожедуба, Харків

orcid.org/0000-0001-5695-7723;

Іван НІКОЛАЄВ, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник науково-дослідного відділу
наукового центру Повітряних Сил Харківського
національного університету Повітряних Сил імені
Івана Кожедуба, Харків

orcid.org/0000-0002-1250-9918

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОПИСУ ПРОТИПОВІТРЯНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ПРИ ІМІТАЦІЙНОМУ МОДЕЛЮВАННІ

***Анотація.** У доповіді викладений методологічний підхід до опису процесів конфліктно-інформаційної взаємодії перспективного зенітного ракетного комплексу із засобами повітряного нападу в рамках розрахункового сценарію ведення бойових дій на стадії його зовнішнього проектування. Показано, що цей підхід може бути покладений в основу розробки моделі протиповітряних бойових дій перспективного зенітного ракетного комплексу в розрахункових умовах функціонування згідно з послідовним проходженням основних фаз його бойового застосування. Запропонований підхід відображає загальне уявлення про технологію розробки та застосування розрахункових сценаріїв бойового застосування перспективного зенітного ракетного комплексу для відбиття удару засобів повітряного нападу. Для конкретних типів зенітних ракетних комплексів ця технологія повинна конкретизуватися з урахуванням їх специфіки та виконуваних ними завдань.*

***Ключові слова:** методологічні аспекти, моделювання, зенітний ракетний комплекс, розрахунковий сценарій, розрахункова бойова задача*

Вступ

***Постановка проблеми.** Сучасні зенітні ракетні комплекси (ЗРК) є структурно-складними виробами військової техніки. Забезпечення високої якості ЗРК, що створюється, пов'язане з дослідженням його ефективності на всіх етапах функціонування. Особливе місце у цих дослідженнях займає етап концептуального проектування, оскільки прийняті на цьому етапі рішення багато у чому визначають ефективність ЗРК протягом усього періоду його життєвого циклу. Завданням створення перспективного ЗРК конкретного типу є обґрунтування обрису та основних тактико-технічних характеристик (ТТХ) на основі аналізу бойових завдань, виконання яких ЗРК має забезпечувати в*

прогнозованих (очікуваних) умовах ведення протиповітряних бойових дій [1-8]. На етапі концептуального проектування очікувані умови бойового застосування перспективного ЗРК конкретного типу можуть бути задані лише у вигляді прогнозованих (розрахункових) сценаріїв ведення протиповітряних бойових дій, розробка яких має здійснюватися з урахуванням досвіду локальних війн, способів бойового застосування та перспектив розвитку засобів повітряного нападу (ЗПН) противника [1-6].

Таким чином, актуальним є завдання розробки розрахункових сценаріїв протиповітряних бойових завдань для обґрунтування вимог та оцінки ефективності перспективних зенітних ракетних комплексів будь-якого типу з використанням методів математичного моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в даний час існує велика кількість робіт, присвячених різним аспектам розробці методологічних підходів до удосконалення побудови протиповітряної оборони (ППО) з урахуванням досвіду бойових дій і перспектив розвитку ЗПН [1-6]. Концептуальні погляди на застосування перспективних засобів ураження на основі концепції ведення багатодомених операцій у рамках застосування ЗС США та ОЗС НАТО розглянуті у роботі [7, 8]. У публікаціях [9-18] розглядаються різні аспекти розробки та застосування методів імітаційного моделювання для формування збалансованих угруповань ППО та ЗПН, оцінки ефективності, формування обрису та обґрунтування оперативно-тактичних (тактико-технічних) вимог, що висувуються до зразків озброєння та військової техніки (ОВТ), у тому числі до ЗРК. Особливості моделювання протиповітряних бойових дій у тренажерах розглянуті у роботах [19, 20].

Однак у відомих роботах відсутні докладні описові моделі, які можуть бути використані для розробки розрахункових сценаріїв виконання бойових завдань, зміст яких повинен відповідати очікуваним умовам ведення протиповітряних бойових дій, що робить розробку цих моделей актуальним науковим завданням.

Мета доповіді – представити у системному вигляді елементи методології розробки розрахункових бойових завдань для обґрунтування обрису, формування та реалізації вимог до перспективних ЗРК з використанням системи моделювання протиповітряних бойових дій.

Основна частина

Протиповітряні бойові дії характеризується масованим застосуванням ЗПН, які мають великий діапазон швидкостей застосування, великий радіус дії, високу маневреність, малу ефективну поверхню розсіювання, різноманітну тактику застосування. Зміст протиповітряних бойових дій визначається характером впливу ЗПН противника на об'єкти і засоби протиповітряної оборони (ППО), а також бойовими можливостями, способами та прийомами бойового застосування сил та засобів угруповання ППО. Основною формою дій ЗПН є удар, який є короткочасним потужним впливом з метою знищення або ураження засобів ППО і об'єктів, що обороняються. Протиповітряні бойові дії включають: підтримку необхідного ступеня бойової готовності сил і засобів

ППО; безперервне освітлення повітряної обстановки; боротьбу із силами та засобами повітряної розвідки противника; ведення протиповітряних боїв; відновлення порушеної ППО після бою.

Протиповітряні бойові дії в сучасних умовах ведуться бойовими системами ЗПН противника і ППО об'єкта (рис. 1). Тому при розробці моделей протиповітряних бойових дій повинні бути змодельовані бойові дії сил і засобів ППО та сил і засобів повітряного нападу противника.

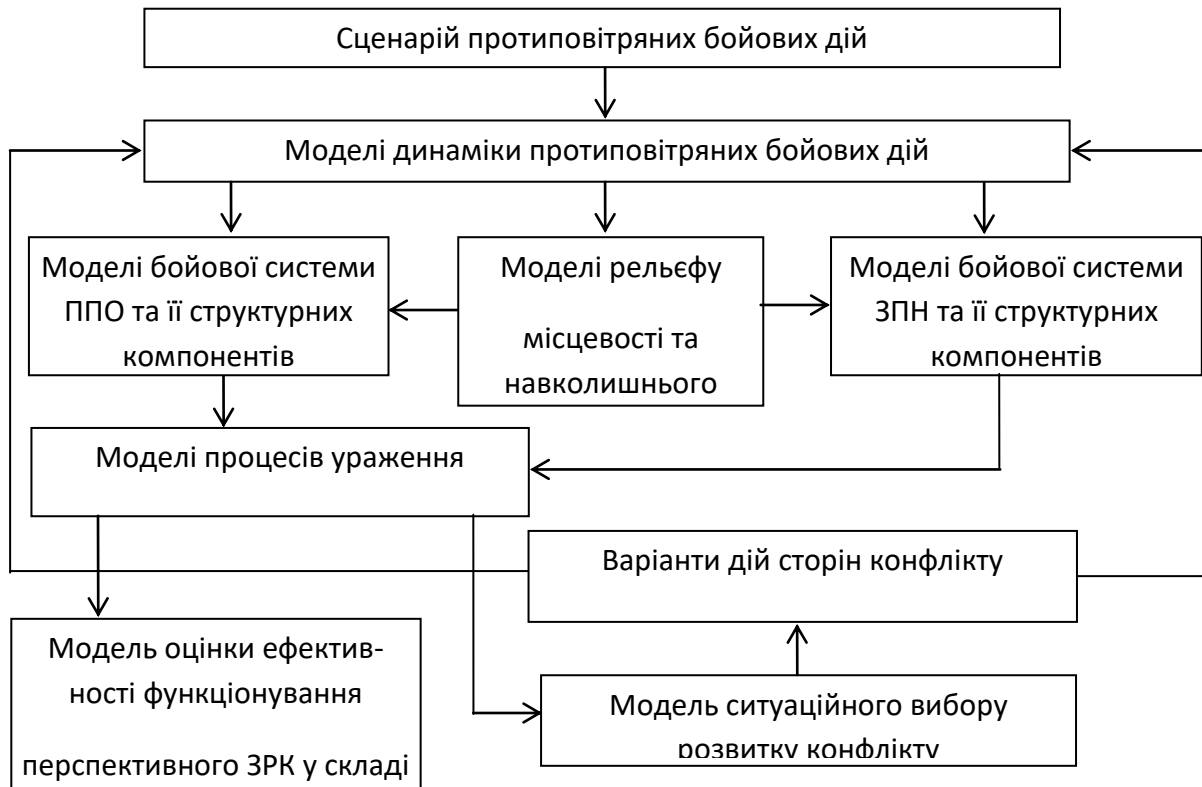

Рис. 1. Загальна структура системи імітаційного моделювання конфліктно-інформаційної взаємодії бойових систем ППО та ЗПН

Основу системи ППО складають угруповання зенітних ракетних військ (ЗРВ), що оснащуються ЗРК далекої дії, середньої та малої дальності та близької дії, які мають різні тактико-технічні характеристики (ТТХ).

Система озброєння угруповання ППО будується за ієрархічним принципом і складається з ряду функціональних підсистем, до яких належать:

- підсистема освітлення (розвідки) повітряної обстановки;
- підсистема зенітного вогневого прикриття;
- підсистема авіаційного прикриття;
- підсистема радіоелектронної боротьби (РЕБ);
- підсистема управління силами та засобами ППО.

Моделі бойових дій ЗПН противника при підготовці та завдання ударів по об'єктах і засобам ППО повинна включати наступні етапи [19, 20]: зліт з аеродрому чи авіаносця; побудова в бойові порядки в зоні збору; політ маршрутом; бойове розгортання та прорив системи ППО в районі об'єкта удару; нанесення удару; відхід від цілі та збір; повернення та посадка на аеродром або авіаносець.

У будь-якому разі, сили повітряного нападу противника в ударі повинні включати до свого складу: сили та засоби розвідки об'єкта удару; сили та засоби управління; сили радіоелектронного подавлення радіоелектронних засобів ППО об'єкта удару; сили та засоби вогневого ураження ЗРК, інших засобів ППО та об'єкта (ударні сили); сили винищувального прикриття.

Виходячи з цього, модель бойової системи ЗПН противника має включати до свого складу сукупність часткових моделей, а саме [19, 20]:

- модель повітряної розвідки противника;
- модель системи керування повітряного супротивника;
- модель винищувального авіаційного супроводження ЗПН в ударі;
- модель системи радіоелектронного подавлення РЕЗ ППО;
- моделі носіїв засобів ураження;
- моделі керованих засобів ураження.

При моделюванні бойових дій ЗПН противника має здійснюватися імітація:розвідки об'єктів удару;управління ЗПН у нальоті (ударі);прикриття ЗПН винищувачами супроводження;радіоелектронного подавлення засобів ППО об'єкта;вогневого ураження об'єкта керованими та некерованими засобами ураження.

Модель дій бойової системи ППО також повинна включати у свій склад сукупність часткових моделей, до яких відносяться [19, 20]:

- модель системи управління силами та засобами ППО;
- модель електромагнітної сумісності радіоелектронних засобів;
- модель руйнівного авіаційного прикриття;
- моделі взаємодіючих сил та засобів ППО;
- моделі розвідувально-інформаційних засобів;
- моделі зенітних вогневих засобів, які є складовими у сукупності моделей системи зенітного вогневого прикриття;
- моделі засобів радіоелектронного подавлення.

У ході моделювання протиповітряних бойових дій угруповання ППО має здійснюватися імітація:висвітлення повітряної обстановки;управління силами та засобами ППО;винищувального авіаційного прикриття засобів ППО та об'єкта, що обороняється;радіоелектронного подавленняЗПН противника та виконання заходів тактичного маскування;зенітного вогневого ураження носіїв керованих та некерованих засобів ураження;протиповітряного маневрування та ухилення від засобів ураження.

Розробка моделі протиповітряного бою складається з математичної формалізації бойового процесу, розробки алгоритму, програмування, обробки та аналізу результатів.

Математична формалізація процесу протиповітряного бою полягає у розробці формально-логічної схеми поетапного відтворення динаміки процесу відображення нальоту ЗПН противника, у встановленні формально-логічних залежностей для опису елементарних підпроцесів на різних етапах бою, виборі критеріїв ефективності бойової роботи ЗРК та параметрів вхідної інформації.

Для математичного опису протиповітряного бою як об'єкта моделювання необхідно:

- визначити показники $\bar{Y} = (Y_1, \dots, Y_k)$, що кількісно описують процес протиповітряного бою;

- описати у вибраному форматі властивості β_1, \dots, β_s зовнішнього середовища, як зовнішні чинники, що впливають на обрані показники $\bar{Y} = (Y_1, \dots, Y_k)$ протиповітряного бою через параметри $\varphi_1, \dots, \varphi_r$;

- визначити взаємозв'язок показників, факторів, властивостей і параметрів та здійснити математичний опис процесу протиповітряного бою у вигляді функціональної залежності $\bar{Y} = f(\beta_1, \dots, \beta_s, \varphi_1, \dots, \varphi_r)$.

У цій залежності повинні враховуватися ті умови і чинники, які найбільше впливають на процеси ведення протиповітряного бою. Основними характеристиками протиповітряного бою є тривалість; кількість ЗПН противника, що входять до зони вогню (ураження); кількість проведених стрільб; кількість знищених ЗПН противника; витрати ракет. Зазначені показники загалом характеризують тривалість, перебіг і напруженість протиповітряного бою.

Ці обставини висувають надзвичайно високі вимоги до якості розробки системи математичних моделей, необхідні опису та імітації процесу протиповітряного бою. Одним із можливих підходів до вирішення цього завдання є розробка розрахункових сценаріїв ведення протиповітряного бою перспективним ЗРК конкретного типу. Розробка сценарію має здійснюватися з урахуванням найімовірніших розрахункових сценаріїв ударів ЗПН [1-6, 18].

Під розрахунковим сценарієм розуміють змістовне уявлення впорядкованої за цільовим призначенням та часом сукупності розрахункових бойових завдань (РБЗ), які мають бути виконані перспективним ЗРК конкретного типу в ході відбиття удару ЗПН заданого типу по об'єкту, що обороняється. Розрахункові бойові завдання та умови їх виконання є основою для формування обрису та обґрунтування оперативно-тактичних (тактико-технічних) вимог, що пред'являються до перспективного ЗРК конкретного типу [9, 18].

Сценарій повинен містити сукупність розрахункових бойових завдань (РБЗ), що описують функціонування перспективного ЗРК при відбитті ударів ЗПН як структурно-функціонального відображення процесу його застосування протягом заданого часу. Ця сукупність РБЗ має забезпечувати можливість дослідження впливу основних ТТХ перспективного ЗРК на показники ефективності його функціонування для заданого оперативно-тактичного фону протиповітряного бою.

Розрахункові бойові завдання та умови їх виконання є основою для формування обрису та обґрунтування оперативно-тактичних (тактико-технічних) вимог, що пред'являються до перспективного ЗРК конкретного типу. Тому РБЗ мають передбачати відбиття нальоту (удару) типових цілей, для боротьби з якими призначений цей ЗРК. Аналіз номенклатури типів сучасних ЗПН показує, що до типових переліку РБЗ бути включені:

- РБЗ №1 - відбиття удару тактичних (оперативно-тактичних) балістичних ракет по захищеному стаціонарному об'єкту;

- РБЗ №2 - відбиття удару крилатих ракет наземного (морського) та повітряного базування по захищеному стаціонарному об'єкту;

- РБЗ №3 - відбиття удару авіаційних ракет та керованих авіабомб по стаціонарному або мобільному (рухомому) об'єкту;

- РБЗ №4 - відбиття удару безпілотних ЛА різних типів та різного тактичного призначення за засобами ППО та прикритим стаціонарним та рухомими об'єктами;

- РБЗ №5 - відбиття удару пілотованих ЗПН різних типів і різного тактичного призначення за засобами ППО і стаціонарним і рухомими об'єктами, що прикриваються.

Слід також розглядати РБЗ, які є комбінацією перерахованих вище завдань. Кожне з цих завдань має розроблятися для двох варіантів; 1) за відсутності та 2) за наявності перешкод засобам ППО, створених безпілотними або пілотованими постановниками перешкод із бойових порядків ударного ешелону або із зон баражування.

Порядок розробки РБЗ для моделювання протиповітряного бою перспективним ЗРК конкретного типу передбачає [9, 18]:

1) формування альтернативних варіантів тактичних схем виконання перспективним ЗРК завдань щодо відбиття удару ЗПН заданого типу;

2) розробка структурних схем моделей функціонування ЗРК, у яких мають бути ув'язані основні фази бойового циклу ЗРК щодо відбиття удару ЗПН заданого типу;

3) розробка просторово-часових схем виконання РБЗ з урахуванням прогнозу складу та просторово-часових параметрів удару ЗПН противника.

Результатами розробки РБЗ є визначення: типажу та кількості ударних та забезпечуючих ЗПН, які можуть взяти участь у нальоті; параметрів просторово-часових схем побудови нальоту ударної та забезпечуючих груп ЗПН; типажу та кількості засобів протидії, які можуть бути застосовані повітряним противником для радіоелектронного подавлення та/або вогневого ураження ЗРК; умов базування та застосування ЗРК при відбитті удару ЗПН; особливостей бойового управління ЗРК та забезпечення його дій для заданого регіону (напрямку, району) застосування ЗРК.

РБЗ повинна описувати умови, тривалість і послідовність дій (функціонування) перспективного ЗРК конкретного типу при відбитті ударів повітряного противника шляхом знищення атакуючих ЗПН з метою збереження об'єктів і угруповань військ, що прикриваються. Змістом РБЗ є протиповітряний бій ЗРК щодо відбиття нальоту (удару) ЗПН, який може бути представлений у вигляді сукупності дуельних ситуацій, що описують стрільбу ЗРК по цілі конкретного типу. Кожна така ситуація є типовим (розрахунковим) тактичним завданням. За участю у нальоті (ударі) різних типів ЗПН кожна РБЗ може бути представлена множиною розрахункових типових завдань (РТЗ), характеризуючих, зокрема, типаж об'єктів впливу та його характеристики, способи виконання РБЗ тощо.

Розрахунковий сценарій виконання РБЗ має розроблятися відповідно до послідовного проходження основних етапів циклу бойового застосування

перспективного ЗРК конкретного типу. Основними етапами процесу функціонування ЗРК під час підготовки та під час відбиття удару ЗПН є:

- приведення ЗРК у готовність до відбиття удару (нальоту) ЗПН в умовах впливу (вогневого та/або радіоелектронного) повітряного противника на засоби ППО та об'єкт(и), що обороняється;
- пошук, виявлення, впізнання та супроводження трас цілей засобами радіолокаційної розвідки, що входять до складу тактичної групи ЗРК;
- видача інформації про повітряну обстановку на пункт управління тактичної групи ЗРК;
- цілерозподіл та видача цілевказівки на перспективний ЗРК;
- прийом цілевказівки перспективним ЗРК, захоплення та супроводження цілі, призначеної для обстрілу;
- підготовка до пуску, пуск та наведення ракет на ціль;
- дії ракети у районі цілі на кінцевому ділянці польоту (наведення).

Сценарій повинен містити детальний опис процесу функціонування перспективного ЗРК, який дозволяє обґрунтувати та визначити результати відбиття удару (нальоту) ЗПН у дуельній ситуації та у складі тактичної групи ЗРК [9, 18]. У дуельній ситуації моделюється стрільба перспективного ЗРК по цілі заданого типу однією ракетою. У процесі моделювання цієї ситуації задаються:

- різні методи наведення ракети на ціль, при цьому варіюються параметри контуру наведення, маса та габарити ракети, тяга та час роботи двигунної установки ракети на стартовому та маршовому ділянках польоту, параметри автопілоту, бойової частини, головки самонаведення та радіопідривача ракети;
- різні типи цілей та параметри їх польоту, при цьому варіюються величина ефективної поверхні розсіювання, висота, швидкість і вид траєкторії польоту цілі, вид і параметри маневру.

За результатами моделювання дуельної ситуації оцінюються такі характеристики ЗРК та ракети:

- дальності виявлення, захоплення та супроводження цілі радіолокаційними або оптикоелектронними засобами ЗРК;
- дальність та час польоту ракети до точки зустрічі з ціллю;
- величина промаху ракети у точці зустрічі;
- дальності виявлення, захоплення та супроводження цілі головкою самонаведення (напівактивної, активної або комбінованої) ракети на пусковій установці та в польоті;
- дальність і час спрацювання радіопідривача ракети;
- дальність і щільність розльоту елементів бойової частини ракети та інші характеристики.

За цими характеристиками оцінюються ймовірність ураження цілі заданого типу однією ракетою та параметри точки зустрічі; параметри зони ураження типових цілей.

При моделюванні бойових дій перспективного ЗРК у другому випадку задається угруповання ЗРК та просторово-тимчасова схема нальоту ЗПН.

Модель угруповання ЗРК задається шляхом вказівки типу, координат, алгоритмів функціонування та основних ТТХ ЗРК існуючих типів. Для перспективного ЗРК ці характеристики попередньо визначаються за допомогою інформаційно-розрахункових моделей, та повинні варіюватися у той чи інший бік із заданим кроком. У процесі моделювання варіюється кількість перспективних та існуючих ЗРК. За результатами моделювання оцінюється внесок перспективного ЗРК конкретного типу в ефективність угруповання ЗРВ щодо відбиття заданого нальоту ЗПН.

Вихідні дані, необхідні для формалізації процесу протиповітряного бою, повинні містити: дані про склад та структуру нальоту ЗПН; тактико-технічні характеристики ЗПН та їх бортових засобів ураження; параметри (характеристики) об'єкта, що обороняється; дані про конфігурацію та параметри зон ураження ЗРК для різних типів цілей; тактико-технічні характеристики ЗРК та його складових частин (бойових засобів); параметри цілерозподілу та видачі цілевказання; дані про часові та ймовірні закономірності функціонування ЗРК; дані про точність наведення ракет на ціль; параметри закону ураження типових цілей.

Описана схема відображає загальне уявлення про технологію розробки та застосування РБЗ при імітаційному моделюванні протиповітряного бою перспективного ЗРК щодо відображення удару ЗПН заданого типу в заданих умовах їх бойового застосування. Для конкретних типів ЗРК ця технологія повинна конкретизуватися з урахуванням специфіки ЗРК, що розглядається, і виконуваних ним завдань.

До основних модулів загальної технологічної схеми вирішення задачі оцінювання ефективності бойового функціонування ЗРК методами моделювання в рамках розрахункових сценаріїв ведення протиповітряних бойових дій можуть бути віднесені [9, 18]:

- модуль вихідних даних, що включають типи РБЗ та умови їх виконання, обсяги РБЗ, склад та характеристики ЗПН, елементи бойового управління та забезпечення, фізико-географічні та кліматичні умови регіонів (районів) застосування ЗРК, основні тактико-технічні характеристики ЗРК;

- модуль, що реалізує алгоритм формування розрахункового сценарію з урахуванням елементів випадковості та невизначеності;

- модуль, що включає моделі бойового функціонування ЗРК, який відбивають тактичні схеми виконання РБЗ, структурні схеми моделей функціонування, просторово-часові схеми РБЗ, алгоритми формування ЗРК на основних етапах відбиття нальоту ЗПН при виконанні РБЗ, схеми технічного обслуговування та усунення бойових ушкоджень;

- модуль розрахунку значень основних показників ефективності бойового функціонування ЗРК, прийнятих для порівняльного оцінювання аналізованих варіантів ЗРК.

При вирішенні конкретних завдань наведена загальна технологічна схема деталізується і може бути розширена з урахуванням специфіки ЗРК, що розглядаються, і виконуваних ними завдань.

За основу моделювання та оцінювання ефективності бойового

функціонування досліджуваного ЗРК в рамках РБЗ може бути прийнятий метод статистичних випробувань [18], який найбільш адекватно відображає реальні бойові процеси і дозволяє врахувати елементи невизначеності та випадковості в обсягах РБЗ та умовах їх виконання.

Висновки

Для обґрунтування обрису та вимог, що пред'являються до бойових можливостей перспективного ЗРК конкретного типу на етапі його зовнішнього проектування, необхідно мати систему моделей його бойового застосування в розрахункових умовах оперативно-тактичної обстановки, для чого повинен бути сформований сценарій виконання РБЗ відповідно до послідовного проходження основних етапів циклу бойового застосування цього ЗРК. Для вирішення цих задач доцільно використовувати обмежену множину РБЗ, яка дозволить однозначно визначити ефективність застосування перспективного ЗРК конкретного типу при різних варіантах його обрису. РБЗ повинні розроблятися з урахуванням прогнозу розвитку ЗПН та способів їх бойового застосування у можливих військових конфліктах і деталізуватися стосовно їх масштабу.

Запропонований методологічний підхід до розробки РБЗ може бути покладений в основу розробки математичних моделей протиповітряного бою для оцінки ефективності бойового функціонування перспективного ЗРК конкретного типу на стадії його зовнішнього проектування. Розробка цих моделей дозволить за результатами моделювання процесу бойового застосування перспективного ЗРК при різних початкових даних визначити його склад і раціональні значення тактико-технічних характеристик, якими ЗРК повинен володіти для виконання покладених бойових завдань.

Список використаних джерел

1. Корабельников А.П., Криницький Ю.В. Тенденции применения сил и средств воздушного нападения и направления совершенствования противовоздушной обороны. Военная мысль. 2021. № 2. С. 28-35. [file:///D:/Users/Admin/Downloads/tendentsii-primeneniya-sil-i-sredstv-vozdushnogo-napadeniya-i-napravleniya-sovershenstvovaniya-protivovozdushnoy-oborony%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/Admin/Downloads/tendentsii-primeneniya-sil-i-sredstv-vozdushnogo-napadeniya-i-napravleniya-sovershenstvovaniya-protivovozdushnoy-oborony%20(1).pdf)
2. Михайлов Д.В. Война будущего: возможный порядок нанесения ударов средствами воздушного нападения США в многосферной операции на рубеже 2025-2030 годов. Воздушно-космические силы. Теория и практика. 2019. № 12. С. 44–52. <http://www.академия-ввс.рф/images/docs/vks/12-2019/44-52.pdf>
3. Нестеров С.А., Степанов В.В. Подготовка и ведение противовоздушного боя надводными кораблями на основе рефлексивного подхода. Военная Мысль. 2011. № 8. С. 28-36. <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2011-vm/10400-podgotovka-i-vedenie-protivovozdushnogo-boja>
4. Ананьев А.В., Рыбалко А.Г., Петренко С.П., Ильинов Е.В. Способ совместного применения беспилотных летательных аппаратов малого класса и многофункциональных бомбардировщиков при поражении средств противовоздушной обороны на маршруте полета. Воздушно-

космические силы. Теория и практика. 2021. № 19. С. 10-28. DOI: 10.24412/2500-4352-2021-19-10-28.

5. Афонин И.Е., Макаренко С.И., Петров С.В., Привалов А.А. Анализ опыта боевого применения групп беспилотных летательных аппаратов для поражения зенитно-ракетных комплексов системы противовоздушной обороны в военных конфликтах в Сирии, в Ливии и в Нагорном Карабахе. Системы управления, связи и безопасности. 2020. № 4. С. 163-191. DOI: 10.24411/2410-9916-2020-10406

6. Занкин Р.Н., Пересыпкин Д.А. Методика выбора типа и количества боевых средств частей (подразделений) зенитных ракетных войск смешанного состава для выполнения задачи непосредственного прикрытия аэродрома. Воздушно-космические силы. Теория и практика. 2019. № 12. С. 28-35. file:///D:/Users/Admin/Downloads/metodika-vybora-tipa-i-kolichestva-boevykh-sredstv-chastey-podrazdeleniy-zenitnyh-raketnyh-voysk-smeshannogo-sostava-dlya-vypolneniya-zadachi-neposredstvennogo-prikrytiya-aerodroma%20(1).pdf

7. The U.S. Army in Multi-Domain Operations 2028. Washington: U.S. Army Training and Doctrine Command, 2018. 102.

8. FM 3-0. Operations. Department of U.S. Army. Washington, 2017. 364.

9. Зубарев В.В., Ланецкий Б.М., Лук'янчук В.В., Николаев І.М., Зверев О.О. Методологічні аспекти створення і використання імітаційних математичних моделей для обґрунтування тактико-технічних вимог до систем (комплексів) зенітного ракетного озброєння. Озброєння та військова техніка. 2022. № 4(36). С. 10-19. DOI: [https://doi.org/1034169/2414-0651.2022.4\(36\).10-19](https://doi.org/1034169/2414-0651.2022.4(36).10-19)

10. Воронов Е.М., Репкин А.Л., Хромов Ф.М., Тимофеев Д.А., Гераськин А.Ю. Математическая модель для имитационной реализации функционирования системы противовоздушной обороны соединения надводных кораблей. Вестник МГТУ им. Н.Э. Баумана. Сер. Приборостроение. 2022. № 1. С. 62-84. DOI: 10.18698/0236-3933-2022-1-62-84.

11. Бойко А.А., Иванников К.С., Стрельников С.И. Расчетно-моделирующий комплекс для оценки эффективности боевых действий. Военная Мысль. 2020. № 12. С. 57-64. file:///D:/Users/Admin/Downloads/raschetno-modeliruyuschiy-kompleks-dlya-otsenki-effektivnosti-boevykh-deystviy%20(1).pdf

12. Коновальчик А.П., Щирый А.О. Универсальная программная платформа для имитационного моделирования боевых действий. Вопросы радиоэлектроники. 2019. № 3. С. 22-26. DOI: 10.21778/2218-5453-2019-3-22-26

13. Чуркин И.П., Костров С.А., Бегларян С.Г. Имитационное моделирование вооруженного противоборства в воздушно-космической сфере. Военная Мысль. 2018. № 9. С. 41-47. file:///D:/Users/Admin/Downloads/imitatsionnoe-modelirovanie-vooruzhennogo-protivoborstva-v-vozdushno-kosmicheskoy-sfere.pdf

14. Рябинин И.А., Можаяев А.С., Свиринов С.К., Поленин В.И. Модель отражения системой ПВО ударов средств воздушного нападения противника.

Морская радиоэлектроника. 2010. № 2 (23). С. 54-60.

15. IEEE Standard for Modeling and Simulation (M&S) High Level Architecture (HLA): 1516–2010 (Framework and Rules); 1516.1–2010 (Federate Interface Specification); 1516.2–2010 (Object Model Template Specification) URL: <https://standards.ieee.org/standard/1516–2010.html>

16. Kuhl F., Weatherly R., Dahmann J. Creating computer simulation systems: an introduction to the high level architecture. NY: Prentice Hall, 1999. 212.

17. Николаев И.М. Формализация задачи синтеза облика зенитной ракетной системы нового поколения на основе системно-концептуального подхода // Озброєння та військова техніка. 2018, № 4 (20). С. 34-40.

18. Демидов Б.А., Хмелевский С.И., Хмелевская О.А. Методологические основы моделирования при предпроектных исследованиях и внешнем проектировании сложных образцов вооружения и военной техники. Системи озброєння і військова техніка. 2012. № 2. С. 138-142. http://nbuv.gov.ua/UJRN/soivt_2012_2_29.

19. Ильин В.А. Моделирование боевых действий в оперативно-тактических и тактических тренажерах. Программные продукты и системы. 2013. <https://cyberleninka.ru/article/n/modelirovanie-boevykh-deystviy-v-operativno-takticheskikh-i-takticheskikh-trenazherah>

20. Ильин В.А., Кравчук В.Г. Моделирование противоздушных боевых действий соединений кораблей при проектировании морских тактических тренажеров. Программные продукты и системы. 2003. №1. С. 46-48. [file:///D:/Users/Admin/Downloads/modelirovanie-protivovozdushnyh-boevykh-deystviy-soedineniy-korabley-pri-proektirovanii-morskih-takticheskikh-trenazherov%20\(5\).pdf](file:///D:/Users/Admin/Downloads/modelirovanie-protivovozdushnyh-boevykh-deystviy-soedineniy-korabley-pri-proektirovanii-morskih-takticheskikh-trenazherov%20(5).pdf)

Сергій ТЕЛЮКОВ, кандидат технічних наук, доцент кафедри Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0002-0067-8028>;

Сергій ГУЗЧЕНКО, кандидат військових наук, начальник кафедри Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

<https://orcid.org/0000-0002-3562-6172>;

Володимир КУЦЕНКО, кандидат технічних наук, начальник науково-дослідного відділу Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки, Чернівці

<https://orcid.org/0000-0002-4174-2145>;

Іван МЕДІНЕЦЬ, старший викладач кафедри Харківського національного університету

МЕТОДИКА ОПТИМІЗАЦІЇ СКЛАДУ СИЛ ТА ЗАСОБІВ СПОСТЕРЕЖНОГО ПОСТА ПІДРОЗДІЛУ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

Анотація. Пропонується методика оптимізації складу сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони об'єктів військової частини дозволить вирішувати ряд практичних розрахункових задач під час організації наземної оборони військових об'єктів. Дана методика ґрунтується на визначенні можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони, а також на визначенні оптимального складу сил та засобів спостережного поста щодо вогневої протидії противнику, з урахуванням наявних сил та засобів підрозділу охорони.

Ключові слова: оперативне реагування, оптимальний склад, спостережний пост, об'єкт охорони, рубіж атаки.

Вступ

Постановка проблеми. З метою підготовки та реалізації обґрунтованого рішення і плану, щодо організації наземної охорони об'єкту (об'єктів) військової частини, органу управління військової частини, в якості аналітично-прогностичних процедур для прийняття рішення, необхідно мати зрозумілу і наочну методику, яка дозволить визначити оптимальний склад сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони в заданих умовах. Дана методика повинна забезпечувати визначення можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони, а також забезпечувати визначення оптимального складу сил та засобів спостережного поста щодо вогневої протидії противнику, з урахуванням наявних сил та засобів підрозділу охорони в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Згідно вимог організаційно-керівних та методичних документів [1–9] органам управління військових частини визначено відповідний порядок організації наземної охорони об'єкту (об'єктів) військової частини. Існує науковий інтерес, щодо дослідження процесу організації охорони, з урахуванням пріоритетності того чи іншого об'єкту [10–15]. В якості необхідної складової частини методики оптимізації складу сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони може бути порядок визначення оптимальної кількості та виду озброєння мобільних тактичних груп для забезпечення дій по стримуванню противника [16]. Доповненням до наукового обґрунтування і практичної реалізації охорони об'єкту (об'єктів) військової частини є просторово-часова модель по визначенню можливості своєчасної протидії противнику силами і засобами спостережного поста підрозділу охорони. Тому, враховуючи аналіз організаційно-керівних документів, методичних рекомендацій та результатів наукових досліджень, пропонується розробити методику оптимізації складу сил

та засобів спостережного поста підрозділу охорони полягає у визначені можливості оперативного (своєчасного) реагування сил охорони та вогневої протидії противнику, що має намір знищити об'єкт охорони військової частини.

Мета доповіді. Апробація методики оптимізації складу сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони об'єктів військової частини.

Основна частина

Процес оптимізації складу сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони пропонується виконувати за наступними етапами:

– визначення можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони;

– визначення оптимального складу сил та засобів спостережного поста щодо вогневої протидії противнику, з урахуванням наявних сил та засобів підрозділу охорони.

Оперативне реагування своїх основних чергових сил підрозділу охорони полягає у виконанні дій щодо блокування, придушення або примушення відмовитись від подальших дій противника, до того як він буде мати можливість знищити або зруйнувати об'єкт охорони.

Процес визначення можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони, здійснюється на основі вихідних даних: умови місцевості; взаємне розміщення спостережного поста, основних чергових сил підрозділу охорони та охороняемого об'єкту; імовірне вихідне положення, напрямок та швидкість просування підрозділу противника; вогневі можливості своїх сил та сил противника. В результаті розрахунку визначаються (рис. 1):

D_{P1} – дальність до місця можливого зупинення противника силами спостережного поста підрозділу охорони;

d_{P1} – відстань, що може бути пройдена противником від місця виявлення до місця його можливого зупинення (рубіж №1) силами спостережного поста підрозділу охорони;

D_{P2} – дальність до місця імовірного зупинення противника (рубіж №2) своїми основними черговими силами відносно спостережного поста підрозділу;

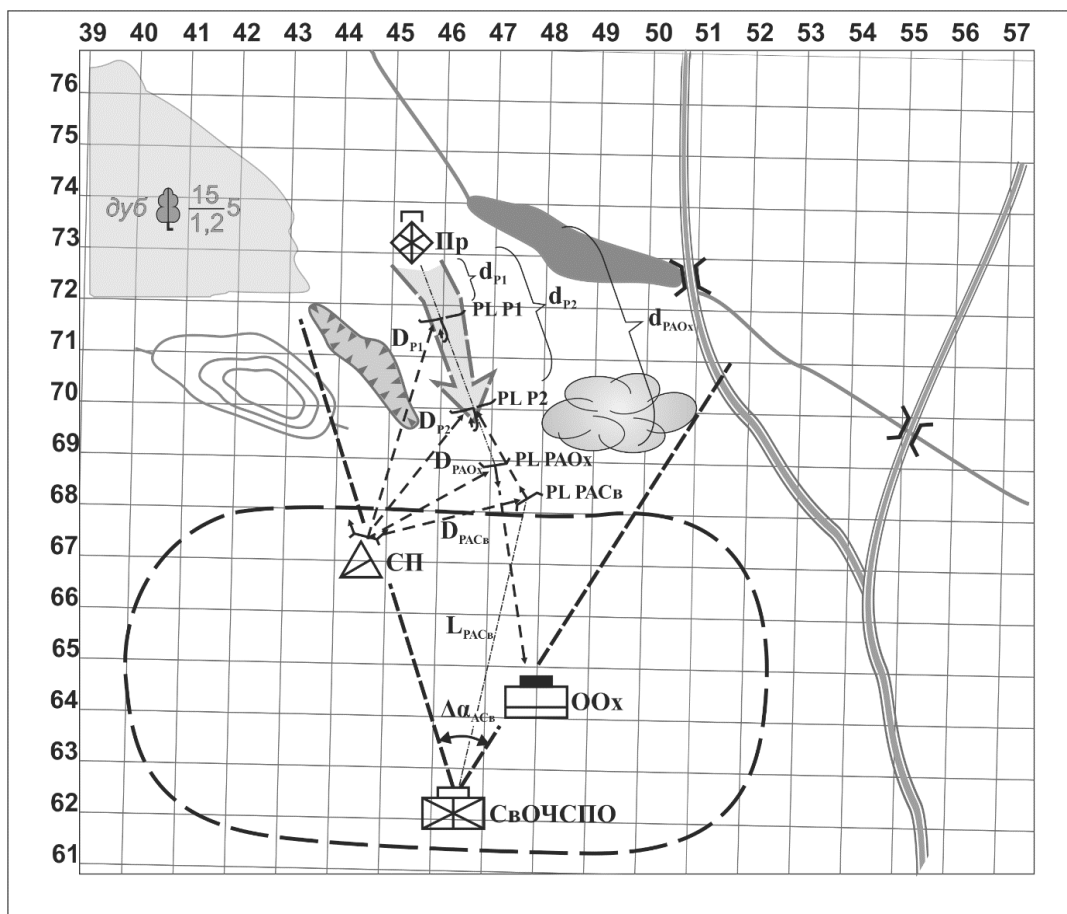

Рис. 1. Схема результату розрахунку по визначенню можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони

d_{p2} – відстань, що може бути пройдена противником від місця виявлення до місця його можливого зупинення (рубіж №2) своїми основними черговими силами підрозділу охорони;

$D_{ПАСВ}$ – дальність до рубежу атаки противника своїми основними черговими силами відносно спостережного поста підрозділу охорони;

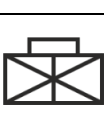

$L_{ПАСВ}$ – відстань до місця розгортання для проведення атаки противника своїми основними черговими силами підрозділу охорони від їх вихідного положення;

$D_{ПАОХ}$ – дальність до місця атаки противником об'єкту охорони відносно спостережного поста;

$d_{ПАОХ}$ – відстань від місця виявлення противника до місця імовірного рубежу атаки об'єкту охорони противником.

В таблиці № 1 показані умовні позначення та приклади значення цих умовних позначень, які показані на рис. 1.

Умовні позначення та приклади їх значень		Таблиця № 1
Умовні позначення	Значення умовного позначення	

	Об'єкт охорони, наприклад, об'єкт матеріально-технічного забезпечення.
	Спостережний пункт, наприклад, розвідувальний пункт спостереження.
	Противник, наприклад, диверсійно-розвідувальна група.
	Свої основні чергові сили, наприклад, мобільна група.
	Рубіж зупинення, наприклад зупинення противника
	Рубіж атаки (відкриття вогню), наприклад рубіж атаки об'єкту охорони противником, або рубіж атаки противника своїми основними черговими силами

Також визначаються (розраховуються):

t_{P1} – час, за який противник буде знаходитись на імовірному місці зупинення силами спостережного поста підрозділу охорони;

t_{P2} – час, за який противник буде знаходитись на імовірному місці зупинення своїми основними черговими силами підрозділу охорони.

t_{PACB} – час, що необхідний для висування своїх основними чергових сил підрозділу охорони для протидії противнику

t_{PAOX} – часу виходу противника на імовірний рубіж атаки об'єкту охорони;

$\Delta\alpha_{ACB}$ – діапазон значень необхідного кута напрямку руху своїх основних чергових сил для проведення атаки противника;

V_{minACB} – мінімальне значення необхідної швидкості руху своїх основних чергових сил для проведення атаки противника.

В подальшому отримані результати можуть бути використані для розробки планувальних дій по оперативному реагуванню на дії противника. Визначаються: район інтересу (географічний район, у якому необхідно здобути розвідувальні відомості та дані); район посиленої уваги (географічні райони для збору специфічної розвідувальної інформації). Це необхідно для локалізації пошукових зусиль силами та засобами спостережного поста підрозділу охорони і, як наслідок для скорочення часу виявлення противника. На рис. 2 схематично показано варіант вихідної обстановки та позначення вищевказаних районів [17, 18]:

AOI – Area of Interest (район інтересу);

NAI – Named Area of Interest (район посиленої уваги).

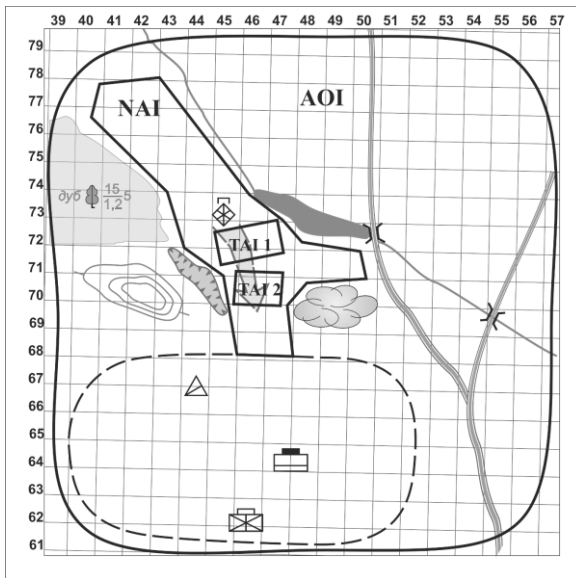

Рис. 2. Вихідна обстановка та визначені райони AOI, NAI, TAI 1 та TAI 2

На підставі використання оціночних даних місцевості, тактико-технічних характеристик сил і засобів спостережного поста та підрозділу охорони, характеристик розміщення об'єкту охорони, а також імовірних тактико-технічних характеристик сил і засобів противника, можна визначити райони уваги щодо цілей особливої важливості (географічний район з цілями особливої важливості, який представляє інтереси для своїх військ). На схемі рис. 2 цей район позначається як TAI – Targeted Area of Interest (район уваги щодо цілей особливої важливості).

Визначення оптимального складу сил та засобів спостережного поста щодо вогневої протидії противнику, з урахуванням наявних сил та засобів підрозділу охорони, здійснюються на основі розрахунку вогневих потенціалів зразків озброєння та техніки підрозділу охорони та сил противника.

В подальшому здійснюється пошук оптимальної кількості зразків озброєння відповідного типу, що можуть бути призначені для спостережного поста, та оптимальний розподіл цього озброєння для знищення озброєння (техніки) противника. Дана оптимізаційна задача може бути математично вирішена методами лінійного програмування загального виду [19].

В процесі планування і прийняття рішення щодо організації наземної охорони військового об'єкту, та подальшого визначення оптимального складу сил та засобів спостережного поста, пропонується:

- виконувати оцінювання обстановки щодо визначення умов місцевості, в яких з одного боку визначення імовірних напрямків просування противника, з іншого боку визначення можливих рубіжів атаки противника як своїми основними черговими силами, так і силами спостережного поста;

- виконувати оцінювання імовірних вогневих можливостей противника, своїх сил та засобів підрозділу охорони, у т.ч. визначення оптимальної кількості вогневих засобів для спостережного поста підрозділу охорони, з

урахуванням співвідношення сил та засобів сторін, коефіцієнтів бойової ефективності зброї;

Виконання оцінювання пропонується проводити в залежності від наступних умов:

– якщо в умовах імовірної безпосередньої загрози нападу є обмеження щодо наявного озброєння та його отримання для підрозділу охорони, то оцінювання необхідно проводити на основі розрахунку оптимального складу вогневих засобів для спостережного поста підрозділу охорони, а на підставі отриманих результатів провести оцінювання можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони з наявними силами та засобами;

– якщо відсутні обмеження щодо наявного озброєння в підрозділі охорони та його отримання, то оцінювання пропонується починати з визначення можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони з наявними силами та засобами, і вже на підставі отриманих результатів провести розрахунок оптимального складу вогневих засобів для спостережного поста підрозділу охорони;

– в умовах завчасного планування і прийняття рішення, щодо охорони військових об'єктів, пропонується спочатку вирішити розрахунково-тактичну задачу по визначенню можливості оперативного реагування щодо захисту об'єкту охорони, а на підставі отриманих результатів виконати розрахунок не тільки оптимального складу вогневих засобів для спостережного поста, але і для підрозділу охорони в цілому, з метою обґрунтованого визначення організаційно-штатної структури підрозділу охорони та його комплектування необхідними силами та засобами.

Висновки

Методика оптимізації складу сил та засобів спостережного поста підрозділу охорони об'єктів, дозволить вирішувати ряд практичних розрахункових задач під час організації наземної оборони об'єктів військової частини, а саме:

– порівняльне кількісне оцінювання вогневих засобів противника, спостережного поста та підрозділу охорони;

– визначення доцільної дальності відкриття вогню силами та засобами спостережного поста підрозділу охорони;

– вибір необхідного напрямку та швидкості пересування своїх основних чергових сил та засобів підрозділу охорони;

– оцінювання впливу рельєфу місцевості на результат протидії;

– оцінювання ефективності засобів виявлення наземного противника;

– визначення величин боєкомплектів для вогневих засобів.

Список використаних джерел

1. СТП 11.033.01.01.4.05-2014 (01). Охорона та оборона важливого об'єкта. Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України. 2014. 98с.

2. Про затвердження Порядку організації охорони об'єктів державної авіації: наказ Міністерства оборони України від 21.03.2016 № 152.

3. Про затвердження Інструкції з організації охорони державних повітряних суден та аеродромів Повітряних Сил Збройних Сил України: наказ Командувача Повітряних Сил Збройних Сил України від 22.11.2019 № 176.

4. Про затвердження Інструкції з організації і несення патрульної служби в окремо розташованих підрозділах Повітряних Сил Збройних Сил України: наказ Командувача Повітряних Сил Збройних Сил України від 15.06.2006 №185.

5. ВП 3-01(02-08, 22-34) 01. Організація і здійснення охорони та оборони, повсякденної діяльності військових частин (підрозділів) Збройних Сил України, які розташовані у базових таборах. Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України. 2018. 98с.

6. ВП 3-01(02-08, 22-34) 03.01. Методичні рекомендації з організації і здійснення охорони та оборони, повсякденної діяльності військових частин (підрозділів) Збройних Сил України, які розташовані у базових таборах (за досвідом проведення ООС (раніше АТО)). Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України. 2018. 98с.

7. Про затвердження Положення про сторожову охорону та Інструкції з організації та несення служби сторожовою охороною: наказ Міністерства оборони України від 25.10.2016 № 561.

8. Методичний посібник щодо організації та здійснення охорони та оборони, повсякденної діяльності військових частин (підрозділів) Збройних Сил України, які розташовані у базових таборах. Затверджено ТВО НГШ – Головнокомандувачем ЗС України, липень 2018 р. – 61 с.

9. Охорона та оборона баз. Тактика, методи (прийоми) та процедури. Центр узагальнення досвіду Сухопутних військ США. Форт Левенворт КС 66027-1350. Управління військового співробітництва та миротворчих операцій Командування Сухопутних військ збройних Сил України. № 07-09, березень 2007 р. – 69 стор.

10. Імітаційна статистична модель процесу охорони периметра об'єкта І.А. Таран, В.В. Пугач, В.П. Коцюба Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків Системи озброєння і військова техніка, 2010, № 2(22), С. 204 – 207.

11. Методика обчислення сил охорони особливо важливих державних об'єктів. М.М. Орлов, А.А. Марущенко. Системи озброєння і військова техніка. 28.09.2005. С. 58–65.

12. Модель визначення чисельності особового складу, необхідного для вирішення завдань військовою частиною національної гвардії України охорони важливого державного об'єкта в особливий період. В. П. Городнов, Ю. Є. Репіло. Честь і закон № 2 (69)/2019. С. 4 – 9. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2019/2/69/177892>.

13. Методика розрахунку необхідної чисельності особового складу для виконання завдань з охорони важливого державного об'єкта в особливий період. В. П. Городнов, Ю. Є. Репіло, С. В. Лазебник. Службово-бойова

діяльність сил оборони. Честь і закон № 4 (71)/2019. С. 23 – 28. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2019/4/71/196967>

14. Методика роботи штабу прикордонного загону щодо пошуку і ліквідації диверсійно-розвідувальних груп противника. О.Г. Трембовецький, Д.Ю. Гулеватий. Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, Хмельницький. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України 2018, № 4 (33). С. 119 – 127. DOI:10.30748/nitps.2018.33.15

15. Методичний підхід до визначення пріоритетності важливих об'єктів в зоні територіальної оборони, охорона та оборона яких покладається на формування територіальної оборони держави. В.М. Телелим, В.В. Шевчук, А.В. Баргилевич. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України, 2020, № 4(41). С. 37 – 43. <https://doi.org/10.30748/nitps.2020.41.04>.

16. Методика визначення оптимальної кількості та виду озброєння мобільних тактичних груп для забезпечення дій по стримуванню противника. О.Ю. Дроль, С.В. Гузченко, С.М. Телюков. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2020. № 2(64). С. 26-32, DOI: 10.30748/zhups.2020.64.04.

17. FieldManual 6-0. CommanderandStaffOrganizationandOperations. Washington: HeadquartersDepartmentoftheArmy. – 2016. – 22 April. – 394 p.

18. Streetsmart: Intelligencepreparationofthebattlefieldforurbanoperations / JamisonJoMedby, Russell W. Glenn. – 2002. – 151 p.

19. Городнов В.П. Вища математика (популярно, із прикладами): підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / В.П. Городнов. – Х.: АВВ МВС України, 2013. – 372 с.

Анатолій ЛОБАНОВ, доктор військових наук, професор, професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СЦЕНАРНОГО МЕТОДУ ПРОГНОЗУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Впровадження в освітній процес підготовки військових фахівців стратегічного рівня методу сценарного прогнозування дозволяє відповідно до поглядів американського вченого педагога-психолога Семюеля Бенджаміна Блума опанувати компетентності аналізу, оцінювання та синтезу за відомою пірамідою Блума.

Загалом історія народження та розвитку сценарного планування розпочата в економічній сфері ще з 70 років минулого століття. В контексті сьогоднішньої конференції ми будемо розуміти сценарне планування та сценарне прогнозування як повні синоніми.

Сценарне прогнозування один з основних способів довгострокового планування, який активно використовувався останні три десятиліття більшістю західних компаній, у тому числі у США, ЄС, а також у війсьній сфері МО США та МО країн-членів НАТО і останні 15 років Міністерством оборони України.

Розроблення сценаріїв використовується як альтернатива лінійному плануванню, яке часто показувало слабку ефективність та неточність при побудові стратегічних планів і прогнозів. Наведений факт свідчить про актуальність цього методу прогнозування і в освітньому процесі за програмою підготовки військових фахівців стратегічного рівня для сил оборони України. Але, з початком широкомасштабної агресії російської федерації проти України від 24 лютого 2022 року тематика де викладається сценарний метод прогнозування потребувала певних змін та уточнень. Особливостями зазначеного методу прогнозування в освітньому процесі під час розроблення групового проєкту були – уточнення теми, горизонту прогнозу (за звичай цей метод застосовується на середню та довгострокову перспективу – 6-15 років) та інші дяки елементи методу на яких я би хотів сьогодні зупинитися.

Щодо теми групових проєктів за сценарним методом прогнозування, було прийнято рішення враховуючі дійсну воєнно-стратегічну обстановку як – “Розвиток воєнного конфлікту між російською федерацією та Україною: визначений аспект (воєнно-політичний, воєнно-стратегічний, воєнно-економічний, воєнно-інформаційний та воєнно-технологічний аспект)”.

Стосовно горизонту прогнозу. Враховуючи те, що прогноз середовища безпеки є елементом оборонного планування, а оборонне планування складається з довгострокового, середньострокового і короткострокового та фоні дійсної воєнно-стратегічної обстановки, консенсусним рішенням було запропоновано горизонт прогнозу 1,2 роки.

Наступною особливістю є визначення ключових факторів ближнього зовнішнього середовища, які встановлюються із зовнішнього середовища воєнного конфлікту та безпосередньо впливають на його розвиток.

Корисним на цьому етапі методу буде пошук відповідей на такі типові запитання: якою мірою окремі сили посилюють один одного: діють незалежно, чи заважають один одному; в якому вигляді проявляється кожне посилення, незалежність чи протиріччя або, що мають знати керівники, які приймають стратегічні рішення, для вироблення усвідомленого вибору того чи іншого варіанту рішення?

У сценарному прогнозуванні на цьому етапі можуть використовуватися такі добре відомі сучасні експертні методи, як SWOT-аналіз, факторний аналіз, метод DELFY, PEST-аналіз, які вивчають політичні, соціальні, економічні, технологічні зміни навколишнього середовища, аналіз поля сил, матриці впливу на ситуацію, аналіз кореневих причин, і загальні – системний підхід (системна динаміка), діалектична логіка. Слід підкреслити, що останні методи на цьому етапі використовуються з метою виділення й аналізу ключових і невизначених факторів, що впливають на предмет прогнозу, а на двох наступних етапах вони використовуються вже для “збирання” і синтезу в побудові й очищенні сценаріїв.

Наступна особливість полягає у визначенні ключових факторів дальнього зовнішнього середовища. На цьому етапі виявляють і поглиблено аналізують ключові фактори (чинники) зовнішнього середовища воєнного конфлікту, які впливають на фактори, встановлені на попередньому кроці, тобто на етапі визначення факторів (чинників) ближнього зовнішнього середовища.

Ще одна особливість на етапі ранжування чинників полягає у пошуку ключових невизначеностей. Кожен чинник аналізується за двома показниками – передбачуваність та впливовість. Невпливові малозначущі чинники не приймаються до уваги. Важливі і передбачувані враховуються у кожному сценарії і є, певним чином, фоном кожного з них, тому сценарії будуються на аналізі важливих і слабкопередбачуваних чинників. На цьому етапі також оцінюється взаємна кореляція чинників та виключаються очевидно неможливі сценарії воєнно-стратегічного характеру воєнного конфлікту.

І, нарешті, остання особливість – створення Базового сценарію та його призначення. Пропонується Базовий сценарій створювати на основі пересічення чинників (лідуючих індикаторів) кожного з чотирьох розроблених сценаріїв. Умовне поле пересічення таких чинників від кожного з чотирьох розроблених сценаріїв і буде основою для базового сценарію. Іншими словами основу базового сценарію будуть складати чинники, які будуть мати місце у кожному з чотирьох сценаріїв. Розроблення базового сценарію потрібно для урахування небезпек, загроз та ризиків, які можуть виникнути при будь-якому сценарію та розроблення певних контрзаходів. На основі Базового сценарію здійснюється створення **інтегрованої стратегії**, яка буде працювати при розвитку подій за будь-яким сценарієм. Але, ми повинні розуміти, що маємо підвладштувати події, щоб вони протікали за сценарієм, який для нас є Бажаним.

Таким чином, розроблені сценарії та на їх основі інтегрована стратегія можуть бути використані (за умови їх певної якості) воєнно-політичним керівництвом держави під час прийняття реальних стратегічних рішень на найближчу перспективу.

Перелік використаних джерел.

1. Стратегічний менеджмент: з минулого в майбутнє. Уваров В.В., Лаптев О.О., Вид-во: Справа та сервіс, 2008 р.
2. Стратегічний менеджмент Аналоуї Ф., Карами А., Вид-во: Юніті, Москва, 2005р.
3. Менеджмент. Виханский О.С., Наумов А.І., М.: Гардаріки, 2005р.
4. Стратегічний менеджмент та підприємництво. Виссема Х., Вид-во: Финпресс, 2004.
5. Сценарне планування. Зв'язок між майбутньому і стратегією. МатсЛіндгрєн, ХансБандхольд, Вид-во: Олімп-Бізнес, 2009.
6. Стратегічний менеджмент. Соколова М.І., Зайцев Л.Г. Вид-во: Магістр, 2008.

Віталій ЄФІМЕНКО, старший викладач кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-6307-3093>

Павло МІНЄЄВ, провідний науковий співробітник кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-6307-3093>

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ОБОРОНИ

***Анотація.** В умовах розв'язаної Москвою широкомасштабної війни та прогнозів, що упродовж найближчих 10 років Україна буде вимушена існувати у ворожому оточенні виникає необхідність шукати нові підходи до розбудови сектору безпеки і оборони, який функціонуватиме в умовах воєнного часу, навіть за відсутності активної фази війни. Майбутнє безпекове середовище вимагатиме комплексної перебудови як державного апарату, так і громадянського суспільства.*

У тезах аналізуються фактори, що впливають на процес підготовки всеохоплюючої оборони України, пропонуються напрями її вдосконалення, висвітлюються аспекти на які слід звертати особливу увагу, підкреслюється роль комплексного підходу до забезпечення оборони та охопленням усіх сфер життєдіяльності держави.

***Ключові слова:** Стратегії воєнної безпеки України, всеохоплююча оборона, напрями вдосконалення.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Міністр оборони України Олексій Резніков підкреслив, що принцип всеохоплюючої оборони в якості базового постулату був закладений в Стратегії воєнної безпеки України, однак це багатьма сприймалося як певна абстракція. Завданням держави є розгортання системи норм і механізмів, які забезпечать підготовку громадян та їхню участь у всеохоплюючій обороні.*

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Висвітленню питань всеохоплюючої оборони України останніми роками присвячено низку досліджень і публікацій визнаних фахівців в галузі національної безпеки і оборони України (Резніков О.Ю. [3], Залужний В. Ф. [2] та інші).*

У статтях [2,3] проведено аналіз законодавчих актів у сфері оборони, запропоновано напрямки уточнення повноважень Міністерства оборони України, як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, визначено завдання щодо унормування обігу зброї, змін в медичній інфраструктурі, освіті, військовій підготовці населення, вимог для балотування на виборні посади в органах місцевого

самоврядування, в парламент, суди тощо, аналізу усіх сфер крізь призму необхідності бути готовим до всеохоплюючої оборони.

Метою тез є аналіз факторів, що впливають на процес підготовки всеохоплюючої оборони та визначення напрямів її удосконалення з урахуванням досвіду відсічі широкомасштабній збройній агресії російської федерації.

Основна частина

Ідея впровадження концепції всеохоплюючої оборони виникла в рамках проведення оборонного огляду 2019 року тобто ще до широкомасштабної збройної агресії російської федерації.

На підставі розгляду можливих сценаріїв розвитку воєнно-стратегічної обстановки було зроблено висновок що адекватною відповіддю ворогу, який апріорі переважає ресурсними, економічними та військовими можливостями може бути всеохоплююча оборони держави.

Зазначена концепція була покладена в основу нової Стратегії воєнної безпеки України та інших документів планування оборони держави.

Згідно зі Стратегією воєнної безпеки України основний зміст всеохоплюючої оборони України полягає у здатності вести превентивні дії, нав'язувати противнику свою волю, використовувати для відсічі агресії весь потенціал держави та суспільства, застосувати всі форми і способи збройної боротьби у тому числі асиметричні дії.

При цьому основоположними засадами всеохоплюючої оборони визнавалися:

стримування, тобто набуття спроможностей завдати противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитись від агресивних намірів;

стійкість, як здатність держави до тривалого ведення воєнних дій та одночасного підтримання життєдіяльності населення на прийнятному рівні;

взаємодія, що передбачає узгодженість дій державних органів та органів військового управління ЄС і НАТО.

Збройна агресія росії проти України яскраво продемонструвала усьому світу її намагання за рахунок військової сили якщо не знищити Україну як державу, то не допустити її економічного відновлення, створити несприятливі умови для інтеграції нашої держави до ЄС та НАТО.

У відповідь Україною було вжито системних, не лише воєнних, але й політичних, економічних, соціальних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів для забезпечення надійного збройного захисту держави.

Завдяки впровадженню заходів всеохоплюючої оборони був зірваний ворожий план “бліцкригу”, російські війська зазнали важкої поразки на півночі України і були вигнані з Київської, Чернігівської та Сумської областей, противнику були завдані суттєві втрати на інших напрямках, він був зупинений, втратив наступальні можливості. Допомога західних партнерів дозволила Україні суттєво наростити свої не лише оборонні а й наступальні військові спроможності.

У результаті наступальних операцій сил оборони було звільнено значну частину Харківської та Херсонської областей, місто Херсон, зупинено просування противника на Лиманському, Бахмутському, Авдіївському, Новопільському напрямках.

Водночас, безпосереднє відбиття широкомасштабної збройної агресії російської федерації виявили низку проблем, вирішення яких слід обов'язково передбачити якщо ми хочемо щоб оборона України була по-справжньому всеохоплюючою.

По перше це **удосконалення системи об'єднаного керівництва** з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України як складової системи управління державою,

Аналіз процесів керівництва силами оборони свідчить про неоднозначність визначення ролі, місця та принципів функціонування Ставки Верховного Головнокомандувача, для вирішення яких завдань вона створюється (воєнно-політичного, адміністративного чи безпосередньо військового керівництва).

Генерали В. Ф. Залужний та С. О. Шаптала на основі проведеного аналізу законодавчих актів, запропонували можливі напрями вдосконалення законодавства, що регулюють питання у сфері оборони держави, а саме:

уточнення повноважень Міністерства оборони України, як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва в мирний час та в особливий період;

уточнення статусу Головнокомандувача Збройних Сил України, як найвищої військової посадової особи держави;

уточнення повноважень Міністерства оборони України щодо координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування з підготовки держави до оборони;

визначення відповідальності місцевих державних адміністрацій за організацію, забезпечення та управління територіальною обороною на території своїх адміністративних одиниць (зон, районів територіальної оборони), їхніх повноважень та взаємовідносин з органами військового управління Збройних Сил України та органами місцевого самоврядування.

Іншим важливим напрямом є **удосконалення законодавства у сфері оборони**, спрямоване на впровадження в практику принципу всеохоплюючої оборони, який прямо передбачає використання для відсічі збройній агресії всього потенціалу держави та суспільства.

Наприклад, Міністр оборони України Олексій Резніков пропонує розгортання системи норм і механізмів, які забезпечать підготовку громадян та їхню участь у всеохоплюючій обороні, унормування обігу зброї, формування стрілецької культури, зміни в медичній інфраструктурі та в освіті як за змістом, так і за формою.

Наявність військової підготовки повинна стати однією з обов'язкових вимог для роботи на державній службі, а також для балотування на виборні посади в органах місцевого самоврядування, в парламент, суди тощо.

Усі сфери мають бути проаналізовані крізь призму необхідності бути готовим до оборони. Можна застосувати до цих процесів термін “розумна мілітаризація”.

Важливе значення має **розвиток інституційних спроможностей** Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони.

Зміна масштабу викликів, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації проти України, потребує від Міністерства оборони України, як головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у війсьній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період зміни підходів до організації виконання завдань.

Олексій Резніков зокрема акцентував увагу на необхідності перебудови Міністерства оборони до виконання завдань всеохоплюючої оборони:

“Першочерговим завданням є завершення переходу від “міністерства армії” до власне “міністерства оборони”, яке має опікуватися не тільки військовослужбовцями і забезпеченням бойових дій, а усім спектром питань щодо підготовки країни до всеохоплюючої оборони.

Взаємодія з цивільними тут не менш важлива. А це питання інформаційної політики, просвіти, співпраці з громадами та інституціями громадянського суспільства тощо. Це тісна взаємодія з Міністерством ветеранів щодо нової ветеранської політики.

Частина питань стосуються змін до законодавства та нормативних документів, перерозподілу функцій, усунення дублювання. Інша частина – зміна загальної культури взаємодії. На це потрібен час і оновлення кадрів”.

Наступний напрям – **нарощування спроможностей Збройних Сил** України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань всеохоплюючої оборони.

Наприклад, ще до початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну експерти вказували на недостатні оперативні і бойові спроможності, а саме ВМС, ППО та тактичної авіації.

Крім того, зазначалось, що ключові доктринальні документи (оперативні концепції) адаптуються до принципів і стандартів НАТО досить повільними темпами. Зміни до Статутів Збройних Сил України не змогли значно наблизити їх до норм і практики збройних сил країн-членів НАТО, заміна озброєння та техніки на нові зразки все ще є недостатньою і потребує значних бюджетних витрат та кардинальних змін у веденні бізнесу. Утримання великої кількості застарілого обладнання та інфраструктури забирає значну частину бюджету та не дозволяє належним чином інвестувати ресурси в сучасні системи та платформи.

Фахівці наголошували, що в Україні поки що не вдалося налагодити власне виробництво боєприпасів. Інформаційні системи (логістика, медицина, управління оборонними ресурсами) або ще не розгорнуті, або все ще далекі від досягнення своїх повних операційних можливостей. Корупція все ще суттєво впливає на ефективність і результативність процесів і рішень в оборонному

секторі. До ключових сфер, схильних до корупційних ризиків, належать кар'єра та призначення на посади, розподіл житла, управління земельними активами, управління оборонними підприємствами, закупівля палива, закупівля товарів і послуг та працевлаштування за кордоном у миротворчих підрозділах.

Зверталась увага на повільне впровадження нових правил у практику оборонних закупівель, зрив державного оборонного замовлення, недостатнє забезпечення основних потреб особового складу та військових організацій і частин у галузі військової інфраструктури.

Крім того відмічалися складні бюрократичні процедури погодження плануючих документів, неузгодженість термінів бюджетного планування з термінами планування у сферах національної безпеки і оборони, невизначеність конкретного фінансового ресурсу з Державного бюджету України для розвитку Збройних Сил України на наступні п'ять років.

У сучасних реаліях не можна ігнорувати ще один немаловажний чинник забезпечення стійкості оборони держави – **розвиток спроможностей власного оборонно-промислового комплексу.**

Наприклад, потужність Армії оборони Ізраїлю визначається не тільки сучасною зброєю, що закуповується за кордоном, але значною мірою залежить від високого рівня ізраїльської військової промисловості, який є результатом не так економічних чинників, як політичних рішень, оскільки з перших днів існування єврейської держави стало очевидним, що в надзвичайних обставинах не можна покладатися на доставку замовленої за кордоном зброї та спорядження.

Досвід протистояння російській агресії показав значення **підготовки населення** не лише до участі у протидії окупантам, а до виживання в екстремальних умовах.

Невміння виживати протягом кількох тижнів без води, електричного струму чи газу може спричинити кризу й без безпосереднього військового втручання.

Щоб уникнути подібної ситуації, необхідно формувати стійкість суспільства до кризи. У нинішній геополітичній ситуації від нього потрібно очікувати навіть більшого, – підтримки Збройних Сил у ході бойових дій, а також готовності якнайшвидше поповнити кадровий потенціал армії. Закріплення під час навчань навичок дії у кризових ситуаціях та підвищене почуття безпеки будуть цементувати суспільство та визначати його силу.

Важливою умовою підготовки населення має здатність української родини виживати без зовнішньої підтримки протягом декількох тижнів. Цьому треба вчитися. Як варіант – в школах збільшити кількість практичних занять з надання невідкладної медичної допомоги (включно з вивченням окремих питань надання такої допомоги на полі бою); навчити виявляти розташування джерел питної води поблизу житла та доглядати за цими джерелами; навчити виготовляти фільтри для води, робити запаси найнеобхідніших речей та правильно зберігати продукти впродовж тривалого часу, дати основні знання з поводження з вогнепальною зброєю та стрільби з неї.

Висновки

Пріоритетними напрямками удосконалення всеохоплюючої оборони можуть бути:

1. Створення дієвої системи об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України як складової системи управління державою.

2. Удосконалення законодавства у сфері оборони, спрямованого на впровадження в практику принципу всеохоплюючої оборони, який передбачає використання для відсічі збройній агресії всього потенціалу держави та суспільства.

3. Розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони.

4. Нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань всеохоплюючої оборони.

5. Розвиток спроможностей власного оборонно-промислового комплексу як чинник забезпечення стійкості оборони держави.

6. Підготовка населення не лише до участі у протидії окупантам, а й навичкам цивільного захисту та виживання в екстремальних умовах.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України № 121/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”.

2. Залужний В. Ф. Реформування воєнної організації держави: трансформація завдань і функцій Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України/ В. Ф. Залужний, С. О. Шаптала// Наука і оборона. – 2021. – №4. – С. 4 – 12

3. Резніков О.Ю. Як раніше, вже не буде. Потрібно бути готовим до тотальної оборони. Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>

4. Загороднюк А.П. Чи готова реформована армія України дати відсіч новому російському вторгненню? Атлантична рада, 23 грудня 2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/is-ukraines-reformed-military-ready-to-repel-a-new-russian-invasion/>

5. Олександр Шульман Армія вибраних. Феномен перемог Ізраїлю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goaravetisyan.ru/uk/armiya-izbrannyh-fenomen-pobed-izrailya-gosudarstvo-izrail/>

6. Матеріали Головного управління розвідки Міністерства оборони України. Досвід планування оборони у провідних країнах світу від 09 жовтня 2019 року.

Валерій СВИНАРЕНКО, доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного

університету оборони України, кандидат
військових наук

ORCID 0000-0002-6307-3093

Олексій ШЕПЦЕН, старший науковий
співробітник кафедри стратегії національної
безпеки та оборони Національного університету
оборони України

ORCID 0000-0001-8884-4010

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ

Під потенціалом держави або сукупним потенціалом держави прийнято розуміти теоретично можливу множину ресурсів і можливостей, які держава спроможна мобілізувати і використати за певних умов.

У своєму виступі за браком часу я обмежився висвітленням дуже важливої і актуальної в умовах агресії РФ проти України складової потенціалу держави – оборонного потенціалу України та його співвідношення до оборонного потенціалу РФ. Під оборонним потенціалом держави розуміється сукупність можливостей держави для забезпечення її оборони.

Україна та Росія мають асиметричні оборонні потенціали у військовому, економічному, демографічному та інших вимірах і, воєнній перспективі, на жаль цього не змінити. Разом з тим, на погляд багатьох українських та зарубіжних аналітиків, це не обов'язково повинно мати фатальний вплив на їх взаємини, і не робить Україну приреченою перебувати під російським впливом.[1]

Для оцінки оборонного потенціалу зазвичай розглядають сукупність найбільш характерних для сьогоденної війни складових обороноздатності. Такими складовими обороноздатності, на погляд Володимира Ланового є: вогнева сила армії (вагомість у сукупному оборонному потенціалі – до 42%), ефективність військового управління (до 12%), людський ресурс армії (до 14%), продуктивність ОПК (до 20%), сила кібервійськ (до 4%), розвідувальне забезпечення (до 8%). Автором цього дослідження була застосована Методологія аналізу – експертні оцінки з достовірністю до 75-80%.

Кожний з наведених факторів включає оцінку кількісних і якісних компонентів.

У *таблиці 1* наведено співвідношення використання складових оборонного потенціалу РФ і України протягом минулого року. При цьому, не розглядається потенціал ядерної зброї.

Розрахунки складових оборонного потенціалу оцінюються у спеціальних одиницях – одиницях оборонної сили (ос).

Зміни співвідношення складових оборонного потенціалу РФ та України протягом 2022 року[2]

Складові ОП	Показники складових оборонного потенціалу в одиницях сили (од.с) на різних етапах агресії, (рф/Україна)		
	лютий 2022р.	липень 2022р.	грудень 2022р.
Вогнева сила	10000/5000	8000/6500	6500/7500
Ефективність управління	2500/5000	3000/5500	2500/6000
Жива сила	4000/5000	3000/5500	4000/5500
Продуктивність ОПК (внутр.+зовні.)	5000/4000	4200/4100	3600/4500
Сила кібервійськ	1000/1000	1000/1000	1000/1000
Розвід.забезпеч.	1500/2000	1500/2500	1500/2500

У результаті наведеного в таблиці аналізу можна констатувати, що армія рф на початку війни мала перевагу над нашою армією у *вогневій силі* і *продуктивності ОПК*. Але цю перевагу врівноважили більш високий рівень *ефективності військового управління України* та потенціал *живої сили*, основою якого є моральний дух, вища якість і професіоналізм наших воїнів.

Справжній перелом відбувся восени ц. р., коли нашим Збройним Силам вдалося отримати перевагу практично за всіма складовими обороноздатності. У цей час значне зростання потенціалів відбулося: у *вогневій силі* за рахунок надходження до сил оборони ОВТ від США, Великобританії інших західних партнерів; у підвищенні ефективності *управління військами* на всіх рівнях, особливо на стратегічному; у зростанні рівня *живої сили* за рахунок підвищення якості її підготовки особливо у навчальних центрах країн НАТО; у підвищенні *продуктивності ОПК* завдяки розширенню номенклатури ударних засобів (ударних дронів, ракет та високоточних артилерійських б/п) підприємствами США, Великобританії та інших партнерів. При цьому, в цей період *вогнева сила* зррф через значні втрати на фронті та падіння військово-промислового виробництва (через відсутність комплектуючих, зокрема, електронних компонентів).

В силу цих причин на кожному етапі відбувається різко протилежна динаміка інтегральних показників оборонного потенціалу рф і України:

Зміни співвідношення оборонного потенціалу рф та України протягом 2022 року[2]

Країна	Інтегральні показники оборонного потенціалу в одиницях оборонної сили (од.с) за часом агресії		
	лютий	липень	грудень

	2022р.	2022р.	2022р.
російська федерація	6280	4720	4450
Україна	4400	5490	5880

Зараз йде третій етап війни, результати якого передбачається очікувати у травні-червні цього року. Сьогодні відбувається суттєве посилення нашої **вогневої сили** (це підтверджується недавніми рішеннями про поставки нашим Силам оборони технологічних ОВТ та боєприпасів), **живої сили** (значно збільшилася чисельність та професійний склад наших військових, які закінчують навчання і тренування на полігонах країн НАТО), **управління військами** (за рахунок пошуку і реалізація воєнних інновацій), **продуктивність ОПК**. Очікується, що це дозволить підняти **оборонний потенціал наших Сил оборони до 6570 – 6580 ос.**[3].

Застосування запропонованої В. Лановим методики дозволяє вкожний момент порівняти оборонні потенціали України і рф та їх динаміку в часі, і тим самим оцінити воєнні можливості кожного. Але при цьому необхідно враховувати і ступінь достовірності, яка складає 75-80%

Ще на передодні широкомасштабної збройної агресії рф проти України у своїй спільній статті (від 01.02.2023р) В.Горбулін та В.Бадракнаголосили, що припинення цієї російської війни на знищення незалежної України можливе лише за двох умов: або Україна перетвориться на добре захищену фортецю, або путінський режим отримає ще одну Білорусь. Подальші події показали, що нам так і не вдалося в повній мірі побудувати добре захищену фортецю, але і отримати ще одну Білорусь путіну не вдалося та і не вдасться.

При цьому слід визнати, що наріжним каменем досягнення перемоги у цій війні є неухильне підвищення оборонного потенціалу України. А це вимагає подальшого докорінного перезавантаження підходів до організації оборони держави – з переведенням її у національний проект. Такий, коли оборона держави стане завданням і девізом кожного громадянина[3].

Література:

1. Матеріали дослідження “Україна – Росія: мотивація, потенціал, перспективи розвитку взаємин” Ради зовнішньої політики “Українська ПРИЗМА”. <https://www.stryi.net.ua/strong-dynamika-oboronnyh-potentsialiv-ukrayiny-ta-rf-strong/>.

2. В. Лановий. Динаміка оборонних потенціалів України та рф. Електронний ресурс: <https://www.stryi.net.ua/strong-dynamika-oboronnyh-potentsialiv-ukrayiny-ta-rf-strong/>.

3. В.Горбулін, В.Бадрак. Перезавантаження системи оборони України як виклик часу.

https://lb.ua/news/2022/02/01/504314_perezavantazhennya_sistemi_oboroni.html

Степан ЯКИМ'ЯК, начальник кафедри Військово-Морських Сил Національного університету оборони України, кандидат військових наук, доцент, капітан 1 рангу

ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА УКРАЇНИ НА МОРІ У 2022-2023 РОКАХ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення рф 24 лютого 2022 року розпочався новий етап відсічі збройній агресії та оборони України. Відбулась перевірка не тільки усіх оборонних спроможностей держави, але зокрема й концепції всеохоплюючої оборони. Як відомо, ця концепція була запроваджена у Стратегії воєнної безпеки України “Воєнна безпека – Всеохоплююча оборона”, що була затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 напередодні війни.

Аналіз досвіду війни засвідчив, що важливою складовою оборони України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення рф стала оборона держави на морі. Одним з двох головних стратегічних напрямків рф було використання півострова Крим для стратегічного блицкригу з півдня. За сприятливих умов противник передбачав не тільки пробиття проходу сушею до Криму і відрізання України від Азовського моря, але й охоплення Одещини з боку Миколаєва та її захоплення з проведенням морської десантної операції і відрізання України від Чорного моря.

Також важливою складовою стратегічної наступальної операції рф однозначно була мета щодо зниження економічних спроможностей України та збільшення власних спроможностей. Наслідком досягнення цієї мети мало бути захоплення важливих об'єктів економіки, розташованих у приморських регіонах України, зокрема портів Маріуполь, Бердянськ, Миколаїв, Херсон, Миколаїв, Південний, Одеса, Чорноморськ, Ізмаїл, Рені, заводу “Азовсталь”, Одеського припортового заводу, суднобудівних і судноремонтних заводів Миколаєва, Херсону, Одеси.

Окрім того, важливою складовою стратегічної наступальної операції рф є зниження воєнного та економічного потенціалу держави нанесенням ударів по важливих об'єктах військової інфраструктури, оборонно-промислового комплексу, транспортної та енергетичної інфраструктури на усій території України. В цих діях рф суттєве значення, окрім іншого, має використання визначених районів Чорного, Азовського та Каспійського морів та військово-морських спроможностей рф. Значна частка пусків ударних безпілотних авіаційних апаратів здійснювалась з морських напрямків та – ракетних ударів ракетами “Калібр” з надводних і підводних носіїв Чорноморського флоту та Каспійської флотилії.

Аналіз досвіду війни у 2022-2023 роках засвідчує, що оборона України на морі була побудована і функціонує зараз із урахуванням вказаних вище цілей рф та постійно удосконалюється для підвищення ефективності оборони держави з морських напрямків. Внаслідок стійкої протидесантної оборони

морського узбережжя зі створенням мінно-ракетно-артилерійських позицій та завдяки успішним ракетним ударам по основних ударних силах Чорноморського флоту, у першу чергу – після знищення ракетного крейсера “Москва”, було фактично зірвано панування ворога у Чорному морі.

Проте, війна триває, у тому числі на морі. З метою підвищення ефективності всеохоплюючої оборони України, у тому числі на морі, триває пошук раціональних шляхів її ведення. З урахуванням зазначеного вище, важливо знайти відповіді на такі запитання:

чи змінив досвід війни пріоритети всеохоплюючої оборони?

які з положень концепції всеохоплюючої оборони підтвердились і отримали розвиток?

які з положень концепції всеохоплюючої оборони потребують удосконалення?

що нового з досвіду російсько-української війни можна використати іноземним державам, зокрема країнам-членам НАТО для підготовки і ведення оборони на морі?

Пріоритети всеохоплюючої оборони, зокрема на морі.

Аналіз досвіду війни та положень Стратегії воєнної безпеки України засвідчує, що визначені у стратегії складові всеохоплюючої оборони були реалізовані й у війні на морі, зокрема було здійснено:

превентивні дії та стійкий опір на морі: завчасно розгорнуто угруповання сил для дій на морі; розосереджено та виведено сили з-під удару напередодні перших масованих ракетно-авіаційних ударів рф; створено і застосовано стійку протидесантну оборону морського узбережжя;

використання для відсічі агресії з морських напрямків потенціалу держави та суспільства, зокрема усіх можливих елементів: військово-морського потенціалу як складової воєнного потенціалу (сили та війська ВМС ЗС України; сили Морської охорони Державної прикордонної служби України; підприємства оборонно-промислового комплексу); економічного потенціалу (інфраструктуру та спроможності портів, судноремонтних підприємств; ін.); міжнародно-правового (дипломатичного) потенціалу (формування міжнародно-правової оцінки порушень росією морського і гуманітарного права; здійснення дипломатичних заходів щодо їх припинення та створення механізмів із забезпечення міжнародно-правової відповідальності рф за злочини на морі);

застосування доцільних форм і способів збройної боротьби з агресором на морі, зокрема асиметричних та інших дій: створення і використання мінно-ракетно-артилерійських позицій як основи протидесантної оборони морського узбережжя для недопущення стратегічного наступу противника з моря, зокрема висадки морського десанту; застосування для боротьби з ударними надводними силами противника берегових ракетних комплексів; забезпечення переваги над противником в обізнаності про обстановку на морі; застосування новітніх морських роботизованих систем, зокрема безкіпажних надводних та безпілотних авіаційних комплексів, для боротьби з традиційними бойовими системами противника – ударними та іншими бойовими кораблями (катерами, суднами) противника як у морі, так і в його районах базування.

Водночас, аналіз досвіду війни засвідчує, що під час ведення оборони держави на морі недостатньо були використані існуючі підходи до ведення всеохоплюючої оборони та існували певні проблемні питання:

недостатньо використовувались кібероперації для зниження спроможностей противника у діях на морі, зокрема щодо виведення з ладу електронних комплексів і систем, мереж управління зброєю та силами;

недостатня якість планування та використання засобів і ресурсів національної економіки під час мобілізації для поповнення та відновлення складу надводних сил ВМС ЗС України та Морської охорони Державної прикордонної служби України, своєчасного і ефективного використання елементів цивільної інфраструктури;

невикористання у повній мірі у довоєнний час наукових розробок щодо створення та застосування морських роботизованих систем, спроможностей національної економіки, зокрема науково-виробничих об'єднань, зі створення морської роботизованої техніки багатоцільового призначення, затримки зі створенням ракетних комплексів берегового та морського базування, морських носіїв ракетної зброї.

В теперішній час більшість із перелічених вище проблемних питань успішно вирішуються.

Напрями удосконалення положень концепції всеохоплюючої оборони.

Аналіз положень Стратегії воєнної безпеки України щодо всеохоплюючої оборони України, зокрема щодо того, що вона базується лише на "...засадах стримування, стійкості та взаємодії...", та досвіду війни засвідчує, що цей підхід потребує удосконалення. У першу чергу, до ключових засад всеохоплюючої оборони України необхідно включити як основну складову саме положення про різновид або пріоритетну якість (особливість) оборони, яка забезпечить воєнну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз. Тобто, треба сформулювати положення: за рахунок чого буде досягнута оборона.

Стійкість як певна якість не забезпечує досягнення кінцевої мети оборони держави – досягнення територіальної цілісності, адже у разі захоплення противником певних територій необхідно їх звільняти. Окрім того, за певних умов та як свідчить аналіз ситуації в сучасних умовах необхідно перемагати ворога так, щоб він не зміг за певний час знову поновити свою агресію. Необхідно, щоб оборона держави була проактивною і ефективною, далекосяжною, тобто досягала кінцевої мети війни або, іншими словами, базувалась на кінцевому ефекті, який треба досягти.

Окрім того, аналіз досвіду війни свідчить, що до засад всеохоплюючої оборони слід також включити такі:

гарантування спроможностей (гарантування фінансування і реалізації програм розвитку оборонних спроможностей у мирний час, у першу чергу таких пріоритетних, як ударних, роботизованих, кіберзасобів і сил, інших згідно прогнозів розвитку характеру збройної боротьби);

об'єднаного управління (завчасного створення об'єднаної системи управління Силами оборони, тобто формування і підготовка у мирний час об'єднаних органів управління Сил оборони, зокрема декількох Об'єднаних командувань (міжвідомчих, міжвидових, різнорідних) на прогнозованих напрямках стратегічних дій противника; створення системи пунктів управління, зокрема захищених і рухомих, та підготовка мережі запасних місць їх розгортання).

У Стратегії воєнної безпеки було передбачено подальшу ескалацію збройної агресії проти України. Водночас, не зрозуміло чому у Стратегії зазначено, що дії і засоби росії лише "...загрожують незалежності, державному суверенітету і територіальній цілісності України". З точки зору логічно-вербального підходу та мовного вираження реального стану справ, насправді зараз існує небезпека для існування і незалежності України як стан повної, завершеної відсутності безпеки. Використання терміну "загроза" не відображає реальної ситуації. Отже, в новій редакції Стратегії воєнної безпеки і в теоретичних розробках слід використовувати термін "небезпека" в умовах, коли противник уже реалізував загрози територіальній цілісності і захопив частину територій, наніс удари по важливих об'єктах, що призвели до значних людських втрат та унеможливають нормальне функціонування держави. В умовах стану війни використання терміну "загроза" є нелогічним.

У формулюванні у Стратегії ймовірних сценаріїв, які потребуватимуть виконання завдань з оборони України, було передбачено як перший сценарій саме "...повномасштабне застосування воєнної сили проти України шляхом проведення військових операцій з рішучими діями, що може супроводжуватись... спеціальними операціями проти України, а також блокадою її портів, узбережжя...".

Проте, у подальшому, зокрема під час викладення сутності всеохоплюючої оборони не розкрито цілі та зміст застосування Сил оборони, специфічні риси оборони держави в сучасних умовах. Накопичений досвід війни засвідчив, що стратегічні цілі у війні досягаються, окрім інших заходів, веденням стратегічних оборонних і наступальних операцій Сил оборони, веденням оборони держави на суші, в повітрі та на морі.

Всеохоплююча оборона держави на морі, окрім інших заходів, повинна передбачати ведення воєнних дій у формі морських операцій угруповань об'єднаних сил (бойових дій угруповання різнорідних сил ВМС) як складових операції стратегічного угруповання військ (сил), що діє на приморському напрямку. Основним змістом цих операцій (бойових дій) є боротьба з ударними та іншими угрупованнями сил противника, у першу чергу з тими, що можуть здійснювати блокування сил і портів з моря, наносити удари ракетною зброєю з віддалених морських районів по об'єктах на усю глибину території держави та здійснити вторгнення з моря. Під час всеохоплюючої оборони держави на морі ведуться дії з протиповітряної (протиракетної оборони), захисту морської економічної діяльності держави на морі, у тому числі оборони морських комунікацій, об'єктів морської інфраструктури та військових об'єктів, сил у морі і в базах.

Водночас, не зрозуміло навіщо у Стратегії серед ризиків вказано недостатні військово-морські спроможності щодо “берегової оборони”. Даний термін сьогодні не застосовується, адже використовується поняття “оборона морського узбережжя”.

Окремим питанням є неповнота та нелогічність побудови структури Стратегії:

у стратегії відсутній перелік загроз воєнній безпеці України (наведено лише “безпекові аспекти у воєнній сфері”);

“шляхи виконання основних завдань” (з реалізації пріоритетів досягнення цілей державної політики у воєнній сфері) наведені перед розділом “шляхи досягнення цілей державної політики у воєнній сфері...”;

розділ “Ресурсне задоволення потреб оборони України” розташований перед розділом “Перспективна модель організації оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони”;

розділ “Перспективна модель організації оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони” розміщений перед розділом “Ймовірні сценарії застосування сил безпеки і оборони для виконання завдань з оборони України”.

На наш погляд логічною мала б бути така послідовність викладення елементів структури Стратегії: безпекове середовище; небезпеки, загрози, виклики воєнній безпеці; ймовірні сценарії забезпечення воєнної безпеки; цілі, завдання та пріоритети забезпечення воєнної безпеки; необхідні спроможності та перспективна модель забезпечення воєнної безпеки; основні напрямки та заходи зі створення необхідних спроможностей; ресурсне забезпечення воєнної безпеки та ризики; розподіл повноважень щодо забезпечення воєнної безпеки.

Уроки та інновації з досвіду війни для удосконалення оборони держав – стратегічних партнерів України, зокрема країн-членів НАТО.

Аналіз війни на морі засвідчує що до основних уроків, які можуть бути використані для удосконалення оборони держав – стратегічних партнерів України, зокрема країн-членів НАТО, слід у першу чергу віднести такі:

для ведення всеохоплюючої оборони держав, що є морськими, важливою складовою є оборона держави з моря, яка повинна бути побудована на принципах об’єднаних сил та мати завчасно створену об’єднану систему управління;

ефективність оборони забезпечується використанням асиметричних способів та засобів, зокрема мінної зброї, берегових ракетних комплексів, сучасних розвідувальних, ударних, спеціалізованих морських роботизованих комплексів, зокрема авіаційних, надводних, підводних;

забезпечення ефективності оборони на морі вимагає переваги над противником в обізнаності про обстановку на морі, а також постійний аналіз конкретного стану та спроможностей сил і засобів, а не їх типових характеристик, відомості про традиційні підходи у військово-морського мистецтва противника;

для недопущення або зриву панування противника на морі необхідно забезпечити перевагу в інтелектуальному випередженні противника,

комбінування сил і засобів під час оборони морського узбережжя, стратегічних протокових зон і важливих морських комунікацій, зокрема створення мінно-ракетно-артилерійських позицій.

До основних інновацій з досвіду війни, які можуть бути використані для удосконалення оборони на морі держав – стратегічних партнерів України, зокрема країн-членів НАТО, слід віднести такі:

тактика застосування морських роботизованих комплексів, зокрема авіаційних, надводних, підводних, у тому числі тактика їх спільних дій;

побудова системи оборони сил у морі та в пунктах базування в умовах комплексних ударів морських роботизованих комплексів, у тому числі авіаційних, надводних, підводних;

організація оборони держав (групи суміжних союзних держав) на морі з урахуванням новітніх засобів боротьби на морі, їх спроможностей та наслідків застосування.

Віталій ШЕВЧУК, полковник, кандидат військових наук, заступник начальника кафедри управління військами Національного університету оборони України м. Київ

ORCID 0000-0002-8532-739x;

Микола КЛЮНЦАК, професор кафедри військової підготовки, кандидат військових наук, полковник

ORCID 0000-0003-2848-2665

БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНИ, ДЕЯКІ ОРІЄНТИРИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЙОГО МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Незадовго до початку повномасштабного воєнного конфлікту, який розпочала російська федерація проти України 24 лютого 2022 р., в країні було завершено підготовку низки стратегій у межах нового циклу стратегічного планування, започаткованого з прийняттям у 2020 р. нової редакції Стратегії національної безпеки України. У документах визначено широкий спектр загроз національній (воєнній) безпеці. Результати аналізу таких загроз дозволяють стверджувати, що джерел їх виникнення було не достатньо.

Найбільша група загроз національній (воєнній) безпеці України походила від агресивної зовнішньої і воєнної політики РФ. До таких загроз у стратегіях віднесено посягання на суверенітет і територіальну цілісність України, блокування руху України до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО, можливість подальшої ескалації збройної агресії рфпроти України та повномасштабного застосування військової сили, провокування воєнного конфлікту на державному кордоні України, ведення розвідувально-підривної діяльності рфпроти України, здійснення інформаційних операцій, використання незаконних збройних формувань, поширення тероризму, який

фінансується та підтримується з РФ, атаки в кіберпросторі, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб економіки України.

На момент набуття чинності стратегії Україна протягом восьми років зазнавала агресії з боку РФ. Агресія виходила поза межі однієї держави, а її вияви й результати нині загальновідомі, зокрема: на національному рівні – окупація в 2014 р. Автономної Республіки Крим і частини Луганської і Донецької областей, неодноразові спроби втручання у внутрішні справи України; на регіональному рівні – застосування енергетичної зброї (наприклад, у спосіб створення штучного дефіциту природного газу в Європі та підвищення його ринкової вартості), створення міграційної кризи на кордоні Білорусі (сателіта РФ) та держав ЄС; на глобальному рівні – реалізація стратегії створення напруженості на Заході, поширення російської пропаганди й дезінформації тощо. Було зрозуміло, що керівництво РФ не планувало переглядати агресивну зовнішню і воєнну політику, надто щодо України. Водночас сценарій повномасштабного вторгнення РФ в Україну вже на початку 2022 р. та ведення агресором терористичної війни проти населення більшістю експертів не розглядався як найбільш ймовірний.

Ключові слова: національна (воєнна) безпека безпекове середовище, збройна агресія

Вступ

Джерело загроз національній (воєнній) безпеці, пов'язане з неефективністю системи міжнародної безпеки, виявилось особливо небезпечним саме для України, оскільки чинні механізми захисту миру та безпекові гарантії, у т. ч. за Будапештським меморандумом, не завадили РФ роками здійснювати гібридну агресію проти України, а 24 лютого 2022 р. розпочати повномасштабний воєнний конфлікт.

Протистояння України у воєнному конфлікті з російською федерацією активізувалися сторони держави та суспільства, зокрема злагодженість і єдність щодо демократичних цінностей і національних інтересів. Це дозволило оперативно усунути деякі ризики, загрози. Передусім ідеться про ризики у сфері інформаційної політики держави й слабкість системи стратегічних комунікацій. Завдяки ефективному координуванню відповідної діяльності та об'єднанню зусиль держави, суспільства та бізнесу Україні вдалося отримати значні переваги в інформаційній боротьбі та забезпечити поширення у світі правдивої інформації про події, що відбуваються в Україні.

До інших сильних сторін України можна віднести сформованість законодавчої бази, яка передбачає механізми управління державою як у звичайних умовах, так і в умовах правового режиму надзвичайного та воєнного стану. Це значною мірою гарантує безперервність урядування, що є одним із ключових напрямів забезпечення національної (воєнної) безпеки. Крім того, ухвалений 2021 р. Закон України “Про основи національного спротиву” закріпив основи організації територіальної оборони, яка відіграла важливу роль у забезпеченні захисту держави у воєнному конфлікті. Це дозволило суттєво

підвищити ефективність реагування на воєнні загрози на місцевому рівні й налагодити належне координування на всіх рівнях.

Повномасштабне вторгнення, як і гібридна війна рф, що триває з 2014 р., виявили в Україні й інші переваги, такі як потужний волонтерський рух і значний потенціал самоорганізації суспільства. Активні навчання й тренування представників органів державної влади, сил безпеки та оборони, зокрема за участі іноземних держав, представників країн-членів НАТО, щодо комплексного реагування на загрози, суттєво підвищили рівень готовності держави до збройної агресії рф, що якісно відрізняє поточну ситуацію від тієї, яка склалася в 2014 р. Безумовною перевагою є також лідерство військового командування, що забезпечило не лише ефективне протистояння кількісно більшим силам противника, а й дозволило організувати потужну міжнародну коаліцію демократичних держав на підтримку України.

Під час війни сформувалися й нові можливості для захисту національних інтересів і подальшого відновлення країни у післявоєнний період. Передусім ідеться про зміцнення двосторонніх відносин України з низкою держав світу, прогрес України на шляху європейської інтеграції та у захисті суверенних прав у міжнародних судових установах, зокрема Міжнародному суді ООН, широкий суспільний резонанс і підтримку України у світі тощо.

Виклад основного матеріалу

Деякі орієнтири прогнозування розвитку майбутнього безпекового середовища України в інтересах забезпечення національної (воєнної) безпеки

Аналіз ризиків і загроз національній (воєнній) безпеці має здійснюватися регулярно, а прогнозування розвитку майбутнього безпекового середовища відповідно до циклів стратегічного планування. Вочевидь після завершення воєнного конфлікту безпекове середовище України зазнає суттєвих змін. Зміняться й пріоритетні потреби у сфері захисту національних інтересів та подальшого розвитку держави, а відповідно необхідно й передбачити більш виважені підходи до оцінки майбутнього безпекового середовища. З огляду на це, після перемоги має бути започаткований новий цикл стратегічного планування, за результатами якого доцільно внести уточнення до Стратегії національної безпеки України та інших стратегій водночас передувати заходам комплексного огляду держави та галузевих оглядів повинно формування нового опису майбутнього безпекового середовища.

Беручи до уваги наведені вище характеристики безпекового середовища України й контекст поточної безпекової ситуації, проаналізуємо кілька припущень щодо джерел основних загроз національній (воєнній) безпеці України в післявоєнний період та на подальшу перспективу.

Рф залишатиметься основним джерелом загроз національній безпеці України на довгі роки. Хоча найгірші прогнози щодо розширення агресії рф проти України вже справдилися, після завершення воєнного конфлікту не варто очікувати на відмову керівництва рф (навіть у разі заміни її очільників) від агресивних планів щодо продовження агресивної політики щодо України.

Початок повномасштабних бойових дій рфпроти України на фоні низки помилок у розрахунках керівництва рфщодо потенціалу стійкості України і її суспільства унеможливили досягнення стратегічних цілей рфщодо створення напруженості на Заході на глобальному та регіональному рівнях, призвели до запровадження потужних міжнародних санкцій проти рф, що спричинило значні економічні, фінансові, політичні, технічні, іміджеві та інші втрати. Зазнаючи збитків, рфпрагнудиме відновитися передусім у спосіб захоплення у ході війни нових територій України й отримання доступу до ресурсів нашої держави.

Архітектура глобальної безпеки зазнає змін, проте цей процес буде складним і тривалим. Ескалація ситуації довкола України напередодні війни дала рфможливість підвищити рівень воєнно-політичної напруженості в країнах Заходу, але формально не виходити за межі міжнародного права. Зокрема, і накопичення російських військ уздовж кордонів України, і вимоги до США та НАТО щодо “гарантій безпеки” багатьма державами були інтерпретовані як законні з погляду суверенних прав рфяк незалежної держави та суб’єкта міжнародних відносин. Цьому сприяла й запущена рфінформаційна кампанія, яка акцентувала увагу урядів і громадськості країн Заходу на тім, що рф– актор, на якого варто зважати, навіть якщо це офіційно не визнається. Не виключено, що саме така ситуація пояснює вичікувальну позицію переважної більшості держав світу та їхніх лідерів у перші дні війни та значну обережність у подальших діях і рішеннях цих держав.

Війна в Україні виявила неефективність низки міжнародних організацій та їхніх структурних підрозділів (зокрема, РБ ООН, Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, МАГАТЕ та ін.), які не змогли ані вирішувати складні питання щодо забезпечення безпеки і миру, ані оперативно зорієнтуватися в міжнародному безпековому середовищі та ідентифікувати події, зокрема відрізнити війну від конфлікту або спеціальної військової операції. Наведене визначає необхідністьперегляду діяльності зазначених організацій та їх реформування.

Можна припустити, що після війни в Україні у світі сформується низка нових воєнних та/або політичних альянсів, які будуть меншими за розмірами, але більш гнучкими і зможуть запропонувати своїм членам ефективніші гарантії безпеки. Необхідність пошуку рішення щодо завершення війни в Україні та надання нашій державі надійних зовнішніх безпекових гарантій може стати стимулом для переформатування застарілої та неефективної системи міжнародної безпеки та її інститутів.

Війна рфпроти України спричинить значні зрушення у світовій економіці, змінюючи ланцюги постачання низки сировинних товарів і продовольства, спричиняючи коливання цін на світових ринках і зниження темпів економічного зростання, тощо. Що стосується України, то національна економіка вже зазнала і зазнає значних втрат у результаті війни. Можна сподіватися, що частково ці втрати буде компенсовано за рахунок міжнародної допомоги та репарацій, отриманих від РФ за відповідними рішеннями Міжнародного суду ООН. Проте процес відновлення економічного і людського

розвитку України буде вочевидь складним і тривалим, що підтверджується світовим історичним досвідом.

Висновок

З огляду на викладене, можна припустити, що пріоритетними напрямками державної політики у сфері забезпечення національної (воєнної) безпеки України у післявоєнний період будуть такі:

- зміцнення сектору безпеки і оборони;
- пошук зовнішніх безпекових гарантій, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами;
- відновлення економічного і людського розвитку України.

Список використаних джерел

1. Абрамов, В. І., Ситник, Г. П., Смолянук, В. Ф. та ін. (2016). *Глобальна та національна безпека* / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 784 с.
2. Бжезінський, З. (2000). *Велика шахівниця*. Львів – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 236 с.
3. *безпекового середовища* : монографія. Київ : НІСД, 456 с.
4. Резнікова, О. О., Войтовський, К. Є., Лепіхов, А. В. (2020). *Національні системи оцінювання ризиків і загроз: краці світові практики, нові можливості для України* : аналіт. доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 84.
5. Bertalanffy, L. von. (1968). *GeneralSystemTheory: Foundations, Development, Applications*. N.Y.: GeorgeBraziller.
6. Brauch, H. G. (2005). *Threats, Challenges, VulnerabilitiesandRisksinEnvironmentalandHumanSecurity*. UnitedNationUniversity – InstituteforEnvironmentandHumanSecurity. Bonn, Germany.
7. Chandler, D. (2012). Resilienceandhumansecurity: Thepost-interventionistparadigm. *SecurityDialogue*, 43(3), 213–229. <https://doi.org/10.1177/0967010612444151>
8. ISO. (2018). Riskmanagement – Guidelines. ISO 31000:2018. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en>
9. ISO. (2021). Securityandresilience – Vocabulary. ISO 22300:2021. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed-3:v1:en:term:3.1.162>
10. Habron, G. (2003). RoleofAdaptiveManagementforWatershedCouncils. *EnvironmentalManagement*, 31(1), 29–41. doi: 10.1007/s00267-002-2763.
11. Holling, C. S. (1978). *AdaptiveEnvironmentalAssessmentandManagement*. London: Wiley.
12. Walters, C. J. (1986). *AdaptiveManagementofRenewableResources*. NewYork: McGrawHill.

Володимир Клименко, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри історії війн і воєнного мистецтва навчально-наукового центру воєнної історії

<https://orcid.org/0000-0002-3276-6866>

Олександр Дерікот, полковник, старший викладач кафедри стратегії національної безпеки та оборони

Національний університет оборони України імені, Київ

ОЦІНКА ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

***Анотація.** Досліджено стан безпекового середовища, сформованого напередодні широкомасштабної війни, розпочатої рф проти України, а також зміни, яких воно зазнало після цього. Спрогнозовано тенденції розвитку безпекового середовища України в післявоєнний період. Визначено джерела основних загроз національній безпеці України, а також уразливості, переваги й можливості розвитку держави та суспільства в нових умовах. Подано прогноз щодо трансформації джерел основних загроз національній безпеці України в післявоєнний період.*

***Ключові слова:** державна політика, гібридна агресія, війна, національна безпека, національна стійкість, ризики, загрози.*

Вступ

Постановка проблеми. Драматичні події, що відбуваються нині у світі, насамперед війна, розв'язана росією – державою, що володіє ядерною зброєю та досі є постійним членом Ради Безпеки ООН, проти України, яка свого часу відмовилася від ядерної зброї в обмін на міжнародні безпекові гарантії, випробовують на міцність і життєздатність наявні механізми забезпечення миру та безпеки. Невизначеність ситуації суттєво ускладнює формування державами політики у сфері національної безпеки. Наведене вище актуалізує пошук нових, теоретично обґрунтованих підходів до забезпечення національної безпеки у післявоєнному майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегічний аналіз безпекового середовища дозволяє за результатами первинного аналізу виявлені ризики розподілити на ті, що можуть трансформуватися в загрози, й ті, що створюють нові можливості для розвитку держави та суспільства. В міжнародних стандартах ISO ризик схарактеризований як вплив невизначеності на результати, які очікуються [10].

Варто зауважити, що в українському експертному середовищі часто зустрічається розподіл загроз на внутрішні та зовнішні [1, 3]. Розглядаючи державу і суспільство як складні системи через призму концепту національної стійкості [7, 9], можна дійти висновку, що зазвичай уразливості держави та суспільства постають як результат низької ефективності органів державної влади, непослідовності й незавершеності реформ, системних вад розвитку, тощо.

Загалом своєчасне виявлення наявних і прогнозованих загроз національній безпеці, а також можливостей посилення захисту національних інтересів в умовах певної безпекової ситуації, зважаючи на тенденції розвитку безпекового середовища, є підґрунтям для визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки [8].

Метою доповіді є визначення пріоритетів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період.

Досягненню зазначеної мети сприятиме вирішення таких завдань:

- виявити основні зміни й тенденції розвитку безпекового середовища України після повномасштабного вторгнення РФ та у післявоєнний період;
- визначити стратегічні орієнтири, які сприятимуть уточненню пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки України в післявоєнний період.

Основна частина

У межах нового циклу стратегічного планування, започаткованого з прийняттям у 2020 р. Стратегії національної безпеки України було визначено широкий спектр загроз національній безпеці в різних сферах [4]. Водночас результати поглибленого аналізу таких загроз дозволяють стверджувати, що джерел їх виникнення було не надто багато.

Найбільша група загроз національній безпеці України походила від *агресивної зовнішньої і воєнної політики РФ*. До таких загроз віднесено посягання на суверенітет і територіальну цілісність України, блокування руху нашої держави до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО, можливість повномасштабного застосування військової сили проти України тощо [5, 6].

Причини розгортання РФ війни проти незалежної України мають вочевидь не лише політичний, а й ідеологічний та історичний контексти. З. Бжезінський зазначав, що «...незалежність України кинула виклик самій суті претензії Росії на те, що вона є богонатхненною прапороносицею спільної всеслов'янської ідентичності», а також «...Росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без Росії» [2, с. 89, 122].

Посягання РФ на суверенітет і територіальну цілісність сусідніх держав, передусім Грузії, Молдови та України, спостерігалися вже не один рік. Проте політика умиротворення агресора та символічні санкції не стали на заваді агресивним планам Кремля, що згодом призвело до розширення формату гібридної агресії РФ і повномасштабного вторгнення в Україну.

Загалом, *руйнування створеної після Другої світової війни системи міжнародної безпеки й послаблення впливу міжнародних організацій, що*

мають забезпечувати дотримання норм міжнародного права, доцільно визначити джерелом окремої групи загроз національній безпеці України, оскільки чинні механізми захисту миру та безпекові гарантії, у т. ч. за Будапештським меморандумом, не завадили РФ роками здійснювати гібридну агресію проти України, а 24 лютого 2022 р. розпочати повномасштабну війну.

Зауважу, що протистояння України у війні активізувало *сильні сторони держави та суспільства*, зокрема злагодженість і єдність щодо демократичних цінностей і національних інтересів.

До інших сильних сторін Української держави та суспільства можна віднести *сформованість законодавчої бази*, яка передбачає механізми управління державою як у звичайних умовах, так і в умовах надзвичайного та воєнного стану.

Повномасштабне вторгнення, як і гібридна війна РФ, що триває з 2014 р., виявили в Україні й інші переваги, такі як *потужний волонтерський рух і значний потенціал самоорганізації суспільства*

Під час війни сформувалися й нові можливості для захисту національних інтересів і подальшого відновлення країни у післявоєнний період. Передусім ідеться про зміцнення двосторонніх відносин України з низкою держав світу, прогрес України на шляху європейської інтеграції та у захисті суверенних прав у міжнародних судових установах, зокрема Міжнародному суді ООН, широкий суспільний резонанс і підтримку України у світі тощо.

Беручи до уваги наведені вище характеристики безпекового середовища України й контекст поточної безпекової ситуації, проаналізую кілька припущень щодо джерел основних загроз національній безпеці України в післявоєнний період.

РФ залишатиметься основним джерелом загроз національній безпеці України на довгі роки. Хоча найгірші прогнози щодо розширення агресії РФ проти України вже справдилися, після завершення війни не варто очікувати на відмову керівництва РФ (навіть у разі заміни її очільників) від агресивних планів щодо продовження експансіоністської політики щодо України.

Зазначаючи внаслідок запровадження потужних міжнародних санкцій значних економічних, фінансових, політичних, технічних, іміджевих та інших втрат, РФ прагнучим відновитися передусім у спосіб захоплення у ході війни нових територій України й отримання доступу до ресурсів нашої держави. Чинник вимушених переселенців з України до країн ЄС вже зараз використовується РФ як інструмент політичного та економічного тиску на Захід. Але й по завершенню війни малоімовірно є те, що РФ відмовиться від спроб у різний спосіб завдати шкоди інтересам України, а також втручання у її внутрішні справи, використовуючи цей шлях як продовження тиску на Захід з метою скасування санкцій.

Архітектура глобальної безпеки зазнає змін, проте цей процес буде складним і тривалим. Ескалація ситуації довкола України напередодні війни дала РФ можливість підвищити рівень воєнно-політичної напруженості в країнах Заходу, але формально не виходити за межі міжнародного права. Цьому сприяла й запущена РФ інформаційна кампанія, яка акцентувала увагу

урядів і громадськості країн Заходу на тім, що РФ – актор, на якого варто зважати, навіть якщо це офіційно не визнається. Не виключено, що саме така ситуація пояснює вичікувальну позицію переважної більшості держав світу та провідних міжнародних організацій у перші дні війни та обумовить значну обережність і неефективність у подальших діях (зокрема, РБ ООН, Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, МАГАТЕ та ін.).

Можна припустити, що після війни в Україні у світі сформується низка нових воєнних та/або політичних альянсів, які будуть меншими за розмірами, але більш гнучкими і зможуть запропонувати своїм членам ефективніші гарантії безпеки. Водночас через громіздку структуру провідних міжнародних організацій, передусім ООН, консенсусну систему ухвалення рішень і складність управління реформування таких інституцій вочевидь буде непростим і тривалим процесом. Прогнозовані зміни глобального безпекового середовища доцільно розглядати як ризики, що містять як нові можливості для розвитку, так і потенціальні загрози в разі виникнення суперечок щодо способів реформування системи міжнародної безпеки.

Війна РФ проти України спричинить значні зрушення у світовій економіці. Що стосується України, то національна економіка вже зазнала і зазнає значних втрат у результаті війни. Можна сподіватися, що частково ці втрати буде компенсовано за рахунок міжнародної допомоги та репарацій, отриманих від РФ за відповідними рішеннями Міжнародного суду ООН. Проте процес відновлення економічного і людського розвитку України після російської руйнації буде вочевидь складним і тривалим, що підтверджується світовим історичним досвідом.

З огляду на викладене, можна припустити, що пріоритетними напрямками державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України у післявоєнний період будуть такі:

- зміцнення сектору безпеки і оборони;
- пошук зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами;
- відновлення економічного і людського розвитку України;
- розбудова національної системи стійкості;
- підвищення ефективності державного управління;
- завершення реформ, які довели свою ефективність.

Висновки

Таким чином, стратегічні орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають у тім, що Україна має сформувати достатні власні спроможності як базис для забезпечення своєї безпеки і стійкості. Як незалежна держава Україна має залишити за собою право обирати участь у різних системах та/або альянсах колективної безпеки і оборони як спосіб гарантування державного суверенітету й територіальної цілісності.

Під час війни, що триває в Україні, певні плани, зв'язки, ідеї пройшли або не пройшли випробовування на міцність і життєздатність. Вочевидь деякі стратегічні цілі України має бути переосмислено, оцінки – переглянуто,

механізми забезпечення національної безпеки і стійкості – посилено або перебудовано.

Важливе значення для забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть такі напрями державної політики, як підвищення рівня обороноздатності й готовності до реагування на кризові ситуації, отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами, відновлення економічного і людського розвитку України.

Список використаних джерел

1. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянчук В. Ф. Глобальна та національна безпека / за заг. ред. Г. П. Ситника. НАДУ.2016. 784 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ. Лілея-НВ. 2000. 236 с.
3. Горбулін, В. П., Качинський, А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. НІСД. 2010. 288 с.
4. Стратегія національної безпеки України / Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
5. Стратегія воєнної безпеки України / Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
6. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України / Указ Президента України від 26.08.2021 № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
7. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. НІСД. 2022. 456 с.
8. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. НІСД. 2020. 84 с.
9. Chandler D. (2012). Resilienceandhumansecurity: Thepost-interventionistparadigm. SecurityDialogue. № 43(3). P.213–229. <https://doi.org/10.1177/0967010612444151>
10. ISO. Securityandresilience – Vocabulary. ISO 22300 : 2021. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed-3:v1:en:term:3.1.162>

Олена Левчук, кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник НДВ воєнно-економічних проблем НДУ проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ;
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2827-2134>;
Олег Онофрійчук, ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації науково-

педагогічних кадрів Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ, підполковник;

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6495-2973>;

Дмитро Вісенко, слухач заочної форми навчання Інституту логістики та підтримки військ (сил) НУОУ, підполковник

Orcid: <https://orcid.org/0009-0007-0320-6732>

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ТА ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Національна безпека є однією з найважливіших складових утримання держави. Вона включає не тільки захист території і кордонів країни, а й захист національних інтересів, економічної та соціальної стабільності, демократичних цінностей та інших аспектів, що визначають життя нації.

Система оборонного планування виступає одним з ключових елементів забезпечення національної безпеки. Основним призначенням системи оборонного планування є підготовка і забезпечення оборони держави в разі виникнення внутрішніх чи зовнішніх загроз.

Заходи із підготовки та забезпечення оборони держави передбачають створення системи військ, їх укомплектування та оснащення сучасними зразками озброєння та військової техніки, підвищення кваліфікації й тренування військовослужбовців, розробку та впровадження новітніх технологій в галузі оборони, створення резервів та інших заходів, що забезпечують можливість відповіді на будь-які загрози з боку зовнішніх чи внутрішніх ворогів.

В разі виникнення будь-якої загрози національній безпеці країни система оборонного планування має швидко та ефективно відреагувати на неї. Для цього вона повинна бути гнучкою й динамічною, здатною адаптуватися до різних сценаріїв та нових викликів. Зокрема, система оборонного планування має включати планування заходів з мобілізації збройних сил, забезпечення належного рівня оборони відповідних об'єктів, створення запасів необхідного обладнання, матеріалів, комплектуючих тощо, організувати взаємодію з іншими відомствами та організаціями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Для ефективного функціонування системи оборонного планування доцільно не тільки забезпечувати її належне фінансування, але й підтримувати високий рівень професійної кваліфікації працівників, які займаються питаннями оборонного планування, розробляти нові технології та методи, що дозволять її удосконалити.

Досвід Міністерства оборони України та Збройних сил України стосовно проведення оборонного планування на основі спроможностей починається з 1996 року. З того часу напрацьована певна нормативна база, яка регламентує

проведення зазначеного виду оборонного планування. На сьогоднішній день важливими нормативними документами з впровадження оборонного планування, заснованого на спроможностях, в Міністерстві оборони України є:

Закон України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року (поточна редакція від 31.03.2023 року) № 2469-VIII [1];

Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 [2];

Стратегічний оборонний бюлетень, введений в дію Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021 [3];

Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджені Міністром оборони України 12.06.2017 року [4];

Наказ Міністра оборони України № 484 від 22.12.2020 року “Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони” [5] й інші нормативні акти.

Важливим аспектом ефективного функціонування системи оборонного планування є взаємодія держави з іншими країнами. Це забезпечить можливість не тільки обмінюватися досвідом та найкращими практиками, напрацьованими країнами-партнерами, але й забезпечити координацію заходів у разі спільної загрози або військового конфлікту. Для цього слід активно працювати на міжнародному рівні та забезпечувати взаємодію з іншими країнами, які також мають свої системи оборонного планування.

Як було зазначено вище, одним з головних завдань системи оборонного планування є підготовка до можливого військового конфлікту. Для цього необхідно визначити можливі загрози та виклики, оцінити ризики та потенційні небезпеки, розробити відповідну стратегію і тактику дій. В такому процесі важливо враховувати всі аспекти військового конфлікту: технічні, технологічні, організаційні, політичні тощо. Також варто розробити плани розвитку збройних сил, їх структуру та компоненти, забезпечення всіма необхідними засобами.

Ефективне функціонування системи оборонного планування значною мірою залежить від потужної нормативно-правової бази. Це означає, що мають бути чітко визначені права та обов'язки працівників, які займаються даними питаннями, а також процедури та правила їхньої роботи.

Одним з найважливіших аспектів ефективною системи оборонного планування є використання сучасних інформаційних технологій та систем. Це дозволяє збирати та аналізувати інформацію швидко та ефективно, а також забезпечувати швидке прийняття рішень. Наприклад, в сучасному світі все частіше використовуються системи штучного інтелекту для прогнозування можливих ризиків та викликів, а також для автоматизованого планування та управління військових операцій.

Система оборонного планування має бути забезпечена відповідними матеріально-технічними та людськими ресурсами. Це включає в себе належний рівень фінансування, наявність кваліфікованих працівників, а також необхідне обладнання та техніку. Для цього необхідно розробити відповідну стратегію

забезпечення матеріально-технічних та людських ресурсів, а також забезпечити її виконання.

Крім того, важливим є належний рівень підготовки працівників, які займаються системою оборонного планування. Це включає в себе не лише знання нормативно-правової бази та процедур, але й вміння розв'язувати складні завдання та приймати швидкі та обґрунтовані рішення в умовах військового конфлікту. Для цього необхідно забезпечити відповідний рівень підготовки та навчання працівників, а також проводити систематичне оновлення та підвищення кваліфікації.

Одним з ключових аспектів ефективної системи оборонного планування є система моніторингу та контролю її функціонування. Це дозволяє вчасно виявляти можливі проблеми та помилки, а також забезпечувати вчасне внесення необхідних змін та коректив в роботу системи. Для цього необхідно розробити систему моніторингу та контролю, а також забезпечити її відповідну реалізацію.

Ефективна система оборонного планування має бути гнучкою та адаптованою до мінливих умов зовнішнього / внутрішнього середовища й стратегічних завдань. Це означає готовність системи до швидкого реагування на можливі виклики і загрози, а також до корекції певних дій в разі необхідності. Для цього необхідно забезпечити належний рівень гнучкості та адаптивності системи, а також систематично проводити оцінювання її ефективності і готовності до вирішення завдань в мінливих умовах обстановки.

Отже, ефективна система оборонного планування повинна бути комплексною та інтегрованою, забезпечувати належний рівень матеріально-технічних та людських ресурсів, бути гнучкою та адаптованою до мінливих умов оточуючого середовища (військового конфлікту) та забезпечувати взаємодію з іншими військовими та цивільними організаціями. Для досягнення поставлених цілей необхідно проводити системну роботу зі створення, розвитку та вдосконалення системи оборонного планування, забезпечувати належну координацію та співпрацю між всіма відповідальними структурами та організаціями, проводити регулярні аналізи та оцінки ефективності системи та готовності до дій у різних умовах. Такий підхід дозволить забезпечити національну безпеку та захист інтересів України в разі військового конфлікту та зберегти мир та стабільність в регіоні.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. (із змінами і доповненнями) – (поточна редакція від 31.03.2023 року) № 2469-VIII – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>
3. Стратегічний оборонний бюлетень, введений в дію Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>

4. Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджені Міністром оборони України 12.06.2017 року. – URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/Recommendationson_CBP_120617.pdf

5. Наказ Міністра оборони України № 484 від 22.12.2020 року “Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони” [5]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text>

Григорій Тіхонов, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри керівництва військами (силами) в мирний час Національного університету оборони України, Київ полковник

<https://orcid.org/0000-0003-1941-744X>;

Володимир Баталюк, доцент кафедри керівництва військами (силами) в мирний час Національного університету оборони України, Київ, <https://orcid.org/0000-0003-0041-3094>;

Іван Смірнов, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри керівництва військами (силами) в мирний час Національного університету оборони України, Київ, <https://orcid.org/0000-0002-6844-6290>.

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У 2022 – 2023 РОКАХ : ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** У доповіді аналізується сутність мобілізації, її важливість, а також проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення в умовах широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України щодо недосконалості українського законодавства з питань реалізації заходів забезпечення загальної мобілізації, не своєчасності прийняття адекватних рішень військово-політичним керівництвом держави у загрозовий період, недосконалості системи управління державою під час мобілізації, реальності строків готовності військових частин сил оборони та територіальної оборони до виконання завдань за призначенням з урахуванням їх укомплектованості особовим складом, організації взаємодії територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки з органами місцевого самоврядування (територіальними громадами).*

Метою дослідження є підвищення ефективності заходів загальної мобілізації за рахунок впровадження запропонованих шляхів вирішення проблемних питань в подальшому.

Під час підготовки доповіді використовувалися методи аналізу та експертного опитування.

Результатом доповіді є запропоновані шляхи вирішення проблемних питань загальної мобілізації з метою усунення їх в подальшому.

Ключові слова: мобілізація, загальна мобілізація, мобілізаційне розгортання, комплектування, військові частини, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, загрозовий період.

Вступ

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення системи мобілізаційної підготовки та мобілізації завжди є дуже важливою, тому що мобілізація є складовою частиною комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави[1,5].

Досвід проведення загальної мобілізації в Україні в умовах широкомасштабної збройної агресії російської Федерації проти України свідчить, що загальна мобілізація впливає в першу чергу на обороноздатність держави, на бойову готовність Збройних Сил України та інших військових формувань.

Починаючи з 2014 року практичний досвід забезпечення мобілізації в Україні свідчить про недосконалість українського законодавства, що регулює цю сферу[5].

Незважаючи на те, що Україна з 2014 року по теперішній час функціонує в умовах особливого періоду, мобілізаційної підготовки та мобілізації на жаль приділялося недостатньо уваги[5].

Система управління державою була розгорнута частково та в неповній мірі виконувала свої функції і завдання.

Одним з основних завдань органів управління державою в особливий період є: здійснювати заходи щодо своєчасного і організованого проведення мобілізації[3].

Станом на початок січня 2022 року, розвиток воєнно-політичної обстановки свідчив про існування загрозового періоду та підготовку противника до широкомасштабного вторгнення.

Однак, глибокої оцінки воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки керівництвом держави не було зроблено, відповідно не були прийняті конкретні, адекватні рішення щодо проведення відкладених заходів для прикриття державного кордону та підготовки до проведення мобілізації в державі проведення прихованої часткової мобілізації.

Мета доповіді. Проаналізувати проблемні питання та визначити можливі шляхи їх вирішення в подальшому для підвищення ефективності заходів

загальної мобілізації за рахунок впровадження зазначених шляхів вирішення проблемних питань.

Основна частина

Насамперед, є необхідність спочатку згадати, що таке мобілізація?

Мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу.

Мобілізація є складовою частиною комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави, за винятком цільової мобілізації.

Мобілізація може бути загальною або частковою проводитися відкрито чи приховано.

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням російської федерації на територію України Указом Президента України №65/2022 від 24 лютого 2022 року була оголошена загальна мобілізація протягом 90 діб в 3 черги. Термін загальної мобілізації продовжувався декілька разів і триває до теперішнього часу.

Відповідно до зазначеного Указу Президента України та вимог Доктрини з мобілізаційного розгортання було визначено, що в першу чергу під час проведення загальної мобілізації призвати оперативний резерв першої черги, резервістів та військовозобов'язаних, призначений для до комплектування органів військового управління, військових частин і підрозділів бойового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, держспецзв'язку.

В другу чергу визначено призвати оперативний резерв другої черги, який складається з резерву нарощування та територіального резерву. Оперативний резерв другої черги включає резервістів та військовозобов'язаних для доукомплектування органів військового управління, військових частин, які не ввійшли до бойового складу збройних сил України, зокрема тих, що формується в особливий період, вищих військових навчальних закладів, установ, нових органів управління, військових частин та підрозділів інших військових формувань.

Територіальний резерв включає резервістів і військовозобов'язаних, які призначені для комплектування військових частин, підрозділів територіальної оборони.

Той же час у Доктрині з мобілізаційного розгортання визначено, що є першочерговим при мобілізаційному розгортанні планується доукомплектування до повних штатів воєнного часу військових частин, які виконують бойові завдання в районі проведення операції об'єднаних сил, розгортання військових частин стратегічного резерву, які мають значні терміни готовності, військові частини, що створюється на базі навчальних військових частин. Також здійснюються доукомплектування територіальних центрів

комплектування та соціальної підтримки та розгортається система підготовки резервів для поповнення втрат[4].

Під час наступної черги планується відмобілізування і приведення військових частин видів, родів військ(сил), які можуть бути включені до складу угруповань військ, формуються військові частини територіальної оборони.

Заходи перших черг мобілізаційного розгортання розпочинаються у загрозливий період, до початку фактичної агресії імовірного противника (а це Російська Федерація з 2014 року), із застосуванням військ.

У подальшому мобілізаційне розгортання продовжується з уведенням в державі воєнного стану та проведення загальної мобілізації, що передбачає розгортання решти військових організаційних структур збройних сил України та інших складових сил оборони розпорядчим порядком.

Необхідно зауважити, що визначення загрозливого періоду в новій редакції закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» відсутнє. Хоча, в указах Президента України та інших нормативних актах України це словосполучення вживається. Реально загрозливий період в будь-яких умовах буде існувати, як період підготовки агресора до війни. Інша справа, що підготовка можливо проводилася приховано і розвідувальні органи іншої сторони могли не помітити цього, хоча це малоімовірно. І ще страшніше, коли розвідувальні органи та органи безпеки доповідали, а керівництво держави і сил оборони не зреагувало на це /така ситуація трапилась в Україні уже, на превеликий жаль, двічі/.

Можливо, що у керівництва держави і Збройних Сил України не було достатнього підтвердження того, що загроза нападу назріла, і події, що відбувались, не набули невідворотного характеру. Однак, і в цьому разі могла бути проведена прихована часткова мобілізація під виглядом звичайних заходів оперативної (бойової) підготовки, характерних для життєдіяльності сил оборони. І це не суперечило би вимогам діючого «Положення про проведення мобілізації в Україні».

Доцільно, на наш погляд, повернути у Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначення загрозливого періоду, як це і пропонувалось зробити ще в проекті Закону України у 2015 році, але не було схвалено Верховною Радою України.

Чи можна було передбачити та провести комплекс заходів щодо своєчасного укомплектування та підготовки сил оборони до відбиття збройної агресії і, в решті, не допущення таких руйнувань і втрат цивільного населення у початковий період збройної агресії? Звичайно так, але знову ж були допущені прорахунки як в діях керівництва держави, так і військового керівництва у загрозливий період (січень – лютий 2022 року).

Необхідно визнати, і що є дуже важливо, недооцінка воєнно-політичної та стратегічної обстановки навколо України в особливий період (з 2014 року), не дозволила керівництву Міністерства оборони України та Збройних Сил України внести зміни у терміни готовності до виконання завдань за призначенням органів військового управління, військових частин бойового складу та військових частин і підрозділів ТрО.

На наш погляд, у той час, коли сухопутні угруповання військ противника зосереджені в районах, на відстані 20 кілометрах від державного кордону з Україною, та через 2-3 години можуть його перетнути, не припустимо, щоб термін готовності військових частин (підрозділів) негайного реагування був більше ніж 1 доба, військових частин і підрозділів ТрО – більше 5-х діб (в прикордонних областях – не більше 2-х діб), а військових частин стратегічного резерву – більше 20 діб.

На наш погляд, термін готовності військово-організаційних структур повинен бути негайно переглянутий, виходячи із можливостей економіки держави та спроможностей складових сил оборони. Досвід збройної агресії свідчить, що військові частини (підрозділи) Сил негайного реагування, що призначені для прикриття державного кордону, в умовах мирного часу, повинні бути укомплектовані на 80-90% від штату воєнного часу для того, щоби вони могли без доукомплектування, і не пізніше, ніж через 4 години приступити до виконання бойових завдань. Для решти військових частин (підрозділів) негайного реагування термін готовності не може бути більше 48 годин, при умові, доукомплектування їх оперативним резервом 1-ї черги. В той же час, військові частини (підрозділи) ТрО у прикордонних областях, повинні бути готові до виконання завдань за призначенням не пізніше ніж через 48 годин. Це реальний термін готовності враховуючи те, що за їх комплектування та забезпеченість несуть відповідальність безпосередньо ТЦК та СП спільно з місцевими органами виконавчої влади. Для військових частин (підрозділів) ТрО в інших областях термін готовності може бути – до 5 діб. Перший етап мобілізаційного розгортання військ (сил) у лютому-березні 2022 року свідчить, що це реальні терміни готовності. Щодо підготовки військових частин (підрозділів) ТрО, то це питання повинно вирішуватись в мирний час і відповідальність за їх підготовку повинно нести не тільки військове керівництво, але й державні органи виконавчої влади.

Необхідно зауважити, що зі сторони керівництва Збройних Сил України і ІССБО на першому етапі мобілізаційного розгортання були допущені прорахунки в керівництві проведенням загальної мобілізації, та не була забезпечена дієва взаємодія між керівниками ТЦК та СП і командирами військових частин в період їх доукомплектування (комплектування). І хоча Доктриною з мобілізаційного розгортання визначена послідовність і пріоритетність комплектування Збройних Сил України та ІССБО мобілізаційними ресурсами, обстановка, що склалася в перші дні збройної агресії вимагала від керівництва ЗС України негайного уточнення термінів та черговості комплектування військових організаційних структур ЗС України та ІССБО. Це було виконано із запізненням, що в результаті призвело до того, що призов і комплектування військових частин бойового складу на першому етапі мобілізаційного розгортання було проведено не своєчасно та на низькому рівні.

В той же час, досвід мобілізаційного розгортання з початком збройної агресії свідчить, що проблем з прибуттям особового складу для комплектування військ (сил) не спостерігалось. У ТЦК та СП стояли черги резервістів, військовозобов'язаних та добровольців. Хто не потрапив у команди

для доукомплектування бойових військових частин, просились у підрозділи ТрО. Кількість бажаючих записатись у підрозділи ТрО у деяких районних ТЦК та СП перевищувала 200%. Така активність і патріотизм військовозобов'язаних України ще раз підкреслює думку про те, що терміни готовності військ (сил) повинні бути значно скорочені по зрівнянню з тими, які були у перші роки нашої незалежності.

Крім цього, терміново необхідно змінювати алгоритм роботи районних ТЦК та СП у напрямку скорочення термінів процедури призову військовозобов'язаних по мобілізації, і особливо, роботи призовних комісій. Велику роль в цьому повинні відігравати місцеві органи влади, і в першу чергу - громади. Керівники громад з початком війни уже це зрозуміли. Однак їх функції і завдання на період мобілізації необхідно закріпити відповідними нормативно-правовими актами.

На наш погляд, з оголошенням мобілізації оповіщення, збір та відправка військовозобов'язаних з території громади повинна здійснюватись відповідно до рішення керівника громади (ради громади). При цьому, враховуючи значне збільшення адміністративних територій районів, з оголошенням мобілізації, військовозобов'язаних доцільно подавати на збірні пункти районів (пункти попереднього збору) або, за рішенням керівника обласного ТЦК та СП, зразу ж на обласний збірний пункт (їх мати – не менше 2-х на область). Одночасно в керівних документах необхідно визначити, що резервісти ОР-1 та ОР-2 повинні самостійно прибувати до своїх бойових військових частини (військових частин ТрО), відповідно.

Є необхідність також законодавчо врегулювати питання завершення навчання та дострокових випусків слухачів НУОУ ім. Івана Черняховського та курсантів видових академій (коли, куди і на які посади їх направляти).

Окремо необхідно відмітити деякі проблеми, які мали місце в ході формування стратегічного резерву (корпусу резерву).

Відповідно до Схеми мобілізаційного розгортання, термін готовності корпусу резерву до виконання завдань за призначенням – М70. Відмобілізування та підготовка військових частин корпусу резерву була покладена на військові частини ОК та на 244 НЦ. Після формування та проведення бойового злагодження, відмобілізовані військові частини повинні були, у визначений термін та у визначеному районі, передаватись у підпорядкування командира корпусу резерву. Однак, як свідчить початковий період агресії, визначені терміни готовності абсолютно не реальні. Крім цього, так як командувачі ОК (на 3-х стратегічних напрямках) були задіяні у відбитті раптової агресії, займались підготовкою військових частин корпусу резерву у них не було можливості і часу. Спільними зусиллями командування СВ, ОК і ТЦК та СП, на першому етапі мобілізаційного розгортання (за 7 діб) військові частини корпусу резерву, все таки, особовим складом були укомплектовані на 77% - 90%. Однак, оперативна обстановка не дозволила якісно їх укомплектувати і провести бойове злагодження. Вони не були передані у підпорядкування командиру корпусу резерву, а вже на 8-му добу мобілізаційного розгортання не доукомплектовані особовим складом та без

проведення бойового злагодження були передані в оперативне підпорядкування командувачам угруповань військ.

На наш погляд, військові частини стратегічного резерву та резервні військові частини, повинні бути готові до виконання завдань не пізніше ніж через 20 діб з моменту оголошення воєнного стану (загальної мобілізації). При цьому, протягом перших п'яти діб, вони повинні отримати мобілізаційні ресурси та протягом наступних 15діб провести бойове злагодження (3 етапи по 5 діб кожний). Виконати такі стандарти - не просте завдання. Однак, його можна виконати спільними зусиллями керівників органів державної влади, місцевого самоврядування, органів військового управління і ТЦК та СП, проводячи заходи підготовки резервів в умовах мирного часу.

При цьому, за штатом мирного часу, вони повинні комплектуватись особовим складом кадру хоча би на 8-10% (по 300-400 чол. на бригаду), тобто мати організаційне ядро і обов'язково, командний склад військових частин і підрозділів, які могли б забезпечити розгортання ППОС і ППТ та отримання мобілізаційних ресурсів, так як з оголошенням загальної мобілізації (воєнного стану) забирати особовий склад в т.ч. офіцерів із бойових військових частин для комплектування організаційного ядра резервних військових частин буде недоцільно і не реально. Можна запровадити інший варіант: організаційне ядро сформувати за рахунок оперативного резерву (ОР-2) з терміном прибуття його до військових частин - М1.

Висновки

За результатами дослідження визначено, що мобілізація є складовою частиною комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави.

Досвід проведення загальної мобілізації свідчить про недосконалість законодавства України з питань реалізації заходів забезпечення загальної мобілізації, насамперед потребує внесення змін у закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" та інші відповідні нормативно-правові акти.

Є необхідність доопрацювати Доктрину з мобілізаційного розгортання з метою упорядкування заходів мобілізаційного розгортання Збройних Сил України та інших військових формувань особливо в умовах загрозового періоду.

Система управління державою під час мобілізації(особливо в перші дні вторгнення противника на територію України) не в повній мірі виконувала свої функції та завдання. Пропонується розгортати систему управління у повному обсязі вже у загрозовий період.

В загрозовий період (січень – лютий 2022 року) з метою своєчасного доукомплектування військ (сил) першої черги особовим складом для прикриття державного кордону необхідно було провести приховану часткову мобілізацію.

Під час мобілізації не була забезпечена дієва взаємодія між керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, командирами військових частин та місцевими органами влади (територіальними громадами).

Однак функції та завдання керівників територіальних громад на період мобілізації не визначені відповідними нормативно-правовими актами.

Необхідно відмітити деякі проблемні питання існуючої системи формування і розгортання корпус резерву, яка була завчасно неспроможною стосовно доукомплектування особовим складом, озброєнням та військовою технікою, матеріально технічними засобами та проведення бойового злагодження.

Визначені терміну готовності військових частин до виконання завдань за призначенням не відповідали реальності та необґрунтовані.

Список використаних джерел

1. Закон України. “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” від 21.10.1993 № 3543-ХІІ.
2. Указ Президента України “Про проведення загальної мобілізації” від 24.02.2022 №65/2022.
3. Указ Президента України “Про затвердження Положення про організацію та функціонування системи управління державою в особливий період” від 28.10.2003.
4. Доктрина з мобілізаційного розгортання, затверджено начальником Генерального штабу ЗС України від 13.09.2020.
5. Савинець О. Іноземний досвід комплектування збройних сил. 2018. КНУ ім. Тараса Шевченка №2 (51). Серія ПРАВО. С.115-121.

Володимир Комаров доктор військових наук, професор, начальник управління Науково-дослідного інституту воєнної розвідки, <https://orcid.org/0000-0003-2873-8261>;

Вадим Олексіюк кандидат військових наук, старший дослідник, заступник начальника управління – начальник відділу Науково-дослідного інституту воєнної розвідки, <https://orcid.org/0000-0002-9577-4257>.

ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГОВИХ ОЗНАК У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНОЇ ОБСТАНОВКИ

Анотація. У доповіді викладено результати досліджень щодо побудови системи моніторингових ознак у сучасних умовах воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки.

В основу запропонованого підходу покладено модель гібридної війни російської федерації за відповідними етапами, сфери прояву моніторингових ознак та ознакове поле.

Розроблений підхід дає змогу виявляти ознаки підготовки до застосування воєнної сили проти України з боку іноземних держав у прихованій та відкритій формах у всіх сферах на основі проявлення відповідних моніторингових ознак; оцінювати рівень воєнної загрози; виявляти явища і чинники, які ускладнюють або роблять неможливою реалізацію національних інтересів у всіх сферах національної безпеки держави; прогнозувати сценарії реалізації виявлених викликів та загроз.

Ключові слова: національна безпека, моніторингова ознака, система моніторингових ознак.

Вступ

24 лютого 2022 року росія розпочала неспровоковану широкомасштабну війну проти України. Збройна агресія російської федерації (рф), всупереч наданим Україні гарантіям безпеки, закріпленим у Будапештському меморандумі, свідчить про намагання росії зруйнувати існуючий світовий порядок. Сучасні безпекові запобіжні механізми не спроможні виявляти та своєчасно нейтралізувати зовнішні загрози від агресивних країн, які покладаються на своє право сильного, використовуючи для цього воєнну силу і застосовуючи всю номенклатуру наступальних озброєнь, крім ядерної зброї. Прагнення України вийти зі сфери впливу рф та стати повноправним членом європейського демократичного суспільства спричинило повномасштабну війну і призвело до численних людських втрат, а також значного послаблення економічного потенціалу та міграційних процесів, порівняних хіба що з Другою світовою війною.

Зважаючи на різноплановість оцінки воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки довкола України різними суб'єктами геополітичних відносин та руйнацію існуючої міжнародної системи безпеки, після завершення російсько-української війни постане потреба в розробленні досконаліших механізмів виявлення зовнішніх загроз національній безпеці України на основі досвіду та чинників, які не були враховані та призвели до хибного оцінювання масштабів війни.

На теперішній час можна виділити підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників, що викладені у [1–7] та використовуються для оцінювання стану національної безпеки (НБ) у цілому чи окремих її складових.

Зазначені методи, методичні підходи мають загальнонауковий характер у галузі забезпечення воєнної безпеки (ВБ) держави та не можуть бути використані безпосередньо через те, що в них не враховано особливостей, пов'язаних із гібридним характером ведення збройних конфліктів та діями, які широко застосовуються в сучасних збройних конфліктах, у тому числі напередодні та в ході збройної агресії рф.

Особливу увагу привертає праця [8], яка присвячена розробленню методологічного інструментарію забезпечення ВБ України в умовах сучасних загроз комплексним, у тому числі асиметричним, використанням військових та невійськових сил і засобів сектору безпеки. В контексті зазначеної роботи розроблена методика оцінювання зовнішнього безпекового середовища, однак в

ній висвітлено лише порядок проведення процедур, а питання практичної їх реалізації залишилися поза увагою.

Зважаючи на це, **метою доповіді** є викладення результатів досліджень щодо побудови системи моніторингових ознак у сучасних умовах воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки.

Основна частина.

Визначення рівня загроз національній безпеці держави повинно здійснюватись через відповідну систему моніторингових ознак, які відіграють ключову роль у завчасному виявленні загроз.

Авторами пропонується підхід до побудови системи моніторингових ознак подібної до системи координат (з осями “А” і “В”).

Вісь “А” являє собою етапи війни за російською моделлю гібридної війни, яка була сформульована начальником генерального штабу (ГШ) зсрф генералом армії В.Герасимовим у 2013 році [9].

Серед ключових складових цієї моделі необхідно відмітити збільшення ролі невоєнних методів впливу на противника, передусім політичними (дипломатичними), економічними, інформаційними, гуманітарними заходами тощо. При цьому інформаційна складова визначається як основа діяльності на всіх етапах конфлікту – від його підготовки до постконфліктного періоду. Суттєвої уваги в ній також приділено асиметричним заходам, якими є дії підрозділів спеціального призначення (СпП), підтримці внутрішньої опозиції і колабораціоністів, а також посиленню цілеспрямованої інформаційної дії на об’єкт нападу.

Послідовними етапами гібридної війни було визначено:

інноваційна агресія;

дестабілізація обстановки та виникнення збройного конфлікту (застосування приватних воєнних компаній, озброєння опозиційних сил, ультраправих колабораціоністських сил тощо);

переростання збройного конфлікту у воєнний конфлікт (воєнні дії або демонстрація сили).

Результати аналізу російської моделі гібридної війни свідчать, що події з початку 2014 року (анексія АР Крим, збройна агресія на Сході України) до початку широкомасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року цілком відповідають її етапам.

На осі “В”, запропонованої системи, розміщуються сфери прояву моніторингових ознак: політична, економічна, воєнна, воєнно-політична, воєнно-економічна, воєнно-технічна, інформаційна тощо. Їх значна кількість обумовлена тим, що спланована агресія здійснюватиметься комплексно і проявлятиметься в різних сферах.

На перетині осей “А” та “В” сформовано ознакове поле, яке складається із нумерованих сегментів у відповідній сфері для кожного етапу.

У кожному сегменті відображаються моніторингові ознаки (деструктивні явища, чинники та загрози воєнного й гібридного характеру), які раніше вже були отримані і можливі потенційні (прямі, опосередковані, комплексні,

загальні та індивідуальні), які вже проявилися чи можуть проявитися у відповідних сферах і будуть характеризувати наміри (дії) протилежної сторони за відповідними етапами (розділами) застосування військової сили проти України згідно з моделлю.

Формат моніторингової ознаки передбачає обов'язкове визначення конкретних суб'єктів (об'єктів), від яких отримана ця ознака, або про яких згадується в ній за поточним часом і відміткою про належність до протилежної сили.

Висновки

Розроблений підхід дає змогу:

встановлювати стан не тільки зс, військових формувань та силових структур противника й інших суб'єктів воєнно-політичних відносин, а водночас і відображати певні наміри і дії противника в різних сферах;

викривати заходи та дії, які вже відбулись, але своєчасно не були виявлені, і на які слід очікувати в найближчому майбутньому;

виявляти ознаки підготовки до застосування військової сили проти України з боку іноземних країн (воєнно-політичних блоків) у прихованій та відкритій формах у всіх сферах на основі відповідних моніторингових ознак;

у поточному режимі оцінювати рівень воєнної загрози;

відстежувати глобальні та локальні процеси, тенденції розвитку обстановки в окремих регіонах та у світі в цілому;

виявляти явища і чинники, які ускладнюють або роблять неможливою реалізацію національних інтересів у певних сферах НБ держави;

прогнозувати сценарії реалізації виявлених викликів та загроз.

Список використаних джерел.

1. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : монографія. У 7 т. Т. 1. : Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України / В. Ю. Богданович, І. Ю. Свида, Є. Д. Скулиш ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 548 с.

2. Методика оцінювання зовнішнього безпекового середовища / [В.Ю. Богданович, А.М. Сиротенко, О.В. Дублян, О.В. Дейнега] // Зб. наук. пр. ЦНДІ ЗС України. – К. – 2019. – №2 (88). – С. 30–37.

3. Богданович В.Ю., Дублян А.В., Передрий А.В., Прима А. М. Граф-модель гібридної агресії держави-ініціатора проти вибраного держави-мишені // SDirect24: межд. науч. журн. Варшава. 2020. № 1 (12).

4. Леонов В.В., Ворович Б.О. Парадокс асиметрії в сучасних міжнародних збройних конфліктах // Зб. наук. пр. ЦВСД НУОУ ім. Івана Черняхівського. 2016. № 1. С. 29–34.

5. Богданович В.Ю., Висідалко А.Л. Методика автоматизованого моделювання експертно-аналітичних сценаріїв виявлення та усунення загроз реалізації національних інтересів // Наука і техніка Повітряних сил Збройних Сил України: щокварт. наук.-тех. журн. Харків: ХУПС, 2015. № 3 (20). С.21–29.

6. Кобко Є.В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1 (106). С. 122–133.

7. Балик І.В. Удосконалення математичного апарату визначення рівня воєнної загрози. Наук.–техн. журнал : Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України, 2020. –№ 3 (40). – С. 7–12.

8. Методологія комплексного використання військових і невійськових сил та засобів сектору безпеки та оборони для протидії сучасним загрозам воєнній безпеці України : монографія ; вид. 2-ге, розширене та доповнене / [В. Ю. Богданович, І. С. Романченко, І.Ю. Свида, А.М. Сиротенко, О.В. Дублян]. – К. НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. – 364 с.

9. В.В. Герасимов. Основныетенденцииразвития форм и способовприменения ВС, актуальныезадачивоенной науки по ихсовершенствованию: доклад // Военно-промышленныйкурьер. Київ. 2013. № 8 (476).

10. Гибридныевойны в стратегии США и НАТО / А. Бертош //Независимаягазета – 2014. URL:http://nvo.ng.ru/concepts/2014-10-10/1_nato.html (дата звернення 10.10.2020).

Михайло Лобко, провідний науковий співробітник
Центру воєнно-стратегічних досліджень, кандидат
військових наук, доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-3848-8772>

Андрій Фучко, начальник науково-дослідного
відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень,
<https://orcid.org/0000-0002-8941-2217>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ СФЕРИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Вступ

Триває війна, яку Російська Федерація (РФ) розв'язалапроти України. Через свою руйнівну природувійна зруйновує не тільки військову, а й цивільну інфраструктуру танегативно впливає на мирні сфери нашого життя, вимагає концентрувати максимальну кількість ресурсів держави для забезпечення воєнної перемоги над агресором.

Бойові дії щодо відбиття вторгнення та звільнення тимчасово окупованих територій нашої держави продовжуються.

Варто зазначити, що із здобуттям перемоги, перед Україною постануть масштабні та складні завдання післявоєнної відбудови всього зруйнованого війною.

Ключовим драйвером повоєнного відновлення України має стати будівництво стійкої до глобальних загроз економічної системи, яка

функціонуватиме за інноваційними принципами на засадах нової сучасної інфраструктури.

Війна підтвердила – однією з головних сфер, що має забезпечити держава, є сфера оборони. Основними напрямками розв'язання проблеми післявоєнної розбудови сфери оборони є забезпечення досягнення необхідного рівня обороноздатності держави, боєздатності сил оборони. Це і визначає мету даного виступу.

Більшість фахівців, аналітиків, експертів вважають, що навіть після перемоги України і зміни путінського режиму в Росії, закладені пропагандою імперські амбіції, ідеї “русского мира” проникли у всі шпарини переважної більшості суспільства та ще тривалий час слугуватимуть джерелом агресивності, войовничості та несприйняття реалій сучасного світу. Разом це постійно буде жевріючим джерелом загроз національним інтересам України і, зокрема у воєнній сфері. За таких умов перед Україною після її перемоги у війні з РФ постане вирішення проблеми оборони. Це підтверджується аналітичними висновками переважної більшості вітчизняних і світових експертів, аналітиків, фахівців.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам забезпечення оборони держави присвячена низка праць науковців, фахівців та експертів. До них слід віднести таких авторів як В. Бадрак, В. Горovenko, В. Фролов, В. Семененко, І. Руснак, В. Телелим, В. Тютюнник й інших.

Автори висвітлювали різні аспекти проблем проведення оборонної реформи в Україні, розвитку Збройних Сил України, інших складових Сил оборони тощо.

Викладення основного матеріалу.

Досвід відсічі повномасштабного вторгнення РФ та звільнення тимчасово окупованих територій виявив низку проблем правового, організаційного, матеріально-технічного і воєнного характеру, що потребує проведення додаткових системних заходів з їх розв'язання.

Відтак, перед воєнно-політичним керівництвом України постали завдання щодо подальшого розвитку сфери оборони в цілому і сил оборони зокрема, для переможного завершення воєнних дій, подальшого забезпечення воєнної безпеки держави та гарантованої відсічі можливої повторної збройної агресії РФ у всіх її формах.

Вирішення зазначених завдань потребує вдосконалення системи керівництва обороною на державному, регіональному, місцевому рівнях та військового управління силами оборони, уточнення законодавства і нормативно-правової бази, відбудови оборонно-промислового комплексу та перетворення його на оборонний сектор національної економіки, перехід від стратегічного планування оборони до стратегічного планування у сфері оборони, відновлення військової інфраструктури, військово-технічної політики, порядку комплектування, підготовки та способів застосування сил оборони, утворення нових угруповань військ (сил), переміщення пунктів їх дислокації на північні, східні, південні райони держави, зміни складу та організаційної структури Збройних Сил України, утворення системи об'єднаної логістики сил

оборони та створення необхідних оперативних запасів матеріально-технічних засобів, вдосконалення направленості підготовки та виховання особового складу й інші важливі проблеми.

Визначені перетворення як показали оцінки і прогнози вітчизняних та іноземних фахівців, експертів прийдеться проводити протягом тривалого часу з використанням значних державних та іноземних інвестиційних ресурсів. Це відноситься й до проблем відновлення оборони держави.

4 липня 2022 року у щоденному зверненні Президент України В. Зеленський заявив, що “відбудовою України потрібно займатися не після перемоги у війні, а вже зараз” [1].

Для подальшого вирішення проблем відновлення нашої країни Президентом України видано Указ про “Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни” [2].

У зазначеному указі визначено утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни (далі – Національна рада). Положенням про Національну раду передбачено, що Національна рада є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Національна рада відповідно до покладених на неї завдань забезпечує розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій з питань відновлення України в післявоєнний період у ключових сферах.

Основним завданнями Національної ради передусім є розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України (далі – План), який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини.

Для виконання поставлених завдань Національна рада утворюється у складі співголів Ради, секретаря та інших членів Ради. Співголовами Національної ради є Голова Верховної Ради України (за згодою), Прем'єр-міністр України та Керівник Офісу Президента України.

До складу Національної ради входять вказані співголови, Перший віцепрем'єр-міністр України, секретар Національної ради, Віцепрем'єр-міністри України, Міністри, в т.ч. й Міністр оборони України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, Голова Національного банку України (за згодою) та відповідні Голови Комітетів Верховної Ради України (за згодою).

Для належної роботи Національної ради та підготовки фахових пропозицій, які випливають із її завдань, при ній утворюються робочі групи. Робочі групи складаються переважно за сферами діяльності центральних органів виконавчої влади та інших державних органів. Серед інших утворюється робоча група з модернізації та розвитку сфери безпеки і оборони.

Із питань, що належать до її відання, Національна рада приймає рішення.

Відповідно до Указу Президента України Національна рада підготувала проєкт плану з відновлення України від наслідків війни (далі – План відновлення) [3]. Уряд та Офіс Президента України 4 липня 2022 року у швейцарському місті Лугано, під час проведення масштабної Міжнародної конференції з відновлення України, представили зазначений План відновлення. Виконання цього Плану відновлення розраховано на 10 років з 2022 по 2032 роки і коштуватиме \$750 млрд.

План відновлення України спрямований на прискорення стійкого економічного зростання. Його можна охарактеризувати як всеохоплюючий і детальний документ, який відображає основні напрями відновлення зруйнованої після війни та розвиток різних галузей і секторів національної економіки, критичної інфраструктури, чітко розділяє кожний напрямок та комплекс ініціатив по ньому і містить супроводжувальні заходи, включно із змінами вітчизняного законодавства.

План відновлення України передбачає три ключові етапи:

1. Відновлювати тут і зараз те, що можливо, і що є критичним для життя людей (ця робота вже йде та фінансується з бюджету України).
2. Швидке відновлення інфраструктури.
3. Довгострокова трансформація (вона стосується всіх сфер, починаючи від освіти, медицини і завершуючи зеленим переходом та новим військово-промисловим комплексом).

В рамках Плану відновлення для досягнення ключових результатів визначено 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період.

Однією з них є національна програма зміцнення оборони і безпеки вартістю 50 млрд. доларів.

Кожна з національних програм реалізується через відповідні проєкти. Національна програма зміцнення оборони і безпеки включає наступні проєкти:

Державна цільова науково-технічна програма розвитку авіаційної промисловості на 2021-2030 роки;

Державна цільова оборонна програма з реалізації в інтересах сектору безпеки і оборони України проєктів з виконання наукових досліджень і розробок, розробок нових технологій;

Державна цільова оборонна програма розвитку ракетного озброєння; Державна цільова програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу;

Державні цільові оборонні програми розвитку озброєння за напрямками (радарні системи, броньована техніка, боєприпаси та спеціальна хімія, тощо); Оборонний акселератор/інкубаційна програма (DiiTech&Defence); Утворення Агенції оборонних технологій.

Проєкти можуть мати відповідні напрями за якими конкретизуються заходи з їх реалізації.

Отже, перед Україною постало складне масштабне завдання з реалізації плану відновлення України від наслідків війни.

Разом з тим, побіжне вивчення змісту Національної програми зміцнення оборони і безпеки показує, що визначені проєкти та напрями реалізації зазначеної програми охоплюють в основному проблеми оснащення Збройних Сил України, інших складових сил оборони озброєнням і військовою технікою.

Однак, війна вже сьогодні вносить корективи як у порядок ведення оборони, так і у перебіг воєнних дій щодо відсічі повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Причому певні погляди (положення) на підготовку і ведення оборони держави, плани її проведення, що здавались логічними і вірними, сьогодні під тиском практики бойових дій змінюються вже по ходу боротьби з противником.

Звісно, що після завершення воєнних дій постане необхідність у продовженні та закріпленні тих чи інших змін. Практика сьогодення показує, що масштаби цих змін охоплюватимуть державний, регіональний, місцевий, а в силах оборони – стратегічний, оперативний і тактичний рівні.

Постають й інші важливі завдання щодо подальшого розвитку сил оборони. Зокрема, мова йде про необхідність подальшого набуття Збройними Силами України стандартів НАТО для завершення забезпечення виконання завдань щодо реалізації стратегічного курсу держави на здобуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору.

Разом це збільшує масштабність та обсяг завдань щодо переможного завершення відсічі збройній агресії, забезпечення підготовки оборони у післявоєнний період, стримування збройної агресії та її відбиття у разі поновлення.

Таким чином, проведений огляд обсягу завдань реформування та розвитку сил оборони, набуття необхідного рівня обороноздатності України в умовах продовження відсічі повномасштабної збройній агресії РФ, оцінка воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки, що склалась та прогноз їх розвитку у післявоєнний період показують, що визначені перетворення у сфері оборони доцільно здійснювати у формі оборонної реформи. Це і буде визначати основний напрям перетворень у сфері оборони.

Під оборонною реформою слід розуміти комплекс глибоких за змістом системних перетворень, що проводяться у сфері оборони, силах оборони з витратою визначених ресурсів у встановлені терміни вищим воєнно-політичним керівництвом держави з метою реалізації воєнної політики щодо забезпечення достатнього рівня воєнної безпеки і оборони.

Стратегічною метою оборонної реформи в Україні доцільно визначити реалізацію державної воєнної політики, відновлення та розвиток сфери оборони, набуття обороноздатності держави, боездатності сил оборони до рівня, що забезпечить стримування і надійний захист її національних інтересів у разі посягань на них із застосуванням воєнної сили з боку РФ чи іншої іноземної держави та реалізацію стратегічного курсу держави щодо інтеграції у європейський та євроатлантичний простір.

Оборонна реформа повинна передбачати проведення суттєвих змін всієї системи оборони держави, а також сил оборони та забезпечення нової якості їх стану і функціонування. Вона має об'єднати реалізацію визначених програм,

проектів і напрямів, синхронізувати роботу різних робочих органів, що втілюють їх у життя.

Проведення системи заходів оборонної реформи в Україні має охопити діяльність всіх ланок виконавчої влади й інших державних органів, всі сфери життєдіяльності держави, які законодавчо пов'язані із забезпеченням (сприянні) оборони.

Однією з важливих складових оборонної реформи є розвиток Збройних Сил України на які статтею 17 Конституції України [4] покладено функцію “оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності”, а також інших складових Сил оборони.

Тому частковою метою оборонної реформи, серед інших, має бути визначено відновлення та розвиток сил оборони, набуття ними необхідних спроможностей, які забезпечували б переможне завершення війни, стримування та гарантовану відсіч у подальшому можливої збройної агресії з боку РФ або іншої іноземної держави.

Для досягнення мети оборонної реформи в Україні на визначений період слід, з урахуванням положень національного законодавства та вітчизняного й іноземного досвіду, встановити наступні її основні напрями:

оборонна реформа має забезпечити реалізацію воєнної політики України та повинна спрямовуватись на забезпечення воєнної безпеки і оборони України в нових умовах воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки;

оборона України має плануватись за положеннями всеохоплюючої оборони України, передбачати використання всього потенціалу держави і суспільства та застосування всіх форм і способів збройної боротьби із здійсненням превентивних, асиметричних дій, стійкого опору з дотриманням норм і принципів міжнародного гуманітарного права;

набуття центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами необхідних інституційних спроможностей щодо своєчасного та організованого проведення мобілізації, задоволення потреб оборони держави, сил оборони і захисту її території від можливої повторної агресії та ефективного управління оборонними ресурсами;

розвиток спроможностей сил оборони до рівня необхідного для стримування збройної агресії Російської Федерації проти України та гарантованої її відсічі;

продовження упровадження в силах оборони передового військового досвіду, принципів і стандартів держав – членів НАТО з подальшою інтеграцією в євроатлантичні безпекові структури.

Значний обсяг завдань у всіх сферах життєдіяльності держави, тривалий період часу для їх виконання, необхідність раціонального розподілу виділених оборонних ресурсів, залучення до їх виконання всіх ланок виконавчої влади, інших державних органів визначають необхідність проведення оборонної реформи за етапами.

Перший етап доцільно проводити під час відбиття повномасштабного вторгнення противника та звільнення тимчасово окупованих територій, тобто у воєнний час. На цьому етапі доцільно провести заходи направлені на набуття

силами оборони мінімально необхідних спроможностей, які забезпечать розгром угруповань агресора, відновлення територіальної цілісності нашої держави та створять необхідні умови з ведення мирних переговорів на умовах України.

Для вирішення цих заходів у липні 2022 року в Україні було започатковано проведення огляду спроможностей сил оборони. Огляд спроможностей є заходом оборонного планування. Він організований у формі окремого проєкту з використанням програмно-проєктного підходу. Методичні рекомендації з організації та проведення огляду спроможностей сил оборони, статут проєкту, календарний план проєкту та іншу проєктну документацію затвердив Міністр оборони України, який визначений спонсором зазначеного проєкту. Статутом проєкту визначені й інші посадовці (куратор, координатор, керівник проєкту). До складу проєктної команди включено фахівців від Міністерства оборони України, Генерального штабу, інших органів військового управління Збройних Сил України, Національного університету оборони України, представників інших складових сил оборони, іноземних радників та науковців і експертів.

Принагідно слід зазначити, що огляд спроможностей сил оборони проводиться вперше всередині циклу оборонного планування з урахуванням складних умов оборони держави, що склались.

Результатом огляду спроможностей сил оборони в основному має стати розроблення пропозицій щодо уточнення пріоритетів і завдань реалізації державної політики у військовій сфері, стратегічних цілей розвитку сил оборони, критеріїв їх досягнення, системи військового управління, складу і структури Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Отже, огляд спроможностей можна вважати одним із важливих заходів першого етапу оборонної реформи.

Другий етап, як показують прогнози розвитку воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки та визначених загроз у військовій сфері, має проводитись у частково відбудовний період після завершення воєнних (бойових) дій. Попередні розрахунки показують, що цей період може сягати до двох років. На цьому етапі необхідно провести першочергові заходи з відновлення оборони по державному кордону України з РФ (лінії розмежування сторін) задля утворення необхідних угруповань військ (сил) зі спроможностями, які мають забезпечити відбиття можливих перших ударів противника у разі спроб відновлення нападу на нашу державу.

На третьому етапі – провести решту визначених заходів оборонної реформи, що має забезпечити виконання встановлених завдань та досягнення визначеної її мети.

Важливе значення у забезпеченні ефективного проведення оборонної реформи має її організація.

Оборонна реформа проводиться за рішенням вищого воєнно-політичного керівництва держави.

Президент України розглядає пропозиції Національної ради та схвалює рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо проведення оборонної реформи.

Рада національної безпеки і оборони України ініціює проведення оборонної реформи, визначає організаційні засади та порядок її проведення, приймає рішення та контролює хід виконання основних заходів. Розглядає та схвалює результати виконання державних програм, проєктів та визначених напрямів, а у подальшому надає їх Президенту України для уведення у дію відповідними актами.

Кабінет Міністрів України здійснює ресурсне забезпечення, організовує, контролює та попередньо схвалює результати проведення заходів оборонної реформи, проєктів розроблених державних програм, проєктів за визначеними напрямами й інші документи.

Провідна роль у здійсненні заходів оборонної реформи має належати Міністерству оборони України як центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у війсьній сфері, сфері оборони і військового будівництва.

Саме Міністерству оборони України, на наш погляд, необхідно розробити та надати від робочої групи з опрацювання національної програми зміцнення оборони і безпеки до Національної ради пропозиції щодо започаткування оборонної реформи.

Крім визначених до зазначеної національної програми пропонується включити проєкт Державної цільової оборонної програми розвитку сил оборони з визначеними у ній проєктами та напрямами їх розвитку. Такими проєктами (напрямами) розвитку, наприклад, доцільно визначити: планування спроможностей сил оборони відповідно до уточнених завдань оборони; визначення перспективного складу та структури Збройних Сил України; уточнення оновленої системи стратегічного керівництва та військового управління Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони й інші.

Визначені міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, державні органи беруть участь у плануванні та реалізації заходів оборонної реформи. Їх діяльність спрямовує Міністерство оборони України.

Під час проведення оборонної реформи слід запроваджувати ефективний оборонний менеджмент у сфері оборони, заснований на засадах демократичного цивільного контролю, інших євроатлантичних принципах і стандартах, інноваційних рішеннях та сучасних бізнес-практиках, програмно-проєктному управлінні оборонними ресурсами, удосконалених процесах визначення та задоволення потреб оборони України.

Висновки.

1. Проведений аналіз результатів оборонної реформи 2016-2020 років показав, що перед Україною постає необхідність розв'язання важливих проблем щодо забезпечення воєнної безпеки і оборони в нових внутрішніх і зовнішніх умовах пов'язаних з відбиттям повномасштабної збройної агресії РФ та постійної загрози відновлення вторгнення у післявоєнний період.

2. Враховуючи широкий спектр, значний обсяг завдань та тривалий час необхідний для здійснення визначених заходів, наявність загрози поновлення

вторгнення у післявоєнний період, потреби значного обсягу ресурсів та раціонального їх використання реалізацію національної програми зміцнення оборони і безпеки доцільно здійснювати у формі оборонної реформи.

У зв'язку із зазначеним оборонна реформа повинна проводитись за етапами.

3. Ураховуючи висвітлені проблеми оборонна реформа має бути направленою на реалізацію воєнної політики України та відповідати актуальним потребам оборони, забезпечити підвищення рівня обороноздатності держави, зміцнення спроможностей сил оборони, набуття ними готовності до виконання завдань за призначенням.

4. В основу оборонної реформи мають бути покладені принципи і стандарти НАТО.

5. Для організованого здійснення заходів оборонної реформи необхідно утворити відповідні робочі органи та провести якісну підготовку їх керівників і персоналу. Також необхідно розробити (уточнити) механізми та методики з її реалізації.

6. Оборонна реформа має забезпечити виконання спланованих заходів національної програми зміцнення оборони і безпеки та запропонованої Державної цільової оборонної програми розвитку сил оборони з визначеними проєктами та напрямками їх розвитку, що має забезпечити досягнення визначених цілей зазначеної оборонної реформи.

Василь ТЕЛЕЛИМ, професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління, доктор військових наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки;

Павло ГРИЦАЙ, начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, полковник

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБОРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СИСТЕМ ОВТ МАЙБУТНЬОГО, ІНШИХ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ В ХОДІ ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ.

Віроломне, в порушення усіх існуючих і чинних не лише двосторонніх, але і міжнародних договорів, рішення керівництва росії щодо окупації під надуманим приводом українського півострова Крим та частин Донецької і Луганської областей значно змінило дизайн сучасного середовища міжнародної безпеки. Нажаль, реакція світової спільноти на ці перші у ХХІ-му столітті акти

відкритої агресії в Європі далі “стурбованості” або “глибокої стурбованості” не пішла. Політика умиротворення агресора в черговий раз потерпіла фіаско. Як наслідок, 24 лютого 2022 року, в результаті російської повномасштабної збройної агресії війна прийшла і в центр Європи, в Україну, безпосередньо загрожуючи країнам ЄС та НАТО. Війна сучасна, із широким застосуванням високоточної та інформаційної зброї.

В процесі аналізу стану відсічі агресії стало можливим визначити певні тенденції в її перебігу.

В характері війн:

- Зростання асиметричності у формах і способах застосування військ усіх протиборчих сторін, як агресора, так і жертви агресії стає важливим чинником впливу на характер усіх воєнних конфліктів як сучасності, так і на перспективу.

- Розгром збройних формувань противника і оволодіння його територією як головна мета воєнних конфліктів минулого все частіше змінюється на прагнення агресора до зміни політичного режиму і усієї системи управління держави-жертви агресії на свою користь.

- Для досягнення мети воєнного конфлікту протиборчими сторонами, як правило, залучаються як військові, так і невійськові (політичні, економічні, дипломатичні, інформаційні тощо) важелі, а також частина місцевого населення.

- Участь місцевого населення на стороні держави-агресора певною мірою легітимізує її дії в очах світової спільноти. Аналогічна роль відводиться і військовим формуванням, що формуються державою-агресором на окупованих територіях із місцевого населення.

- Воєнні конфлікти майбутнього будуть вестися не тільки і не стільки армією, як усім народом.

В підготовці військ.

- На доктринальному рівні – відхід від жорсткої регламентації статутних норм і правил підготовки та ведення бою (операції), надання підлеглим командирам більше самостійності та ініціативності у прийнятті рішень та виконанні поставлених їм бойових завдань, заохочення підлеглих до «нестандартних» рішень.

Доктрина є не жорстко регламентованим статутом, а реальною підмогою командирам (командувачам) і штабам у мистецтві прийняття рішень на бій (операцію).

- На військовому рівні – упередження противника в прийнятті рішень, перевершення його у здатності мислити швидше, визначати та використовувати слабкі сторони противника у власних інтересах.

- Переведення військової освіти на професійну основу.

В застосуванні військ.

а) на стратегічному (оперативному) рівнях

- Поширення просторового розмаху і динамізму збройної боротьби.

- Перенесення основних зусиль воєнних дій в повітряно-космічний простір. Зростання ролі підтримки військ з повітря, протиповітряної та протиракетної оборони.

- Зростання значення інформаційного фактору на всіх етапах розвитку воєнного конфлікту.

- Поступовий перехід від управління військами і зброєю, як двох відносно самостійних напрямків до управління збройною боротьбою, а в майбутньому – до повної реалізації концепції керованої війни.

- Переважна роль розвідки, управління військами й зброєю, передачі даних і вогневого ураження противника в масштабі реального часу.

- Охоплення кіберпростору („кібервійни“).

- Зростання ролі безпілотних (безекіпажних) засобів розвідки, навігації, передачі даних та вогневого ураження.

- Інтеграція засобів розвідки, ураження та управління у цілісні розвідувально-вогневі системи.

- Підвищення ролі Сил спеціальних операцій.

- Підвищення технологічності зброї, значне збільшення можливостей ОВТ з одночасним скороченням чисельності особового складу збройних сил.

- Збільшення розриву між можливостями засобів ураження та можливостями засобів захисту особового складу, озброєння і бойової техніки.

- Поєднання воєнних і невоєнних форм і способів протидії (гібридизація збройної боротьби).

б) на тактичному рівні (додатково, за досвідом відсічі повномасштабній збройній агресії з боку росії).

- В системі ПВО і ПРО особлива роль належить тактичним ПЗРК, як таким, що порівняно із засобами ППО оперативної ланки значно важче піддаються впливу засобами РЕБ противника.

- Зростання тенденцій до застосування у високотехнологічних та маневрених воєнних конфліктах відносно невеликих мобільних військових формувань з модульною структурою типу батальйонні і бригадні тактичні групи з високим рівнем індивідуальної підготовки військовослужбовців при збереженні ролі з'єднань типу «дивізія».

- Комплексне використання БПЛА, РЕБ, снайперських груп, груп спецназу та мінних засобів (розтяжки, лопушки, тощо) для сковування противника протягом необхідного часу.

- Успіх у маневрених діях військ значно залежить від ефективної роботи систем зв'язку та інших технічних засобів, їх здатності протидії засобам РЕБ противника.

- Широке застосування снайперських груп з метою перешкоджання просуванню військ противника або спрямуванню їх у необхідному напрямку (засада, вогневий мішок, тощо).

- Ракетні війська і артилерія традиційно зберігають вирішальну роль у вогневому ураженні противника.

- Розвідувальні та ударні БПЛА різних типів стають повноцінними учасниками збройної боротьби, претендуючи на пріоритетну роль.

Тенденції новітніх оборонних технологій систем озброєння та військової техніки майбутнього (за поглядами передових країн НАТО).

Країни НАТО, розуміючи важливість збереження військової переваги у технологічній сфері, у 2017 році схвалили Основи діяльності щодо сприяння інноваціям, де визначено завдання формування більш сприятливого до інновацій середовища. В структурі Альянсу створено Раду НАТО з інновацій за участю високопосадовців командувань НАТО, Агенцій Альянсу та Організації НАТО з науки і технологій.

У 2019 році затверджено Дорожню карту виникаючих та проривних технологій з визначенням пріоритетних інноваційних сфер майбутніх досліджень на період до 2040 року. В таблиці наведено перспективні напрями наукових досліджень країн НАТО та їх можливий вплив на розвиток ОВТ та майбутніх війн.

Автономні та безпілотні системи. Робототехніка

Розробка й масове використання роботизованих, автономних і дистанційно керованих зразків та систем озброєння – одна із особливостей війни майбутнього. Ці системи будуть навіть такі, що технічно здатні діяти на межі різних середовищ або послідовно в різних середовищах. Застосування останніх поширяться на всі відомі нині поля бою – від підводного простору до космічного.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)

Інформаційно-комунікаційні технології формують кіберпростір, який є невід'ємною частиною “критичної національної інфраструктури” держав: розподілу продовольства, води та енергетики; банківської справи; охорони здоров'я; транспорту; сільського господарства. Фізичне наповнення кіберпростору – комп'ютери, що зберігають дані, системи та інфраструктура, які дозволяють використовувати та управляти цими даними і системами: у т.ч. комп'ютерні мережі, закриті інтранети (внутрішня відомча або мережева інфраструктура), стільникові технології, оптичні кабелі і супутники зв'язку.

Штучний інтелект (ШІ)

Технології ШІ поділяються на слабкі (спеціалізовані) та сильні. Поняття сильного штучного інтелекту (СШІ) – це розумна машина з інтелектом людини.

Система з СШІ зможе сама зрозуміти світ і розвивати власне бачення навколишнього середовища. СШІ в даний час не існує і залишається фундаментальним науковим та технічним завданням.

Слабкий або спеціалізований ШІ є єдиним типом технології ШІ, що існує. Система зі спеціалізованим ШІ може приймати комплексні рішення на основі міркувань і минулих наборів даних, але їх треба навчати і заздалегідь запрограмувати для конкретних завдань. Такі системи не мають можливості мислити за межами програми.

У військовій сфері штучний інтелект може використовуватися для вирішення 4-х груп задач: інформаційних, тактичних, стратегічних, економічних.

На сьогодні наукові дослідження в області ШІ ведуться за трьома основними напрямками: створення систем, заснованих на знаннях; нейросистем; систем евристичного пошуку.

Квантові технології

До практичної реалізації відносять квантові розрахунки і квантовий комп'ютер, квантову криптографію, квантову телепортацію, квантову метрологію, квантові сенсори і квантові зображення.

Квантові технології мають забезпечити передання інформації з неперевершеною безпекою. Квантова криптографія та квантові комунікації, квантові датчики гравітації, квантова навігація і квантова візуалізація – військове застосування квантових технологій.

Можливість квантової навігації бути набагато точнішою, ніж існуючі акселерометри та гіроскопи, дозволить стати альтернативою глобальним навігаційним супутниковим системам (GNSS). Це може покращити експлуатаційні можливості підводних човнів, які під водою зазвичай не можуть використовувати GNSS; це також дозволить сконструювати нові додатки, які забезпечать навігацію в приміщеннях або під землею.

Квантовий радар може бути ідеальним рішенням для виявлення об'єктів з низькою відбиваючою здатністю на фоні сильного теплового випромінювання. Тому квантовий радар можна буде використовувати для знаходження цілей, ледве помітних на фоні неба.

Біотехнології

Покращення стану людини та збільшення її фізичних можливостей.

Ці технології охоплюють спектр біологічних наук: генетичні маніпуляції для розробки нових патогенів або медичних препаратів протидії; виробничі методи, що використовують біологічні процеси; удосконалення людини через інтегровану робототехніку (наприклад, екзоскелети або змінні частини); нейронні інтерфейси; посилений зір; соціально-технічний симбіоз з штучним інтелектом та автономними системами; фармакологічні підходи до когнітивного та фізичне посилення; покращена віртуалізація соціально-пізнавального середовища, що підтримує розвиток нових соціальних, інформаційних та організаційних структур; і, нові біосенсори та біоінформатика, що збільшать наше розуміння соціально-когнітивних, фізіологічних, економічних та неврологічних особливостей поведінки для підвищення операційних показників та стійкості, а також підвищення ефективності некінетичного націлювання.

Гіперзвукові літальні апарати

Перш за все йдеться про ракетні технології, пов'язані з системою ППО та високоточні ударні системи.

Космічний простір

Розвиток технологій цієї сфери може забезпечити високоточне влучення кінетичної або спрямованої енергетичної зброї з космосу до цілей, більших за діаметр 10 см, також наближає можливість стратегічного постачання та перекидання сил в будь-яку точку Землі за години.

Матеріали

Прогрес у матеріалознавстві і виробництві матиме глибокий вплив на оборону та національну безпеку протягом найближчих десятиліть. Використання нових матеріалів у поєднанні з використанням технологій тривимірного (3-D) друку та гібридного виробництва дозволить забезпечити створення більш раціональних, з меншою кількістю відходів, продуктів, розроблених та виготовлених за індивідуальними технічними вимогами замовника, а вбудована електроніка та датчики забезпечать спільну швидку розробку та виготовлення запчастин до зброї, бойових машин та іншого обладнання.

Можна зробити припущення, що майбутні системи будуть легшими, міцнішими та більш енергоефективними через використання передових матеріалів.

Необхідно зазначити, що підвищення бойових можливостей сучасних військових формувань передових країн світу відбувається внаслідок поліпшення інформаційного обміну і зростання ролі самої інформації. Для цього розробляються і приймаються на озброєння найперспективніші комплекси озброєння, включаючи високоточну зброю великої дальності, різноманітні засоби розвідки, зв'язку і передачі даних, здатних інтегруватися в систему управління театром військових дій і забезпечувати отримання командуванням інформації у реальному масштабі часу. Інтеграція подібних комплексів і засобів зв'язку дозволяє сформувати дійсно ефективну розвідувально-інформаційно-ударну систему в будь-якій операції і вибрати оптимальний засіб ураження.

Створюються багатофункціональні бойові автономні та дистанційно керовані робото-технічні системи (уніфіковані платформи) із ШІ різноманітного базування та застосування в режимі реального часу для вибірково-доцільної (селективної) поразки конкретних цілей від тактичного до стратегічного рівня.

З'являються принципово нові інформаційно-технічні та інформаційно-психологічні засоби інформаційної боротьби, програмно-апаратні засоби як для проведення кібероперацій, так і для захисту від них.

На основі мікромініатюризації створюються малогабаритні та супермалі засоби розвідки та бойового управління.

Такі системи у майбутньому дадуть можливість проводити дистанційні безконтактні війни шостого покоління.

Війна буде здійснюватися у формі таємних операцій, кібервійни, у нових видах партизанської війни, яка буде виходити за межі географічних кордонів.

Засобами боротьби будуть переважно Інтернет, соціальні мережі, глобальні телекомунікаційні канали тощо. Оскільки найсучасніші технології дешевшають, з'являється можливість появи нових гравців війн майбутнього.

Основними гравцями у війнах майбутнього можуть стати хакери, фінансисти, працівники приватних корпорацій і наркоконтрабандисти.

На даний час спостерігається важлива тенденція: потенційні конфлікти із-за економічної та стратегічної переваги мають тренд поширення на космічний простір, глибоководні океани та Арктику, що стає можливим завдяки новим технологіям та матеріалам, які можуть витримати важкі умови експлуатації. Доступ до космічних технологій дозволяє сторонам конфлікту поставити під загрозу ефективну роботу супутників зв'язку, навігації та управління. Навіть обмежений удар по супутнику призведе до космічного сміття, що завдасть великої шкоди як воєнним системам, так і системам, що використовуються широким загалом.

Останнім часом, бурхливий технологічний розвиток (космічні технології, інформаційно-комунікаційні технології у глобальному інформаційному просторі, захист та шифрування приватної інформації тощо) відбувається завдяки швидкому і більш гнучкому у керуванні приватному сектору, що створює певні загрози для державних установ і передумови поступового переходу відповідальності за безпеку громадян на приватний сектор. Це може підірвати механізми глобального управління, які складаються з міждержавних інституцій, що покладаються у своїй діяльності на державну владу. Часткова втрата державної влади може підірвати систему міжнародної безпеки. Такі ризики спонукають держави адаптуватися до нових умов технологічного прогресу та вибудовувати мережу партнерських й більш широких і відкритих відносин з приватними суб'єктами (талановиті особистості, бізнес, наукові установи тощо) задля більш безпечного світу.

Підписано до друку __.____.2023р. Формат 60x84 1/8.
Папір офсетний. Обл.-вид. арк.16,872 Друк. арк. 37
Зам. ____ . Тираж 2 прим.

Надруковано у друкарні Національного університету
оборони України ім. Івана Черняховського
03049, м. Київ, Повітрофлотський пр-т, 28

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія
ДК № 2205 від 02.06.2005р.